

# Így éltünk mi



## Szemelvények Dunafalva történetéből 1980-ig

# Így éltünk mi

## Szemelvények Dunafalva történetéből 1980-ig

A címlapon: Halász Ferenc kézzel rajzolt térképének részlete Dunaszekcső-szigetről az 1910-es évekből.  
(A térkép a Dunaszekcső Emlékeiért és Jövőjéért Alapítvány tulajdona.)

A hátsó borítón fent: az istvánmajori (keresztfoki) uradalmi istálló építése.  
(1940-es évek eleje. A Dunaszekcső Emlékeiért és Jövőjéért Alapítvány fotógyűjteményéből.)

A hátsó borítón lent: közlekedés a befagyott Dunán, hátul a Szekcsői-sziget látképe.  
(1940-es évek. A Dunaszekcső Emlékeiért és Jövőjéért Alapítvány fotógyűjteményéből.)

A projekt az Európai Unió és a Magyarország Kormánya társfinanszírozásával valósult meg.  
Készült a TOP-5.3.1-16-BK1-2017-00013 azonosítószerű projekt keretében.

Szerkesztő  
Kaszur Ferenc

Szerző, adatgyűjtő  
Kaszur László

Lektorálta  
Pánya István

A kiadvány főbb adatközlői:

Id. Csökli Ferencné Pap Júlia (Sz. 1932.)  
Id. Miklós Jánosné Hurtony Teréz (Sz. 1932.)  
Id. Poros János (Sz. 1935.)  
Ifj. Valkai Imre (Sz. 1945.)

A teljes kötet összeállításához természetesen nagyon sokan szolgáltattak további adatokat, információkat, amelyeket ezúton is szeretnénk mindannyiuknak tisztelettel megköszönni. Úgyszintén köszönetet érdemelnek azok, akik fotóikkal, dokumentumaikkal segítettek gyűjtőmunkánkat. Nélkülük ez a kiadvány is szegényebb lett volna.

Első kiadás

ISBN: 978-615-00-8716-0

Kiadta: Dunafalva Község Önkormányzata.  
Megjelent Dunafalván 2020-ban  
Nyomtatás: Apollo Media, Kft. Baja

# Előszó

A 2018-ban elnyert, az „A helyi identitás és kohézió erősítése” elnevezésű pályázat keretében lehetőség adódott arra, hogy Dunafalva Község Önkormányzata meghatározott keretek között életre hívjon néhány projektet, amelyek arra hivatottak, hogy kulturális vonalon közösségi értékeket teremtsenek, vagy valamilyen módon a közösséget formálják, erősítsék. Ennek egyike a könyv, amelyet most a kezükben tartanak az olvasók. A pályázati előírás egy falukiadványt irányozott elő, amelynek stílusi, tartalmi, formai megkötetése nem volt, külsőjét és belbelsőjét egyaránt a település szintjén lehetett és kellett kitalálni. Mivel az elkészítéséhez rendelkezésre álló idő véges volt, abban már eleve nem gondolkodhattunk, hogy egy komplett falutörténetet, monográfiát készítsünk Dunafalváról; ehhez több év, esetleg évtized komoly és elhivatott kutatómunkájára lenne szükség, ami ez esetben nem volt megvalósítható. Végül némi fejtörés után a következő koncepciót ötlöttük ki: a már ismert, esetenként publikált tényező adatok mellé megpróbálunk összegyűjteni minél több információt előszóban a jelenlegi és volt dunafalvi lakosoktól. Úgyszintén igyekeztünk begyűjteni minél több fotót és régi iratot tőlük, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy községünk idestova másfél évszázados történetéhez adalékul szolgáljanak. A gyűjtés sikeres volt. Bár a kezdeti tervekkel ellentétben sajnos nem sikerült eljutnunk mindenkire, így is több száz régi irat, több ezer fénykép és sok órai beszélgetés képezi ennek a kiadványnak az alapját. Arra persze reményünk sem volt, hogy ezt a nagy mennyiségű információt ebben az egyetlen kötetben publikálhassuk. Így aztán csak arra vállalkozhattunk, hogy szemelvényt szerűen, innen-onnan szemezgetve állítsunk össze egy tartalmas, változatos, és reményünk szerint szórakoztató kötetet.

Ez a könyv tehát nem egy komplett falutörténet, de a falu történetébe, annak is az első száz évébe (kb. 1980-ig) szeretne bepillantást nyújtani. Igyekeztünk megmutatni, hogyan, milyen körülmények között, egyes időszakoként milyen környezetben éltek, dolgoztak és szórakoztak elődjünk, őseink, saját közelebbi és távolabbi felmenőink. Nem egyes embereket, családokat, közösségeket szerettünk volna előtérbe helyezni, hanem rajtuk keresztül felidézni azt, ahogyan a község lakói éltek, és ahogy a közösség élt, amelyet együtt alkottak.

Elmondhatjuk, hogy nagy feladat volt ennek a kiadványnak az elkészítése. Megírni nem kellett, hiszen már megírta az élet, sőt. Az itt bemutatott kb. egy évszázad ennél sokkal többet írt rólunk, és éppen ez volt az, ami a nehézségeket okozta. Már a kezdet kezdetén kiderült számunkra: nem az jelenti a problémát, mi kerüljön ezekre a lapokra, hanem az, hogy mi maradjon ki belőlük. Megírni tehát nem kellett, ez nem okozott problémát, megszerkeszteni annál inkább. Bátran és őszintén bevallhatjuk: ezt a feladatot nem sikerült maradéktalanul elvégeznünk, ahhoz ez az egyetlen kötet nem volt elég. De lehet, és kell is abban gondolkodnunk, hogy nem ez a kiadvány lesz az egyedüli, amely bemutatja, kik voltunk, mit tettünk, hogyan éltünk a múltban Dunafalván. Lehetőségeket kell keresnünk és találnunk arra, hogy ami innen kimaradt, az egy soron következő másikba belekerülhessen. Bár a múltról beszélünk, ez mégis a jövő feladatai közé tartozik. De addig is azt kívánjuk, hogy a kedves Olvasó leljen ebben a kiadványban minél több örömet, szórakozást, információt addig is, amíg a folytatás valamilyen formában elkészül.

Dunafalva Község Önkormányzata

# Így írtunk mi, avagy azokról, akik már korábban is készítették rólunk feljegyzéseket

Községünkéről ugyan jelen kötethez hasonló jellegű helytörténeti kiadvány korábban sajnos még nem látott napvilágot, tudni érdemes, hogy nem ez az első olyan munka, amelyben a mai Dunafalvára, vagy a korábbi Dunaszekcső-szigetre vonatkozó adatok, információk találhatóak. A történelmi idők ide vonatkozó forrásainak felsorolásától – különféle jegyzékek, határbejárások leírásai, felmérések, levél-és okmánytárak jegyzetei stb. – itt most eltekintünk, ellenben röviden megemlékeznénk azokról, akik kifejezetten a mai községünk területét érintő adatokat írásos formában összegyűjtötték.

Ilyen értelemben legegyszerűbben a dunaszekcsői krónikásokat kell megemlítenünk. Mint az köztudott, községünk 1954-ig Dunaszekcső szerves része volt, úgyhogy a helyszínre vonatkozó legkorábbi rendszerezett adatokat tőlük tudhatjuk meg. Ezekből kell lehetőség szerint elkülönítenünk, melyek vonatkoznak a szigetre, vagy esetleg Dunaszekcső község mindkét felére.

Dunaszekcső első krónikása Gosztonyi Jenő helyi káplán volt, aki 1891-ben írt monográfiát *Duna-szekcső a múltban és jelenben* címmel. Őt követte a község következő krónikása, Halász Ferenc iskolaigazgató, amatőr régész, akinek *Mit tudunk Dunaszekcsőről az őskortól napjainkig* című műve több évtizednyi igen alapos helytörténeti gyűjtőmunkát tesz közzé, nagyjából a 20. század közepéig feldolgozva Dunaszekcső történetét. Szintén alapvető műnek számít Bezerédy Győző *Dunaszekcső és Bár története* című könyve 1975-ből. Az ezredfordulót követően Dunaszekcsőn több színvonalas, ma is hozzáférhető helytörténeti témájú munka jelent meg, amelyeknek egy része szintén a szigetre vonatkozik.

Ugyanakkor Dunafalva, mint önálló község is fel tud mutatni olyan embereket, akik a helytörténeti adatok gyűjtésében jeleskedtek. Elsőként id. Szilágyi Béla volt dunafalvi iskolaigazgatót említhetjük meg, aki amellet, hogy életében a helyi közösségi élet egyik legfontosabb szereplője volt, saját kútfőből is kutatta a sziget múltját, gyűjtögette a helytörténeti adatokat. Gyűjteményének, munkásságának hagyatéka, amelyet családja őriz, zömmel még feldolgozásra vár. Gyűjtőmunkájának egy részét Dunafalva község krónikáiban olvashatjuk, amelyet 1972-1985 között ő maga írt.

A községi krónikát 1986-1988 között Nagy Kálmán tanár folytatta, aki emellet szintén foglalkozott a községben múltkutatással. *Dunafalva község története – A település községgé szerveződésének folyamata a kezdetektől 1954-ig* című, 1992-es munkája egyelőre sajnos kiadatlan, noha eleddig az egyetlen olyan jellegű mű, amely az egykori Dunaszekcső-sziget - ami tulajdonképpen a mai Dunafalvát jelentette - külön monográfiájaként is értelmezhető.

Számos rendszerezett információ található ezen kívül a Baranya Megyei Levéltárban, amelynek Dunaszekcső-szigetről és Dunafalváról összegyűjtött adatai szintén feldolgozásra és a helyi község számára történő publikálásra várnak.

Több szakdolgozat és hasonló témájú munka is íródott az elmúlt évtizedekben községünkéről, amelyeket a jövőben szeretnénk felkutatni és a helyi gyűjteménybe besorolni.

Mi az alább következő oldalak készítése idején haszonnal forgattuk a fentebb említett írásokat, kiegészítve természetesen egyéb írásos információkkal, és a ma is élő helyi lakosság által élőszóban közölt további adatokkal. „Muníció”, publikálásra váró adat azonban még bőven maradt a tarsolyunkban, úgyhogy a jövő ilyen szempontból mindenképpen biztató, bőven akad még anyag a további megjelentetésekhez.

# Ide születtünk mi, avagy azokról, akik már előttünk is itt voltak

A mai Dunafalva, mint közösség kialakulásának kezdete ugyan a 19. század végére tehető, azonban a hely története, ahol élünk, természetesen sokkal korábbi időkre nyúlik vissza. Az ember, ha éppen úgy tartja kedve, hogy a múltba nézzen, főként a saját életére hajlamos visszatekinteni, esetleg szüleinek, nagyszüleinek, jó esetben dédszüleinek élettörténeteit, anekdotáit eleveníti fel. Egy település, egy adott hely múltja azonban nem egy-két emberöltőt tesz ki, hanem sok évtizedben, évszázadban, esetleg évezredekben mérhető. Nincs ez másképp Dunafalva esetében sem. Írásunk elején, ha csak vázlatosan is, de tekintsünk bele korai elődjeink, őseink életébe, akik nyilván nem dunafalviak voltak, sőt, zömmel még csak nem is magyarok, de ide születtek, itt éltek és jobbára itt is haltak meg, ahol ma mi lakunk.

Bár az átlagembernek, köszönhetően a Duna partján ma is látható romoknak, általában arról van tudomása, hogy községünk említésre méltó római kori múlttal rendelkezik, de a dunafalvi terület legkorábbi emlékei sokkal korábbi időszakból, mégpedig az őskorból valók. A dunafalvi határ több pontján is megtalálhatóak az őskori ember kisebb-nagyobb telepei, élettere. Erről talán kevesebben tudnak, hiszen a köztudatban az a felfogás él, hogy a falu területe, ahogy általában a Mohácsi-sziget is, még nagyjából háromszáz évvel ezelőtt is lakhatatlan, mocsaras ártér volt, leszámítva természetesen a római kikötőerődöt és környékét. Ez azonban téves elképzelés. A terület csupán egy bizonyos időszakban, mintegy százötven, mások szerint inkább csak feleannyi esztendeig volt lakhatatlan (lakatlan), vagy csak ideiglenesen lakható (lakott), nagyjából az 1700-as évek közepétől az 1800-as évek végéig. Ezt leszámítva azonban nyugodtan megállapíthatjuk, hogy az ember folyamatosan jelen volt a területen, még hozzá már az őskortól kezdve. Hogy ez miért is alakult így, annak oka feltehetően az, hogy már az egészen korai időktől kezdve a Mohácsi-szigeten éppen itt a mai Dunaszekcső – Dunafalva közötti Duna-szakaszon lehetett a legegyszerűbben és leggyorsabban átkelni, és átvágni a szigetet, hogy aztán a keletre tartó vándorok az Alföldön keresztül folytathassák útjukat. A könnyű átkelési lehetőség feltételezi, hogy a sziget egy része viszonylag könnyen járható volt, ahol így, ahogy azt a mindenkori régészeti leletek is mutatják, meg is lehetett telepedni. Bár a sziget ártéri volta ezt akár kétségessé is tehetné, érdemes azonban azt is figyelembe venni, hogy a Duna a mai helyzettel ellentétben, a történelmi időkben két, sőt, néha több, közel hasonló méretű és vízhozamú ágon folyt lefelé. Ennek köszönhetően ritkábban került sor szélsőséges, az egész szigetet elborító árvizekre. Ma ezt a feladatot szinte teljes egészében az ún. szekcsői ág, vagyis a mostani meder látja el, amely nem mindig győzi „simán” levezetni a vízgyűjtő területén felhalmozódott vizet, ezért is van szükség a védgátakra. Őseinknek pedig megvolt a magukhoz való eszük, telepeiket ugyanis minden időben a szigeti, viszonylag sík árteret tarkító kisebb-nagyobb kiemelkedésekre, dombhátakra, régi szóval élve: göröndökre építették. Így a kisebb árhullámok, ha kellemetlenséget is okoztak, a közvetlen életteret általában megkímélték. Ez a helyzet szintén az újkor elején változik meg. Erről azonban később ejtünk szót, egyelőre vissza az őskorhoz!

Bár a területről begyűjtött régészeti leletek feldolgozása még a jövő feladatai közé tartozik, annyit azonban már most is biztosan tudunk, hogy legkésőbb a késő rézkor idején laktak emberek Dunafalva területén. A mai Vári pusztai kiemelkedésen (erről is lesz még szó) kerültek elő a badeni (péceli) kultúra emberének edénytöredékei, akik kb. Kr. e. 3000 körül éltek itt – vagyis a jelenleg ismert legkorábbi helyi emlékeink mintegy ötezer évesek. Innentől, bár kisebb-nagyobb megszakításokkal, de egészen a Kr. u. 1700-as évekig folyamatos az emberi jelenlét a mai falu területén.

Természetesen az őskor későbbi időszakából is szép számmal van hagyatékunk. A bronzkor idején (kb. Kr. e. 2700 - 800 között) már több helyütt is laktak a területet. Fentebb említett Vári puszta mellett Keresztfok, Telek puszta, Újistálló, Kútsebes, Homokosd és Grábóci környékén, Szatyárháton és a Régivárosrét környékén is megtaláljuk telepeiket, edénytöredékeiket, kisebb-nagyobb, kőből és bronzból készült használati tárgyaikat.

A vaskor időszaka sem múlt el nyomtalanul a környéken. A korszakot kisebb részben a szkíták, nagyobb részt a kelták népének hagyatéka képviseli. Míg az előbbieket után jobbra csupán az igen jellegzetes, háromélű bronz nyílhegyek maradtak itt nagyjából a Kr. e. 7-6. század időszakából, a Kr. e. 5. század végén a Kárpát-medencébe betelepülő kelták már jóval gazdagabb leletanyagot produkáltak. Ők voltak az első nép, akik a Kárpát-medencében gyakorolták a pénzverést, többféle típusú érméjük is előkerült a környékről. Ruhájuk összetűzésére ruhakapcsokat, ún. fibulákat használtak, (bár a közfelfogás ezeket gyakran a rómaiakhoz köti) edényeiket korongon készítették, és már nagyobb mennyiségben használták a vasat is. A határ több pontján is előkerültek a nyomaik, de kiterjedtebb kelta telep található a Rákóczi – Vörösmarty utca találkozásánál is, amely a temető területére is ráhúzódik.

Habár, ahogy említettük fentebb, a dunafalvi régészeti hagyaték részletes feldolgozása egyelőre még várat magára, annyit már most is megállapíthatunk, hogy a helyi kelta lakosság megérte az első, a nagyközönség számára is jól ismert tartós foglalkozást, a rómaiak uralmát. Köztudott, hogy a Római Birodalom pannoniai tartományának határát már az I. század közepétől a Duna jelentette. Ugyanakkor esetünkben adódik a kérdés, hogy mi volt a helyzet a Mohácsi-szigeten? Voltak-e, laktak-e itt rómaiak? A válasz talán könnyűnek tűnhet, hiszen ma már köztudomású, hogy a jól ismert, községünkhöz tartozó Duna-parti falmaradványok római eredetűek. Hatvan-hetven évvel ezelőtt ez még nem volt ennyire köztudott. Abban az időben a helyi néphagyomány alapján a legtöbben úgy tudták, hogy egy régi templom maradványa. Ennek van is némi valóságalapja, de erről majd később. Márpedig, ha a rómaiak itt erődöt építettek, akkor nyilván itt is voltak, gondolhatnánk. A valóság azonban nem ilyen egyszerű. Bár a szakemberek véleménye nem egyöntetű, de jelenleg az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy a dunai szigetek, így a mohácsi is, lakatlanok voltak, ill. amolyan „senki földjének” számítottak. A folyami átkelőket a rómaiak természetesen mindkét, sőt, szigetek esetében mind a négy parton biztosították. Ezért is építettek többek közt ide, a mai dunafalvi partra is erődöt, hiszen az itteni átkelő nyilván a római időkben is működött, sőt, akkor funkcionált csak igazán! A sziget azonban a római foglalkozás időszakának nagy részében vélhetően lakatlan volt. A pannoniai határvédelem (ezt a nagyközönség *limes* néven ismeri, ami azonban egy közkeletű tévedés, mivel a rómaiak a folyami határvédelmet nem *limes*-nek, hanem *ripának* nevezték) egyértelműen a túlparton húzódott. Ennek egyik fontos láncszeme volt Dunaszekcső, római nevén Lugio, amelyet aztán a IV. sz. folyamán, feltehetően a kereszténység térhódításának folyamánként, Florentiára nevezték át. Innen való a szigeti átkelő késő római neve is: *contra Florentiam*, ami annyit tesz, mint *Florentiával szembeni, átellenben lévő*. Az átkelőt vélhetően az innenső és az öreg-dunai ágon is biztosították a rómaiak, felügyelve egyben az innen induló, és az Alföldnek tartó útvonalat is. Erről egy másik fejezetben több szó esik. A szigetet azonban nem laktak. Az egészen korai római időkben, a Kr. u. I. század folyamán a sziget lakói még az őslakosnak mondható kelták lehettek, de feltehető, hogy a későbbi évtizedekben ők is kiszorultak innét. A keltákat követő új szomszéd nép, a mai magyar Alföldön élő szarmaták is csak a római uralom utolsó időszakában, valamikor a Kr. u. IV. század folyamán jelennek meg és telepednek le szórványosan környékünkön.

Ha tehát a közlekedést leszámítva rómaiakat keresünk a Mohácsi-szigeten, akkor azt a dunai átkelőnél kell keresnünk, ahol a ma is látható romok állnak. Időrendi sorrendben vizsgálva a római uralom mintegy négy évszázadát, azt látjuk, hogy a kezdeti időkben kevés tényszerű adatunk van, inkább csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk. Mivel a rómaiak a Kr. u. I. század második felében telepedtek meg Dunaszekcsőn (Lugio), jó eséllyel hamar biztosították a dunai átkelő szigeti oldalát is. Kőből, téglából épített örökségről ekkor még persze nincs szó, azt a rómaiak a pannoniai határ mentén is csak a Kr. u. II. század folyamán kezdik alkalmazni. Talán elképzelhetünk itt egy kisebb sánctábort fából, fából építve, de inkább csak a józan paraszti ész alapján, tények ezt egyelőre nem támasztják alá. (Bár a frekventált terület komplett régészeti feltárása még nem került

sorra.) A szigeten túl, a mai Alföldön, mint már említettük, a szarmata népcsoportok telepednek meg. A római és szarmata szomszédság négy évszázadnyi viszonyában békés és háborús időszakok váltják egymást. A harci cselekmények lenyomatai a szekcsői római erőd égési rétegeiben is megmutatkoznak. Az időről időre hadra kelő szomszédság ti. többször is felgyújtotta a lugioi tábor, ami feltételezi, hogy ilyen esetekben a szigeti átkelőt is elfoglalták. Jelenlegi tudásunk szerint az első olyan háborús helyzet, ami a rómaiak szigeti építkezését valószínűsítheti, a 290-es években következett el. A sorozatossá váló szarmata betörések indokolttá tették, hogy maga a birodalom akkori legfőbb méltósága, Diocletianus császár személyesen is megjelenjen a pannoniai határnál. A császár Kr. u. 293 novemberében Lugióban tartózkodott – egyes kutatók szerint éppen azért, hogy egy, a szigeti részen épülő ellenerőd építését felügyelje. Ennek a feltételezett építkezésnek egyelőre nincs ismert nyoma, mivel a mai romok, mint majd látni fogjuk, későbbiek. Azonban a mai kemping alatt, a partfalban további falmaradványok is vannak, amelyek akár ehhez a korszakhoz is tartozhattak. A terület egyelőre még feltáratlan, erről tehát biztos információnk nincs.

Ami ellenben biztos, hogy a Kr. u. 370-es évek elején, I. Valentinianus császár idején már ténylegesen felépült itt egy római erőd, amelynek ma is láthatjuk egy kis részét. Ebből az erődtypusból abban az időben mind a Rajna, mind a Duna mentén több is készült, a magyarországi Duna-szakaszon is van belőlük néhány másik. A szakemberek ezeket hídfőállásoknak vagy kikötőerődöknek tartják. Funkciójuk az volt, hogy a dunai átkelést biztosítsák, feltehetően a (hadi)hajók kikötése is itt zajlott. Ezek az erődök, így a dunafalvi is, egy nagy központi toronyból – ezeket hívták a kortársak *burgusnak* – négy saroktoronyból és az ezeket összekötő szárnyfalakból állottak, amelyek egy nagyobb udvart fogtak közre. Ma már csak a délkeleti saroktorony egy részét, az északkeletinek egy nagyon kicsi szeletét, ill. egy darabka oldalára dőlt kerítőfalat láthatunk, ezek is csupán alapfalak. Az épület többi része már a múlté. Például ebből épült a Népház egy része is az 1920-as évek végén, de a faluban több helyütt is előfordulnak a darabjai, beépítve a magánházaknál. Az erőd alapterülete cca. 60x40 méter volt, kerítőfalai mintegy másfél, központi tornyának falai bő háromméternyi vastagok lehettek. Bár az épület katonai objektum volt – a Kr. u. IV. század végi források szerint akkoriban egy lovas íjász egység táborozott itt – a Mráv Zsolt régész által vezetett 2008-as ásatás során kiderült, hogy civilek is laktak a falak között. Ezek vélhetően a nem túl nagyszámú, kb. harmincfőnyi védősereg hozzátartozói lehettek. Ugyanezen ásatás eredményei igazolták azt is, hogy a mi erődünket a rómaiak szinte a pannoniai foglалás utolsó percéig, a Kr. u. 430-as évekig hadrendben tartották – ellentétben a többi hasonló társával, amelyeket általában csak pár évig használtak.

A hely történelmi-régészeti vonatkozásai a 19. század vége óta ismertek, környezetében folyamatosan fellelhetőek a régi idők tárgyi leletei. Ennek egy jó része a római korhoz köthető. A nagyközönség számára elsősorban az itt fellelt, különféle méretű, korú és anyagú római pénzek érdekesek. A régész/történész szakma ugyanakkor értéként tart számon néhány feliratos követ, amelyek másodlagos felhasználásban az itt álló épületek alapjába voltak beépítve, ill. számos korabeli bélyeges téglát is. Római korú leletek a dunafalvi külterület több pontján szintén megtalálhatóak, ezek azonban nagyobb részben inkább a római kor végén itt felbukkanó szarmatákhoz köthetőek, feldolgozásuk egyelőre még a jövő egyik feladata.

A hely további történetében egyelőre úgy tűnik, a Kárpát-medencében a rómaiakat követő hunok nem játszottak nagy szerepet. A mai információk azt mutatják, hogy az előttük ide beköltözött szarmata népesség megérhette az utánuk következő avarok uralmát. Az avar kor késői szakaszának hagyatéka a község több pontján fellelhető, kiváló ötvösművészetüket számos helyi lelet is bizonyítja.

A következő nagy hódítók, amely a leletek tanulsága szerint birtokba vették a szigetet, immáron a mi őseink voltak. A honfoglalás időszakából már ismerünk tárgyi emlékeket, az államalapítás után pedig több írásos forrás is megemlékezik az első néven nevezett szigeti településről. Ezek szerint a római kikötőerőd környékén jött létre Felszekcső falu, amelyet egy, az 1400-as évek elejéről származó bejegyzés szerint korábban maga Szent István királyunk adományozott a fehérvári káptalannak. Utóbbi a települést egészen a Kr. u. 16. századig birtokolta is. A mohácsi csata után cserélt gazdát, 1559-ig Keserű István birtoka, akitől hűtlenség címén Szekesői Máté és Medvey Benedek kapják meg. Ez a birtoklás azonban csak névleges lehetett, hiszen a település abban az

időben már a török hódoltság területének számított. A feljegyzések szerint a hódoltság ideje alatt a szekcsői magyarok is a szigetbe költöztek, ahonnan csak a másfél évszázados török uralom alóli felszabadulás után telepedtek vissza eredeti lakhelyükre. Felszekcső nyomai a mai napig fellelhetőek a Duna árterében, a felsőközi rámpa és a kompikötő közt, és részben a mentett oldalon is. A víz által átvitt parton heverő edény- és csontmaradványok zöme ide köthető, ill. szerencsés körülmények közt előbukkanhat néhány pénzérme vagy más fémből készült használati tárgy is. Korábban ez jóval gyakoribb volt, amint arra még a maiak közül is sokan emlékeznek.

Felszekcsőről még egy információ, amely a sziget néphagyományba is szervesen beépült. Eszerint a római erőd környékén, esetleg éppen annak az alapfalaira épülve egy templom is állt itt. Ennek a szakrális helynek a kezdeti korszaka legjobb tudásunk szerint az Árpád-korhoz köthető. Az elképzelések szerint kolostorként, vagy esetleg a klarissza nővérek zárdájaként működhetett. Később, már a török korban a szigetbe húzódtott magyarság templomaként funkcionált, amelyet aztán a Szekcsőre való visszaköltözés után a sorsára hagytak. Az egyetlen fennmaradt, valószínűsíthető ábrázolása is ebből a korból ismert, méghozzá Dunaszekcső 1710-ben készült pecsétjén. A pecsétminta a szigeten egy kéttornyú templomot mutat kerítőfallal, tetején kereszttel. Bár a pecséten a templom még teljesen ép, tudni érdemes, hogy a pecsétminta még a néhány évtizeddel korábbi, hódoltság-béli állapotokat tükrözi, erre utal a szekcsői vár tetején látható félhold. Nem tisztázott pontosan, hogy ez az épület mikor kapta az Angyalok Kápolnája, más források szerint Angyalok egyháza nevet, amelyet sokan ma is ismernek. Innen ered a késői forrásokban felbukkanó ún. Angyal-fok (a Duna-partnak az a része, ahol a templom állt), és a még ma is ugyanúgy ismert Angyal-kert. Utóbbi a római maradványokkal átellenben, a védgát mentett oldalán elterülő művelt terület neve. 1721-ben a feljegyzések szerint az épületnek az alapjai és néhol a falai is megvannak, sőt, a földesúr a katolikus hívekkel összefogva tervbe veszi a felújítását. Abban az időben száz forintot és valamennyi épületfát gyűjtenek is erre a célra, de végül a felújításból nem lesz semmi, a fa pedig elrohad. (Az összegyűjtött pénz további sorsáról nincs adat.) 1829-ben, mint romokat említik meg, az 1880-as években pedig már csak az alapfalait szedik fel, további építkezések céljára; mivel az építők sárba rakták őket, ez könnyen mozdítható volt. A múlt század közepe táján íródott régészeti jegyzőkönyvekben még van utalás a templom partfalban látható járószintjéről, mára azonban nyoma sem maradt. Az idősebb korosztályok azonban még ma is emlékeznek a hagyományra, amely azonban némileg tévesen a római kikötőerőd maradványait is a templommal azonosítja. Más összefüggésben szintén megemlíti a hagyomány a templomot, amelyet II. Lajos halála helyének tart. Ez azonban a jövőben megérdemel egy külön fejezetet.

A Duna-parti középkori maradványokkal ellentétben jóval kevésbé közismertek a mai Dunafalva területén elhelyezkedő egyéb hasonló korú lelőhelyek. Ezek közül mind az átlagemberek, mind a szakemberek számára a legismertebb községünk egyetlen, bizonyíthatóan középkori várának lelőhelye. Ez a tény talán még a helyi lakosok között sem számít köztudott információnak. Ha azonban úgy kerül szóba a helyszín, mint a vári pusztai kőbánya, tüstént többeknek, főleg az idős korosztályoknak lehet ismerős a hely. Az egybeesés nem véletlen: a Villányi-hegység vári pusztai mészkőbányájára épült rá Sembech (más néven Zsembech, Szembecs vagy Szembécs) vára, valamikor 1400 környékén. Innen kapta Vári puszta a mai nevét. Jelenleg a helyén kívül nem sokat tudunk róla; még az sem tisztázott, hogy kőből készült, vagy fából és földből épített ún. palánkvár volt, esetleg megerősített udvarház. Építtetője az akkori bátmonostori földesúr, Töttös László. Az erősség, amelynek mára nyoma sem maradt, meglehetősen zűrzavaros időszakban épült, talán azért, hogy az öreg-dunai ágon (amelyet abban az időben Vajasnak hívtak) működő révátelést ellenőrizhesse. Azonban a korabeli források szerint nem volt túl hosszú életű, vélhetően a környékbeli földesurak rivalizálása miatt. A bátmonostori Töttösök, a Dunaszekcsőt birtokló Herczegh család és a Felszekcsőt uraló fehérvári káptalan hosszú évtizedekig ellenségeskedtek egymással a sziget északi felében fekvő földterületek birtoklásáért. A hatalmasok vagyonuk gyarapítása érdekében a túlkapásoktól sem riadtak vissza: ha módjuk volt rá, erőszakkal ragadták el egymás állatait, jobbágyait, vagy dúlták fel a másik falvait, portáit, erdőit, halászhelyeit. A történések jogorvoslását nemegyszer igen magas szinten, a nádorispánnál, vagy magánál a királynál igyekeztek elintézni, általában nem sok sikerrel. Ugyanakkor az ellentétek elsimítására többször is tartottak a vitatott területeken írásban is rögzített határjárás, amelyekből a mai érdeklődők számára

is megjelenik a Mohácsi-sziget északi részének középkori topográfiája. Egyes határneveket még a 20. század elején, ritkább esetben ma is középkori nevükön ismerjük. Kutas, Kerekító, Czerczene (Czörczőne), Vajas, Laki telek, mind középkori eredetű helynevek Dunafalva határában.

Mint említettük, a szembécsi vár egy föld feletti mészkő kitüremkedésre épült, amely egyesek szerint a római időktől, mások szerint a magyar középkortól kezdve kőbányaként is használtak. Míg a középkori források arról tudósítanak, hogy a nem túl jó minőségű mészkövet az Alföld kőben szegény vidékein alapozásokhoz, falazáshoz használták, az újkori feljegyzések szerint az itt kitermelt nyersanyag inkább mészégetésre volt alkalmas. Kóczian József 1838-as térképén a helyszín egyértelműen kőbányaként van feltüntetve. Az 1800-as évek elején épült dunaszekcsői katolikus templom két oltárköve szintén a vári pusztai kőből készült. A kőkitermelés még a 20. század első felében is tartott. Egyelőre nem eldöntött kérdés, hogy az ekkortájt épülő szekcső-szigeti házak alapjába került kövek a kőbányából, vagy az ott épült vár alapjaiból származnak-e? Annyi biztos, hogy a régi dunafalvi házak jó részében található belőlük szép számmal. A bányát aztán végül bezárták, amihez egy tragikus esemény adta az apropót:

### *Agyonnyomott a beomlott bánya egy dunaszekcsői gazdát*

*Kiss Dénes szeremlei gazdálkodónak Dunaszekcső szigeten elhagyott kőbányája van. A bányában nem folyik rendszeres termelés és a tulajdonos a hozzáférőknek megengedte, hogy díjtalanul és saját felelősségükre annyi követ termelhessenek ki, amennyit akarnak. Biztonsági intézkedésekről senki sem gondoskodott, és így történt, hogy a szakértelem nélküli bányászás halálos áldozatot követelt. Pauk András dunaszekcsői gazda vejével, Horváth Mihállyal követ termelt ki a saját építkezésükhöz. Négy méter magasságban dolgoztak, amikor a fejük felett lévő kő és földréteg beomlott, és Paukot teljesen, Horváthot pedig félig betemette. Horváthnak nagy nehezen sikerült kimenekülni, azonnal segítségért sietett, de mire apósát kiásták, az már halott volt. A rendőrség szerint a tulajdonost nem terheli felelősség, mert figyelmeztette az embereket, hogy vigyázzanak testi épségükre. Viszont a további balesetek elkerülése végett szükségesnek mutatkozik, hogy a bányát zárják le, vagy pedig kellő felügyelet mellett gondoskodjanak a termelésről.*  
(Dunántúli Napló, 1948. május 20. 113. sz.)

Azért a bányát időnként a későbbiekben, még az 1960-as évek elején is használták, legfeljebb kevésbé feltűnően.

A dunafalvi területen Felszekcsőt és a várhoz tartozó Szembécs falut leszámítva több helyen is ismertek Árpád-ill. középkori lelőhelyek, amely részint tanyaszerű megtelepedéseket, részint kisebb-nagyobb településeket mutatnak. Utóbbiak közül a dunafalvi határban találhatóak:

*Postelek* - a mai Telek pusztánál. Nyilván nem véletlenül hívják azt a határrészt Teleknek. *Gerebecs* – Grábócinál, az egykori TSZ-telep mögött. *Töttös* – nagyjából a Leneskert melletti Duna-szakasz környékén lehetett, de mostanra feltehetően elmosta a Duna. *Lak* – a mai Bikapusza környékére feltételezhetjük, de biztosat nem tudunk róla. *Páliport* – a mai Kutas puszta környékén, amely terület a második világháború előtt Dunaszekcsőhöz tartozott, majd a szekcsőiek eladták Bátmonostornak, mert messze volt. A faluhely pontos lokalizálása azonban még nem történt meg.

A jelenlegi adatok alapján több lelőhelyről is feltételezhetjük, hogy a tatárjárás idején időszakosan elpusztultak, lakatlanná váltak, majd egy későbbi visszatelepedés után, valószínűleg a törökellenes háborúk idején végleg elnéptelenedtek. Utóbbi időszakról érdemes megemlíteni, hogy ebből az időből származik vélhetően az első képi ábrázolás Szekcső-szigetről, ill. az itt található élettérrel. A korabeli rézkarc a török hadszíntérre vonuló császári hadsereg egységeinek táborozását mutatja a mai kompkikötő és a romok környékén, ill. látható rajta a szekcsői és a szigeti partot összekötő hajóhíd is. Az időpont: 1687. július 9-10. A feljegyzések szerint ezekben a napokban a szigeten táborozott a török háborúk egyik legkiválóbb hadvezére, Miksa Emánuel bajor választófejedelem is. A csapatok elhelyezkedése részben az Angyalkert és a mai Felsőköz területén történhetett, ezt feltételezik az itt fellelt korabeli érmék és az előkerült nagyszámú muskétagyó. A hajóhíd még 1697-ben, a félhold elleni harcok későbbi szakaszában is létezett, bár a török elől a

szigetbe települt szekcsőiek akkor már visszaköltöztek a Duna jobb partjára, és a sziget hosszú időre elnéptelenedett.



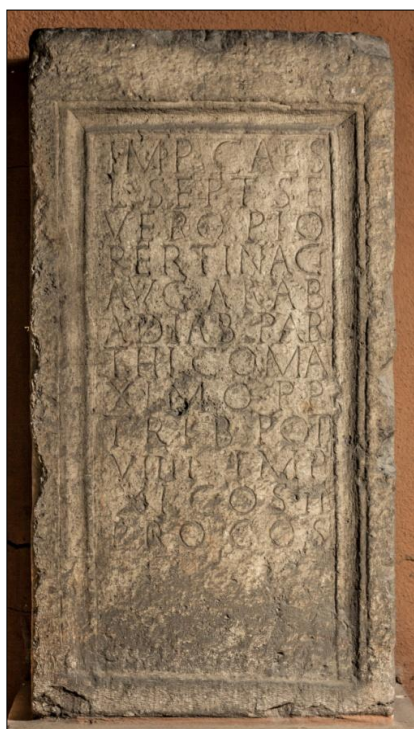
Fent: bronzkori penge Dunafalva határából. Kr. e. III-II. század.  
(Fotó: Kiss Béla, Katona József Múzeum, Kecskemét.)



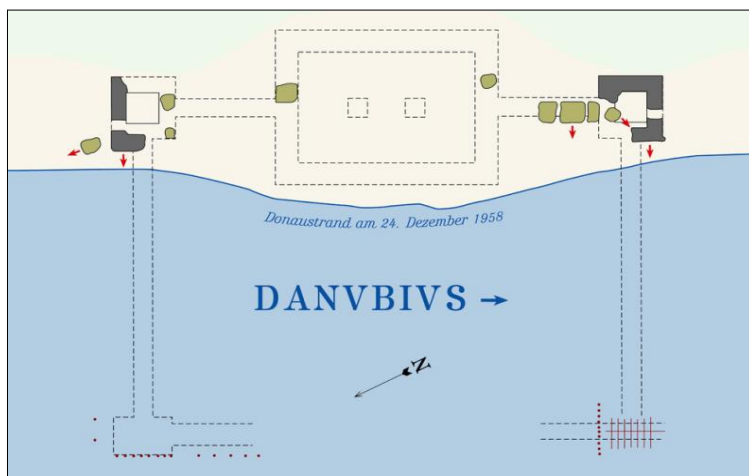
Fent: kaposvölgyi típusú kelta érme Dunafalva határából.  
Kr. e. I. század.  
(Fotó: Kiss Béla, Katona József Múzeum, Kecskemét.)



Balra: a Kr. u. 370-es évek elején épült római kikötőerőd délkeleti saroktornyának maradványai contra Florentiamnál, 1984.  
(Forrás: Katona József Múzeum fotóadattára, Kecskemét.)  
Lent: az erőd alaprajza. A színes foltok az 1958-ban még látható falrészek.  
(Forrás: Wikipedia.)



Balra: Septimius Severus császár tiszteletére állított feliratos mészkőbázis Kr. u. 201-ből.  
Lelőhelye: contra Florentiam, Dunafalva.  
(Janus Pannonius Múzeum, Pécs. Ltsz. 1239. Fotó: Füzi István.)



Lent: késő avar nagyszíjvég a dunafalvi határból. Kr. u. 8. század.  
(Fotó: Kiss Béla, Katona József Múzeum, Kecskemét.)



Fent: Constans császár (Kr. u. 337-350) kisbronz érméje a dunafalvi határból.  
(Fotó: Kiss Béla, Katona József Múzeum, Kecskemét.)

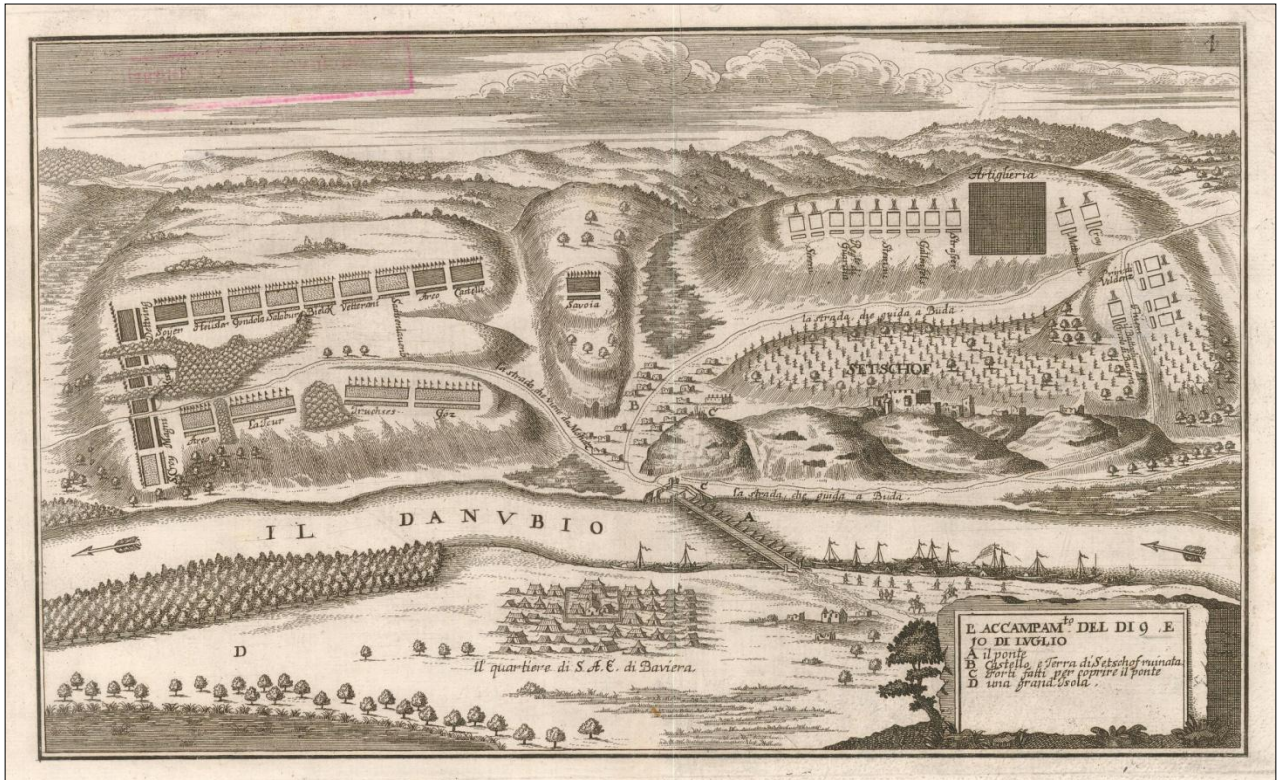




Balra: Salamon magyar király (1063-74) dénárja a dunafalvi határból. Jobbra: középkori ezüstgyűrű a római kikötőerőd környékéről, feltehetően a 15. századból. (Fotók: Kiss Béla, Katona József Múzeum, Kecskemét.)



Balra: középkori bárd a dunafalvi határból. Jobbra: I. Lipót 1686-os XV krajcárja Dunafalva területéről, a törökellenes felszabadító háborúk idejéből. (Fotók: Kiss Béla, Katona József Múzeum, Kecskemét.)



Fent: a rézkarc a szekcső-szigeti átkelőt és a törökellenes háborúkban részt vevő császári csapatok szigeti táborozását mutatja 1687. július 9-10-én. A szekcsői Várhegy sértetlen – a Duna még nem kezdte meg a löszdombok bontását.

(Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Térképtára, IIIc 182 no11.)

# Azért a víz az úr, avagy arról, hogyan tudtunk együtt élni a Dunával

Duna-parti község révén, talán mondanunk sem kell, mennyire hatott, és hat az életünkre a mai napig is az, hogy egy nagy folyam partján települt meg az életterünk. Alább következő, meglehetősen terjedelmes fejezetben, ha nem is teljes egészében, de legalább nagy vonalaiban pillantsunk bele, milyen formában hagyta rajta a nyomát mindennapi életünkön a vén Duna és a hozzá tartozó vízi világ közelsége.

A törökellenes háborúkat követő mintegy két évszázadot bátran nevezhetjük a sziget történetében az ún. *szállások* időszakának. A Dunaszekesőre visszaköltözött – és a háború folyamán jócskán megcsappant - lakosság ugyan továbbra is birtokolta a szigeti részeket, míg azonban a jobb parton éltek, laktak és művelték a földet, az innenső parton leginkább csak az állattartás volt jellemző. Mivel a környék földesurai a török időkben kihaltak, a távoli örökösöknek pedig időbe telt „rendezni soraikat” és érvényesíteni birtokjogukat a területre, a szekesői polgárok nagy hamar felosztották maguk között a gazdátlanul maradt szigeti területek hozzáférhető részeit. Ezek után ki-ki a maga legelőjén tartotta állatait a tavaszi-őszi időszakban, a viszonylag sík ártérből kimagasló kisebb-nagyobb kiemelkedésen, hátakon felütve az ehhez szükséges alkalmi kunyhóit, menedékeit, hozzá jószágainak karámjait, magyarán: *szállását*. Hogy jobban el tudjuk képzelni ezt az akkori Mohácsi-szigetre jellemző életformát, adjuk át a szót Nagy Kálmán volt dunafalvi tanárnak, aki nagyon szépen bemutatja ezt *Dunafalva község története* című, eleddig sajnos kiadatlan írásában:

*„A sziget gyakori áradásoktól áztatott dús rétjein, nagy kiterjedésű erdei legelőin gomba módra elszaporodtak a szállások. A házakat állatok tartására szolgáló sövénykerítéssel választották el, amely karámokból és hodályokból, valamint az állatok gondozását, őrzését végzők ideiglenes lakóhelyeiből álltak. Ezek az építmények egyszerre voltak éjszakai szállások és raktárak, ahol a fekvőhely mellett, szerszámokat, minden olyan eszközt őriztek, amit meg kellett védeni az időjárás viszontagságaitól. Az egymástól elkülönített területek körül gyakran jelentős gyümölcsöskerteket is kialakítottak, olyan gyümölcsfákból – szilva, alma, körte – amelyek jól bírták a vizet és átvészelték a Duna rendszeresen ismétlődő árhullámain is. Tavasszal és a nyár elején menetrendszerűen ismétlődő árvizek ugyanis állandóan veszélyeztették a szállásokat és az állatállományt. A szekesőiek ezt mégis vállalták, mivel az állattartás – a pusztulásuk ellenére is – komoly jövedelmet jelentett a gazdáknak. Jellemző, hogy még azok a szegény jobbágyok is ragaszkodtak állataikhoz és szigeti legelőikhez, akik télen a takarmány hiánya, nyáron az áradások miatt kénytelenek voltak eladni jószágaikat.”*

A szállások ideális körülményeiről további információkat találunk Andrásfalvy Bertalan: *A paraszti halászati jog a Duna mentén Tolna és Baranya megyében* című írásában:

*„A Duna mentén a jobbágyi halászó vizek nem szakíthatók el az ártér együttes, sokoldalú paraszti haszonvételétől. Az ártérben levő szállás volt sokáig e sokoldalú haszonvétel „támaszpontja”. Ez a szállás lehetőleg teletetésre alkalmas erdőben, fás helyen, a téli legelő, kaszáló közelében, itatásra, halászásra alkalmas vízfolyás, fok vagy tó partján állott, ahol az állatokat egyben tartó, mesterségesen emelt dombon karám és gunyhó, az ott tanyázó emberek védelmére elhelyezést nyert. A szállás körül oltott gyümölcsfák állottak, melynek termését az oltás, de még inkább a tartós, háborítatlan használat jogán szedték, a szállás körül gyűjtötték a vadmadár tojásait, állították fel a vadfogó hurkokat, vágták, szedték a száraz fát, a vesszőt és a nádat is.”*

Fentiekhez még egy gondolat: a sokoldalú lerakatnak használt szekcső-szigeti szállások nagy valószínűséggel az ártéri, saját célra történő halászat bázisául is szolgáltak, amelyet abban az időben a legtöbben gyakoroltak. Erről azonban később bővebben is beszélünk.

A fenti idézetben, bár elsősorban a szállások bemutatása volt a cél, már szóba kerül az a sorsformáló erő, amely a korábbi időkkel ellentétben az utóbbi három évszázadban hol jobban, hol kevésbé, de folyamatosan alakította a terület mindennapi életét, sorsát, arculatát: az áradó Duna. Különböző szakmai értekezésekben, de ritkábban akár napi beszélgetés szintjén is a mai napig vitatéma, hogy a távolabbi múltban vajon melyik volt a főága a Dunának itt a Mohácsi-szigetnél: a mostani, ún. dunaszekcsői ág, vagy ellenkezőleg, a keleti, nagybaracskai ág. Ez utóbbit mi, dunafalviak ugyebár – ha úgy vesszük, kifejező módon – egyszerűen Öreg-Dunának hívunk. Az egyetértés legfőljebb odáig tart, hogy a keleti ág régebben sokkal nagyobb volt. S ha már itt tartunk, idézzünk fel egy másik ismert helyi legendát, amelyet mai időseink még manapság is emlegetnek néha! Ezek szerint valamikor olyan kicsi volt itt mellettünk a Duna, hogy elődjünk a közepébe dobott lófejen (értsd: lókoponyán) keresztül száraz lábbal át tudtak rajta kelni. Ez persze a mai állapotokat tekintve szinte elképzelhetetlennek tűnik. Nos, anélkül, hogy mi oldanánk meg a gordiuszi csomót a fenti vitás helyzetben, néhány információt azért érdemes megjegyezni ezzel kapcsolatban. A mostani fő (szekcsői) ág partján, a mai mederben már legkésőbb a Kr. u. 300-as évektől egészen az 1600-as évekig folyamatosan és bizonyítottan éltek, sőt, építkeztek emberek anélkül, hogy gátat emeltek vagy egyéb hasonló módokon védekeztek volna az ár ellen. Ez azt feltételezi, hogy itt lényegesen kisebb vízhozammal számolhatunk, ahol nem voltak jellemzőek a mindent elöntő árvizek. Bizonyos újabb kutatások szerint a Dunának ez az ága a mohácsi csata idején Mohácsnál kb. 50 méter széles lehetett. Más kutatások eredményét megfigyelve, a folyó medre nagyjából a mai Berger-tanya környékén kb. 250 métert mosott el a régi partból, vagyis azon a szakaszon minimum ennyit változtatott a medrén. Így pusztulhatott el azon a részen a korábban már említett Töttös középkori falu. Ugyanakkor nem lehetett annyira kicsi a vízállás, hogy ne lett volna hajózható, hiszen tudjuk, hogy a rómaiak a Kr. u. IV. század folyamán folyami flottillájuk egyik egységét éppen Dunaszekcsőnél állomásoztatták. 1687-ben pedig, mint már említettük, hajóhíd kötötte össze a két partot. Ez megint csak bizonyossá teszi, hogy a mai Dunát nem úgy kell elképzelnünk, mint egy aprócska kis patakfélét.

Az Öreg-Dunáról pedig sommásan azt mondhatjuk, hogy a legkorábbi, kora újkori térképek ábrázolásai alapján semmiképpen nem tűnik egy, a maihoz hasonló jelentéktelen mellékágnak. Ráadásul 18. századi feljegyzések szerint a nagyobb szállítóhajók éppen a keleti ágon jártak, a kisebb merülésűek közlekedtek a mai főágban. Ennek ellenére sokak szerint a közvélekedéssel ellentétben nem feltétlenül ez volt a főág a történelmi időkben. Jelzésértékű is lehet azonban az a tény, hogy már a 18. század előtt is Öreg-Dunaként emlegették, míg a mostani Duna-ágot bizonyos időszakokban Kis-Dunának hívták.

Talán a legközelebb akkor járunk az igazsághoz, ha azt feltételezzük, hogy mindkét Duna-ág nagyjából egyforma vízhozammal rendelkezett, és időszakonként változhatott, hogy éppen melyik lehetett (valamennyivel) erősebb a másiknál. Ebből kiindulva a két Duna-ág, és az azokat összekötő mindenkor kisebb mellékágacsok le tudták vezetni a folyó vizét anélkül, hogy az elmúlt egy-kétszáz évben „divatba jött” szélsőséges áradásokhoz hasonló, gyakori vízár alapjaiban veszélyeztette volna a szekcsői-szigetben kialakult mindenkor emberi életteret. Ebbe a gondolatmenetbe akár az is belefér, hogy erősen aszályos, meleg nyarakon a sok ágra szakadó folyóban hosszabb-rövidebb időszakokra, annyira lecsökkent a vízszint, hogy akár egy lókoponya segítségével is át lehetett kelni rajta. A hozzáértők azonban még messze nem jutottak közös nevezőre e témában.

A 19-20. században, és persze napjainkban is azonban már teljesen más a helyzet. Adódik a kérdés, hogy mikor változott meg a sziget vízrajza annyira, amikor szó szerint elmosta az emberi életteret, amit aztán komoly szabályozásokkal és védgátrendszerrel lehetett csak – sokévi vesződséggel és komoly munkával – visszahódítani tőle? Sajnos a források és a vélemények itt sem egyértelműek. Ami biztos, hogy a már többször említett 1687-es rézkarcon a Dunának ez az ága még korántsem éri el a mai szintet. Amit láthatunk rajta: a szigetben, bár romosnak hat, de azért látszik a parton a középkori település maradéka, ami ma már bőven a Duna árterében van.

Ugyanakkor a szekcsői várhegy még teljes egészében megvan, szép, lankás domboldallal a Duna felé. Nyoma sincs a ma már jól ismert szakadt hegyoldalnak, sőt, a hegy lába és a folyó között még egy út is vezet Bába irányába. Mindez bizonyítja, hogy a mai Duna, bár valamilyen szinten hajózták, akkoriban még jóval keskenyebb volt. 1721-ben, mint már említettük, a katolikus hívek még tervezik, hogy a parton álló romos szigeti templomot – az Angyalok templomát – újjáépítik. Ekkor tehát még mindig nem volt komolyabb árvízveszély. Az 1829-es Szepesy Visitatio (korabeli egyházlátogatási jegyzőkönyv) viszont már arról tudósít, hogy a szekcsőiek 1738 körül települtek vissza a jobb partra a Duna terjeszkedése következtében. Ennek a terjeszkedésnek némileg ellentmond az I. katonai felmérés térképszelvénye, amely 1785 körül készült el. Ez a mai Herrmann-gödör környezetében, a Nyár utca elején és a Felsődunasor környékén mutat egy kisebb életteret jó néhány kisebb épülettel, kertekkel és az Angyalok templomának romjaival. Itt tehát a mai ártér még parti területként van ábrázolva.

Következő említésre méltó időpontunk már az 1800-as évekbe, a folyószabályozások időszakába vezet. Ezek szerint 1828-ben, a kezdődő szabályozási munkák idején Bátánál átvágták a Duna egyik kanyarulatát. Ezzel Bátát szerették volna megóvni a komolyabb árvizektől, méghozzá azzal a módszerrel, hogy a Duna fő vízszállító kapacitásának nagyobb részét a keleti (baracskai) Duna-ágról a szekcsőibe terelték. Hogy ez mennyire jól sikerült, azt Melczel János, a munkálatokat irányító mérnök írásából megtudhatjuk:

*„A most itt el folyó nagy Duna egy év előtt a Dunának kisebb ága és csak felényi szélességű volt, de kiváltképen a Báltai kerület által vágása oltta a menyivel a Baratskai Öreg Duna iszapolodott, annyival a Szektsői Duna nevedett.”*

Eszerint a mostani meder abszolút főággá való erősödése ehhez az 1828-as szabályozási munkához köthető, amely ráadásul rekordidő, alig egy év alatt következett be. Jegyezzük azonban meg, hogy a témával foglalkozó szakemberek némelyike egészen más elképzeléseket favorizál, szóval ez az információ is vitatott. Ami biztos, hogy 1850 márciusában a levéltári feljegyzések már komolyabb árvízről tudósítanak. Ezek szerint a szigeten szökött bácskai honvédek bujdosnak, akiket a magas vízállás miatt képtelenek üldözni a rendfenntartó szervek. 1853. április közepén az egész sziget víz alatt van, az elszállíthatatlan marhák a maradék száraz részen, mintegy húsz öl széles sávon vannak összezsúfolódva. Mivel a szerencsétlen jószágok jobb híján csak nádat tudnak enni, félő, hogy betegség tör ki rajtuk. A víz csak augusztus 9-én kezdett visszahúzódni. Ekkoriban tehát már gyakori jelenség az egész szigetet, vagy annak legnagyobb részét elborító árhullám. Ami tehát a leginkább bizonyos, hogy a Duna szekcsői ága valamikor 1783 és 1850 között vált főággá. Az 1886-os kataszteri térkép az Angyalok egyházát - Csombor Mihály tulajdonaként - az akkori Duna-mederben tünteti fel, vagyis ez az állapot akkor már tartósan fennáll.

Ma már sajnos nincs, aki élőszóban elmondhatná, hogyan is festhettek azokban az időkben a szekcsői sziget, és miképpen zajlott itt az élet. Ha erről szeretnénk fogalmat alkotni, akkor az írott feljegyzéseket kell megkeresnünk. Íme, az egyik, 1841-ből, amely kissé szűkszavúan fogalmaz, de akad benne néhány jellemző információ, részint a táj arculatára, részint az itt tartott állatállományra vonatkozóan:

*„A Duna, a szekcsői határnál lép be a megyébe, de csak egyik ágával, mert másik ága a bácskai határt mossa, és csak Batina mellett jönnek össze. E két ág formálja a nagy mohácsi szigetet, mely 60,000 holdra terjed s roppant ligetjeiről, számos marha, sertés csordáiról, apró de tüzes lovairól ismeretes.”*

(Fényes Elek: Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben.)

A folytatásban, mintegy húsz évvel később, már több dolgot is megtudhatunk:

*A Duna bal partján fekszik a 16000 holdból álló és az Uj és az Ó-Duna által képezett Duna-Szekcsői sziget, vizenyős rétekkel és a község lakói által bírt szállásokkal borítva. Kemény és lágyműerdők vannak itt és halastavak, melyből sok halat fognak. A sziget földje általában fekete agyag, némely részen homokos. Földje a ráfordított munkát bőven jutalmazza meg. Kender, zab, kukorica, de különösen sok gyümölcs terem itt. Mindeme termények nagyobb részben a bajai nagyvásárokon nyernek eladást. A szigeten kaszált széna is kitűnő. Erdei sok fát szolgáltatnak a lakóknak, az uradalom itt fekvő erdeiből nagy jövedelmet vesz be. De csak akkor áldásos a sziget a lakóknak, ha a Duna el nem önti. Nagy áradásokkor a víz egészen el szokta borítani és ilyenkor, különösen akkor, midőn sokáig áll rajta a víz, csaknem hasznavehetetlen. A sziget helynevei, Csele-erdő, mely nevet a szomorúemlékű patakról vette. Vár erdő, ennek magaslatán márványtelep van, melynek csinos márványából készült a két templom két szobra... Angyalok egyháza, Uradalmi kert: itt hajdan templom állott. Csat fok: a mohácsi és szekcsői határt képezi. Szabó-fok: állítólag egy szabónak volt itt kertje. A Duna leginkább e ponton szokta a szigetet elöntéssel fenyegetni. Tözöny, Galanya: dús termésű rétek, ha a Duna által el nem iszapoltatnak. Pocsolya, Postelek, Csanádi-kert, Hárelő, Tiseri, Öreg-erdő: erdőrészek, melyek hajdan a szegénylegényeknek szolgáltak tanyául. Farkasok is tanyáztak bennük. Ez erdők kivágattak, melyek most mint fiatal, növekedésben lévő erdők léteznek. A lakosság szállásai nemzetség szerint 3 részre oszlanak: Ráczzállások, melyek körül gyümölcs-és veteményeskertek díszlenek. Öreg-szállás: a magyarság tulajdona, melyet a Ráczzállástól a Pék nevezetű fok választ el. Végül a Duna mentén vannak a németek szállásai, melyek tulajdonosaik által nagy szorgalommal műveltetnek.*

(Pesty Frigyes: Baranya megye helynévtára 1864-65)

Az ebből az időből való, hol szüksézább, hol bővebben megfogalmazott beszámolók lényegileg ugyanarról tudósítanak. A sziget tehát az állattartás, kaszálás, nádazás, fakitermelés (1780 körül még több mint fele erdőből állt) és halászat mellett kiválóan alkalmas lenne földművelésre is, ám a Duna időről időre megkeseríti az itt boldogulni igyekvő szekcsőiek dolgát. Az árvízmentesítés azonban – egyelőre – még várat magára. Ugyanakkor az itteni haszonszerzés, gyarapodás lehetősége annyira elérhetőnek látszik, hogy a szigeti földterületek birtoklásáért ekkor már komoly harc folyik. A szekcsői uradalom nem sokáig maradt gazda nélkül. Az 1710-es évektől új urai vannak, akik eleinte nem igyekeznek elvitatni a szekcsői polgárok jogát a szigetre, s ezt 1711-ben szerződésbe is foglalják. Ezt a szerződést 1741-ben megújítják, ahol azonban már írásba foglaltatik egy kitétel, amely a jövőben az uraság követeléseinek alapját képezi. Eszerint a szigetet a szekcsői polgárok szabadon használhatják, kivéve azokat a területeket, amelyek az uraság majorságára elkülönítenek. A gyökeres változás 1756 után következik be. Ekkorra ugyanis a teljes szekcsői uradalom tulajdonjoga a Bésán család tulajdonába kerül, akik aztán nagy elánnal fognak neki, hogy itteni uradalmukat komolyabban kiépítsék. Nem meglepő módon ez a törekvésük a szigeti területek birtoklására is vonatkozik. Az 1800-as évek elejére sikerül is megvetniük a lábukat a szigeten. Az Angyal-fok, vagyis a mai római romok környéke már uradalmi kertként van számontartva, a folytatásban pedig a mindenkori uraság a fenti pontra hivatkozva egyre több területet igyekszik kisajátítani magának. A lakóközösség persze tiltakozik, ám a hosszú évtizedekig húzódnó folyamatos pereskedést a Bésán (1887-től Jankovich-Bésán) család, aki a megfelelő helyeken jól működő kapcsolatrendszerrel rendelkezik, inkább a maga hasznára tudta fordítani, mint a lakosság. Egyre gyarapodnak a szigeten az uradalmi területek a lakosság kárára, amit a város természetesen nem hagy, a küzdelem pedig végtelennek tűnik.

A megerősödött Duna eközben osztálykülönbségre való tekintet nélkül teszi a dolgát, és időről időre válogatás nélkül elárasztja mind a gróf, mind a polgárok földjeit. Az árvízmentesítés egyre inkább szükségessé válik, ha a sziget kiváló adottságait komolyabban ki szeretnék használni a tulajdonosai. Kezdetleges formában már 1806-ban történik erre kísérlet. Fentebb említett, Angyal-fokért vívott per megegyezése szerint az uraság lemond a foknál lévő káposztás kertekről. Cserébe a jobbágyok az uraság ott lévő kertjének sziget felőli oldalát felárkolják, a szükséges irtásokat elvégzik, a fok alsó és felső végét feltöltik, és a kert Duna felőli oldalán sáncot készítenek. Ez már akár árvízvédelmi munkának is nevezhető – tulajdonképpen az is volt a célja – habár igazán komoly eredményeket aligha lehetett tőle várni. A továbbiakban az első ilyen jellegű munka, amely már

komolyabb szinten igyekszik kezelni a problémát, szintén a Bésán családhoz köthető, bár voltaképpen kényszerű ténykedés eredménye. Az uradalom az úrbéri réteket jobbágyainak az árvizek által gyakran elöntött szigetben adta ki. Az 1845-ben hozott úriszéki határozat ennek fejében kötelezte az uradalmat, hogy cserében ezeknek a szigeti területeknek a védelmére töltéseket emeljen a vízparton. Az uradalom elfogadta a döntést, de a végrehajtásban eleinte nem igazán jeleskedett. Mindössze mintegy 570 méternyi töltést építtetett, amelyekkel csupán az ott lévő fokokat zárta el a főágtól. Ráadásul ezek a védművek olyan rossz minőségűek voltak, hogy mire befejezték az építésüket, már javítani kellett volna őket, olyannyira megrongálódtak.

Mivel az 1848-49-es forradalmi és háborús események ideje alatt a békeidőkben folyó tevékenységek egy időre megrekedtek, természetesen a szekcső-szigeti árvízmentesítés is csak utána, az 1850-es évek elején kapott új lendületet. Az újonnan kialakult szekcsői birtokosság – a jobbágyrendszer ugyebár 1848-ban megszűnt – folyamodványának eredményeképpen az uradalmat felszólítják, hogy végezze el az ígért ármentesítést. Ezt a felszólított végre is hajtja: ezúttal már a szekcső-sziget teljes hosszában megépül a védgát. Ez azonban még messze nem elégséges, a következő évtizedek árvizei időről időre megrongálják, sőt! Az 1876. évi nagymértékű jeges árvíz, amely Szilágyi Béla dunafalvi krónikás szerint nagyságrendileg az 1956-os kiöntéshez lehetett hasonló, a nemrég elkészült töltés nagy részét meg is semmisítette.

Ekkor azonban már „más szelek fújtak”. Mivel az 1850-es évek elejére az úrbéri törvény és a közteherviselés ténylegesen megvalósulni látszott, az uradalom egy időre kényszerhelyzetbe került. A korábbi jobbágytelkek felmérésekor igyekezett a telekalaphoz tartozó erdő-és legelőrészesedéseket megnyirbálni. Azonban a legújabb törvények a robotmunkát is eltörölték, így végső soron mégis kénytelen volt engedményeket tenni az újdonsült telkes gazdák – vagyis a volt jobbágyok – felé, ha azt akarta, hogy jelentős mennyiségű földjei megműveléséhez elegendő számú bérmunkás álljon rendelkezésére. Korábban ezeket a volt jobbágyság ugyebár kötelező robotban teljesítette. Így aztán az uraság egyelőre elnézte, hogy a volt úrbéresek a szigetben további földfoglalásokat hajtanak végre, cserébe akadt munkáskéz, aki elvégezte a földmunkákat. Néhány évvel később aztán, amikor sorra került az uradalom és a volt jobbágyság közötti határrendezés, már ismét az ellenségeskedések kiújulásáról lehet beszélni. Az uradalom lehetőleg minél több földet szeretett volna visszaperelni a volt úrbéresektől, amelyet azok értelemszerűen igyekeztek megakadályozni. Az érdekellet ismét csak egy végtelennek tetsző persorozatban csúcsosodott ki a gróf és a mezőváros között. A „barátságos” megegyezés majd csak az 1860-as évek második felében születik meg. Ennek egyik legnagyobb eredménye a szigeti területek hovatartozásának eldöntése az uradalom és a város között. A határvonal a nagyjából a szekcsői-sziget középső részét juttatta a telkes parasztságnak, míg ettől északra és délre a földek az uradalom tulajdonába kerültek. Ezeket a döntéseket térképen is hitelesítették, ill. telekkönyvbe vezették. Ezek szerint a szigetben mintegy 2500 holdnyi közös legelő van. Ebbe nem vették be a part 50 ölnyi széles, 200 hold területű sávját, amelyet partszakadásként - hiszen a Duna ekkor már évtizedek óta javában szélesítette magának a medret - és hajóvontató útként említettek. A megegyezés további pontjai:

Halászat. A Paptava, a Bakóta tó és a Verse a polgárok számára szabadon halászható. A Dunameder, a fokok és a szigeti tavak halászati joga az uraságot illeti.

Erdőhasználat. A községnek kijelölt határokon belül 2929 hold erdő volt, ebből a lakosoknak 1359 hold erdő - portánként 8 hold - jutott, amelyet bárhol felhasználhatott, kitermelésük után a visszamaradt földterület a községet illette. A többi erdő az uradalom birtokába került.

Épületek. A Dunamajorban lévő épületek, vagyis a juhtanyaként említett mai fatelep a hozzá tartozó építményekkel, ill. a pajtaként használt mai iskola, maradnak az uradalom tulajdonában.

Komphasználat. Az uradalom lemondott ennek jogáról a község számára.

Ami azonban az árvízvédelem szempontjából fontos változás: mivel a lakosság szigeti földterülete imigyen megnövekedett, az uradalom ezzel megszabadult a gátépítés kötelezettségétől.

Az említett 1876-os árvíz méretére jellemző, hogy utána több kezdeményezés is történt a sziget hathatósabb árvízmentesítésének ügyében. Megalakult a Margittaszigeti Duna Védgát Társulat, ez azonban háromévi fennállása alatt nem produkált értékelhető eredményt. Fenntartása ellenben komoly költségbe került az érintett lakosságnak, akik el nem ítéhető módon igyekeztek is elérni, hogy a társaságot feloszlassák. Jellemző lehet működésének hiányosságaira, és általában az egész

árvizes helyzetre, hogy 1878-ban az újdonsült szigeti birtokosok az uradalommal összefogva (!) saját kezükbe vették a kezdeményezést, és mindenféle felsőbb jóváhagyás vagy engedély nélkül, úgymond társadalmi munkában maguk kezdték kijavítani és felújítani a megmaradt védgátat. Két hónapig folyt a munka, napi 2-300 ember dolgozott a gátakon, amelynek eredményeképpen 6632 méternyi, átlagosan 6,5 méter szélességű, átlagosan 1,4 méter magasságú töltést építettek ki a szigeti parton.

Ehhez képest a meddő ténykedésű Védgát Társulat igazgatója bepanaszolta a községet (!) az alispánnál, hogy terv és engedély nélkül védgátat épített. Szerencsére az alispáni hivatal ezt nem vette túl komolyan, így a munka folytatódhatott. Ezek szerint 1883-ra az Öreg-Duna átvágásától - a mai Kocsmakertnél, amelyet 1870-ben zártak el a főágtól – a mohácsi határig 12 km védgát készült el a szigetben, amelyben 209 821 m<sup>3</sup> földet mozgattak meg. Ezt a felsőbb szervek annyira hasznosnak látták, hogy a Közlekedési Minisztérium 1886-ban elrendeli: a töltés koronáját az 1883. évi vízjárás szintje fölé egy méterrel emeljék, a lejtőket pedig az ártéri oldal felől háromszorosára, a mentett oldalon pedig másfélszeresére növeljék. Ez meg is történik 1887-ben. Ezek a munkálatok már komoly hatásokkal igyekeznek megrendszabályozni a szigeti Duna-szakaszt, amivel megvetik az alapját a szekcsői-sziget, vagyis a későbbi Dunafalva állandó betelepülésének. A nagyobb árvizek azonban továbbra is gondot okoznak a szigetnek, úgyhogy 1899-ben a földművelődésügyi miniszter hivatalból intézkedik, hogy a szigetet végre teljes egészében árvízmentesítsék. Megalakul tehát a Margittaszigeti Ármentesítő és Belvízelvezető Társulat, így a 20. század első éveiben újabb gátépítési munkák folynak. Az így elkészült töltés már az akkori időknek megfelelő korszerű védműnek számított, amely aztán hosszabb időre is képes volt biztosítani a sziget biztonságát.

Ez a viszonylagos nyugalom a szigeti életben is nagy változásokat hozott, aránylag rövid idő alatt. De hogyan is képzeljük el a sziget látványát a századforduló környékén? Mivel községünk kora újkori történelme egyben Dunaszekcső történelmének részét is képezi, érdemes fellapoznunk az egykori anyaközségről írt krónikákat. A következő szemelvény az első dunaszekcsői krónikás, Gosztonyi Jenő káplán tollából való, 1891-ből:

*„A sziget egy természetes park gyanánt tűnik fel dús erdeivel és rétjeivel; a szép gyümölcsöskertek s a kis épületeknek itt-ott fehérlő csoportjai, vegyülve a legelőn szétszórt nyájak élénk tarkaságaival – valóban meglepik a szemlélőt.”*

Az itteni élet azonban innentől már kezd merőben új fordulatot venni. Mivel a terület zömmel árvizektől mentes, a továbbiakban nincs akadálya annak, hogy a jó minőségű földeket – amelyet Gosztonyi szerint már abban az időben is aranybányának neveznek – komolyabb művelés alá vegyék. Mint láttuk, a kiváló legelőkért évtizedekig húzódott a harc, mivel az urasággal történt megegyezés után a szekcsőiek egymással is hajlamosak voltak perre menni értük. A legelőnek és kaszálónak használt rétek tulajdonjogának rendezése még a századforduló környékén is zajlott. A szigeti földek értékére jellemző, hogy a korábbi osztozkodásból kimaradt szekcsői polgárok elvitatták a volt úrbéresek kizárólagos jogát a területre, mivel maguk is részt szerettek volna kapni belőle. Az újonnan földhöz jutott birtokosok azonban ragaszkodtak megszerzett tulajdonukhoz. Ezeket az árvízhelyzet kezelése után egyre többen nekiállnak feltörni, s a rideg állattenyésztés helyét mindinkább kezdi átvenni a növénytermesztés. Kapóra jött ehhez a kiegyezés utáni általános gazdasági helyzet is. A monarchia felvevőpiaca gyakorlatilag korlátlan mennyiségben volt képes a fölös mezőgazdasági terményeket felvásárolni. Mindezt ráadásul az itt simán megoldható, olcsónak számító vízi úton való szállítás is megkönnyítette, mivel a Duna ebben igazán tudott segíteni. Idézzük megint Gosztonyit:

*„A szigeti földekre nézve régebb időkben sok kellemetlenséget okozott a Duna, mely gyakori kiáradásaival sokszor egész évi terményeket tönkretett. Az 1879-ik év óta azonban, a midőn a töltés készült – mi a birtokosságnak nem kevés pénzébe került még mindig, s még sem teljesen megbízható – e földek nincsenek annyira a veszélynek kitéve, s gazdagon fizetik a rájuk fektetett munkát. Kitünő gabonát, tengerit, burgonyát, dinnyét stb. termelnek; a tengerinek szára nem egy helyen oly magas, hogy két ölet (1 öl kb. 190 cm – a szerző.) is meghalad.”*

Ilyen feltételek mellett igazán nem csoda, hogy mind a szekcsői gazdák, mind az uradalom egyre inkább kezdte „belakni” a szigetet. Egy másik ide vágó részlet Nagy Kálmán írásából:

*„A gazdálkodásban bekövetkezett változás – az állattenyésztést felváltó növénytermesztés térhódítása – a lakosság életmódjában is alapvető változásokat eredményezett.*

*Az uradalom szigeti területein felépültek az első épületek és megjelentek az első állandó lakók is. Így épült fel a Dunamajorban a hatalmas raktár, a birkaistálló melletti számadólakás és a cselédek lakásai. Ezt követte Telek pusztán, Kopárháton, majd Keresztfokon, Csanádiban istállók és cselédlakások, görék és az intézőlakás felépítése.*

*A majorságok között folyamatos volt az összeköttetés, a munkaerő és a mezőgazdasági termékek szállítására a Dunamajort az Új-istállóval összekötő lóvasutat a századfordulót követően állították szolgálatba.*

*Az uradalom példáját a szekcsői gazdák nagy része is követte. Az egykori szétszórt szállások benépesültek a földet művelő állandó lakosokkal.*

*Lakóink eleinte a szekcsői gazdák voltak, akik munkanapokon családtagjaikkal, cselédeikkel, szolgálóikkal itt kint éltek a szigeten és művelték a tanya körül kialakított birtokot, ünnepnapokon viszont szekcsői házaikba tértek vissza pihenni.*

*Később a földterületek felaprózódásával kialakult az a gyakorlat, hogy a fiatalok költöztek ki a szigetre és művelték az atyai juszt, s csak megöregedve költöztek vissza a szülői ház falai közé, továbbadva a munkát és a földet gyerekeiknek.*

*Az áttelepülők harmadik csoportja azokból a kevésbé tehetős gazdákból tevődött ki, akik felszámolták szekcsői ingóságait és a jobb megélhetés reményében végleg a szigeti földjeiken telepedtek le.”*

Íme, tehát a mai Dunafalva kialakulásának első lépései. Ahhoz, hogy az ártérben újra kezdődhessen az állandó emberi élet, előbb le kellett győzni a megerősödött folyó pusztító erejét, hogy aztán fel lehessen használni mindazt, amivel a természet megajándékozta ezt a területet.

Persze a Duna mindenkor veszélyes szomszédság, úgyhogy később is volt többször vészhelyzet. A mai időseink által már ismert komoly árvízfenyegetés pld. 1945-ből való, amikor is féltő volt, hogy a töltés akkori állapotában nem fog tudni ellenállni az akkori jeges víznek. A Mohácsnál lévő Cigány-zátonynál keletkezett jégdugót krónikásunk, Szilágyi Béla bácsi szerint végül éppen a bevonuló szovjet katonák robbantották szét, megmentve - akkor még! - a jeges ár borzalmaitól a lakosságot, akinek egy jó része már a gáton dolgozott: rőzsekötegekkel és földdel magasztották a gátat, hogy útját állják a jeges víznek. Az 1956-os dunai katasztrófa azonban már nem kímélte az újonnan megalakult falut, Dunafalvát. Ennek a sorscsapásnak érdemes lesz egy külön fejezetet szentelni, úgyhogy itt egyelőre nem taglaljuk tovább a témát. A vészhelyzet elmúltával nem csak a falu épült újjá, hanem a töltésen is újabb, komoly árvízvédelmi munkák kezdődtek. Úgyszintén bővebben kell majd a későbbiekben beszélni az 1965-ös, ezúttal jégmentes árvízhelyzetről. Itt most csak annyit, hogy akkor a huzamosan fennálló magas vízállás fenyegetett azzal a katasztrófával, hogy a védművek átáznak, és újabb katasztrófa történik, vagy valamelyik buzgár – a falukrónika szerint akkor találtakoztak ilyennel először – átvezeti a vizet a mentett oldalra. Ezt azonban a nagyarányú árvízi védekezés végül szerencsésen megghiúsította. Ezt követően az akkori legmagasabb szinthez képest újabb egy métert emeltek a töltés magasságán. Számokban kifejezve: 1965-66 között cca. egymillió m<sup>3</sup> földdel erősítették meg a védművet, töltésünk így nyerte el mai méretét és formáját. Reméljük, ez már a végleges, és nem lesz szükség további erősítésekre.

A Mohácsi-szigeten azonban nem csak az áradások, de a belvizek is igen sok bosszúságot okoztak. Bár korábban az árvizek - köszönhetően annak a ténynek, hogy a sziget nem csak északról délre, hanem nyugatról keletre, vagyis az Öreg-Duna felé is lejt - általában gyorsan levonultak a területről, a szigetet átszelő fokok, holtágak, folyások bizonyos időszakokban továbbra is víz alatt tartották a sziget egy jó részét. Különösen igaz volt ez az 1870-1900 közötti időszakra, amikor a Baja-Bezdáni tápcsatornát - melynek egy részét az Öreg-Duna medréből alakították ki – elrekesztő töltések megakadályozták a medréből kilépő folyó vízének természetes lefolyását. A feljegyzések szerint bizonyos időszakokban a sziget belsejébe, pld. Telekre csak a fokokon, mellékágakon

végigcsónakázva lehetett eljutni. Id. Poros János visszaemlékezése szerint gyermekkorában az akkori öregek úgy mesélték: a maguk fiatalkorában pld. a mai Rákóczi - Arany János utca találkozásánál volt egy magasabb hát, ahol a ladikkal kikötöttek, és egy darabon gyalog tudtak közlekedni, egyébként általában nádas, lápos hely volt a falu környéke. Még az 1940-es években is gyakran kellett csizmában, vagy jobb esetben klumpában közlekedni a belterület olyan laposabb részein. Így volt ez pld. az Ady Endre utca végén fekvő területen, ahol mi, maiak már évtizedek óta száraz talajról tudunk. Ugyanakkor később, a belvizek levezetésénél a már említett medrek kapóra jöttek, mint természetes csatornák. A belvízelvezetési munkák során ezek kibővítésével, mélyítésével, kisebb részben pedig újabb csatornák létrehozásával a víz egy részét a Riha-tóba, másik részét pedig a karapancsai Duna-ághoz vezették, ahol aztán a karapancsai és bezdáni szivattyútelepek segítségével átemelték a Dunába. Ennek a munkának az első szakasza 1903-1905 között készült el, amikor is 96 km-nyi csatorna épült ki a szigeten. További csatornák készültek az 1920-as évek második felében is, kiegészülve a hercegszántói szivattyútelep létrehozásával, ami megint újabb megművelhető területeket jelentett. A 20. század első felének dunaszekcsői krónikása, Halász Ferenc iskolaigazgató-tanító szerint a Szekcső-sziget innentől kezdve kezdett igazán fejlődésnek indulni. A terület gazdasági értéke az ár-és belvízmentesítésnek köszönhetően rohamosan emelkedett. Aki csak tehetett, és kicsit tehetősebb volt, igyekezett itt területeket vásárolni, míg a szegényebbek részes művelésben próbáltak hozzájutni a jól termő szigeti földhöz, amely meg is hálálta a munkát.

Márpedig a munkából, a fáradságból nem kevés jutott az igyekvőknek – és ennek egy részét megint csak a Dunának köszönheték. Ahhoz ugyanis, hogy a kétlakinak mondható szekcsői gazdák megközelíthessék szigeti birtokukat, először át kellett kelniük a folyón, ami, ahogy mondani szokták, nem volt éppenséggel sétagalopp. Ha azonban erről beszélünk, megkerülhetetlen feleleveníteni a mindenkori szigeti révátkelést.

A szekcsői partról a szigetbe történő átjutás története szintén a távoli régmúltba nyúlik vissza. Korábban már ejtettünk szót róla, hogy a Dunának ezen a pontján a könnyű átkelési lehetőség szinte minden korban jellemző volt. Az átkelőtől a történelmi időkben utak vezettek a mai Nagyalföld felé, erről később bővebben is szólunk majd. Mint említettük, a rómaiak legkésőbb a Kr. u. 370-es években erőddel is védelmezték az átkelést. A jelenleg elfogadott elképzelések szerint a római kikötőerődnek része volt egy móló vagy stég a meder felőli oldalán, bár ennek mérete és felépítése nem ismert, úgyhogy a szakemberek sokféleképpen képzelik el. Ami tény, hogy ez mindenképpen folyami hajók átkelését és kikötését feltételezi. Kérdés, hogy az erődbe tartó hadicélú hajóforgalom mellett lehetett-e valahol a part egy másik szakaszán kikötési lehetőség a civil utasok számára. A későbbi századokból azonban nem sokat tudunk a révről, azt leszámítva, hogy valamilyen jellegű átkelés vélhetően folyamatosan működött a két part között.

A mai napig funkcionáló szekcső-szigeti rév története tehát bőven a történelmi időkben veszi kezdetét. Mivel a témát részletesen feldolgozza Salamon Gábor dunaszekcsői lakos *A mi Dunánk emlékezete* című könyve, mi itt csak nagyon vázlatosan érintjük. Ezek szerint az átkeléssel kapcsolatos első értékelhető bejegyzés igen későn, 1706-ból való. Abban az időben a viszonylag keskeny Duna-ágon a következőképpen zajlott a közlekedés: a víz mindkét partján leástak két tölgyfacölöpöt, közéjük köteleket feszítettek, ennek segítségével húzták át a túlpartra a ma már ismeretlen méretű és formájú komp-vagy dereglyefélét. Ez akkoriban egyáltalán nem számított szokatlan megoldásnak. A révet egy alszögi cigány család tagjai működtették, akiknek nemrég még éltek Dunaszekcsőn leszármazottjaik, méghozzá Révész vezetékneven, ami a család egykori foglalkozására utal. Természetesen az egyszerűbb partváltást a lakosok megoldották úgymond „házon belül”, csónakokon is, ahogy ez még a közelmúltban is működött. Ellenben az állatok, állati erővel vont járművek utaztatásához mindenképpen szükség volt megfelelő méretű úszóalkalmatosságra.

A megvastagodó Duna-ág a későbbiekben új kihívásokkal szembesítette a korabeli révészeket. A meder szélesedett, a sodrás - elsősorban a szekcsői oldalon - lényegesen megnőtt. Szükség volt rá, hogy a szigetre átért, evezővel hajtott kompot, amelyet a Duna a szigetbe történő átkelés során „levitt”, a szigeti part menti csendesebb vízen feljebb húzzák, hogy aztán a visszaút végén a szekcsői kikötőnél érjenek partot. Mindezt lehetőleg anélkül, hogy a túloldali sodrással meg kelljen

küzdeniük. Ez a menet a vízfolyással szemben történhetett evezéssel, esetleg a révészek a partról vontatták fel a kompot – ilyenkor egyikük persze a kompon maradt, hogy irányítsa azt. Más réveknél működött egy olyan megoldás is, hogy a partról lóval húzták fel az üres vízi járművet a kiinduló helyzetbe. Előfordulhat, hogy ezt nálunk is alkalmazták. Az átkelés tehát egy képzeletbeli háromszög mentén működött. A szekcsői oldalon ismert a kikötés helye, ez a legutóbbi századokban állandósult, és a mai napig sem változott. Kérdéses viszont, hogy a kézzel hajtott kompokkal hol köthettek ki a szigeti oldalon. Erről a legelső biztos adat már a szekcsői gőzkompi működési idejéből való. Halász Ferenc kézzel rajzolt térképén, amely a mai Dunaszekcső egy részét, a Dunát és a Szekcső-sziget mai központját ábrázolja, két szigeti kikötést is láthatunk. Ezek szerint a *Liget* gőzkompi az uradalom pajtája – a mai iskola épülete – irányában kötött ki, méghozzá egy, a Dunába nyúló rövid töltésnél. A térképen ettől délebbre, nagyjából a mai kompkikötő helyén fel van tüntetve egy másik kikötési hely is hasonlóan a Dunába nyúló töltéssel. Ez a felirat szerint a kishajó kikötési helye, amely vélhetően a csavargözös karbantartási munkái idején közlekedő, evezővel hajtott kiskompi lehetett. A rajzolt térképen, amely nagyjából az 1910-es években készülhetett, a dunai átkeléstől függetlenül is nagyon sok érdekesség található a Szekcsői-sziget akkori központi részein, amely segít magunk elé képzelni a 20. század elejének itteni lakóviszonyait.

A későbbi évtizedek szigeti kompkikötő helye, amelyre ma is élő időseink még emlékeznek, már tényszerű adat. Ez a mai Baja felőli töltésfeljáró környékén, a későbbi Herrmann-kocsma előtt volt, s maradt is egészen a 20. század közepéig. Ezekben az évtizedekben azonban vízállástól függően ettől lejjebb több helyütt is voltak alkalmi kikötések, sőt, nagyon kis vízállás esetén néha a Zátornánál, a Kis-Duna befolyása környékén találtak csak a kompi számára alkalmas kikötőhelyet. Mai idős adatközlőink ugyanakkor beszámolnak egy másik forgatókönyvről is, amit ők is a saját időseiktől hallottak. Ezek szerint, legkésőbb vélhetően a 19. század folyamán, az átkelés a nagyjából a szekcsői Szentháromság kápolnától indult, és a mai Felső köznél volt a szigeti kikötés. Ezt a közlést támasztja alá az I. katonai felmérés 1782-85 között készült idevágó térképszelvénye, amely szintén egy hasonló átkelést tüntet fel a szigetbe, vagyis a régi időkre visszanyúló szájhagyományak ezúttal (is) van valóságalapja.

Mivel a révátkelés a napjainkban tapasztalható tendenciával ellentétben korábban általában csinos haszonnal járó tevékenységnek számított, nem meglepő, hogy egy idő után ennek jogáért is komoly küzdelem kezdődött a terjeszkedő uradalom és a szekcsői jobbágyok között. Ez a szekcsői újratelepülés után még egy jó ideig a lakosság kezében volt. 1805-ben azonban az uradalom egy időre felülkerekedik: Bésán Imre adománylevelet kap a királytól, amely szerint ő és utódai hivatalosan is révátkelőt működtethetnek Szekcső és a sziget között. Az államapparátus persze nem csak abból a megfontolásból ad engedélyt a kompközlekedésre, hogy a szekcsőiek szigeti átjárása biztosítva legyen. Az átkelőt ugyanis, akárcsak a korábbi időszakokban, azok a vidéki átutazók is használják, akik Baranyából a Bácskába - és persze fordítva is - igyekeznek Bátmonostoron keresztül. Ez már nem csak a helyi forgalmat segíti, hanem az országos szintű kereskedelmet is. A haszonnal kecsegtető tevékenységnek magától értetődően némi ára is van. Az adománylevél ugyanis kötelezi az uradalmat, hogy saját költségén kiépítse, majd a későbbiek folyamán tartsa karban a révlejárókat és a hozzá vezető utakat, és mindenkor tegye láthatóvá az utazóközönség részére a vármegye által meghatározott díjszabást.

Az uradalom természetesen igyekszik minél inkább profitálni az egyébként is jól jövedelmező üzletről. Az évtizedekig húzódo pereskedések idején, 1822-ben pld. többek között azért is panaszkodnak a jobbágyok, hogy a gróf nem enged nekik külön kompot, ladikokat tartani. A szigetbe csak az uraságnak lehet átkelni, természetesen a megfelelő pénzüsszeg kifizetése után. A szigeti átkelés kifizetendő voltát az is jelzi, hogy Mohács város 1846-ban arra kéri a vármegyét: az állandó révátkelés Szekcső helyett Mohácson történjen. Ez azonban, az uradalom szerencséjére nem következik be. Az uradalom a komphasznalat jogáról végül szintén az 1867-es határrendezési per végeztével mondott le, amely onnantól a község tulajdonába került.

A kompi üzemeltetése még jó ideig kézi erővel történt, majd 1895. június 29-étől már gőzkompi közlekedett a két part között. Ezt, és későbbi gépi erővel hajtott átkelő járműveket is, még a közelmúltbeli idők is gyakran csak úgy emlegették kishajó vagy kompi helyett: a *motor*. Hogy a

századvég kompforgalma milyen intenzív lehetett, azt bemutatják az egykorú források. Halász Ferenc krónikájából szó szerint idézünk:

*„Pató Pálnak az az általánosan ismert mondása, hogy 'Hej, ráérünk arra még!', itt keresztülvitelében ismeretlen, amennyiben a Duna által kettéosztott határ igen sok időtöbbletet kíván a dolgozó lakosságtól. A révátkelés sokszor órákat rabolt el a gazdától. Ezt az elveszett időt csak úgy tudja behozni, ha éjjel után 1-2 órákor már talpon van. Ha később, úgy 4-5 óra felé indult el hazulról, el lehetett készülvén arra, hogy csak 2-3 órai várakozás után jut munkahelyére a Szigetbe. És ha most hozzászámítjuk a 7-8 kilométerre fekvő földjét, 8-9 óra előtt nemigen állhatott munkába.”*

Vagyis - legalábbis a mezőgazdasági munkák idején, amikor a kétlaki szekcsői gazdák napi rendszerességgel jártak át a túlpartra - a reggeli „csúcsidőben” akár több óra hosszát is kellett várakozni a szigetbe igyekvőknek, mire a komp mindenkit át tudott szállítani. Mivel a fenti idézet szerint a kézzel hajtott komp átkelési ideje esetenként órákban volt mérhető – viharos szélben nem is volt átkelés! – elképzelhető, milyen türelmetlenül várhatták az átkelők, hogy végre sorra kerüljenek. Persze ugyanez volt a helyzet este is a visszaúton, a munka végeztével. Nem meglepő módon az utasok feltorlódása az átkelőnél igen gyakran komoly feszültségekkel járt. Nem volt ritka, hogy vér folyt, sőt, szélsőséges esetekben emberhalál lett a vége az egyet nem értésnek. A *Liget* csavargózós rendszerbe állítása után a helyzet sokat javult. Így szükség esetén – általában a nagyobb mezőgazdasági szezonmunkák vagy ünnepek alkalmával - akár két vagy három kompot is át tudtak vontatni a túlsó partra, komponként hat fogatos járművel, míg a gyalogosokat a hajó szállította át. Ezen kívül a menetidő is jócskán lecsökkent. Olvassunk csak bele Salamon Gábor írásába:

*„A menetrend minden nap egyformaképpen alakult, reggel öt órától este nyolc óráig, nyáron kilenc óráig tartott a kompközlekedés. Ha a forgalom indokolta, akkor folyamatosan közlekedtek. Egész órákor indultak a szekcsői oldalról, majd a szigeti oldalon kivártak és félkor elindultak vissza (Az utóbbi 1972-ben szűnt meg – a szerk.), az indulást minden esetben a gőzsípval leadott rövid hangjellel jelezték. Mikor az utolsó előtti járatból visszaértek a városi oldalra, egy körülbelül 4-5 másodpercig tartó hosszú hangjelet adtak, jelezve, hogy az utolsó járat fog következni. A hajó erőteljes hangja messze elhangzott a szigetben, mivel kevés embernél volt még óra ekkoriban, így mindenki tudta, hogy igyekeznie kell a kikötőbe, ha az utolsó járatot el akarja érni.”*

Szükség is volt erre a fejlesztésre a nagyarányú forgalom miatt. 1911-ben pld. a bajai honvédhuszárok érdeklődnek, hogy a Baranyába történő átkelésük során milyen díjazásra számítsanak. A szekcsői képviselőtestület a díjazást a rév engedélyében feltüntetett hivatalos összegben állapítja meg, de felhívja a honvéd-parancsnokság figyelmét, hogy az átkelés szigorúan vásár-vagy ünnepnapokon történjen, mert hétköznap a komp kapacitását a helyi birtokosok kötik le. Itt érdemes megjegyezni, hogy a komp ilyen napokon csak délután üzemelt.

Ebből is látható, hogy a szekcső-szigeti rév igen intenzív forgalmat bonyolított le. 1913-ban a szekcsői községi jövedelmek között első helyen állt. Az I. világháború idején tapasztalható gazdasági hanyatlás azonban a szekcsői révet sem kímélte. Az üzemeltetés hamar veszteségesé vált, amely még az 1920-as évek elején is tartott. Normális körülmények között azonban kifizetődő volt működtetni, hiszen utazóközönség akadt bőven. Nem is csoda, hogy a dunai átkelés nagyon hamar kitermelte a maga „feketézőit”. Ők a menetrendszerű kompjárat mellett saját tulajdonú ladikjaikon, dereglyéiken keltek át a túlsó partra, avagy szállították át némi pénzmagért a másik oldalra igyekvőket, akik nem győzték kívárni a sorukat. Ezt a tevékenységet minden időben másképp ítélték meg. 1862-ben például „a nyilvánosan gyakorolt zugrénv eltiltatik”, az ehhez használt dereglyét elkobozzák, és büntetéssel fenyegetik meg a további illegális kompozttatást. Foganatja elsőre azonban nemigen van, mivel három-négy hónappal később nyomtatékosan újra megtiltják. Az 1900-as évek első felében azonban már nem veszik ilyen szigorúan mindezt, sőt, a maszek révészek – az ún. *csiklisek* – tulajdonképpen teljesen elfogadott módon, hivatalos engedély

birtokában „űzték az ipart”, 10-12 személyes ladikjaikkal. Az 1940-50-es évekből a szigeti csiklisek közül többeket név szerint is ismerünk: id. Magyarosi Mihály, id. Balogh (Genye) János, id. Frányó (Szünyőke) András, id. Pap István, Papp (Pite) András, Koller József. Közülük néhányan hivatalos révészként a kompon is dolgoztak, de kora hajnalban és késő este is szállítottak át utasokat saját ladikjukon, amikor a komp már nem működött. Készen álltak akkor is, ha valaki soron kívül akart átkelni, nem várva meg a menetrendszerű kompjáratot, vagy esetleg elkéste a hajót. Id. Magyarosi Mihály volt az első, aki már egy pár evezővel közlekedett egy helyett. A visszaemlékezések szerint néha neki kiabáltak át a túlsó oldalról az átkelni készülő utasok: „Magyar, gyere át!” Mire ő az innenső partról vissza: „Kerüld meg!” A csiklisek a halottaktól az élőállatig sok mindent szállítottak, de a szekcsői vasárnapi misére induló, kiöltözött lányok átkelésére, vagy a szekcsői, sőt, alkalmanként a bajai vagy mohácsi piacra igyekvő asszonyok felkérésére sem mondtak nemet. Ilyenkor persze, a Duna hosszában történő közlekedés alkalmával a „menetidő” és vele a bérezés is nyilván jelentősen megnövekedett. Az engedélyüket végül 1950-ben vonták be, elvileg azért, mert több kifogás merült fel a munkájukkal kapcsolatban. Nem hivatalosan azonban továbbra is akadtak ladikosok, akik folytatták ezeket a zugszállításokat. Ez különösen a téli viszonyok között szünetelő révátkelés idején jelentett nagy segítséget azoknak, akiknek a túlparton volt dolguk.

Zugrévészként említik meg időseink azt a bátai csiklist, aki Jambli névre hallgatott, és nagyjából a mai Kocsmakert környékén szállította át az utasokat Bátáról a szigetbe, és vissza, valamikor az 1940-50-es években. Róla azonban egyelőre nincs túl sok további adat.

Ezen kívül az átkelés gyakran megtörtént úgymond, potyázással is, amely többféleképpen működött. A mai időkhöz hasonlóan már akkortájt is akadtak szép számmal olyanok, akik jegy nélkül utaztak a kompon. 1921-ben a szekcsői bíró indítványozza, hogy ezen potyautasok kiszűrésére alkalmazzanak ellenőrt, amivel a testület egyet is ért. Szintén egyfajta potyázóknak számítottak azok, akik saját ladikjukban a komp mellé álltak, s a kompba kapaszkodva húzatták át magukat a túlsó partra, bár ezek nem zavartak senkit, nem is háborgatták őket. Ma már azért aligha tehetnének ilyesmit; a balesetveszélyes manővert nem sokáig néznék el a révészek. Akkor azonban másképp működtek bizonyos dolgok.

Mivel az uradalom, ahogy említettük, korábban lemondott a révhasználat jogáról, elvileg neki is a hivatalos menetrendhez kellett volna alkalmazkodnia. A mindenkori grófi család tagjainak azonban, természetesen akadt saját, átkelésre alkalmas ladikjuk a hozzá való emberrel. Lássunk egy erre vonatkozó részletet a néhai szigeti iskolaigazgatónak, Halász Antalnak 1982-ben Szilágyi Béla bácsihoz írott leveléből, amelyben felidézi, hogyan került 1923 tavaszán a szigetbe, mint tanító:

*„Jelentkeztem az iskola igazgatójánál, Ungár Gézánál. (Dunaszekcsőn – a szerző.) Szívesen fogadott. Közölni volt kénytelen, hogy sajnós az áll. isk. túl van a szigetben. Gyerünk le a Dunára! Épp ott volt egy ladik a víz szélén. Vigyen át, kértem. Nem vihetem, a gróf urat várom, hogy átvigyem. Hát majd azzal megyek át, megvárom. Nem lehet, az mással együtt nem megy. Majd menjen át a kishajóval. Úgy is történt.”*

A II. világháború idején a révátkelésre is meglehetősen zavaros idők köszöntöttek. Mivel egy ellenséges repülő a Duna Szentháromság kápolna és a téglagyár közötti szakaszát 1944 augusztusában elaknásította, ezért a főjegyző az 1927-ben és 1934-ben vásárolt vaskompok közlekedését a robbanásveszély miatt leállítja. Helyette ismét használatba veszik a község régi, cca. 3,5x 10 méteres kis fakompját, amely egyszerre csak egy fogatolt járművet tudott átszállítani. Ezt a helyzetet úgy kezelték, hogy az átkelni szándékozók a szekcsői bírónak jelentették átkelési igényüket, aki aztán meghatározta az átkelés sorrendjét. Később a németek aknamentesítették a vízi utat, és a nagy kompok újraindulhattak. Azonban nem sokáig. Mivel a szövetségesek 1944. szeptember 21-én lebombázták a bajai hidat, az ott zajló forgalom fenntartása érdekében a *Liget* gőzöst és a szekcsői vaskompokat a révészekkel együtt oda rendelték. Így aztán megint csak be kellett érni a kis fakomppal, amelyet két evező hajtott, és hátul egy nagy kormányvezető, a *lenta* tartotta irányban. A „nóta vége” végül az lett, hogy a *Ligetet* (fél évszázadnyi szekcsői szolgálat után) a Bajára vezényelt két vaskomppal együtt a németek robbantással elsüllyesztették, nehogy az oroszok kezére kerüljenek. Ugyanígy elsüllyesztették a szekcsői vízi alkalmatosságokat is,

vélhetően azért, hogy megakadályozzanak a szekcsői partszakaszon egy esetleges orosz folyami átkelést. A fából készült csónakoknak, dereglyéknek az alját egyszerűen kivágták, a kikötőpontokat is elsüllyesztették, de még a Hergenröder (Halmos)-féle hajómalomnak sem kegyelmeztek. Hogy a front elvonulta után szinte azonnal mégis megindulhatott az átkelés, az egyes élelmesebb szekcsői lakosoknak köszönhető, akik inkább egy rakás kővel elsüllyesztették a saját ladikjukat. Ezeket aztán később könnyen és sérülésmentesen elő lehetett venni a víz alól. Egy ideig ezek a csónakok bonyolították az átkelést, reggel fél nyolctól délután négy óráig, szigorúan megszabott 50 filléres (oda-vissza egy pengős) egységáron.

A kompközlekedés 1946 nyarán indult újra az anyaközség és a sziget között, a révet abban az évben a Bajai Hajózási és Kereskedelmi Szövetkezet bérelte, 1947-től pedig újra a község működtette. 1948-ban megvásárolták a *Tünde* vontatóhajót, amelyet aztán egy év múlva államosítottak, rá következő évben (1950) pedig az egész szigeti révátkelést állami kezelésbe vették, Duna Rév Vállalat néven.

Miután, mint már említettük, egy 1950. decemberi rendelettel a csiklisek engedélyét bevonták, két állandó révészt vettek fel a helyükre, majd 1951-ben egy csónakot vásároltak személyszállításra. Ezzel bonyolították a továbbiakban a menetrend utáni éjszakai műszakokat, amelynek bérezése az éjszakai műszakot lebonyolító révészt illette.

1952-ben tanácsi határozat született a kompkihajtók rendbe vételére. Ez a szigeti oldalon annyit jelentett, hogy megszűnt a több évtizedig használt kikötőhely a Herrmann-kocsmánál, helyette elkészült a mai alsó kompkihajtó a hozzá vezető kövezett útburkolattal együtt.

1955-ben került Dunaszekcsőre az *Újmohács* kishajó.

1957 júniusában megszűnt a Duna Rév Vállalat. A szekcsői révet egy rövid ideig a mohácsi tanács működtette, majd 1958. január 1-gyel visszakerült a község kezelésébe. Nem sokkal később került a révhez a *Kupa* vontató, amely 1969-ig volt itt szolgálatban, amikor is lecserélték a *Cselére*. 1960-ban a *Kanda* nyitott kishajó került Szekcsőre, amellyel a későbbiekben az éjszakai járatot bonyolították. Az *Újmohács* Mohácsról csak 1961. április 1-én került vissza (1964-ig), amikor is a szekcsői révhajózást egészen 1992-ig ismét Mohácshoz csatolták.

1965-ben baleset történt, amely aztán több változtatást is kikényszerített az átkelésnél. Id. Szeteli István szekcsői fuvaros cseréppel megrakott lovas kocsijával együtt a kompon keresztül a vízbe zuhant, mivel a lejárón leereszkedve elszakadt a kocsisínek. A fuvarost szerencsére még az utolsó pillanatban sikerült kimenteni. A baleset folyamán úgy vezették be a lovaskocsiknál a papucsfék használatát. Úgyszintén alapszabály azóta, hogy a gyalogosok szállhatnak fel utoljára a kompra. A fogatos ugyanis utolsó esélyként nem merte nekivezetni a kocsit a komp korlátjának, mivel már kétoldalt ott voltak a gyalogosok.

1982-ben állt üzembe a *Liget* önjáró komp, amely tíz évig volt itt szolgálatban.

A jól működő rév azonban csak addig funkcionált hathatósan, amíg be nem állt a komolyabb téli időszak. Amikor sűrű köd lepté el a Dunát, vagy megindult a komolyabb jégzajlás, a kompközlekedés leállt. Ilyenkor volt csak igazán elzárt világ a sziget. A háború előtt ez nagyon sok nehézséget okozott. A hivatalos adminisztráció, az orvos, a temető, vagyis a közösségi fórumok nagy része a túlsó parton volt, gyakran látható távolságban, mégis megközelíthetetlenül. Ezt a problémát néha maga a tél oldotta meg: a hosszúra nyúló csikorgó hidegben ugyanis gyakorta „beállt” a Duna, vagyis a teteje teljesen befagyott. A fokozatosan vastagodó jég pedig természetes közlekedési lehetőséget kínált attól fogva, hogy megbírta előbb a gyalogosokat, majd akár a lábön vezetett jóságot, végül pedig a teherrel, pld. a szigeti erdőkből kitermelt fával, trágyával, takarmánnyal megrakott lovasszánokat is. A jégen való átkelésnek, legalábbis a fagyás beálltával, megvolt a maga technikája. Ez a visszaemlékezések szerint az 1950-60-as években általában vagy az Alsószálláson lakó Garai János, vagy a Dózsa György utcában lakó Merber János feladata volt, ők merészkedtek rá először a jégre. Magukkal vittek egy hosszú rudat arra az esetre, ha beszakadna alattuk a jég. Ebben a szerencsétlen esetben az „úttörő” a póznával tartotta volna fenn magát, nehogy elsüllyedjen a lékben. Adatközlőink szerint szárízéket is vittek magukkal, amivel kijelölték a már kipróbált utat a jégen. Aztán előfordult olyan is - amikor nem volt elég vastag a jég - hogy a lakosok úgymond hizlalták: a kitűzött nyomra szárízéket hordtak, majd azt vízzel locsolták, amely a nagy hidegben ráfagyott, így vastagodott az átkelő jege. Különösen kellett ügyelni a lassan beálló

jobb idő esetén, mennyire biztonságos még a jég. Megemlítették pld. egy temetést az 1940-es évek első feléből, amikor délelőtt a szigeti halottat a jégen átkelve búcsúztatták a szekcsői temetőben – akkor a szigetben még nem volt temető – délután három óra körül pedig azt vehették észre a parton, hogy a jég nagy recsegés-ropogással megindult a Dunán. Az 1956-os árvíz után ismert volt az átkelésnek egy sajátosan kevert módja is. Ilyenkor ti. a jégtörő hajók néhány méter szélességben végigtörték a Duna közepét, hogy a víz azért mozgásban maradjon. A többi jég persze megmaradt, amit gyalogosan tudtak maguk mögött az átkelők. A törés szélénél ott állt valamelyik csiklisünk a ladikkal, aki átvitte őket a másik jégpadhoz, általában egy hosszú póznával lökve át a ladikot, onnan pedig ismét gyalogosan jutottak ki a túlsó partra. A természet – vagy inkább a környezetre való emberi ráhatás? – érdekes fordulata, hogy míg régebben a Duna befagyása visszatérő jelenség volt, az utóbbi évtizedekben ez mára gyakorlatilag megszűnt, a jégtörőkre ilyen szempontból hosszú ideje nincs szükség.

Némely ladiktulajdonos volt annyira merész, hogy a zajló Dunán is átkelt utasokkal. Göbl Ádám (sz. 1943.) az 1960-as évek elejéről emlékszik egy olyan esetre, amikor Koller Józseffel és a fiával, mint ladikosokkal keltek át így a túlsó partra. Összesen öten voltak a ladikban, délután kettőkor indultak el, de csak öt órára értek át a zajló Dunán. Közben kétszer is beszorultak az úszó jégtáblák közé, odaveszett a csáklyájuk, a fejszójuk és az egyik evezőjük is, amivel a jégtáblákat igyekeztek maguktól távol tartani. A csónakosoknak ezek után még vissza is kellett volna térniük a szigetre, de azt nem tudjuk, hogy egyetlen megmaradt evezőjükkel végül nekirugaszkodtak-e a visszaútnak sötétedéskor. A visszaemlékezések szerint ladikosaink némiképpen más formában is képesek voltak megoldani a partváltást a jégzajlásban. Amíg lehetett, eveztek, aztán a csónakot kihúzták az útjukba eső nagyobb jégtáblára, azon keresztül vontatták, majd a másik felén újra a vízbe eresztették, és eveztek tovább. Ha több jégtábla keresztezte az útjukat, akkor többször megismételték a „mutatványt”, egészen addig, amíg át nem értek a túlsó partra. Így elmondva ezek a műveletek kockázatosnak, esetenként hajmeresztőnek tűnnek, de ne feledjük: a szükség nagy úr. Akkoriban vagy így működött az átkelés, vagy sehogy.

A terület sziget lévén, természetesen az átkelés nem csak ezen a Duna-ágon, hanem az Öreg-Dunánál is működött, bár erről egyelőre nagyon kevés pontos információnk van. Elsőként megint a római időket említhetjük, de csak annyit jegyezhetünk meg, hogy a szekcsői és a szigeti parton biztosító kikötőerőd-párnak nagy valószínűséggel megvolt a megfelelője a másik Duna-ágnál is. Ennek a helye azonban ismeretlen. Az öreg-dunai átkelésre utaló írásbeli feljegyzéseket csupán a magyar középkorból ismerünk. Egy 1320 körül íródott oklevélben, amely Bátmonostor és a Sziget határjárása okán íródott, már említik a révet, amely valahol a középkori Baracska környékén van. Az átkelés történelmében egyelőre a legkorábbi biztos pontnak a szembécsi vár építése (1400 körül) tűnik, amely erősségre feltehetően azért volt szükség, hogy az öreg-dunai átkelést ellenőrizze. Ha ez valóban így van, akkor az átkelő valahol Vári puszta közvetlen környékén lehetett. A bátmonostori Töttös-uradalomhoz vezető út révhasználati joga nyilván szép pénzt hozott a Töttös családnak. A vár már említett hánytatott sorsa talán éppen a révátkelés miatti rivalizálásnak köszönhető, de erről sem tudunk biztosat. Ez a bátmonostori irányú átkelés a keleti Duna-ágon a mai napig létezik, bár a 20. századra az átkelő Vári puszta környékéről áttevődött a ma is ismert helyére, Hatházhoz. A Nagybaracska felé való átkelés eredete a már említett 1322-es oklevelet leszámítva bizonytalan, ám egy 18. század végi úttérképen már jelölve van, a szekcsői révtől hozzá vezető úttal együtt. Ez a ma is létező kopárháti (József major) átkelő elődje. Itt az átkelés, amelyet a régiek *baracscai* rének vagy *Tiser rének* hívtak, természetesen nem mindig a ma használatos hídon történt, hiszen az korábban nem létezett. Helyette egy egyetlen szekeret befogadó dereglyét használtak, amelyet a víz fenekébe támasztott hosszú rúddal toltak át a túlsó partra. A rév helye a vízállástól függően változott. Halász Ferenc meglehetősen szűkszavúan tudósít ebben a témában, csak annyit jegyez meg, hogy az uradalom révátkelést tart fenn az Öreg-Dunán, amely jogot I. Lipót császártól kapta. Ez a rév tehát valószínűleg az uradalomhoz tartozó József majornál lehetett, amelyet ma már inkább Kopárhátként ismerünk. Amikor a híd megépült, a révátkelés is megszűnt. A kopárháti hidat régebben egyébként nevezték *baracscai töttésnek* és *kopárháti töttésnek* is, mivel az építési módja igen egyszerű volt: a vizet átbocsátó betoncsövek fölé földet töltöttek.

A két átkelő történetéhez tartozik, hogy az orosz katonák két külön egysége éppen ezeken keresztül közelítette meg a szekcsői szállásokat 1944. október 23-án.

1956 márciusában, a jeges ár idején aztán ismét szerepet kapnak az átkelők. Az egyik kitelepítési (menekülési) útvonal megint csak Kutas pusztán keresztül Bátmonostor felé vezet, ahol az Öreg Dunán átvezető hídon – ami egyes visszaemlékezések szerint „röndös” híd volt, mások szerint pontonhíd - kell átkelni. Ez akkor már igencsak gyenge lábakon áll; féltő, hogy a Kocsmakertnél átszakadt töltésen keresztül folyó Duna-víz, amelynek egy része az Öreg-Dunába ömlött, bármelyik pillanatban elviheti. Ez meg is történt, erre mai időseink közül is többen emlékeznek, akiknek még idejében sikerült átjutniuk a viszonylagos biztonságot jelentő túlpartra.

A Dunán persze nem csak keresztben közlekedtek elődjaink, hanem alkalomadtán hosszában is. A dunaszekcsői hajóállomás 1864-ben nyílt meg. Ez több okból is hasznára volt a lakosságnak. Egyrészt a gabonakereskedelem szempontjából, mivel a megtermelt terményfelesleget így vízi úton lehetett elszállítani. Másrészt a lakosság egy része – 1899-től - a piacra szánt áruját esetenként Budapestre vihette értékesíteni a menetrendszerűen közlekedő személyszállító hajókkal. Ezeket félhivatalosan vásár-hajónak, kissé csúfolódva pedig, de azért találóan *kofajáratnak* is hívták. Mivel a szekcsői hajóállomáson a személyszállítók állomáshelye 1966-ban szűnt meg, így mai időseink még emlékeznek is ezekre az időkre. Hanus Józsefné Király Erzsébet, aki a hajót *fehér hajónak* nevezi, maga is többször járt így Budapesten. Elmondása szerint a „túra” a következőképpen zajlott: a nagykosarakba pakolt árut először ladikkal átvitték Szekcsőre, amit aztán a hajósok bepakoltak a fedélzetre. A hajó, ami valószínűleg a *Petőfi* lehetett, Mohácsról indult, majd délelőtt 11 órakor haladt tovább Dunaszekcsőről, és nagyjából este 11 órára, éjfélre ért a fővárosba. Itt a kofák kirakodtak, majd hordárokkal a vásárcsarnokba vitették eladnivaló árujukat. Ott bejelentkeztek, lebélyegeztették a papírjaikat, és megvárták a hajnalt, amikor megkezdődött az árusítás. Ezzel igyekezni kellett, mivel a hajó megint csak 11 órakor indult vissza. Kikötés Szekcsőn este 11 óra körül volt. Onnan aztán az éjszakás járáttal (ez akkoriban ladikon működött) keltek át a szigetre, vagyis nagyjából éjfél körül érhetek haza. Ez az út tehát két napos volt. Ezekkel a hajókkal természetesen nem csak a fővárosba lehetett utazni, hanem esetenként a bajai piacra, vagy éppen ellenkező irányba igyekezve Mohácsra is. De, ahogy említettük már, a közelebbi piacokra alkalmanként csikliseink is elvitték az utazóközönséget.

Talán kevésbé ismert tény, hogy a 19. század második felében még igen sok lóvontatású hajó járta a Dunát. Ezek általában kereskedelmi-vagy terményszállító hajók voltak, amelyeket a hajó nagyságától függően 16-32 ló húzott. Ezek számára a Duna arra alkalmas oldalán hajóvontató utat kellett biztosítani, amely állami tulajdonban volt. A szekcsői Duna-szakaszon, ahogy azt az 1865-ös kataszteri térkép is mutatja, ez az út a szigeti oldalon volt, hiszen a sík terep és a szekcsői részhez képest sokkal enyhébb vízsodrás miatt adta magát ez a megoldás. Ezt az 50 ölnyi (mintegy száz méter) széles sávot a községnek tisztán kellett tartani fáktól, bokroktól, nádtól egyaránt, hogy a munkába fogott állatok közlekedni tudjanak rajta. Érdekes, hogy a kataszteri térképen ez a hajóvontató út több lakott területet is átvág. A jelölése vélhetően utólagos, a későbbiekben a Duna ugyanis fokozatosan növelte az árterét, amellyel a korábbi szállások egy részét is elpusztította. A hajóvontatás a part menti helységek lovasgazdái számára az egyik jövedelemforrás volt, úgyhogy feltehetően szekcsői lakosok is részt vettek benne. Bizonyos helyeken az uradalom robotmunkában is kérhette a hajóvontatást, de ilyenről Szekcsőn nem tudunk. A feljegyzések szerint létezett emberi erővel történő vontatás, de a mi Duna-szakaszunkról ilyen információ egyelőre szintén nem ismert.

A hajózás témakörét mintegy levezetve, szólnunk kell arról is, hogy a vízi közlekedések lebonyolításán és az ebből származó pénzbevételeken túl a lakosságnak egyéb hasznot is hajtott. Az idők során ugyanis több embernek adott munkát, megélhetést. Mind a folyami, mind a révhajózásban sok szigeti, dunafalvi ember dolgozott az elmúlt évtizedekben. Persze ide tartozik a vízügyi munkások egy része is, ahol többféle munkakörben is megfordultak földijeink, az árvízvédelmi munkához tartozó kubikolástól kezdve az árvízvédelmi hajózáson keresztül a merülési (búvár) feladatokig.



Balra: az I. katonai felmérés 1782-85 között készült térképszelvénye az Angyalok Temploma környékével. Ezek szerint a révátkelés a régi helyi szájhagyománynak megfelelően a Szentháromság-kápolna környéke és az Angyal-fok (a mai római romok területe) között zajlott. A szigeti parton látható piros négyzet az Angyalok kápolnájának romjait mutatja, alatta a mai Herrmann-gödör még élő vízfolyása. (Forrás: HM HIM Hadtörténeti Térképtár BIX a 527.)



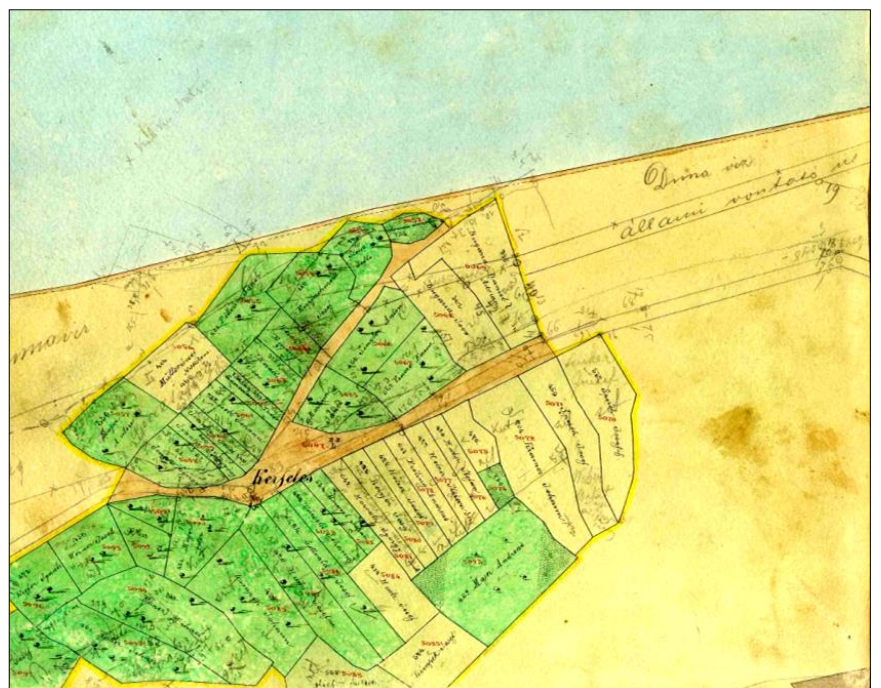
Fent: a szekcső-szigeti átkelés az 1910-es években Halász Ferenc kézzel rajzolt térképén. A térkép a szépen ábrázolt hajókikötésen túl több szempontból is érdekes. Láthatjuk az uradalmi épületeket a Dunamajorban (a mai iskola még *pajtaként*, a mai *magtár*, és a mai faüzem még *birkaakol*ként a hozzá tartozó kiszolgáló építményekkel), ill. az ártérben és a mai Teleki utca elején elterülő uradalmi gyümölcsösöket is. Szintén látható a mai Herrmann-gödör, (ú.m. *kubik gödör*), partján a Herrmann-kocsmával, amit Halász Ferenc *csárdának* hív. A rajz legnagyobb érdekessége azonban, hogy a Duna partján két töltést mutat. Ennek az értelmezése egyelőre még várat magára. (Forrás: Dunaszekcső Emlékeiért és Jövőjéért Alapítvány.)

Jobbra: egy úttérkép, szintén a 18. századból, amely a Szekcsőről Baracsára vezető utat mutatja. Az itt feltüntetett átkelő már a kopárháti rév elődje.  
(Magyar Országos Levéltár, S12 Div XIII. No 0290)



Balra pedig egy „maszek” átkelő az Öreg-Dunán, nagyjából a mai Vári puszta környékén. Az Öreg-Duna bátmonostori oldalán lévő Horváth (Szódás)-tanyán, amely a képen is látszik, Horváth Mátyás italkimérést tartott fent, a képen látható fahídon pedig a szigetből érkező szomjas vendégek keltek át a túlsó partra. A híd az 1956-os árvíz idején megrongálódott, majd le is bontották.  
(1950-es évek. Ifj. Horváth István gyűjteményéből.)

Jobbra: az 1865-ös kataszteri térkép jobb sarkában látható a ceruzával feltüntetett állami vontató út, ahol lovakkal vontatták a kisebb hajókat a Dunán. A térképszelvény nagyjából a mai gátórház környékét mutatja. A ceruzajelzések utólagosak, feltehetően 1886-ból valók, a part és a zöld színnel feltüntetett szállítások egy részét addigra már elmosta a Duna.  
(Forrás: Baranya Megyei Levéltár XV. 3. c.)





Fent: legid. Papp István (sz. 1917, a jobb szélén) saját ladikján ünnepi misére viszi az utasokat Szekcsőre. Balról: vitéz Böröcz János, Mikola Erzsébet, Szemelác Julianna, Böröcz Julianna, Agócs Erzsébet, Ebner Mária. (1940-es évek első fele. Id. Csökliné Pap Júlia gyűjteményéből.)



Fent: csiklis (magán) ladikosok pihenőben a Herrmann-kocsma udvarán, a pince és a táncterem előtt. Balról áll id. Pap István, balról iszik id. Magyarosi Mihály. (Ők a ladikosok.) Középen ül Vida (Vidra) István. (1943 körül. Mohácsi Zoltán gyűjteményéből.)



Fent: a kishajó és a komp átkelése. Akkoriban a komp még nem fordult azonnal vissza a szigetből: csak a félórákban indult vissza Szekcsőre. A kompon látható forgalom magáért beszél. (1950-es évek. Id. Csökliné Pap Júlia gyűjteményéből.)



Fent: id. Magyarosi Mihály révész a vontatott kompot kormányozza a hátsó evezővel, a *lentával*. Erre az evezőre a kikötéseknél volt különösen nagy szükség. (1960-as évek második fele. Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)



Balra: révészek a „Csele” vontatón a Duna dunafalvai oldalán. Balról: id. Laslinger Ferenc, Gyöngyös Sándor, Szekeres Sándor (Dunaszekcső), id. Nagy Lajos, Lepold Miklós (Dunaszekcső). (1970 körül. Horváthné Gyöngyös Mária gyűjteményéből.)



Balról egy késői kép: a *Liget* önjáró motoros komp átkelése Dunafalvánál. A *Ligetet* a világháború alatt elsüllyesztett régi csavargőzös után nevezték el, amely mintegy fél évszázadon keresztül működött a szekcső-szigeti révnél. Az „új” *Liget* 1982-92 között szolgálta a helyi közlekedést. (1990 körül. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)



Balról: „Szem. szállító hajó „PETŐFI”, amely reggel és este is 11 ó-kor ért D. szekcsőre.” (1950-es évek eleje. Id. Poros János gyűjteményéből.)



Jobbról: a *Szent István* személyszállító hajó Mohácsnak tart, háttérben Dunafalva. Ezeken a hajókon 1966-ig a szigeti lakosok is eljártak Bajára, Budapestre is piacozni, vásárolni. (1960-as évek. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



Balról: vízügyi brigád a Ferenc-csatorna töltésének magasításakor. Állnak: Csekei János, Csombor József, ??, ??. Ülnek: id. Keller György, ??, Varga Ferenc. (1950-es évek második fele. Ifj. Keller György gyűjteményéből.)



Jobbról: „1959 év Rőzse mű építés sáros part.” Az állók között bal szélén Varga Ferenc, guggol id. Keller György. (Ifj. Keller György gyűjteményéből.)



Fent: egy lap id. Szabados József hajóselegény hajóskönyvéből. (1943. Id. Szabadosné Sirok Mária gyűjteményéből.)

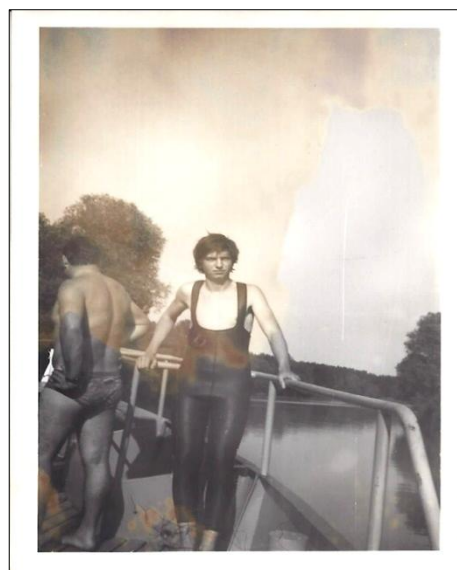


Fent: id. Winkó Vilmos (sz. 1932.) hajós. Nagyjából 32 évig dolgozott a folyami hajózásnál. (1960-as évek vége. Winkóné Klészatl Mária gyűjteményéből.)

Jobbra: id. Keller György (sz. 1931.) gázlómélységet mér a bolyakitűző hajó orrában. Jobbról egy ún. Z-uszály megy el mellettük. (1960-as évek vége. Ifj. Keller György gyűjteményéből.)



Fent: balról az első Lappó Rezső (sz. 1919.) hajós. Mintegy 30 évig dolgozott a dunai hajókon. Ebben az időben már kormányosként alkalmazták, a matrózruhába csupán egy filmforgatás kedvéért bújta bele. (1970-es évek. Osváthné Lappó Gyöngyi gyűjteményéből.)



Fent: ifj. Keller György (sz. 1958.) bűvár. (1977 körül. Ifj. Keller György gyűjteményéből.)

Természetesen a vízi közlekedéshez tartozott a magánközlekedés is, amelyet a szigeti lakosság a saját maga által birtokolt vízi járművekkel: eleinte csónakokkal, később ladikokkal bonyolított le. A különbség közöttük, hogy a csónak egyetlen fatörzsből volt kifaragva, míg a ladikok, amelyeket csak a 19. század második felétől kezdtek nagyobb számban használni, már deszkából készültek. Nem meglepő módon az itt lakók jelentős részének volt ilyenje, amellyel igen sokféle szállítási és közlekedési feladatot lehetett ellátni. A szigeti árvízmentesítést megelőző időszakokban majdhogynem nélkülözhetetlen eszköz volt a közlekedéshez. A sziget belső területein lévő hátakon kialakított szállásokat csak így lehetett megközelíteni, hiszen a kiemelkedések közötti laposokat az év jelentős részében víz borította. Akinek saját ladikja volt - márpedig ilyenek igen sokan voltak - apróbb-cseprőbb szállítmányozások, intézni való dolgok végett nyilván nem volt rászorulva a rév vagy a csiklisek szolgáltatására, egyszerűen maga evezett át Szekcsőre és vissza. Esetenként azonban az is előfordult, hogy a vízi járművet nem átkeléshez használták, hanem a Dunán közelítettek meg vele távolabbi helyeket is. Nézzük csak, mit mond erről id. Keller Györgyné Szerletics Katalin, aki a családjával az 1950-es években még tanyán laktak, a Leneskertben:

*„Abban az időben abból volt pénzünk, amit megtermeltünk, és eladtunk. Mivel szövetkezet abban az időben még nem volt, Bajára jártunk a terményeinkkel piacolni. Általában biciklivel, de az első időkben még inkább ladikkal. Volt egy csomó gyümölcsünk, eldobálni nem lehetett, a pénz is kellett, valahol el kellett adni, de hát hol? Az ottani tanyákon mindegyiknek volt ladikja: nekünk is, a Sáfáréknak is, a Bergeréknak is, mindegyiknek. Megpakoltuk a ladikot gyümölccsel – tudtuk, hogy mennyit érdemes belerakni - majd délben elindultunk. Egy darabig evezünk, majd itt a Bergerék előtt elkezdődött a zátony egész a bátai réig. Vittük magunkkal a ruhaszárító kötelet, azt áthúztuk az első bókony alatt, aztán én kiszálltam, és húztam a partról a ladikot, a Sáfár Böske néni (Bendekovics, melléknevén Sáfár Mihályné Horváth Erzsébet tanyaszomszéd – a szerző.) meg kormányozta. Így gyorsabban mentünk, mintha evezünk volna, mert sebös volt a víz. Akkor Szeremlénél megint volt egy négy-öt kilométeres zátony, akkor ott megint ki, és újra húzni. Mire este lett, Bajára értünk. A piac másnap reggel volt, úgyhogy ott aludtunk. Kihúztuk a ladikot a Petőfi-szigetnél, kipakoltuk belőle a gyümölcsös kosarakat, a ladikot fél oldalra felfordítottuk, volt a két ülésdeszka, avval föltámasztottuk, és a ladik alatt aludtunk. Amikor annyira volt, hogy egy kicsit már kezdett világosodni, akkor bepakoltunk a ladikba, átjöttünk a Sugovicán, majd ott, ahol most a hosszú lépcső van, arra voltak ültetve fák. Oda kötöttük ki a ladikot, aztán lelakatoltuk. Mi a lépcsőn mentünk fel, harminckét foka volt, arrébb, a híd felé pedig volt egy rámpa, a Böske néni avval a rossz lábával nem tudott a lépcsőn menni, az meg ott ment fel. Úgyhogy nagyon meg köllött dolgozni a pénzért. Hazafelé már könnyű volt jönni, akkor a víz hozott lefelé, csak kormányozni köllött. Ha jól ment az áru, volt, hogy már délben itthon voltunk.”*

(Egy személyes megjegyzés: a riport során Kati néni tényszerűen, kérdés vagy panaszkodás nélkül mesélte el mindezt, amitől az volt a benyomásom, hogy teljesen hétköznapi dolognak tartotta ezt a mai szemmel tulajdonképpen vállalhatatlannak látszó, embert próbáló feladatot. Az adatgyűjtő.)

Mint említettük, a csónak, majd később a ladik nagyon sokoldalú feladatokra volt alkalmas. Egyesek pld. tűzifát hordtak vele az áltéri erdők távolabbi részeiből, de akadt olyan is, aki az uszadékfákat gyűjtötte össze vele, és a jármű oldalához kötve vontatta ki a partra, ahol besorolta a téli tüzelő-állományba. Ezt azonban némely visszaemlékezések szerint a vízirendőrség nem nézte jó szemmel, úgyhogy - ahogy mondani szokták - rendszert nem csináltak belőle, bár az élelmesebb ladikos lakóinkban alighanem meglelt volna hozzá a „jó szándék”.

A ladikoknak természetesen olyan esetben is hasznát vették, amelyeket nem igyekeztek nagydobra verni. Kézenfekvő, hogy a halászoknak nélkülözhetetlen munkaeszközük volt, de nem titok, hogy ugyanígy az volt az orvhalászoknak, rabsicoknak is, amely „szakma” minden időben divat volt a Duna mentén, így nálunk is. Noha szigeti halászatról mostanra már egyáltalán nem beszélhetünk, ennek a foglalkozásnak a „fekete” változata szokásban maradt mind a mai napig.

Néha egészen különös céllal is használtak ladikot. Mai időseink még őrzik emlékezetükben Takaró János dunaszekcsői lakost, aki – lévén, hogy zenész volt – valamikor az 1950-es években időnként felevezett a Dunán a falu határába, majd ladikjával nekiállt szép lassan lefelé csorogni, miközben egyik kedvenc hangszerét, a tárogatóját fújta. Ilyenkor persze a szigetiek közül is sokan kimentek a Duna-partra, hogy hallgassák a fülnek kellemes muzsikát, amit a víz messzire vitt. Takaró Jánost, aki a tárogató mellett a hegedűn is nagyon jól boldogult, a visszaemlékezések szerint cigányzenekar kísérte utolsó útjára. Később utódja is akadt egy mohácsi lakos személyében, aki a mai gázátemelőig evezett, majd onnan szintén tárogatószó mellett ereszkedett le a folyón, a zenét kedvelők legnagyobb örömére.

A vízen való közlekedésnek azonban nem a ladik volt az egyetlen eszköze. Ilyen szempontból érdemes felidézni, hogy került haza Balogh (Szóke) Istvánék házának a tetőanyaga az 1926-os évben. A hát építtetője, Balogh Mihály Budapesten vette meg a hozzá való faanyagot, kifűrészeletlen rönkökben. Ezeket a pesti Duna-parton ácskapcsokkal összeszögelte, vagyis tulajdonképpen tutajt ácsolt magának belőlük, amivel aztán le is ereszkedett a Dunán egészen a Szekcső-szigetig. Utána meg kellett várni, míg a rönkök kiszáradnak, majd mehetek a fűrész alá, hogy felvágják őket gerendának. Az ebből készült tető még ma is áll a Jókai utca 2. (korábban Mocsár utca 182.) szám alatt.

Mivel szorosan a vízi témához kapcsolódik természetesen a halászat, a halfogás mestersége is, erről legalább nagy vonalakban mi is megemlékezünk – már csak azért is, mert a környékünkön a korábbi időkben zajló ún. ártéri halászat a maga idejében a sziget vízrajzára is nagy hatással volt. Jegyezzük azonban meg, hogy különösen az utóbbi évszázadokban, érdemes elkülöníteni a nagy-dunai hivatásos halászok és az úgymond paraszthalászok ténykedését. A következőkben inkább az utóbbiakról esik több szó, mivel a sziget életéhez hosszú időn keresztül szervesen hozzátartoztak. A hivatásos halászok, amelyekből a leírások szerint Dunaszekcsőn elég sok volt, általában a németek közül kerültek ki, míg a kishalászok jobbadán magyarok voltak. Nekik nem feltétlenül a mesterségük, de életformájuk egy része volt az ártéri halászat, halfogás.

Történelmi időkre nyúlik vissza, hogy a folyóvizek mentén élő ember a folyó áradását a maga hasznára fordította. Az áradás során megduzzadó folyó vizét részben mesterségesen kialakított csatornákon, ún. *fokokon* keresztül vezették az ártérbe. Ez a tevékenység azon túl, hogy a felgyülemlett víztömeg nagy területen való leeresztésével a megsemmisítő erejű árvizeket legtöbbször megelőzte, egyben nagy mennyiségű halászóvizet is létrehozott. Ugyanakkor a rövid ideig tartó vízmosás az ártéri növényzetnek és a talajnak is jót tett. Vagyis, ha a terület földművelésre nem is volt alkalmas, de használható volt állattartásra, gyümölcstermesztésre, méhészetre és igen gyakran kisebb kerteket is kialakítottak rajta. No persze a halászatról se feledkezzünk meg! Az áradás során a halak behúzódtak ezekbe a fokokba, ill. a fokok által táplált régi holtágakba, tavakba, laposokba, ott elivtak, majd az apadás során igyekeztek vissza a folyóba. Ekkor jött a második fázis: az ártéri ember a fokok kapujánál szűrni kezdte a vizet, amire persze megvoltak a megfelelő eszközei. A halállomány nagyja fennakadt ezen a szűrőn (rekeszen), míg az apróhalak minden gond nélkül jutottak vissza a folyóba, hogy aztán egy következő áradás alkalmával, megnöve jó eséllyel maguk is valamelyik rekeszben végezzék. Természetesen ahhoz, hogy ez a fajta ténykedés huzamosan működőképes maradjon, ezeket a fokokat folyamatosan ajánlott volt felügyelni, tisztítani, jó karban tartani. Ennek a teljes magyar középkort átívelő, és még az újkorba is belenyúló ún. fok-gazdálkodásnak érdekes módon éppen a kialakuló modern vízgazdálkodás vetett véget. A töltések közé, szűk medrekbe szorított folyók kordában tartásának köszönhetően a korábbi nagy kiterjedésű ártérben át lehetett térni a földművelésre. Ugyanakkor az élővíztől elvágott terület elmocsarasodása, elhalása következtében a halászatnak ez az ősi módja a tápláló víztől elszakított folyómelléken lassanként megszűnt.

A fentebb említettek természetesen a szigetre is jellemzőek voltak. Árpád-kori eleink igen korán használatba vették az itteni árteret, ami annyit jelentett, hogy fentebb említett módon alakítottak ki halastavakat, halászóvizeket. Ezek a honfoglalás utáni, kezdeti szabad halászat után a 11-12. századtól mindinkább a mindenkori földesúr tulajdonát képezték. Ugyanakkor szabályozott formában ugyan, de a jobbágyoknak is bőven volt lehetőségük profitálni a halászatból, ami motiválta őket arra, hogy az ezzel járó munkákat meggyőződésből, megfelelő minőségben

elvégezzék. Ekkorra a halászvizeket a bennük lévő halak minősége alapján osztályozták. Az elsőrangú vizeket a földesúr a maga hasznára tartotta meg. Ezt vagy bérbe adta, vagy robotmunkában lehalásztatta magának. Utóbbira vagy a hivatásos halászokat alkalmazta, akiknek, mesterségükből kifolyóan, ez volt az előírt úrbéri kötelezettségük, függetlenül attól, hogy volt-e mellette „maszek” parasztgazdaságuk, avagy sem – vagy a községnek kellett biztosítani a földesúr halászatra vonatkozó úrbéri igényeit. Hogy ez a korábban felsorolt középkori szigeti falvakban miképpen működött, arról egyelőre nem találtunk információt. A másodrangúakat (a fokok pld. ebbe a kategóriába tartoztak) a hivatásosnak tekinthető halászok mellett már a jobbágyok is használhatták, de a fogás egy meghatározott részét be kellett szolgáltatniuk a földesúrnak. A harmadrangúakat, amelyek különösebb üzlettel nem kecsegtettek, a jobbágyok saját hasznukra halászhatták, ebből legfeljebb a böjti napokra kellett átadniuk valamennyit uruknak. Hogy ezeknek a halászvizeknek mekkora értékük volt, az is jelzi, hogy a sziget egyes területeit birtokló, egymással rivalizáló földesurak – a kalocsai káptalan, a szekcsői Hercegek és a bátmonostori Töttösök – igen gyakran éppen emiatt harcoltak egymással a 14-15. században. A halászóhelyek megszerzése persze gyakran erőszakkal ment végbe. Adódott olyan is, hogy birtokolni nem tudván a másikat, inkább szétrombolták azt, amivel jókora károkat okoztak ellenfelüknek. Ezek a már-már háborús viszonyok nyilván a vízgazdálkodásnak sem tettek jót. Ez a későbbi évszázadokra is igaz. Bár a török uralom időszaka alatt a szigeti halászat továbbra is szépen termel a megszállóknak és a lakosoknak egyaránt – sőt, még a Szekcsőt névlegesen birtokló Jakasics Péter veszprémi várkapitánynak is jutott beszolgáltatott hal, amelyet füstölve vagy sózva követelt – de a gyakran előforduló háborús időszakok nyilván itt sem kedveznek az ártéri halgazdálkodásnak. A fokok elhanyagolásával az ártérben posványos mocsár alakult ki. Ez nagymértékű halászatra ugyan kevésbé volt alkalmas, ellenben a fel-felbukkanó, a vidék egyszerű népét sanyargató hadak elleni rejtőzködésre annál inkább. A török egyébként szintén rangsorolta a vizeket. Az elsőrangúakat a szultán hasznára bérbe adták, a többiből pedig hol a fogás felét, hol a csupán a tizedét kellett beszolgáltatni.

A török uralom utáni felszabadulás után néhány évtizeddel, Dunaszekcső új urainak színre lépésével már ismerjük is a szigeti halászat legfontosabb szabályait. 1715-ben az uraság a régi idők szokásának megfelelően a legjobb halászvizet, a Dunát magának foglalta le, a többi víz után pedig a zsákmány harmada illette. Ugyanakkor az 1620-ban már a szekcsői plébános saját tulajdonában lévő, Paptava nevű szigeti halastavat, amely a térképek szerint valahol a mai Papvejszebokra (újabb nevén Halák-erdő) környékén lehetett, 1722-ben máris kisajátítja. A későbbi, 1741-es kontraktus szerint viszont a jobbágyoknak a szabad halászat engedélyezett a Dunára és a mellékvizekre is, cserébe az öt részre osztott zsákmányból kettő az uraságot illeti. Böjti napokra pedig ellátták hallal az uraság konyháját, amelyet azonban beleszámítottak az uraságnak leadandó köteles részbe. A fokokat a községnek kellett tisztán tartani és a megfelelő felszerelést is ők teremtették elő, bár az új háló beszerzésénél egy negyedrészt az uraság finanszírozott. A szerződés szó szerinti olvasatában itt már elhangzanak a „*Helységbeli Halászok*”. Valószínű, hogy a városnak ebben az időben már lehettek amolyan félig, vagy teljesen hivatásos halászaik is, akikre az uraságnak megjáró köteles rész javának előteremtése hárul. A hivatásos halászok megjelenését pedig a század közepére lehet tenni, mivel a megjegyzések szerint ezek kivétel nélkül német nemzetiségűek voltak, akik csak 1738-57 között települtek be tömegesen Szekcsőre.

Ez az úrbéri szerződés azonban hosszabb távon nem bizonyult életképesnek. Mint említettük volt, a sziget mindenfajta hasznát mind a jobbágyság, mind az uradalom mindinkább a maga javára szerette volna fordítani. Nagyrészt emiatt több mint egy évszázadnyi harc következett közöttük, amely nyilvánvalóan a halászatra is vonatkozott. Az 1700-as évek első felében, a szigeti szabad foglalás idején készült szállások nagy részéhez feltehetően hozzátartozott egy darabka halászó hely is, amelynek birtoklása a szokás-és becsületjogon alapult. Egy idevágó idézet:

*A jobbágy szállása melletti vízbe hányta bele vejszéit, s a nem egyszer maga vagy ősei által ásott, vájt fokban állott rekesze is, ahol 'emécsőzött'. Nem egyszer a szálláshely magasítására úgy hordta, ásta ki a földet, hogy azzal mesterséges haltartó gödröt, itatókutat is képezett.*

(Andrásfalvi Bertalan: A paraszti halászati jog a Duna mentén Tolna és Baranya megyében)

Íme tehát a szállás, mint (többek között) az ártéri egyéni halászat bázisa. Ezeket a minden törvényes jog nélkül kisajátított „magánterületeket” a jobbágyok általában tiszteletben tartották egymás közt, amennyiben az úgy volt kialakítva, hogy nem képezett akadályt a terület általános hasznosításában. Persze, mindig akadt olyan, aki megpróbálta elragadni magának a másét, de ha rajtavesztett, ez akár az életébe is kerülhetett. A sziget Isten háta mögötti részein ilyen esetekben a törvény elé citálás nem nagyon volt jellemző, az önbíráskodás annál inkább. Erre még sajnós a 20. század elején is akadt példa. 1907-ben a mai Kocsmakert környéki kubikgödrök lehalászásán különbözött össze két szigeti szomszéd. A vita közben előkerült a puska, méghozzá egyes híradások szerint rögtön kettő is, aminek tragikus vége lett: a vitázó felek egyike holtan maradt a helyszínen.

Noha a halászó jobbágyok maguk között, mint láthattuk: így vagy úgy, de el tudták dönteni a halászhelyek kérdését, nem boldogultak azonban ilyen könnyen az urasággal. A 18-19. századi földesúri elképzelések új rendszerben gondolkodtak. A Duna mederben tartásával a korábbi árteret földművelés alá vonni, amelyhez minél nagyobb területeket kellett birtokolniuk, akár a sziget korábbi birtokosai, a szekcsői lakosok kárára is. Segítségükre volt ebben a (bécsi) kormányzat szempontja is, ti. a folyam szigorú szabályozása, majd a partján egy hajóvontató út elkészítése, amely a terményben gazdag Bácska és Bánát felől érkező gabonaszállítmányok olcsó és gyors szállítását tenné lehetővé. Ehhez szükség volt a fokok betöltésére és a Duna partján töltések építésére. Nálunk, mint említettük, az Angyal fok csatornáját 1806-ban töltötték fel a jobbágyok. Torkolata (a mai Herrmann-gödör és környéke) még 1865-ben is mocsárként van jelölve, sőt, 1886-ban is lakatlan, még csak művelés alá sem vették. A korábban említett Halász-féle kézzel rajzolt térképen az 1910-es években már kubikgödörként van feltüntetve. A többi fok azonban - 1865-ben szám szerint 27, ennek zöme a szigetben! - még sokáig élővíznek számított. A további hasonló ármentesítés, holott ennek Tolna megyében és Mohácsnál már a 18. század végén nekirukkoltak, a szekcsői-szigetben csak a 19. század közepén kezd komolyabban kibontakozni. Az 1800-as évek elején még működő fokokra azonban az uraság halászati tilalmat rendel el, amelyet a jobbágyok természetesen igencsak sérelmeznek. Az államhatalom azonban az uraság mellett áll. Változás csak az 1867-es úrbéri rendezési per végén történik. A Paptava, a Bakóta tó és a Verse a polgárok számára szabadon halászható lesz. A Duna-meder, a fokok és a szigeti tavak halászati joga az uraságot illeti.

A halászzal boldogulni próbáló polgárok azonban nem sokáig örülhettek ennek a fordulatnak. Az 1889-es halászati törvény, amelyre a halállomány nagymértékű fogyása miatt volt szükség, teljesen új helyzetet teremtett az ügyben. Eszerint április 15 és június 30, vagyis az ívás időszaka alatt teljes tilalmat rendeltek el a halászatra, eltiltották a szigonyozást, az éjszakai, világítás melletti halfogást, a mérgező halászatot, a rekesztőhálókat s egyéb rekesztékeket; a hálószemek legkisebb méretét pedig kb. 4 cm-ben határozták meg. Ezen túl a vizek tulajdonjogát is újraszabályozták. Aki az adott partszakaszt birtokolta, azé lett a mellette lévő meder halászati joga. Mivel az úrbéri rendezések után már a korábbi úrbéreseknél, vagyis a lakosságnak is jutott parti földterület, így az uraság mellett egyszeriben ők is halászati jogot kaptak. Így történhetett, hogy a szekcsői halászati jog a közbirtokosság (itt: a volt úrbéresek és zsellérek, vagyis tulajdonképpen a lakosság) tulajdona lett. Később azonban a közbirtokosság birtokát eladták, így a dunai halászati jog fele a grófé lesz, másik fele vásárlás útján magántulajdonba megy. A tulajdonosok ezeket a vizeket aztán bérebe adják, ami azt jelenti, hogy a továbbiakban hivatalosan csak a bérlők halászhatnak bennük. Ezzel voltaképpen vállalkozássá alakult át a halászat.

Ezek a változások, a fokok használatának felhagyása mellett, a régi ártéri halászat hatyúdalát is jelentették. Legális keretek között nem igazán volt *hol* halászni, és *mivel*, hiszen mindkettőt komoly tilalmak szabályozták. Ettől persze titokban még folytatódott, de akik a tilosban jártak, azokat már orvhalásznak tartották. Ugyanakkor az idők változnak, a sziget ármentesítése a 20. század első felében már más helyzetet teremt a halászatban is. Idézzük ismét Halász Ferencet:

*„A halászatra nézve a Duna napról napra alkalmatlanabb lesz, miután az árterületek teljesen megszűnnek, és így a szaporításra alkalmas hely maholnap nem lesz. De nagy veszedelmet jelent a halgazdaságra a falánk és szapora törpeharcsa is. Valamikor (40-50-évvvel ezelőtt) a halászat jövedelmező ipar volt, de ma már alig akad halász iparos.”*

Olyannyira igazak a krónikás utolsó szavai, hogy akár azt is kijelenthetjük: emberemlékezet óta nem volt szekcső-szigeti hivatásos nagyhalász. Ezt a tendenciát szakítja meg id. Tóbiás András bajai halász beköltözése 1980 körül. Helyi időseink említenek szigeti kishalászokat az 1940-50-es évekből, de nem egyértelmű, hogy ezek a fent említett víztulajdonosok engedélyével, bérlőként fogták a halat a különféle vizeken, vagy tiltott módon voltak eredményesek. A visszaemlékezések szerint a kifogott halat szinte házaló módszerrel árulták, ami arra enged következtetni, hogy egy részük valóban rendelkezhetett bérleti engedéllyel. Kisebb-nagyobb orvhalászok ellenben biztosan akadtak, de ebben aligha állunk egyedül. Álljon itt ennek bizonyására egy, és a víz menti települések vízi embereinek mentalitását bemutató egy történet! Ez ugyan az információk szerint Bátmonostor környékén esett meg valamikor a múlt század első felében, de a sztorit egy egykori dunafalvi, stílusosan Halász (Hochrein) Péter (sz. 1924.) anekdotájaként ismerjük. Eszerint a környék egyik „vízi emberét”, Jani Gyurkát néhány társával rajtakapták tiltott halászon. Az esetből természetesen bírósági ügy lett, és a vádlottak általában eléggé meg voltak ijedve, hogy komoly büntetés jár ki nekik. Jani Gyurka azonban megnyugtatta a társakat: bízzanak csak mindent rá, majd ő megoldja, hogy ne legyen ebből nagy baj. A bírósági tárgyaláson a legrosszabb ruhájában jelent meg: koszlottan, gyűrötten, folt hátán folt, szóval általában véve igazán

### Nálunk történt

Akad azonban ízig-vérig helyi történet is, amely megfelelőképpen szemlélteti, hogy ha jött a hal, akkor menni kellett. Már az 1970-es évek végén történt, amikor a nemrégiben ideköltözött Forgács János, mint a TSZ tehenésztelepének brigádvezetője, egy téli estén lement a tehéntelepre, hogy ellenőrizze az éjjeliőrt. Akkor még csak néhány hete volt kinevezve, nem ismerte eléggé a „dörgést”, úgyhogy igencsak meglepődött, amikor azt tapasztalta, hogy Gajdács István éjszakás nincs a helyén. A portán csak annyit tudtak: elment, azt mondta, majd jön. Brigádvezetőnk hazament, ahol már várta néhány ismerős az információval, hogy az Öreg-Dunán megkezdtek a lékelést. Jönnek is a halak, van ott kárász, ponty, de még amur is, többen is lementek oda, hogy minél többet megmentenek – mármint maguknak. Kíváncsiságból végül ő maga is lement, hogy megnézzé, mi történik ott – na és kivel találkozott az Öreg-Duna partján, a lékelők között? Bizony az éjszakásunkkal! „Hát maga, Pista bácsi? Itt van? És a marhákkal mi lesz?” - kérte számon az éjjeliőrt. „Meg van velük beszélve!” - tért napirendre a kérdés fölött nagyvonalúan Gajdács. „De hát magának az a dolga, hogy ott legyen!” Mire a magától értetődő válasz: „De Janikám, hát itt a hal!”

ágrólszakadt ember benyomását keltette. Fellépése olyan hatásosra sikeredett, hogy a bíró végül is megsajnálta. Mondta is neki: „*Na, ide figyeljen, jóember! Látom, hogy magát az ág is húzza, úgyhogy én most elengedem büntetés nélkül, de cserébe egy dolgot meg kell ígérnie! Megembereli magát, és soha többet nem megy halászni!*” Ezt hallván Jani Gyurka egy kis fejtörés után a következőket felelte: „*Bíró úr, instálom, tudja, mit mondok én erre magának? Hogy amíg a Jóisten lesz, addig víz is lesz. És amíg víz lesz, addig hal is lesz. És amíg hal lesz... addig a Jani Gyurka bizony halászni fog!*” Hát, a nóta vége az lett, hogy Jani Gyurka és a társai ezek után - mit tesz Isten! - mégsem úszták meg a büntetést. Mi viszont legalább fogalmat alkothatunk arról, hogy a halászat, a halfogás ösztöne milyen mélyen gyökerezhetett a régi ártéri emberek lelkében, és egy kicsit Péter bácsit is megidézhattük, aki a visszaemlékezések szerint ezt a történetet igazán ízesen tudta előadni.

Azt azért meg kell jegyeznünk, hogy az orvhalászokat sem egyformán „értékelték”. Egyfajta erkölcsi különbséget tettek a megélhetési szempontból ténykedő szegény emberek, vagy pld. a halászatot csak „kóstolható” gyerekek halfogása és a komoly, a tiltott halászatot nagy tételben űző, a hivatásos halászokat megrabló haltolvajok között. Természetesen a legtöbben, ha tilosban is jártak, általában maguknak halásztak, a több évszázados, korábban legálisnak számító ártéri halászat hagyományainak megfelelően. A „profii” üzletelő orvhalászokból, vagy közkeletűbb szóval élve: rabsicokból azért jóval kevesebb volt. A törvény azonban - ha nem is egyformán, de - mindkettőt sújtotta. Nézzünk egy történetet id. Kalányos Istvántól (sz. 1940.), amely az ötvenes évek elején, suhanc korában esett meg, amikor a halászóvizek már állami tulajdonban voltak:

„Egy alkalommal átmentem a szomszéd tanyára. Jó idő volt már, volt egy körtefájuk az udvarba, érett volt rajta a körte. Fogtam egy botot, megütöttem egy ágat, le is potyogott két-három körte. Leültem velük az udvarban egy csibevályúra, és nekiláttam megenni őket. Egyszer csak nézem: a dülön gyün be a tanyához két rendőr, gyalog. Mondom a gazda fiának, a Janinak, mer’ az volt pont az istállóba: ‘Jani! Itt vannak a rendőrök!’ ‘Hol?’ ‘Nézzél ki a dülőre!’ Kinézett a dülőre, látta, hogy jönnek, egyből el is tűnt, elbújt a pilvás fészörbe. A testvére, a Pista közben bent volt a konyhában. A rendőrök odagyűttek hozzám. Ahogy közeledtek hozzám, fölkeltem a vályúról. Odaértek hozzám, mondja nekem az egyik: ‘Szerbusz, gyerök! Hol voltál az este, pajtás?’ ‘Hát hol lettem volna, mondom, sehun se.’ Akkora pofont adott, hogy... Hát amilyet gondolt, hogy egy gyeröknek jár, de nekem nagy volt. „Hol voltál az este, pajtás? – és megint lekevert egyet. Elkezdtem sírni: Hol lettem volna, nem voltam sehun se!’ ‘Hol van a házigazda?’ ‘Mit tudom én’, mondtam sírva. ‘Akkor te mit keresöl itt?’ ‘Elgyűttem enni egy kis körtét!’ ‘Körtét? Hát nincs otthun körtétek?’ ‘Nincs.’ Akkor abbahagyta, többet nem bántott, de hát két akkora siskát adott, az anyjának a hétszentségit... Akkor elmentek be a házhoz. Benéztek mindenhova, ahol ajtó volt, benyitottak. A Pista ugye benn volt a konyhában, azt megtalálták, rögtön neki is álltak valltatni: ‘Hol voltál az este?’ Nem tudom, hogy mit válaszolt, de úgy megpofozták, hogy nem kívánom még a legnagyobb irigyemnek se. ‘Hol van az öcséd?’ ‘Itt van valahol’, mondta a Pista, de már sírt, mint a záporosó. A rendőrök még egyszer körbenéztek, megtalálták a Janit is, annak két pofont adtak, mint neköm. ‘Hol a háló?’ – kérdezték utána – ‘Hol a háló?!’ A Jani is sírva fakadt, elő is hozta a hálót, amit a rendőrök kerestek. Kiderült, hogy előző este hálóztak valahol, amit az egyik falubeli meglátott, és rögtön föl is jelentette őket, a rendőrök meg már másnap ott is voltak. Nekem is az volt a szerencsém, hogy nem voltam benne, mert másképp nem csak kettő pofont kaptam volna. Abban az időben nem volt kecmecc...”

Ebből a történetből több dolgot is leszűrhetünk. Először is, a több évszázados életformát a tiltás ellenére sem lehetett gyökeresen megváltoztatni. Ez a történet ugyanis nagyon sok másik szigeti családnál is éppen így megeshetett volna, ahol a vízenjárás ősi, természetes tevékenységnek számított. Ugyanakkor fogalmat alkothatunk a korábbi idők rendfenntartóinak fellépéséről is, akiknél, ahogy Pista bácsi is mondotta: „nem volt kecmecc”. Végezetül azt is megállapíthatjuk, ami sajnós a mai napig sem változott: irigyei mindig akadnak az emberfiának.

Mivel a halfogás – bár az utóbbi évtizedekben hivatalosan inkább csak horgászás formájában – a mai napig a legkedveltebb szabadidős tevékenységek egyike Dunafalván, idézzük fel, hogy egyáltalán milyen halfajtákról is beszélhetünk a korábbi időkben!

Ha létezett a Dunában „halak királya”, az minden bizonnyal a viza volt, aminek mára csak a legendáját ismerjük. A tokfélék családjába tartozó viza kifogása a korábbi időkkel ellentétben a 20. században már szenzációnak számított, mivel a vízszabályozások előrehaladtával a Fekete-tengerről egyre kevesebb úszott fel a Dunába ívni. Hogy Szekcsőn mennyire volt jellemző, arról egyelőre nincs konkrét információ. Azt azonban adatokból tudjuk, hogy 1733-ban Mohácsnál egy kb. 450 kg súlyú, cca. 430 cm hosszú példányt fogtak ki, amelynek csupán az ikrája 49 kilót nyomott. Ebből kiindulva a szekcsői szakaszon is lehettek ilyenek, bár ezeket nyilván nem a kishalászok fogták, hanem a hivatásosok. A vizán kívül volt még néhány, tőle kisebb tokféle, amelynek ma is élő fajtája a most is minőségi zsákmánynak számító kecsge.

Szintén népszerű hal volt a múltban is legnagyobb ragadozó halunk, a harcsa, nem is annyira az íze, inkább a szálkamentes, nagy mennyiségű húsa miatt.

Ezek a fajták tartoztak az ún. köteles halak közé, vagyis az uraság asztalára elsősorban ezekből kerültek az előírt beszolgáltatások folyamán.

Bár félig-meddig ún. tömegzsákmánynak számítottak, azért nagyjából a harcsával egy nívón emlegették a pontyot és a csukát, és a csukához hasonlóan kedvelt hálnak számított a süllő is. Ezek is gyakran megfordultak az uraság kötelezően leadott „ebédhalai” között, de ebből már a szegényebbjének is jutott. Tipikusan tömeghalnak számítottak a különböző keszegfélék, de ami a legjellemzőbb népeledelnek mondhatunk, az bizony nem volt más, mint a réti csík. Ezeket a mocsaras, árvizes területeken általában a *csikászok* szervizoltak, méghozzá a források szerint télen voltak benne igazán hatékonyak.

Természetesen ennél lényegesen több halfajta élt a korábbi időkben a Dunában és az ártérben. Ezeknek bizonyos fajtái akkoriban kedveltek voltak, ma pedig már szinte nem is jegyzik, és ugyanez igaz fordítva is: az akkor hitványabbnak tartott fajtát ma nagy becsben tartják. A vízrajzi viszonyok változásával és a haltenyésztés bevezetésével pedig a fajták elterjedése is másképp néz ki, mint a 18-19. század folyamán. Mint már említettük, az úrbéri időkben a vizeket éppen a benne található halfélék értéke alapján rangsorolták, ez alapján döntött el, melyik halászóvizet tiltotta el a földesúr, és melyik maradhatott a jobbágyok használatában.

### Nálunk történt

Az 1940-es években a római romok és a mai töltésfeljáró között, az ártérben ma is láthatóak a töltéshez használt anyagkitermelő helyek, ún. kubikgödörök. Ide áradás idején gyakran kiúsztak a halak. Ezt vette észre a töltés túsó felén, a Felsődunasoron lakó id. Kaszur Ferenc, akinek feltűnt, hogy az árokba egy nagyobb hal is betévedt. A régi rekeszek mintájára, hamarjában kérgüktől megfosztott fűzfaágakat szurkált az árok kifolyásához, amit a csapdába esett hal nem mert megközelíteni. Mivel így a Dunába nem tudott visszatérni, a gödörből sikerült is kifogni; egy majd' tizenöt kilós harcsa volt. Id. Kaszur Ferenc haza is vitte, mivel azonban hirtelenjében nem tudta hová tenni, a szobába bevitt egy kisebb kopozóteknőt, azt megtöltötte vízzel, abba tette alkalmilag a halat. Így várta büszkén, hogy a család távol lévő nőtagjai hazatérjenek, és a harcsa feldolgozásra kerülhessen. (A klasszis fogásért várható dicsőségről már nem is beszélve...) Mire azonban a család hazatért, a harcsán kívül egyéb meglepetés is várta őket: a jókora hal ugyanis kifürögte a vizet a teknőből. Mivel a szoba padlója döngölt föld volt, a kifröcsögő víz kis túlzással cuppogós sarat csinált a szobában. Így aztán a hazatérő családtagoktól az egyértelmű dicséret végül is elmaradt. Meglehet, hogy talán ez volt a

Végezetül pedig ejtsünk néhány szót a halszerzés módjáról, ill. az ehhez szükséges szerszámokról. A szakirodalom kétféle halászt különböztet meg: a kis-ill. a nagyszerszámot. A nagyszerszámok a régi időkben általában a hivatásos halászok voltak. Ilyenek azonban csak Szekcsőn éltek, bár alkalmanként a szigetben is működtek. A mai idők visszaemlékezései szerint a szigeti ártérben több helyütt is akadtak nádból készített alkalmi gunyhóik, ahol szükség esetén meghúzódtak, de az igazi „bázisuk” a túlparton volt. Legjellemzőbb szerszámuk a kerítőháló, amelyet jókora mérete folytán (esetenként több száz méteres hosszúságban is mérték) többen, általában hatan kezeltek. Ezeket jellemzően a nyílt vízben használták, a ladikból engedve a Dunába.

A kisszerszámú halászat eszközparkja már sokkal izgalmasabb képet mutat. A szigeti vízi világnak zömmel ezek voltak a jellemző szerszámok, amelyek bizonyos helyeken sokkal alkalmasabbak voltak a halfogásra, mint a nagyszerszámok. Mivel ezt a témát külön szakirodalom tárgyalja, csak vázlatosan ejtünk róluk néhány szót!

A működő fokok halászatának egyik leggyakoribb fajtája a rekesztőhalászat volt. Ennek lényege, hogy az áradás idején a fokokba ívásra beúszott halak visszajutását az élővízbe apadáskor különféle vesszőből vagy hálóból font rekeszekkel elzárják, majd a megrekedt áldozatokat megfelelő módszerekkel lehalásszák. A módszernek többféle változata volt, mint ahogy a hozzá szükséges eszközök is változatos képet mutattak. Nézzük csak, hogy működött ez a technika:

*„A kisebb kifolyókat gallyakkal, bokrokkal gátolták el, de úgy, hogy a bokrok között nyílást hagytak a halaknak, ami elé varsát helyeztek. A varsán kívül emelőhálóval is halásztak a gátak körül. A szélesebb mellékágakat karókkal megerősített vesszőből vagy gyékényből font sövényfallal ún. lészával zárták el. A több száz méteres sövényfalakba kapukat építettek be. Ezek a vízben álló kerítések terelték a halakat a kapuhálóval egybeépített varsákba, vagy a rekeszekbe toldott vejszékbe. A vejszék félkör, szív esetleg csiga alakú fülkék, amelyek fogságban tartották a beúszott halakat.”*

(Varga Mihály: Halászat Tolna környékén)

Ezeknek a rekesztékeknek nagyon sok fajtájuk volt, amelyekről a megfelelő szakirodalmakban bőven van információ. Az erre a módszerre épülő – egyébként igen eredményes – halászatot aztán a már említett halászati törvény megtiltotta. A *vejsze* fogalma egyébként egyik dűlőnevünkben is tovább él: a már említett Papvejszebokra nevű erdő nyilván nem véletlenül kapta ezt a nevet. Ezt a maiak Halák-erdőként ismerik, mivel az 1940-es évek második felétől évtizedekig a Felvidékről beköltözött Halák család lakott ott, az egykori Wagner-tanyán.

Másik jellemző módozat volt a borítóhalászat, amelynek a legismertebb szerszáma a tapogató, vagy ahogy nálunk mondják: *tapogató*. Ez nagyon sokféle lehetett. A vesszőből külön ezért font célszerszámtól az elkorhadt fenékű kosárig bármi alkalmas volt, amivel a sekély vizekben „leborították” a halat, majd kézzel kiemelték belőle. Ezt esetenként a gyerekek, sőt, az asszonyok is használhatták.

### Nálunk történt

Az 1956-os árvíz előtt a mai Leneskert környékén több nagyobb, vízzel telt árok húzódott. Az árokban hal is akadt, úgyhogy nem meglepő módon többen is jártak oda tapogatózni. Történetünk egyik szereplője egy idősebb szigeti férfiember – a nevét sajnos nem őrizte meg a történet - aki a maga tapogatójával szorgalmasan igyekezett becserkészni némi ebédrevalót a vízből, de úgy tűnt, hogy nincs szerencséje. Azt vette észre ugyanis, hogy a tapogatóba sokadik próbálkozásra is csak egy kifejtettebb sikló került bele hal helyett. Mivel emberünk jó humorral volt megáldva, odaintette a történet másik szereplőjét, az ott szemlélődő id. Tóth Lajost (aki akkoriban még fiatalember volt), és megtette ajánlatát: kotorjon csak bele a tapogatóba, ami benne van, az az övé lehet. A gyanútlan Lajos bácsi – aki akkoriban persze messze nem volt bácsika korú - nem is volt rest, belenyúlt a tapogatóba, bizakodva körbetapogatta, ahogy kell – és kivett belőle egy majd' négykilós csukát! Hogy a tapogatóba került siklóval végül is mi történt, arról nem szól a történet – azt viszont tudjuk, hogy a vicces kedvű szigeti öreg méroében összetanosta a tanogatóját

Úgyszintén gyakran használtak az amatőr halászok különféle, kisebb dobó-és emelőhálókat - milling, kece, csuhé, stb. - is, bár egyes feljegyzések szerint a hálók csupán a 19. század közepétől terjedtek el szélesebb körben, mivel korábban igen drága mulatságnak számítottak. A ma is ismert és használt varsa például nem mindig készült hálóból, hanem az ügyesebb kezű vízen járók vesszőből fonták.

Ismert szerszám volt a szigony, amely a halászati törvény után tiltólistára került, mivel általában az ívó halak levadászására használták, amely éppen a halállomány nem kívánatos csökkenését segítette elő.

Voltak aztán jóval egyszerűbb módszerek is, amelyet a kishalászok alkalmazhattak. A csukát például hurokkal fogták, de a kisebb vizekben a kézzel való halfogásoknak is megvoltak a hagyományai – már aki ismerte ennek a technikáit. A sekély vízbe kiúszó, jobbadán ívni készülő nagyobb halakat pedig a szerencsések akár baltával vagy evezőlapáttal is

kifoghatták – értvén ezalatt, hogy egyszerűen agyonütötték őket. Baltával csukát is lehetett fogni, méghozzá télen. Ha áttetsző, tiszta, és nem túl vastag volt a jég – ezt az avatottak úgy mondják: tükörjég - , meglátták az alá felúszó halat. Akkor a jégre csaptak a baltával (esetleg bunkóval), majd az ütéstől elkábult hal felett léket vágtak és kivették.

Természetesen télvíz idején sem szerettek volna hal nélkül maradni a szigetiek, pláne a komolyabb fagyok beálltával, amikor is előszeretettel alkalmazták a lékelést.

Az ártéri halászatnak persze mindig is sokkal több formája és eszköze volt a felsoroltaknál, jó részüket ma is használják, főleg a tilosban járók és az orvhalászok. Ennek a témának egyébként komoly irodalma van, rengeteg információval. Nem mehetünk el azonban szó nélkül a horgászat mellett sem, amely tevékenység a mai napig az egyik legkedveltebb (szabad) időtöltése a helyieknek. Azt tudjuk, hogy a horoggal való halfogás már az őskor óta ismert, de a szekcső-szigeti megjelenéséről nem sok mindent tudunk. A régi idők halászhorgászai ugyan használtak különféle eszközöket (fenékhorg, csapóhorg, vizahorg, stb.), ám a mai sporthorgászatban használt horgásznyelek szigeti megjelenésére csak következtetni lehet. Feltehetően a kishalászat

eszközparkjának betiltását követően, a 20. század első felében terjedhetett el szélesebb körben. Ez nagyjából egybeesik a sporthorgászat országos szintű elterjedésével, ami korábban, a 19. század második felében még inkább úri passzióként számított. A szekcsői horgászegyesület, amelyhez a dunafalvi horgászok egészen az 1990-es évekig tartoztak, 1952-ben alakult meg. A mai minőségi felszerelésekkel ellentétben a kezdeti idők horgászata jóval egyszerűbb, természetközelibb eszközökkel operált. A gyerekek igen gyakran a fáról lemetszett gally végére kötöttek egy darab cérnát, arra rögzítettek egy meghajlított tüt, rátűzték a kukacot, és már lehetett is kishalakra pecálni. Különösen gyakori móka volt ez a dunai nagymosáskor, amikor a kishalak előszeretettel jöttek ki a sekély vízbe a háziszappan maradékára. A felnőttek egy része szintén egyszerű körülmények között igyekezett halat fogni. A pecanyelek nádból vagy fából készültek, a dugó parafadugó volt, mellé tűzve valamelyik háziszárnyas erősebb tollából, orsónak pedig vagy áspafát használtak, vagy nem is volt orsó. Ilyenkor a plusz zsinórt a szerelés bedobása után egyszerűen letették a peca mellé a földre, kapáskor pedig kézzel húzták ki. Akkoriban még a saját öntésű házi ólom is gyakori volt, de ólom híjával megtette súlynak akár a zsinórra kötött csavaranya is. Persze az idők során a szigetiek szerelései is folyamatosan fejlődtek, és az idő múlásával a halfogáshoz szükséges készleteket egyre inkább a boltokban vásárolták meg pecásaink. A horgászengedélyekről szólva pedig azt mondhatjuk: általában véve legálisan zajlott a horgászat, de azért a vízparton is akadtak minden időben „feketézők.”

A mai állapotokkal ellentétben nem csak a korábbi Szekcső-szigetről mondhatjuk el, hogy vízben és halban volt gazdag, hanem a kialakuló Dunafalva első évtizedeiben is ugyanez volt a helyzet. Sokan emlegetik ma is azokat a nem is olyan távoli időket, amikor kedvükre gyakorolhatták a halfogás hivatalos és kevésbé legális módozatait a területeken lévő árkokban, laposokban, ilyen-olyan holtvizekben. Ezek az akkori vízgazdálkodási módszereknek köszönhetően nagyjából az 1980-as évekig rendelkeztek kisebb-nagyobb halállománnyal, még ha csak időszakosan is.

A mai embernek a dunafalvi Dunáról és annak partjáról a horgászat mellett leginkább alighanem a strandolás jut eszébe. A ma igen kedvelt, a római romok mellett fekvő homokos strand azonban csak az 1980-as évektől alakult ki. A korábbi évtizedekben a strandolás – néhány évig hivatalos keretek között is – legjellemzőbben a régi kompikötő helyén, a Herrmann-kocsma előtti Duna-szakaszon, vagyis a mai Szeremle felé vezető töltésfeljárónál működött. Ez persze nem jelentette azt, hogy a Duna más részein, vagy akár a holtvizekben ne fürödtek volna a szigetiek. Különösen igaz ez a gyerekekre, akik akár a vízzel megtelt kacsászatokban is – az ilyen jellegű részeket a helyiek gyakran hívják *kótyoroknak*, amelyek a területen bőven akadtak – jól tudták magukat érezni. Id. Poros János gyerekkori fürdése a Herrmann-gödörben, ahol gyakran úszkáltak libák, kacsák is, azzal végződött, hogy pajtásaival együtt rühet kapott. Ifj. Keller György elbeszélése szerint gyerekkorában előttük, a mai Jókai utcában, amelynek a korábbi neve beszédes módon Mocsár út (köz) volt, szintén volt ilyen vízzel telt gödör. Ott ugyanúgy az ottani környékbeliek kacsái, libái úszkáltak. A jóból természetesen ők, a gyerekek sem maradhattak ki – aminek aztán szintén az lett a vége, hogy rühet kaptak el a kacsászatokban való fürdéstől, és utána vakarózhattak napokig.

Sok mindent górcső alá vettünk a Dunát illetően, de ami nem maradhat említés nélkül: a dunai mosás. Ennek komoly hagyománya volt a szigetben, amely még az 1980-as években is gyakran előfordult, bár már csak az idősebb korosztályok asszonyainak körében. Korábban azonban mindennaposnak számított, habár időseink ilyenkor általában elmondják: a Duna vize akkoriban sokkal tisztább volt, mint manapság. Még az 1950-es években is gyakran megesett, hogy onnan ittak. Volt, aki évente csupán néhány alkalommal ment le, hogy úgymond nagymosást tartson. Ekkor kerültek sorra az ágyneműk, szőnyegek, vagy a háztartás egyéb nagyobb, mosásra váró darabjai. Szintén alkalomszerűen mosták, öblögették lúgozás után az ünneplő ruhákat. Mások rendszeresen, akár hetente egyszer lementek, hogy a „hétköznapló” ruháikat is megtisztítsák. A mosnivalókat a gazdaasszony betette a lavórra, felpakolta a dragacsára a mosószékkal és a sulykolófával, meg az akkortájt használatos, állati zsíradékból főzött háziszappannal egyetemben, majd, nem ritkán a családban lévő gyerekek aktív segédletével, arra alkalmas időben irány a Duna! A hosszú lábú mosószéket letették a sekély vízbe, ahova a szoknyájukat feltűrve maguk is beálltak

úgy fél lábszárig, és indulhatott a mosás. A kimosott darabokat ott rögtön ki is teregették a töltés oldalába, úgyhogy mire az „utója” elkészült, az első adag gyakran meg is száradt. Az aktuális nagymosást egyesek télen is megejtették. Hallgassuk csak meg Papné Varga Máriát, hogyan is működött ez:

*„Lúgozás utáni nagymosás volt nyáron is, meg télen is. A fehér szoknyát meg a pöndőt nem lehet hagyni egy évig anélkül, hogy ki ne mostuk volna. Télön anyám vitt le magával egy deszkát, küvek meg mindig voltak a vízparton erre-arra eldobálva. A jeget betörte, beletette a küvet a vízbe, arra tette a deszka egyik végét, a másik vége meg kint volt a parton. A mosószelet is leverte a jég közé, aztán kicsit beljebb is betörte a jeget, hogy legyen szabad víz, majd a benyújtott deszkán állva öblögettük a ruhát.”*

Talán mondanunk sem kell: ha a Dunáról, a folyó melletti életről igazán részletesen akarnánk beszélni, egy, vagy akár több külön könyvet is megtölthetnénk a témával. Amit azonban a fejezet végén még meg kell jegyeznünk: a sok érdekes, szórakoztató, esetenként mulatságos információ felidézése mellett a teljes képhez hozzátartozik a vízi balesetek, szerencsétlenségek, sőt, tragédiák sorozata. A Duna nem csak adni tud, de elvenni is, amint ezt többször is megmutatta már az idők során. Itt csak két esetet említünk, amelyeknek emléke sajnos a mai napig is velünk él.

Ma is élő időseink gyakran emlegetik 1959. január 26-át, amikor egy kora hajnali csónakos vízi átkelés során öt szigeti lakos fulladt a Dunába. A ladikot az ügyeletes éjszakás révész, id. Pap István vezette. A tragédiához több körülmény is hozzájárult. A téli hajnal zord időjárása, a viharos szél ellenére több utas is beült, mint amennyit a ladik az adott körülmények között biztonságosan elbírt volna. Ráadásul tölgyfa ladik volt, ami egyébként is nehezebb volt, mélyebbre sülelt. Többen is igyekeztek át, az első fuvarnál nem is volt probléma, de másodszorra már nem kegyelmezett a Duna. A baj a szekcsői parthoz közelebb történt meg, a ladik ugyanis a viharos szellőkésések okozta hullámverésben kiszaladt alóluk. Annak ellenére, hogy a mai alsó kompkikötőnél horgonyzó uszályról hamar a segítségükre sietett egy hajós a maga ladikjával, a tragédiát mindössze ketten élték túl: id. Kovács Sándor és id. Frányó (Szünyöke) András. Előbbi attól fogva a baleset minden évfordulóján megemlékezett a történekről, elmondván, hogy kétszer született meg: másodszor akkor, amikor ezt a tragédiát túlélte. Id. Pap István holttestét az akkori Jugoszláviában, Apatinban fogták ki, ott is temették el. A várandós feleségét maga után hagyó Husti Péter és Kuticz József mellett két fiatal fiú, legifj. Bogdán György és Mészáros József is az áldozatok között volt. Róluk Schmidtné Dravecz Erzsébet (sz. 1942.) mesélt el egy szívszorító történetet:

*„Vasárnap délután elvöltünk velük (a fentebb említett két fiúval) Szekcsőre a moziba, ahol egy nagyon jó filmet játszottak. Haza is jöttünk, de ők itthon már nem jöttek az esti moziba, mert mondták, hogy reggel korán köll kelni, mert a Dunántúlon dolgoztak. Abban az időben a KISZ helyisége a Népház emeletén volt, abban a helyiségben, amelynek erkélye is van. A fiúk ott fent el is búcsúztak tőlünk, merthogy korán köll kelni. Érdekes, hogy a bolt előtt, a haranglábnál mégis megálltak, és visszanéztek az erkély felé, a KISZ-teremre. Én éppen az ablaknál álltam, meg is láttam őket, és mondtam is a többieknek odabent: Nézzetek csak oda, hogy néznek vissza! Talán nem akarnak már többet találkozni velünk? Másnap hajnalban történt meg a tragédia. Mi, fiatalok, ebbe többen bele is betegedtünk, mert abban az időben olyanok voltunk, hogy egy mindenkiért, mindenki egyért. Ezt ennyi év után sem lehet elfelejteni.”*

Most pedig egy rövid adalék, hogy milyen furcsa dolgokat produkál néha az élet. Adatközlőink szerint id. Szemelácz Ferenc szintén akkor kelt át, mégpedig a szerencsésnek mondható első fuvarral, mivel az egyik korai buszra sietett. A két fiú akkor már bent ült a ladikban, de inkább kiszálltak, hogy megvárják a második kanyart, nehogy földijük elkésse a buszt. A helyükre ülő Szemelácz Ferenc tehát helyettük kelt át a túlsó partra, akkor még nem is sejtve, hogy micsoda tragédiától menekült meg.

Néhány évvel később id. Kovács Sándor fiának, ifj. Kovács Sándornak az esküvőjén megjelent az uszályos, aki az örömapát korábban megmentette. A Népházban megállt a zene, és id. Kovács Sándor, miután megölelték egymást, köszönetet mondott megmentőjének. Elmondta: csak neki köszönhető, hogy ő most jelen lehet a fia esküvőjén. Nem meglepő módon ez a jelenet a násznép tagjai közül többeket meg is ríkatott.

A másik haláleset nem a szigeti partszakaszon történt, hanem a Duna-kanyarban, 1963 nyarán. A dunafalvi iskola osztálykirándulásán, Kisoroszinál, szintén egy csónakos partváltáskor történt a baj. A ma is élő szemtanúk szerint a szigeti diákjainkkal megrakott csónak, amelyben a megengedettnél jóval többen ültek, szinte pereméig süllyedt a Dunába, és a legkisebb mozgásra is lötyögött be némi víz. Ettől gyerekeink kissé megijedtek, még nagyobb lett a mozgás az amúgy is túlterhelt vízi járműben, minek következtében az felborult. A rémült gyerekeknek szerencsére sikerült belekapaszkodniuk a csónakba, ami persze nem süllyedt el, és a partközelségben lévő strandolók is azonnal a segítségükre siettek a saját vízi járműveikkel. A gyerekek szerencsésen túléltek a balesetet, az ijedtségen kívül semmi bajuk sem történt, az egyetlen Dér Annát kivéve. Ő olyan szerencsétlenül zuhant a vízbe, hogy vélhetően a csónak valamelyik része fejbe ütötte, és az úszni nem tudó kislányt sajnos már nem sikerült megmenteni. Mindössze 14 éves volt. A kirándulásnak természetesen azonnal vége szakadt, és a szerencsétlenül járt gyerekeket hazahozták.

Ezt a negatív felsorolást persze mondhatánk még nagyon sokáig. Szólhatna a történet hajó-és ladikbalesetéről, vízbe fulladt strandolókról, az uraság kanászáról, aki vízért ment a Dunára, de csak a sapkáját találták meg később, vagy a lóúsztatás közben a vízbe veszett legényről, de ezekről talán majd máskor emlékezünk meg. Egy dolog bizonyos: a Dunával minden időben ajánlatos volt vigyázni.

Bár a vízi balesetek, amelyek nemritkán halállal végződtek, természetes velejárói voltak a folyó közelségének, és az árvizek is igen nagy bajt jelentettek, azért a Duna általában barátja volt a szigetieknek. Már a fényképezés nagyobb mértékű helyi elterjedése, az 1940-50-es évek idején felfedezték például, hogy a Duna-part milyen kiváló természetes hátteret nyújt a fotók számára. Az ártér pedig a legkülönfélébb kikapcsolódásra volt alkalmas: csavargásra, játékokra a gyerekeknek, fagyűjtésre, állatok legeltetésére a felnőtteknek. Volt olyan év, amikor a mai kemping területén majálist szerveztek, de magányos vagy éppenséggel páros sétákra is kitűnő hely volt a folyó mente. A Dunának mindig is két arca volt. Az egyiket szerettük, a másikat pedig megtanultuk tisztelni, mert mindkettővel együtt kellett élnünk egykoron is, és most is.



A saját ladik a szigeti lakosok jelentős részének alapvető közlekedési eszköze volt korábban, főleg azoknak, akik közel laktak a vízhez. A képen id. Horváth (Szódás) Istvánné Götli Erzsébet (sz. 1938.) igyekszik átkelni az Öreg-Dunán a túlsó parton lévő tanyájukról. Előtérben egy sérült, vízzel telt ladik. (1960-as évek vége. Ifj. Horváth István gyűjteményéből.)



Balra: erről a képről túl sok információ nem maradt, azt leszámítva, hogy egy kerítőhálóval való lehalászást mutat. A kép talán valamelyik holtvizen készült, de nem zárható ki, hogy a munka valahol Dunaszekcsőn zajlott.  
(1940-50-es évek. Haraszti László gyűjteményéből.)

Jobbra: lehalászás kerítőhálóval, feltehetően az Öreg-Dunán. Mint láthatjuk, a hivatalos halászatnak ez a módja, szemben a kisszerszamos halászattal, elég sok embert kívánt. Mivel az évszázados hagyományokkal rendelkező kisszerszamos halászat a fotózás elterjedése idején már általában orvhalászatnak minősült, ilyen képek nyilván nemigen készültek...

(1960-as évek. Harasztiné Bradics Erzsébet gyűjteményéből.)



Balra:

„Takaró Mihály

Krrámer Teréz

Krrámer Ádám

Egy 25 kg harsca.”

... zsákmány azonban valahogy mindig akadt, néha nem is kicsi, ahogy ez a régi fotográfia is mutatja.

(1940-es évek. Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)



Jobbra: az orvhalászatá silányult kisszerszamos halászzal ellentétben a horgászat sokkal inkább legális halfogási mód volt, amit gyerektől idősig, helyiektől vidékiekig hagyományosan sokan űztek, és űznek mind a mai napig a dunafalvai vizeken. Ifj. Gárgyán István, Gárgyán Géza és id. Gárgyán István pecálás végeztével a zátonyban.

(1970 körül. Kontráné Gárgyán Zsuzsanna gyűjteményéből.)



Jobbra: nem csak a Duna, hanem a holtvizek is szép számmal hordtak a hátukon ladikokat, bennük pecásokkal. Horgászás a Kútsebesen. Balról Schaffer Ádám, jobbról az evezővel id. Csökli Ferenc. (Sz. 1930.)  
(1970-es évek. Id. Csökliné Pap Júlia gyűjteményéből.)



Balra: a Dunának nagyon sok arca van, amiről talán éppen a pecások tudnának beszélni a legtöbbet. Bubreg János (sz. 1941.) áradás idején az alsó kompikötő környékén pecál.  
(1970-es évek. Bubreg Erzsébet gyűjteményéből.)



Jobbra: vélhetően id. Bendekovics József (sz. 1957.) is egy kis zsákmányszerzésre indul saját ladikján. A kép jobb szélén a római kikötőerőd maradványai látszanak – az áradó víz már majdnem ellepte őket.  
(1980 körül. Id. Bendekovics József gyűjteményéből.)



Lent: a horgászat hosszú idők óta az egyik legkedveltebb szabadidős tevékenységek egyike, de igazában akkor élvezetes, ha zsákmány is akad a horogra. A képen Ferenczi Péter (sz. 1905.) otthon, az Alsószállás 54. sz. alatt mutatja, hogy jutott neki néhány szép keszeg...  
(1960-as évek eleje. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



... és egy késői kép, amiből úgy tűnik, id. Gárgyán István (sz. 1930 - jobbra) sem hiába járt a Zátonyba évtizedeken át, mivel itt egy nagyon szép amurral látható.  
(1990-es évek. Kontráné Gárgyán Zsuzsanna gyűjteményéből.)



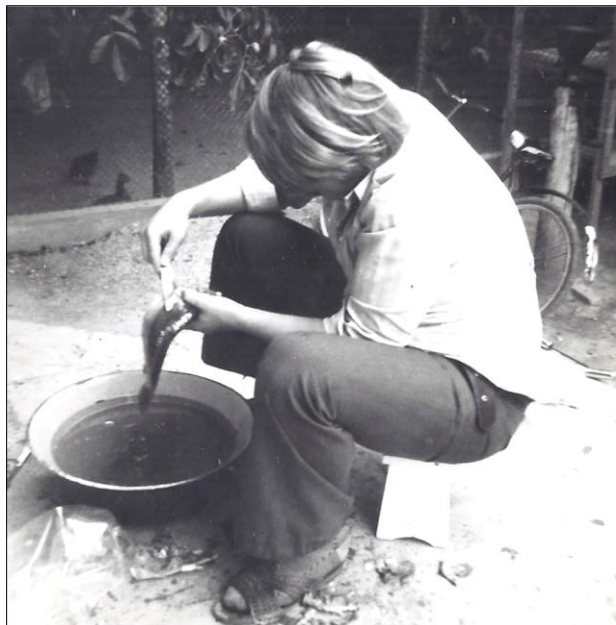


Fent egy jól ismert vízi ember a határ felső feléről: Berger Dezső (sz. 1923.) ladikból gyűjtötte be a hálóban látható zsákmányt, legalábbis a vállán látható evező erre utal. Ő aztán igazán jószomszédi viszonyt ápolt a Dunával.  
(1960-as évek. Ifj. Valkai Imre gyűjteményéből.)

Jobbra: a kifogott hal általában a konyhán végezte – előtte azonban fel kellett dolgozni, na és persze megfőzni. Ez általában az asszonyok dolga volt. Itt pld. éppen a Toma-kobolya mellett pucolják a friss fogást...  
(1950 körül. Id. Harasztiné Mózes Julianna gyűjteményéből.)



Fent: a horgászat, mint közösségi ténykedés. Horgászkirándulás Érsekcsanádon dunaszekesői és dunafalvi résztvevőkkel.  
(1960-as évek első fele. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



... ami a képen látható Winkó Imrénének (sz. 1957 - fent), akit mi csak Piciként emlegettünk, sem jelentett soha problémát...  
(1970-es évek. Id. Winkóné Klészlai Mária gyűjteményéből.)



... az elkészült halászleves megenni pedig már senkinek nem okozott nehézségeket, amint azt ifj. Keller György (fent) példája is mutatja.  
(1980-as évek eleje. Ifj. Keller György gyűjteményéből.)



Életkép a Herrmann-kocsma előtt, a Dunaparton. Előtérben, a sekély vízben az asszonyok nagymosást tartanak. Láthatóak a mosószékek, amin a ruhát mosták, a teknők, amiben tárolták, és a fából készült dragacsok, amivel hozták-vitték otthonról, ill. hazafelé. A parton és a víz szélében sűrű egymásutánban ladikok: még abban az időben is nagyon sok szigetinek volt saját ladikja, főleg azoknak, akik a Duna mellett, vagy ahhoz közel laktak. Fent a parton pedig, ha nem is fürdőzők, de talán strandolók lehetnek, mivel a hatvanas-hetvenes években a strand is ide, a sekélyes mellé települt, és nem melleleg évekig hivatalos strandként is működött. (1960-as évek. Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)



Balra: id. Haraszi Károlyné Balogh Julianna és Inhoff Józsefné Sümegi Mária korabeli fürdőruhában a dunafalvi strandon. Hátterben a mai strand a római falmaradványokkal. (1960 körül. Id. Harasztiné Mózes Julianna gyűjteményéből.)

Jobbra: strandolás a Dunaparton. Fent: Vörös Mihály, Dravec Edit. Lent: ??, Orsós Lajos, Tass János. (1960-as évek eleje. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



Balra: hivatalos strandhoz hivatalos strandőr is dukált. Id. Magyarosi Mihály, aki korábban csiklis ladikos, majd hivatásos révész is volt, itt strandörként munkában a dunafalvi strandon. (1970-es évek. Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)

Jobbra: a gyerekeknek természetesen nem kellett mindenáron strand, fürödni bárhol képesek voltak. Gárgyán Zsuzsanna (sz. 1972.) magas vízállásnál a töltésoldalban, a Hármasszög környékén.  
(1982 körül. Kontráné Gárgyán Zsuzsanna gyűjteményéből.)



Balra: fürdőhely persze több helyütt is akadt, ahol homokos volt a part. Strandolás a Felső köz előtt a Duna-parton. A felnőttek balról: ??, Pap (Fű) István, előtte Sümei Istvánné Varga Teréz, Frányó Dezsóné Vida Erzsébet, Papné Varga Mária. A kisgyerek a bal szélén Pap Zoltán.  
(1985 körül. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)

Jobbra: mosás a Dunán. A ladikban Varga Katalin, majd Kocsis (Jokli) Józsefné Csizoczi Mária, id. Varga Imréné és Varga Istvánné Kocsis Mária. A dunai mosás még az 1980-as években is gyakori volt, bár már csak az idősek foglalkoztak vele.  
(1960-as évek eleje. Matosné Varga Mária gyűjteményéből.)



Balról: lakodalmos főzőnénk, Mészáros Mátyásné Sümei Teréz (Treszka néni) „civilben” a ruhát sujkolja nagymosáskor...  
(1960-as évek. Id. Harasztiné Mózses Julianna gyűjteményéből.)

... akárcsak id. Varga Jánosné Berner (Stófli) Mária, (sz. 1919 - jobbról) akinek a kezében az ehhez használatos célszerszám, a sujkolófa is jól látszik.  
(1970-es évek. Varga Ferenc gyűjteményéből.)





Balra: mosás id. Decsi János ladikjából a Decsi-tanya előtt, a Kocsis (Kopasz) tanyához közel eső Duna-part mosóhelyén. Tóth (Tukker) Terézia, Tukker Terézia, Kocsis (Kopasz) János. (1962 körül. Husti Zsolt gyűjteményéből.)



Fent: a töltésépítéskor kitermelt föld helyén létrejött Ladánszki-gödörben mosni is lehetett. Balra: id. Ferenczi Józsefné Gyantár Katalin (sz. 1946.) a gödörben kézzel mos. (1966. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)

Középpütt: a talajvízzel telt Ladánszki-gödör akár ladikázásra vagy pancsolásra is alkalmas volt. Lent a ladikban id. Ferenczi József. Jobbra: Ferenczi Péterné Horváth Verona (sz. 1904.) és ifj. Ferenczi József. (Sz. 1966.) (1966. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



Iskolás kirándulás a Duna-kanyarban. Középen ül Gép Károly tanár, felette szemüvegben Dér Anna, aki ezen a kiránduláson a Dunába fulladt. A dunai partváltásnál többen ültek be a csónakba, mint a biztonságos létszám. A csónak felborult, az úszni nem tudó kislányt pedig már nem sikerült kimenteni. (1963 nyara. Pintér Sándor gyűjteményéből.)



Fent: korabeli „panorámakép” Dunafalváról. Felül a sziget északi, alul a déli fele látszik, a vágás körülbelül a Herrmann-kocsma, vagyis a mai Szeremlére vezető töltésfeljáró környékére esik.  
(1960-as évek. Az Erdélyi József egykori dunafalvi plébános által vezetett egyházközségi naplóból.)



Fent: a Duna-part mindig kiváló helyszín volt fotózáshoz, ahol Tóth Mária (sz. 1940.) is szívesen mutatta meg ünneplő ruháját. A kép az eredeti negatívából 2020-ban lett előhívva.  
(1950 tavasz. Id. Bogdán János hagyatékából. Szőke Éva ajándéka.)



Fent: ez már a Duna zordabbik arca. Iskolás gyerekek és tanárjuk a zajló Duna partján.  
(1960-as évek első fele. Winkóné Klészatli Mária gyűjteményéből.)

Jobbra: megint a Duna téli ruhába öltözve. A dunafalvi Duna-part a zajló Dunával, háttérben a dunaszekcsői dombok. A kép feltehetően Hahót Ferenc egykori dunafalvi plébános képsorozatának tagja.  
(1965. Az Erdélyi József egykori dunafalvi plébános által vezetett egyházközségi naplóból.)





Balra: id. Schmidt Józsefné Szűcs Terézia és ifj. Schmidt Józsefné. A Duna-part a családi fotózáshoz is alkalmas terep volt... (1950-as évek vége. Schmidtné Dravec Erzsébet gyűjteményéből.)

... ahol minden időben, minden korosztály szívesen állt modellt. Jobbra: Varga Mária (sz. 1949.) és Csányi (Berta) Teréz. (1960-as évek eleje. Matosné Varga Mária gyűjteményéből.)



Balról: ifj. Fodor Mihály (sz. 1951.) a mai strandon, háttérben Dunaszekcső. Ebben az időben oda-vissza egy forintba került a kompjegy, ami Szekcsőn két gombóc fagyit jelentett, így a „südő” gyerekek titokban úgy úsztak át a Dunán, hogy a jegy árából fagyit vehessenek.

(1960-as évek második fele. Ifj. Fodor Mihály gyűjteményéből.)



Fent: A Duna bármilyen ünnepi alkalomhoz jó háttérnek bizonyult. Dér Mária (sz. 1959.) és Zsubori Károly lakodalmos felvonulása a Duna-parton. A képen a menyasszony, a vőlegény és Pap (Fűrű) Mária. (sz. 1959.)

(1975. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)



Fent: itt pedig már a gyakorlatiasság látható. A jószágokat nyilván nem a látkép nyűgözte le a Duna-parton. Fent: libák legelnek a Herrmann-kocsma előtt, az ártérben. (1960-as évek. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)

# Így jártunk mi, avagy az utakról, a közlekedési viszonyokról és járművekről

Manapság már annyira hozzászoktunk a (viszonylag) kényelmes közlekedéshez egyik helyről a másikra akár rövid, akár hosszú távon, hogy talán érdemes felidézni azokat az időket, amikor mindez még teljesen másképp működött. A mai világban sokat panaszkodunk a kátyúzás hiánya, a rázós, nyomvályús utak, a helyenként még mindig hiányzó aszfaltburkolatok végett - a dűloutak állapotáról már nem is szólva. Közben egyesek lassan már oda is autóval szeretnének eljutni, ahova a történelmi időkben a király is gyalog járt, legalábbis a fáma szerint. Ehhez képest pillantsunk bele, hogy nézett ki mindez néhány évtizeddel, vagy akár egy-két évszázaddal korábban!

Érdekes módon az első út(vonal), amiről információkkal rendelkezünk, majd' kétezer év távlatából kerül elő. Ahogy arról már esett szó, a Dunántúl római meghódításával, ill. provinciává szervezésével nagyjából egy időben, sőt, elképzelhetően már jóval korábban is működött egy út az Alföld déli részén keresztül. Ez a mai Dunántúlt, illetve közvetlenül a mai Szeged környékét, közvetve pedig a mai Erdélyt kötötte össze. Dacia (nagyjából a mai Erdély) meghódítása és római provinciává válása (Kr. u. 106.) után az út jelentősége jócskán megnőtt, ettől fogva már két római provincia közt biztosította az összeköttetést. Az akkori vízrajzi viszonyoknak megfelelően a Mohácsi-szigeten éppen a mai Dunafalvánál adódott a legkönnyebb átkelési lehetőség, legalábbis a Dunának az innenső (ún. szekcsői) ágán. Arról egyelőre még nincs hiteles információ, hogy az Öreg-(Baracska) Duna-ágon hol kelhettek át eleink, hogy a szigetet maguk mögött hagyva nekivághassanak az Alföldnek, de talán majd egyszer ez is kitudódik. Amit azonban joggal feltételezhetünk, hogy az út Dunaszekcsőről, római nevén Lugioból átkelve a Dunán, Dunafalvától indult keletnek. Hogy pontosan mikortól is működhetett, azt persze nem tudjuk. Ahogy fentebb mondtuk, alighanem már a római foglалás előtti időkben is funkcionált, a rómaiak már csak a sokadik – és messze nem az utolsó! - felhasználói lehettek. A régészeti szakirodalomban nem ritkán kereskedelmi útként említik, ami egyes történelmi időszakokban helytálló megállapítás. Eszerint, főleg a Kr. u. II. század folyamán, ill. a III. század első felében ezt az utat használták azok a Római Birodalom belsejéből érkező kereskedők, akik aztán a mai Alföldön élő szarmatákkal, vagy akár a Kárpát-medencén kívül megtelepedett népekkel kereskedtek. (Egy információ érdekességképpen: ezeknek a kereskedőknek egy része egyébként vélhetően kémtevékenységet is folytatott a római államapparátus számára.) Dacia provincia feladása után (Kr. u. 271.), de főleg a Kr. u. IV. század első felében a római biztonságpolitika számára üdvössé vált, hogy a szomszédos szarmata néppel szövetségi viszonyt építsen ki, és őket szükség esetén katonailag is támogatni tudja a keletről érkező gótok nyomásának ellenében. Ekkor ennek az útnak a szerepe is megváltozott, ill. kibővült, innentől fogva már katonai szempontból is szükség volt rá. Nem véletlenül épült ide a folyami átkelőhöz és az út kiindulópontjához az a késő római kikötőerőd, amelynek, sajnos, egyre inkább pusztulásra ítélt maradványaival még ma is találkozhatunk a Duna partján.

Ha azonban arra gondolunk, hogy itt is olyan út lehetett a rómaiak idején, amelyeket a rómaiak köztudomásúan használtak, akkor alighanem nagyot tévedünk. Nyilvánvalóan szó sem volt itt kiépített, hosszú évtizedekre szánt, kövezett úttestről, ahogy az a provinciák belsejében készült. Sokkal inkább hasonlíthatjuk inkább egy pár évtizeddel ezelőtti, vagy akár helyenként ma is látható földes kocsiúthoz. Ezen aztán az akkori idők közlekedési eszközeivel - állati erővel vont kocsiféleken, esetleg lóháton vagy akár gyalogszerrel - jártak-keltek az akkori emberek.

Megbízható információink az út nyomvonaláról sincsenek. A sziget ártéri jellegét figyelembe véve egyértelmű, hogy a nyomait mostanra régen eltüntette az idő és a víz. Egyes szakemberek

véleménye szerint szinte pontosan nyugat-keleti irányban szelte át a Mohácsi-szigetet, és egyenesen Vaskút térségének tartott. Elhaladt a ma is látható vaskúti szarmata földvár mellett, sőt, a földvár éppen ezt az utat volt hivatott ellenőrizni. Más kutatók úgy gondolják, hogy az öreg-dunai átkelés után az út háromfelé ágazott: északnak, keletnek és délnek. A legutóbbi években az átkelő közvetlen és távolabbi előterében előkerült egykorú leletek tanulsága szerint azonban az is elképzelhető, hogy már kezdettől fogva, a Duna mai ágán átkelve több irányban haladt. Részben északkeletnek, Bátmonostor általános iránnyal, részben keletnek, Vaskút általános iránnyal, részben pedig délkeletnek, Dávod általános iránnyal. Biztosat azonban még nem tudunk, ehhez nyilván komolyabb kutatásokra lenne szükség. Az általánosan elfogadott véleménnyel szemben azonban van egyéb meglátás is. Ezek szerint az átkelés nem is itt, Dunafalvánál történt, hanem vagy néhány kilométernyire délre, vagy néhány kilométernyire északra. Ebben az esetben azonban nehezen lenne értelmezhető, miért is erősítették meg éppen ezt a helyet a rómaiak a mi partunkon.

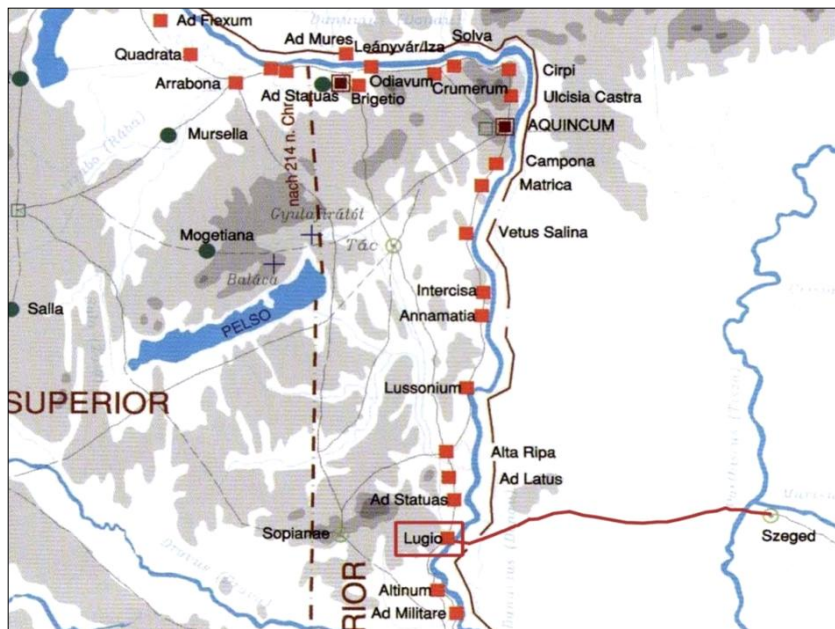
Ez az út aztán még hosszú évszázadokon keresztül működött a Mohácsi-szigeten. A római uralom elmúlását követő mintegy bő fél évezred, a népvándorlás korából sajnos nincsenek adataink. Arról azonban már tudásunk van, hogy az Árpád-korban a pénzváltást és a sókereskedelmet bonyolító mohamedán kálizok például ezen az úton jutottak el Szeged környékére, illetve Erdélybe. Ezért is hívja a mai tudomány ezt az utat káliz-útnak, amely a szekcső-szigeti révtől az Árpád-korban még létezett Páli falu térségébe tartott. Utóbbi a feltételezések szerint valahol a mai Baja-Bátmonostor-Szeremle települések által bezárt háromszögben lehetett. Itt az akkori vízrajzi körülményeknek megfelelően, egy újabb rév következett az akkori Baracscai-Duna-ágon (egykorú nevén a már említett Páliport, vagyis Páli-rév), ahonnan aztán az út egy határozott keleti irányt vett, hogy átvágjon a Dél-Alföldön.

Az út, hasonlóan a szekcső-szigeti révhez, az Árpád-kor utáni évszázadokban is működött. Miután az 1300-as évek második felében és az 1400-as évek elején Baja, Bátmonostor, Dávod és Szeremle is kapott vásárjogot, a Dél-Dunántúl felől érkező vásárosok Szekcsőnél átkelve nyilván ezen keresztül tudták megközelíteni az említett településeket. Mivel Dávod Szekcsőhöz képest délkeleti irányba fekszik, Bátmonostor, Szeremle és Baja pedig északkeletre, itt ismét számolhatunk azzal, hogy az út talán már a szigeti átkelőnél elágazott.

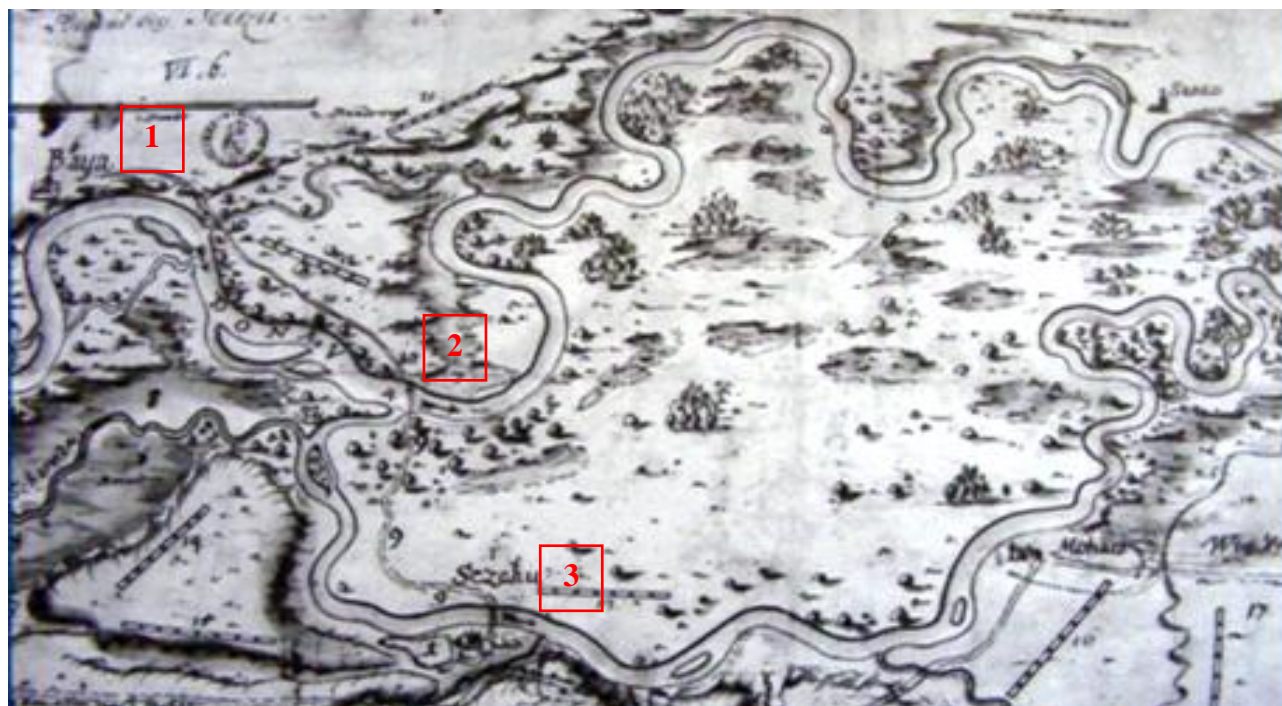
A török hódoltság ideje alatt - bár nem tudni, mekkora forgalom zajlott rajta - az átkelő és az út feltehetően továbbra is funkcionált. Erre éppen a hódoltság elmúltával, a törökellenes harcok idején készült rézkarc mutat rá. Az 1687-ben, a császári csapatok felderítői által rajzolt térképvázlat nagyon szépen láttatja az útmezsgyét, amely északkeletről, Szeremle - Bátmonostor térségében lépi át az Öreg-Dunát, és vezet pontosan a mai kompikötő környékére. A továbbiakban azonban már nem tudunk túl sokat a sorsáról. Az 1785 körül készült I. katonai felmérés ide vágó térképszelvénye, bár mutat egy kisebb településfélét az Angyal-fok (ma a római kikötőerőd romjai vannak itt) és a mai Herrmann-gödör környékén, de a szigeten említésre méltó utat egyáltalán nem jelez. Ez persze nem jelenti azt, hogy kisebb-nagyobb földutak ne lettek volna, hiszen ez már a szállások idősza. Ahogy írtuk, ebben az időben a sziget göröndjein, ilyen-olyan kiemelkedésein a területet a saját szakállukra birtokba vevő szekcsői polgárok hevenyészett kunyhókat, kalyibákat ütnek össze a tavasztól őszi terjedő időszakban az állatok legeltetéséhez, amelyeket az ár-és belvízmentes időszakban vélhetően meg lehet közelíteni száraz lábbal. Az I. katonai felmérés hadmérnöke pld. a térképhez fűzött szöveges megjegyzések „utak” rovatába azt jegyzi be, hogy a szigeten át ritkán lehet utazni, Baracsára pedig csak száraz idő esetén lehet átjutni kocsival. Ennek útvonalát az előző fejezetben bemutatott 18. századi úti térkép is mutatja, ill. bizonyítja. Kedvező időben tehát a vízrajzi viszonyok is csupán részben gátolják a szárazföldi közlekedést a területen.

A szintén említett Kóczián-féle térkép mintegy negyven évvel később bányászatot jelez Vári pusztán, amit akkoriban még Zsembechnek, vagy Szembécsnek mondanak. Azt nem tudjuk, hogy a korábbi szokásoknak megfelelően követ fejtenek-e, vagy Halász Ferenc 20. századi feljegyzései alapján inkább mészegetésről lehet szó. Az ottani kőbánya a jelek szerint mindkettőre alkalmas, vagyis akár az is elképzelhető, hogy mindkét tevékenység zajlik ott. Szinte bizonyos, hogy Szekcsőt a kőbányával összeköti valamilyen földút vagy mezsgye. A római-középkori időket felidéző, országos jelentőségű útvonal azonban már nincs.

A következő ötven évben aztán nagyon sokat változik a helyzet. A 19. század folyamán mind a szekcsői polgárok, mind a Bésán-féle uradalom egyre inkább igyekeznek hasznosítani a szigeti területeket. Ennek köszönhetően az 1865-ös kataszteri térkép szigeti szelvényein már egy formálódó település képe tárul elénk. A mai Dunafalva központi területét abban az időben utak hálózák be, bár eléggé rendszertelenül és meglehetősen összevisszaságban. Mintegy húsz esztendővel később pedig már szép számú épület jeleznek az aktualizált térképszelvények ezen utak mentén. Ez már a ma is ismert falu egy részének legkorábbi formája.

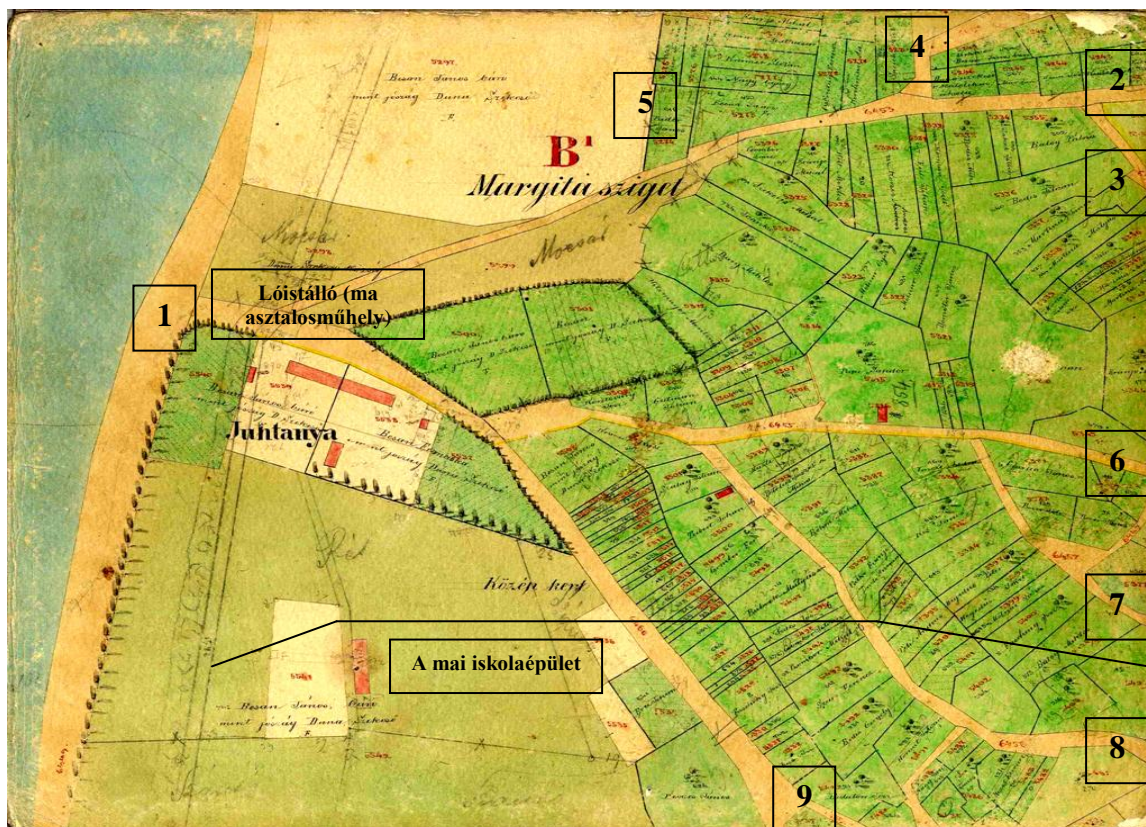


Balra: Pannonia a római korban. A térkép alsó részében piros vonal mutatja a Lugióból (Dunaszekcső) Szegedre vezető út feltételezett vonalvezetését, amelynek dunai átkelőjét biztosította a romjaiban ma is látható dunafalvi késő római kikötőerőd.  
(Forrás: Magyar Limes Szövetség.)



Fent: az egyik legelső olyan térkép a Mohácsi-szigetről, amely a mai szempontok alapján is jól értelmezhető. A térképvázlatot a törökellenes háborúk idején készítették a császári hadsereg felderítői. Balra fent látszik Baja (Baya – 1. sz.), ahonnan egy útvonal indul délnek, átvágja a mai Öreg-Duna-ágot (2. sz.), majd a sziget északi részén végigfutva a kép alsó részében lévő szekcsői (Sezchu) átkelőnél végződik. (3. sz.) A térképvázlaton érdekességnékel hat, hogy a manapság megszokott észak-déli tájolóással szemben ez nyugat-keleti tájolású.

(Forrás: Karlsruhei Levéltár Hfk. Bd. VI Nr. 6)



Fent: az 1865-ös dunaszekcsői kataszteri térkép egyik szelvénye, amelyen már jól látszik a mai falu kialakuló településszerkezete. A kiindulópont a mai töltésfeljárónál lévő dunai átkelési pont. (1.) Ettől felfelé indul a mai Nyár utca, amely kb. Hild Andrásék (2.), ill. Frányó János házáig (3.) látható. Legfelül egy darab látható a mai Kis utcából, kb. Tóth Lajos házáig (4.). A mai Malom köz még nem létezik (5.). Középpütt fut a mai Posta utca kb. Balogh (Szőke) Istvánék házáig (6.), ill. a mai Jókai utca, kb. Balogh Ferencék házáig (7.). Innen ágazik el középtájt a mai Bem utca kb. Mikola (Tarnai) Józsefék házáig (8.), és látható a Teleki utca is, kb. Magosi Györgyék házáig (9.). A fekete vonal a mai Kossuth L. u. nyomvonalát mutatja. A piros téglalapok épületeket jelölnek.

(Forrás: Baranya Megyei Levéltár, XV. 3. c.)



Balra: a fenti térkép 1886-os korrekciója. Az úthálózat maradt, ám a piros téglalapok, vagyis az épületek jelentősen megszorodtak.

(Forrás: Baranya Megyei Levéltár, XV. 3. c.)

Fentebb említett időszakot vizsgálva nyugodtan kijelenthetjük, hogy a jól kiépített utakat akkor még hírből sem ismerik az itt megforduló szekcsői polgárok, akik még szinte teljes egészében a Duna másik partján, az anyaközségben laknak. A szigetre, a szállásokra pedig csak legeltetni, kaszálni, fát vágni, kerti veteményt, gyümölcsöt termelni jönnek át az évnél abban a részében, amikor erre alkalmas az idő. A bátrabbak talán már a földműveléssel is kísérleteznek, de ez egyelőre bizonytalan kenyér. Védgát még nincs, a szekcsői ágát egyre inkább meghizlaló Duna pedig a legcsekélyebb mértékben sincs tekintettel arra, hogy mit szeretne itt megvalósítani az ember. Időről időre kiönt, és hiába a jól termő, pihent föld meg az emberi akarat: azért a víz az úr.

Csak hogy az ember sem hagyja magát. Aki egy kicsit is ért hozzá, láthatja, hogy az öntéses, pihent talaj kiváló lenne a komolyabb növénytermesztésre is, ha sikerülne megzabolázni a folyót. És az 1870-es években megkezdődik a sziget árvízmentesítése, amelyben, bár nem könnyen, de nagyjából megegyezésre jut az uradalom és a szekcsői polgárság, hiszen a feladat megoldása közös érdekük. Emlékeztetőül: el is készül az első töltés, de a minősége igencsak hagy maga után kívánnivalót: az intenzívebb árvizek játszva söprik el. A csapásirány azonban már megvan, és a munka folytatódik tovább. 1898-ban megalakul a „Margitta Szigeti Árvízmentesítő és Belvízlevezető Társaság”, amely már korszerű formában, az akkori időknek megfelelő magas színvonalon építi újra a dunai védgátat Szeremlétől Batináig. Az árvízveszély hosszú időre megszűnik, nincs akadálya annak, hogy a szekcsői-szigetet komolyabb művelés alá vonják. Ez a fejlődés, ahogy ma már tudjuk, együtt járt azzal, hogy lassanként megjelentek a mai Dunafalva területén az első, immáron állandó lakók is.

Márpedig az állandó lakóknak egy idő után, ha eleinte talán csak korlátozott formában is, de természetes igényük támadt a fejlődésre. A 19. század közepén kialakuló szekcső-szigeti településszerkezetet behálózó utak, bár már a 20. század elején járunk, továbbra is egyszerű földutak voltak, annak minden hátrányával. Nyáron nyilván - némi túlzással - bokáig érhetett a por, ugyanakkor a masszívan csapadékos időszakokban a vendégmarasztaló sárral kellett megküzdeni annak, aki a sziget egyik pontjáról a másikra igyekezett eljutni.

A fejlődés természetesen az utakat illetően nem (sem) működött ugrásszerűen. Abban az időben a mai értelemben vett műutakat - betonból vagy aszfaltból - még a lényegesen gyorsabban fejlődő dunaszekcsői anyaközség belterületi útjain sem alkalmazták. Halász Ferenc szerint ott a 20. század első harmadában kockaköveket és makadámkövezést használtak. Ehhez képest a szigeti részen talán még szilárd útburkolatban sem gondolkodtak. Ettől függetlenül az út-kérdés napirenden volt, ahogy a Sziget állandó lakói egyre inkább szaporodtak. Dunaszekcső nagyközség képviselőtestületi iratai között már 1903-ban olvashatjuk: Leimszider Lajos és társa kéri, hogy a szállások mellett elvezető közlekedési utakat javítsák ki és tegyék járhatóvá, amivel a terület is egyetért. A szigeti utak karbantartása és fejlesztése innentől kezdve folyamatos feladatot jelent a mindenkori faluvezetésnek, egészen a mai napig. Az 1921 novemberében Dunaszekcsőn elindított földreformnak a szigeten kézzelfogható eredménye csak mintegy két és fél évvel később, 1924 tavaszán lett. Ekkor a rászorulóknak között 73 házhelyet osztottak ki - persze nem ingyen! - zömmel a Bésán-birtokok egyes részeiből. Ezzel összefüggésben történt néhány kisebb intézkedés az itteni közlekedés ügyében is. Lássuk csak a Mohácsi Hírlap, cikkének idevágó részletét:

*„A község közérdekeiről sem feledkezhet meg a bizottság: (a földosztásra kijelölt tárgyalóbizottság – a szerző.) a szigeten, a Bébity Szávó (A mai piactér helyén lakott – a szerző.) előtt lévő nyaktörő utnak kiszélesítéséről gondoskodott, házhelyet biztosított a leendő szigeti népháznak, továbbá úgy a községben, mint a szigeten 1-1 kat. holdat juttatott az iskolák céljaira, melyen a gyermekek a gazdaságtan gyakorlati részét elsajátíthatják. Eredetileg 5 holdat terveztek ugyan, de ez, a leventék gyakorlóteréül kiszemelt 2 holddal együtt belekerült az öreg malom kövei közé, melynek egyhangu ketyegése oly régóta hajtogatja már, hogy: nincs pénz, nincs pénz, szegény a község...”*

(Mohácsi Hírlap, 1924. december 7. XIV. évf., 50. sz.)

A bejegyzés általában jól jellemzi a 20-as évek elejének szigeti útviszonyait, amikor a mai Posta utca elejét nyaktörőként említi meg. Ezt az utat nyilván gyakran használták, hiszen ekkortájt már mintegy másfél évtizede működött ott Bébity Szávó szatócsüzlete, amelyet vélhetően sokan látogattak. Nos, ha a leventéknek nem is jutott külön gyakorlótér, de a Népház helyét már kijelölték. Adatközlőink szerint a Népház megépülte után, az 1930-as években a szigeti leventék éppen a Népház előtti teret használták felvonulásra. Mivel ez a döntés már ténylegesen a formálódó szigeti lakótér központjának kialakulását segítette elő, az útviszonyok kérdése így vagy úgy, de továbbra is napirenden maradt. Nagyjából egy esztendővel később, amikor a szigeti új házhelyesek már javában építkeztek, újabb cikk jelent meg a Mohácsi Hírlapban:

*„Rendet a szigeti építkezésekbe!*

*A súlyos gazdasági válság ellenére is, a szigeti új házhelyesek erősen építkeznek. Ez is egyik bizonyítéka, hogy a község oda át fog terjeszkedni.*

*Szükséges, hogy az előjáróság ezeket az új építkezéseket utcarendészeti szempontból ellenőrizze és odahasson, hogy az új házcsoportok egy rendes helység benyomását keltsék.*

*Kötelezni kell minden egyes házhelytulajdonost, hogy háza előtt, egyelőre legalább homokkal feltöltött – járdát készítsen, hogy szigeti feneketlen téli sárban legalább a házak mellett lehessen száraz lábbal elmenni. Okvetlenül szükséges, hogy az iskola előtti gödörtől kezdve rendes árok húzódjék egész a Hermann előtti gödörig, mert enélkül bizony kátyuba ragad a szekerünk. Lehet, hogy eleinte zugolódni fognak a házhelyesek, de 2 év múlva áldani fogják az előjáróságnak ezt az intézkedését.”*

(Mohácsi Hírlap, 1925. április 26. XV. évf., 17. sz.)

Ebből is látszik, hogy bár szilárd útburkolatról, ha az itteniek terveztek is ilyesmit, (vagy talán csak álmodtak róla) akkoriban nem esik szó, gondolkodtak azonban járdában – kissé kezdetleges módon ugyan, de az akkori lehetőségeket nyilván figyelembe véve.

Arról, hogy a fejlődő Szekcső-sziget mindennapi életében mennyire napirenden volt az utak állapota, érdekes módon a két világháború közötti szigeti színjátszásból is meríthetünk példát. A sziget néhai iskolaigazgatója, Halász Antal Szilágyi Bélának írt leveléből tudjuk, hogy az egyik legnépszerűbb akkori kuplé egyik versszakának szövege, amelyet a színjátszók vezetőjének, Mayer Nándornak a sógora írt, a következőképpen hangzott:

*„Mit pipálnak itten kendtek, here tyu tyu tyu  
Ferkó cigány mondja éppen here tyu tyu tyu  
Jó utakat kap a sziget, majd meglássátok  
Flaszter is lesz, ő hányja hozzá a vályogot!”*

A kuplénak, amelynek persze több frappáns, a szigetre jellemző versszaka is volt, nagy sikere lett, de hogy a javasolt járdásítás és flaszterezés hogy sikerült, arról további információnk egyelőre nincs. Az azonban bizonyos, hogy a nyaktörő útviszonyok nem szűntek meg egyik napról a másikra. Bármilyen különös azonban, de ez történetünk egy bizonyos időszakában még jól is jön. Lássuk csak, mit ír az 1944-es évről id. Szilágyi Béla az 1974-es községi krónikában:

*„1944. október 24-26-a között jelentek meg községünk egyes területein a felszabadító szovjet katonák. Most az egyszer vettük hasznát annak, hogy nem volt járható utunk, mert így községünk nem vált a németek visszavonulási területévé, s így megőrizhette kifosztatlanságát.”* (Ma már azért a fair play kedvéért beszélhetünk róla, hogy ha a németek nem is, de a felszabadító szovjet katonák némelyike azért elrekvirált ezt-azt – a szerző.)

A krónikás a folytatásban megörökíti az érkező orosz csapatok útját is, részben a korabeli határ menti útvonalakat is bemutatva, amelyek Szekcső-szigetet a környékbeli községekkel összekötötték:

*„Két irányból érték el községünk határát a felszabadító hadsereg katonái: az egyik ág Nagybaracska felől, Kopárhát (Józsefmajor) mögötti Öreg-Duna hídján ért az uradalmi majorba 1944. október 23-án, az esti órákban. Ez az egység másnap Keresztfok (Istvánmajor) Csanádi-és Telekpuszta majorságát érintve, a mai Teleki úton és a vele párhuzamosan futó Rákóczi utcán végigjőve a Népháznál találkozott a másik ággal, mely Bátmonostor felől lépte át a községünk határát. Ez a járőr Kiss-puszta, Bika-puszta érintésével október 24-én a délutáni órákban érkezett Vári-pusztára. Innen egyenes úton jöttek a község felé, Hild tanyát érintve, a mai Posta utcán át, és este 21-22 óra között zörgetett be a tolmács az ő személyes ismerőséhez, Agócs Józsefhez, a mai Teleki utca 9. számú házába, mely a Posta utca torkolatánál fekszik.”*

Az oroszok itt-tartózkodása egy külön fejezet témája, annyit azonban már most megjegyezhetünk, hogy ők még látták, sőt, feltehetően használták is a szekcső-szigeti hidat. Ez a híd természetesen nem a Dunán volt, sőt, még csak nem is a már említett Öreg-Dunai (kopárháti) hídról van szó – hanem a faluközpontban. A múlt század első felében ugyanis egy árok vezetett a Népház elöl egészen a Pintér-sarokig, vagyis a mai Bem utca elejéig. Ez az árok egy ideig a Népház előtt futott (egy része ma is látható), majd Kislaki Vencelék nagykapuja előtt egy ívet vett, és a mai Posta utca földes útját keresztülvágva folytatódott az út másik oldalán, Bébity Szávó portája (a mai piactér) előtt. Mivel tehát az utat keresztben átmetszette, elődjeink egy kisebb, keményfadeszkból készült híddal „hidalták át” a problémát, hogy az úton azért közlekedni lehessen. A szóban forgó híd olyan széles volt, hogy akár egy lovaskocsi is átkelhetett rajta. Esős, saras időben mindig akadt valaki, aki a sártól letakarította, hiszen a gyalogszerrel arra közlekedők úgyszintén ezt használták. A Jókai utca (akkor még Mocsár köz) felől közlekedők Venci bácsi oldalán közelítették meg, majd a hídon átkelve, Szávó bácsi boltja előtt már sima út vezetett az iskoláig, ahol aztán téglajárda fogadta az érkezőket. A hidat az oroszok távoztával fel kellett újítani, adatközlőink szerint feltehetően áthúzták rajta a magukkal hozott tüzérségi ágyút, amitől megrongálódott. De az is lehet, hogy addigra már egyébként is elhasználódott, ezért, ahogy faluhelyen mondani szokták volt: „új állta a helyit.” A híd az elmondások szerint még néhány évig használatban volt, majd elbontották, és az utat átszelő árkot is betemették.

Ami azonban abban a mintegy egyhónapos időszakban előnyünkre szolgált, a későbbiekben a korábbi időszakokhoz hasonlóan mégis csak az elmaradásunk maradt. Bár a második nagy világháború nálunk is törvényszerűen a lakosság szám csökkenéséhez vezetett, a háború végén, 1945-ben is mintegy ezerfőnyi lakója volt a szigetnek. Ők nyilván minden tekintetben szerettek volna a korábbinál élhetőbb körülményeket, környezetet a maguk számára. Mai adatközlőink szerint akkoriban az összes szilárd járőfelület néhány kisebb, téglából készült járdasziget volt a főbb épületek: az Agócs-kocsmá, a Pintér-féle bolt (Pintérék mai lakóháza), a Népház és az iskolai szolgálati lakás (később Szilágyi Bélának lakóháza) Szávó bácsi boltja, ill. a mellette lévő iskola előtt. A falukrónikás, id. Szilágyi Béla meg is jegyzi: minden időben járható utunk nem volt, kövezett utunk nem volt, esős időben az úton átkelni csak a külön kialakított gázlókon lehetett. Dravecz Jánosnak a Mohácsi Újságban leközölt elvárásai alighanem a szigetlakók nagy részének közös óhaját fejezték ki:

*„A sziget maradjon a miénk.*

*... Követelte (Dravecz János – a szerző) a sziget részére az óvodát, az útépités megindítását, villany és telefon bevezetését. Felemlítette, hogy nagy a traktor és igaerőhiány. 6-700 kg ócskavasat, azonkívül készpénzt hajlandó a Földműves Szövetkezet a gyárnak adni traktorért. Elmondta, hogy a sziget részére kijelölt temetőt kiadták haszonbérbe, így most nincs hová temetkezni. Követelte, hogy azonnal adják vissza a szigetnek a temetőt.”*

(Mohácsi Újság, 1947. március 12. I. évf., 5. sz.)

Amint látható, a sok egyéb felmerülő igény mellett természetesen az útépités megkezdése is (jogos) elvárás volt abban az időben a szigeten. Ez azonban továbbra sem működött egyik napról a másikra. A Népház előtti tér sáros, gödrös útja az 1940-es évek végén már olyannyira zavaró volt, hogy az akkori bíró, id. Bari Péter kiadta a parancsot: bármi áron is, de fel kell tölteni a gödröket valamilyen szilárd anyaggal. Mint már annyiszor az elmúlt évszázadok folyamán, ezt a problémamegoldást ismét csak a Duna-parti római erőd maradványainak kellett elszenvednie, amit abban az időben a bíró a helyi hagyománynak megfelelően még régi templomként említett meg. Munkások indultak tehát az ősi dunai falmaradványokhoz, és hordtak el onnan néhány lovaskocsira való követ meg téglát, amit aztán elnyelt a Népház előtti tér feneketlennek tűnő sara. Valamivel később, az 1960-as években, amikor végre-valahára megkezdték a mai út alapozását, kiderült, hogy ezt az azóta már beágyazódott törmeléket egykönnyen aligha tudják onnan eltávolítani. Az útépitő szakemberek ezért azt a megoldást ötlötték ki, hogy a maradékokat a helyén hagyták, és egyszerűen rádolgoztak. Részben ennek köszönhető a Népház bejárójánál lévő híd ferde kiképzése, ill. a Népház-udvar és a betonút jól érzékelhető szintkülönbsége.

Itt azonban még nem tartunk. A történet folytatása az 1950-es évek elejéről való, amikor is egyre inkább előtérbe kerül a sziget anyaközségtől való elszakadásának gondolata. Ennek az egyik fő oka éppen a fentebb felsoroltakban keresendő. A sziget ugyanis évről-évre kimaradt Dunaszekcső községfejlesztő munkáiból. Mint azt ma már jól tudjuk, hosszú és fáradtságos munkába került ugyan, de a terület végül is elszakadt Dunaszekcsőtől, és önálló településsé vált Dunafalva néven 1954-ben. (Erről majd külön is szólunk.) Innentől kezdve már valóban elkezdődhetett a (bel)terület fejlesztése, kiépítése – amit aztán szinte azonnal derékba is tört az 1956-os jeges árvíz. A kiöntő Duna nem csak a már meglévő települést tépázta meg jó alaposan, de a medrébe visszahúzódó folyóvíz utáni újjáépítési tervek is teljesen új arculatot szabtak a községnek. Újabb utcák, szabályos házsorok épültek, a nyolcvan-száz évvel korábbi tradícióknak megfelelő, ad hoc jellegű területfoglalásoktól eltérően ezúttal már tudatos mérnöki munka eredményeként. Az eddigi üres földeken a dunai ártértől távolabb új lakóházak, középületek emelkedtek. A régi falu egy része felett, bár az árvíz jelentős részben megkímélte, pácát törtek az újjáépítési elképzelések. A tervek szerint a töltés nyomvonalát korrigálták volna, és akkor a folyó árterébe kerül a part menti területek egy része. A dolgok azonban más irányt vettek. Azok az emberek, akiknek az ingatlanai a tervezett ártérben voltak, annyira ragaszkodtak a magukéhoz, hogy az akkori döntéshozók meghátráltak, és a töltésszabályozás tervét végül elejtették. Ez a döntés azonban, mint később kiderült, hosszú távon igen sok nehézséget okozott - és okoz mind a mai napig - a település mindenkori vezetőinek. Mivel a régi falurész területe a töltés mellett imigyen mégsem csökkent, ellenben az új falurész már részben kiépült a töltéstől távolabb, a még gyerekcipőben járó Dunafalva község belterülete egyrészt jelentősen megnövekedett, másrészt teljességgel foghíjas maradt. Ez az oka annak, hogy ahogy a múltban, úgy a jelenben, és várhatóan a jövőben is sokkal megterhelőbb volt/lesz bárminemű községi fejlesztés, beruházás véghezvitele, mint egy hasonló lélekszámú, de kisebb alapterületű, rendezett településé. Márpedig, ha valami jó példa erre, akkor az a belterületi úthálózat szilárd burkolattal való ellátása. Ez természetesen az országúttal, vagyis a Kossuth Lajos utcával vette végre ténylegesen is kezdetét - és tart azóta is, tulajdonképpen mind a mai napig. Az évtizedeket felölelő munka értelemszerűen a faluközpont és a gyakrabban használt utak burkolatával indult, majd a mellékutak következtek. Igaz, gyakran előfordult, hogy mire ezek sorra kerültek, addigra a legkorábbi utcai burkolatokat már fel is javították. De adjuk át a szót Szilágyi Bélának, aki az 1982-es falukrónikában éppen ezt a témát fejtegeti:

*Minden idők legfőbb témája az utak állapota. Emlékszünk még azokra az időkre, mikor egy-egy vb., tanácsülés, vagy falugyűlés témája a kátyúk betöméséről szólt csupán. S bár a községünk és a gyűléseken megjelent felsőbb hivatalok vezetői semmit sem tudtak ígérni az akkori gazdasági helyzet és ebből fakadóan az akkori feladatok miatt, ám a téma mégis évről-évre állandósult. Azután az évek múlásával változtak a gazdasági viszonyok, és ennek alapján a falusi lakosság kulturáltabb életét, kényelmét szolgáló feladatok kerültek előtérbe. Így nyílt lehetőség arra, hogy községünkben a szilárdburkolatú úthossz kezdett növekedni.”*

Külön megjegyzést érdemelnek azok az útvonalak, amelyek, akárcsak évszázadokkal, évezredekkel ezelőtt, Szekcső-szigetet, illetve a mai Dunafalvát összekötötték közvetlenül az óriási kiterjedésű községi határ részeivel, közvetve pedig a környékbeli falvakkal, ill. végső soron az ország többi részével. Ezek közül talán az egyik legkorábbi, és ma is legtöbb hivatkozást megélt út, amelyik Telekre (Telek puszta) vitt. A Bésán-uradalom szigeti központja Telek-pusztán már a 19. század második felében készült kataszteri térképen is fel van tüntetve, amelyhez a dunai révtől abban az időben is út vezetett. Mivel a dualizmus korabeli mezőgazdasági konjunktúra kedvező piaci feltételeket teremtett a mezőgazdasági termények számára, amelyek itt a szigetben különösen a 19. század végén elkészült árvízvédelmi munkák után igen bőven teremtek, ezt nyilván az uraság is igyekezett kihasználni. A századforduló környékén szolgálatba állítottak egy lóvontatású vasutat (ún. lórét), amely a Dunamajorba épült uradalmi magtárat és a teleki majorságot kötötte össze, és természetesen a termények mozgatására készült. A lóré nyomvonala a következő volt: a magtár elől indulva, ahol a kocsiat egy fordítókorong állította megfelelő irányba, végighúzódott a mai Park és Dózsa György utcákon. Itt egy újabb fordítókoronggal balra fordult, és nagyjából a Dózsa és Tavasz utcák végénél húzódó földút helyén végigfutva elérte a mai Teleki utcát. Ekkor vett egy jobb kanyart, és végigérve a Teleki utca déli végén, ill. a mai Hunyadi utcán, futott tovább a kistöltéstől mintegy kilométernyire lévő, egykori teleki majorságnak, majd Újistállónál ért véget. Adatközlőink szerint az 1930-40-es évek fordulóján a hajtó id. Putterer János volt, aki a családjával a birkaakol (a későbbi Posztó épülete) melletti uradalmi szolgálati lakás egyik felében lakott. (Ennek a helyén épült később ifj. Bradics Mihályék háza.) A lakás másik felében 1942-ig id. Horváth Géza és családja élt, aki szintén az uradalomnak dolgozott: a Telek pusztai majorságban volt bognár. A szolgálati lakásban a két család részére két külön szoba volt, a konyhát pedig közösen használták. Id. Horváth Géza lányától, Bódis Ferencné Horváth Rózsától (sz. 1935.) tudjuk, hogy a Telekre járó uradalmi munkások és napszámosok lehetőség szerint szintén a lóréval közlekedtek a munkahelyükre, ill. Horváthék a Teleken juttatásként használatba kapott konyhakertbe is így jutottak el alkalmanként. (A lórét 1946-48 között szüntették meg.) Úgyszintén

Telekről lehetett megközelíteni a csanádi kerti majorságot, majd az 1938. évi tagosítás után, amikor az uradalom földbirtokai a szőlőket és a kastélyt leszámítva Szekcsőről teljes egészében a szigetre kerültek át, az újonnan épült istván majori (keresztfoki) uradalmi istállót is.

Halász Ferenc krónikája szerint a 20. század első felében további fontosabb (föld)utak vezettek Szeremlére (5 km), az uradalmi tulajdonban lévő Józsefmajoron (Kopárháton) át, majd az Öreg-Dunán átkelve Nagybaracskára (8 km), Hercegszántóra, és Kutas majoron keresztül Bátmonostorra (10 km). A hercegszántóit kivéve ezek az utak ma is léteznek. 1910-ben a felsoroltak közül a bátmonostori utat szánták főútnak, amely a révhez vezetett. Persze, a dűlőutakon a további szomszédos, részben 1956 után létrejött falvakat (Homorúd, Sárhát, Kanda) is közvetlenül el lehetett érni. Szintén

### Nálunk történt

Bár a Telekre - pontosabban Újistállóra - vezető lóvasutat (lórét) egyértelműen termény mozgatására állította szolgálatba a Jankovich-uradalom, bizonyos időszakokban gyerekek is utaztak rajta. Mielőtt megnyílt volna a Telek pusztai iskola (1949), a déli határrészek iskolaköteles gyerekeinek is a faluközpontban lévő elemi iskolába kellett járniuk. Ez bizony jókora távolság, esetenként több kilométer volt, amit az akkori idők jól bevált közlekedési szokásainak megfelelően a nebulók többségének gyalog kellett (volna) megtenniük. Kapóra jött tehát a lóvasút, amely aztán az iskoláskorú gyerekeket Telekről behozta a faluba, miután azok a határban szétszóródott tanyákról előbb begyalogoltak Telekre. Ritkább esetben kivételes alkalommal is működött a (gyerek) személyszállítás. A Telek pusztai uradalmi majálisra például szintén a lóvasút szállította a gyerekeket az 1940-es évek elején, akiknek ez feltehetően igazán jó kaland lehetett. A lórét húzó öreg szürke lónak - aki az elmondások alapján hosszúra nyúlt szolgálati ideje alatt kiválóan megtanulta, hogyan kell pontosan a

közlekedő útvonalként szolgált a töltés, legalábbis a motorosok, kerékpárosok és természetesen a gyalogosok számára, (a további járműforgalom elől le volt zárva) amivel megközelíthető volt Baja, ill. a mohácsi rév is. A töltés teteje általában nem volt túl jó minőségű, hiszen alapvetően a vízügyi szolgálat közlekedésére tervezték, nem polgári forgalom számára.

Végül, de nem utolsó sorban: sokáig talán a legnagyobb jelentőségű volt, ill. a rendszeres autóbuszjárat szempontjából ma is az a fentebb már említett, Dunafalvát közvetlenül Grábócival, közvetve Nagybaracskával, ill. a mohácsi révvél összekötő ún. bekötőút, amelyet természetesen az 1956-os árvíz utáni újjáépítésnek köszönhetünk. Korabeli információk szerint az út nyomvonala eredetileg nem ott húzódott volna, ahol a mai helye van. Az út a Népház és a templom elől indulva a Teleki utca nyomvonalát követte volna egészen a későbbi VIT-parkig. Itt a mai Teleki utca egy enyhe fordulatot vesz jobbra, az akkori elképzelések szerint azonban a főút ezen a ponton egyenesen átvágta volna a Teleki és Tompa Mihály utca egymásba érő zárt kertjeit, hogy rácsatlakozzon a mai Rákóczi utca elejére. Innentől a Rákóczi utca nyomvonalát követte főútként haladt volna el a benti bolt és a temető mellett. Az út következő szakasza a kistöltésen átvágva a határ menti földeken haladt volna el, és nagyjából az egykori kendertelep környékén ért volna össze a mai bekötőúttal, ahonnan aztán már a ma is ismert formájában folytatódott volna. Így a Rákóczi utca – Keresztfok közötti szakasza voltaképpen a korábbi Nagybaracskára vezető út nyomvonalát követte volna. A tervet azonban felülírták, így alakult ki a ma is használatos útvonal, amelynek építése 1957. augusztus 23-án vette kezdetét. Id. Poros János az első perctől kezdve ott dolgozott, tőle tudjuk, hogy községünk szilárd útépítő munkálatai a mai kompkikötő feljárójánál, a töltés oldalának planírozásával kezdődtek. Mivel a munka nagy része gépesítés nélkül, kubikus módszerrel készült, öt évvel később, 1961-62 telén értek el a keresztfoki elágazáshoz!

Most pedig a határból vissza a faluközpontba! A közlekedési viszonyokat természetesen nem csak a szilárd burkolatú utak elkészítésével igyekeztek javítani, hanem a járdásítással és a vízelvezető árkok létrehozásával is. Ezeknek az árkoknak egy részét ma már nem láthatjuk, mivel a lakosság betemette, hogy könnyebb legyen fűnyírózni, annak ellenére, hogy a csapadékvíz így megáll az úttesten. Az első járdásítás a köztemető megnyitásával esik egybe. 1948 őszén nyílik meg a temető, és adják át hozzá az oda vezető, mintegy 1,5 km hosszúságú téglából készült járdát, amely adatközlőink szerint csak a következő évben készül el teljesen. A nagybolt elől indul, végigmegy a Teleki utcán, majd a mai Hunyadi utca elejénél balra fordul és a mai Petőfi utca nyomvonalát követte tart a mai Rákóczi utcáig. Onnét a Rákóczi utcán fut végig, a temetőhöz. (Szilágyi Béla falukrónikája szerint 1979-ben újítják fel a Teleki utca 23 és 41. házszám közötti szakaszát, 483 négyzetméteren betonjárdára cserélik azt.) Innentől fogva az új járdafelületek kialakítása és a régiek időszakos javítása, újrarakása az útburkolatokhoz hasonlóan szintén sokévi állandó munkát jelent a faluvezetésnek. Hogy ennek a tempójáról, nagyságrendjéről fogalmat alkothassunk, íme, Szilágyi Béla másik, 1982-es bejegyzése a falukrónikából:

*„Jelenleg az aszfaltburkolatú utunk hossza 4,66 km, a makadámburkolatú úté pedig 310 m. Tehát már csaknem 5 km-en közlekedhetünk tartós esős időben is biztonságosan. Talán nem árt, ha tudjuk, hogy az utcáinkat 13 ezer m<sup>2</sup> járda hálózza be jelenleg.”*

De mindez nem csak a faluvezetésnek ad feladatot! Mind a háború előtti időszak, mind a szocialista éra ideje alatt bevált módszer volt az ún. társadalmi munka, amikor a helyi lakosok idejük és energiájuk egy részét arra áldozták, hogy a közösségi feladatok egy részét elvégezzék - általában mindenféle ellenszolgáltatás nélkül. (Mára már ez meglehetősen divatjamúlt szokás lett.) Helyhiány miatt itt most nem soroljuk fel azt a nem kiszámú feladatot, ami társadalmi munka keretében valósult meg a községben, de az biztos, hogy az útépítés egyes szakaszainál időről időre akadtak önkéntes, segítő kezek. Ahogy említettük már, az útviszonyok korszerűsítése nem megy egyik pillanatról a másikra, úgyhogy a község lakosai, ha egy kicsit könnyíteni akarnak a maguk sorsán, kénytelenek saját kútfőből dolgozni. A földutak kátyúit hajlamosak feltölteni építési törmelékkel, rözsényalábokkal vagy valami más, többé-kevésbé szilárd anyaggal. A széntüzelés elterjedésével igen gyakori az égés után visszamaradó salak felhasználása is ilyen célokra, amely szintén képes valamelyest javítani a közlekedési viszonyokon. Mivel a lakodalmak időszaka

általában az őszi betakarító munkák végeztével került sorra, a lakodalmas meneteknek gyakran kellett megküzdeniük a csapadékos őszi időjárás vendégmarasztaló sarával. Persze ugyanígy jártak, ha történetesen kora tavasszal volt az egybekelés. Id. Halák József és Grain Anna lakodalmán, 1972 áprilisában a vőlegény Hunyadi utcai háza előtt a családiak például szárízékkal töltötték fel az utca sarát a porta előtt, hogy a násznép száraz lábbal tudjon átkelni az út egyik feléről a másikra. A sáros úton való gyalogos átkelés külön gázlókon, nemritkán ledobált fákon keresztül zajlik. Ezek az ideiglenes megoldások egészen addig működnek, amíg a községfejlesztés keretein belül el nem készült helyette a szilárd útburkolat.

Ide kívánczok egy jellemző bejegyzés a Szilágyi-féle falukrónikából, 1975-ből, amely egyszerre mutat rá az utak hiányára, ill. arra, hogyan próbálják meg ezt a problémát mégis megoldani a lakosok:

*„... említést kell tennem Halmos Istvánról – a belső bolt vezetőjéről – akire nyugodt szívvel lehet mondani, hogy önfeláldozó munkával biztosítja környéke lakóinak a napi kenyeret, tejterméket, élesztőt, stb-t. Ugyanis a bolthoz nem vezet kövesút, és az év nagy részében járhatatlan utakon a gépkocsik nem közlekedhetnek. Így ő maga hordja be az árut kiskocsin bő kilométer hosszú szakaszon. Bizony sokszor lehet látni a kövesút elágazásánál fagyosan toporogva, amint várja az áruszállító teherautót. Úgy érzem, minden érdekelt vásárló nevében mondhatok köszönetet Halmos Istvánnak...”*

De ha már ennyit beszéltünk arról, hogy hol, milyen körülmények között közlekedtek a múltban földijeink, akkor arra is érdemes néhány szót vesztegetni, hogy egyáltalán *mivel* közlekedtek a mindenkori utakon. Nos, ma már nehéz elképzelni, de szekcső-szigeti, és részben még dunafalvi viszonylatban is az elsődleges közlekedési eszköznek, főleg a szegényebb népréteg körében, az apostolok lova számított. Még nehezebben hisszük el, hogy ebben az akkori kor embere nem is látott nagy kivetnivalót! Természetes volt számukra, hogy egyik pontról a másikra gyalog jutottak el. Így volt ez akkor is, ha ehhez órákra volt szükség, és ha egy-egy alkalommal öt-nyolc-tíz, vagy akár több kilométerre kellett menniük. Méghozzá az esetek döntő többségében nem is üres kézzel, hanem ilyen-olyan teherrel a markukban, a hátukon vagy éppenséggel a fejükön. Mai időseink bizony még élénken emlékeznek azokra az időkre, amikor pld. a bajai piacra is gyalog jártak, hogy a földeken, házaknál megtermelt feleslegeiket pénzzé tehessék. Nézzük csak, mit mond erről Pap (Fúru) Istvánné Varga Mária (sz. 1939.), aki már *kisnagylány* (14-15 éves) korában is többször megjárta gyalog a bajai piacot:

*„Felkeltünk hajnalok hajnalán, megraktuk a kosarat szalmával, bele a kövér kácsákat, vagy más baromfikat, azokat lekötöttük ronggyal, feltettük a fejünkre, és indultunk a töltésen át a bajai piacra árulni. Mentünk gyalog, meg jöttünk gyalog. Az úton néha meg kellett állnunk, hogy a fémöt (a fejre tehető, rongyból készült karika, amely arra szolgált, hogy az asszonyok fején hordott kosár ne nyomja közvetlenül a fejüket – a szerk.) megfordítsuk, mert időről időre betüzesedett tőle a fejünk. Akkor le kellett pakolni, megfordítani a fémöt, hogy a hűvösebbik része kerüljön a fejünkre, újra felpakolni, aztán ismét mehettünk egy darabig. Az időt nem mértük, mert óránk nem volt, de két-három óra hossza kellett hozzá, hogy felérjünk Bajára. Ha éppen úgy sikerült, hogy voltak olyan parasztok, akik kocsival mentek, és volt bennük egy kis becsületérzés, azok szóltak, hogy ne menjetek gyalog, gyertek el velünk, megyünk mi is. Ha csak fele úton hoztak el, az is jó volt. De gyakran megesett, hogy gyalog kellett megtennünk az utat. Szerencsére Baja határában már volt egy mellékút, ami kocsival ugyan nem, de gyalog járható volt, azon közelebb volt a piac. Amikor sikerült eladnunk mindent, akkor pedig jöttünk haza. Hosszú volt ilyenkor a nap, azt gondolhatod...”*

Az 1940-es születésű id. Kalányos István (sz. 1940.) édesanyjával és két testvérével mintegy húsz évig a Lencsésközben lakott, az ún. Szúnyogos dűlőben, ahol abban az időben a szekcső-szigeti romák éltek. Mivel az édesapjuk korán meghalt, nagy szegénységben voltak, úgyhogy amint tizennégy éves elmúlt és kijárta az iskolát Telek pusztán, jelentkezett a homorúdi gépállomásra,

traktorosnak. Némi protekcióval sikerült is bekerülnie, és onnantól fogva öt éven keresztül vetéstől betakarításig napi szinten járt be hol a sárháti határba, hol Homorúdra – még hozzá gyalogszerrel. Elmondása szerint ez nagyjából egy-két órás út lehetett odáig – majd nap végén ugyanúgy haza is. „Nem volt az semmi!”, mondja ezekről az időkről id. Kalányos István. „Fiatal gyerek voltam, észre se vettem!” Talán ez jellemzi a legjobban az akkori mentalitást: ha gyalogolni kellett, akkor gyalogoltak.

De ha már itt tartunk, arról is emlékezzünk meg, hogy nem csak a felnőttek, hanem a gyerekek is gyalog közlekedtek a régi időkben, például iskolába. Ez a tanyákon lakó nebulóknak esetenként több kilométernyi utat is jelenthetett napi szinten oda-vissza, még hozzá télen-nyáron. Persze főleg téli időszakban volt ez megterhelő. Nézzük csak, ifj. Kovács Sándorné Husti (Rigler) Erzsébet (sz. 1942.), aki kislány korában a Leneskert felső részén lakott, hogyan emlékszik vissza azokra az időkre, amikor télen a mai Posta utcai iskolába jártak:

*„A testvéremmel, a Julissal elindultunk reggel lámpagyújtatkor – mer’ akkor még a Lenöskertben nem volt villany, meg máshol se – mivel az iskola hat kilométerre volt. Több úton is mehettünk, de egyiken se volt közelebb, mint a másikon. Amikor hófűvés volt, össze kellett kapaszkodnunk, hogy ne vigyen el bennünket. A csizmánk fűlábszárig ért, de a hó meg combig, úgyhogy egymást húzgáltuk ki belőle. Csúnya volt! Azok a csizmák nem voltak passzollósok, belement a hó, abba’ csencsögött, akkor sírtam, mert annyira fázott a lábam, majd’ elfagyott. Néha apink befogott, és kivitt bennünket a töltésig szánkóval, de ott meg nem volt nyom, amin jöhettünk volna, mer’ akkor még nem volt, aki menjön, nem jártak rajta kocsik. Akkoriban még szoknyában jártunk. Na, most mondd meg, hun volt a mackónadrág? A bótba, ha még volt... Szoknyában, nem másban! Meg akkor ilyen patentharisnya volt, amit combközépen stumpándligumi tartott, na de azt meg a csizma lehúzta menet közben, úgyhogy nem sokat ért, mintha mezítláb mentél vóna! Akkoriban nekünk, lányoknak nem volt más... A végén meg kikaptunk a Balázs tanítótól, hogy elkéztünk. Pedig elindultunk időben, és nem is álltunk meg...”*

Természetesen nem csak az apostolok lován zajlott a „régii öregek” idejében a közlekedés. Parasztemberek lévén, sokaknak voltak állati erővel vont járműveik, tehetőség szerint lovas, ökrös vagy esetleg tehenes fogatjaik, amellyel nem csak a szükséges szállítási munkákat tudták ellátni, hanem egyúttal eljutottak egyik helyről a másikra is. Erre azonban ajánlott volt rászánni az időt, pláne az ökrös-vagy tehenes fogatoknál, mivel ezek a jószágok csak igen komótos tempóban voltak hajlandóak közlekedni. Az is igaz ugyanakkor, hogy ez a tempó általában megfelelt a gazdáiknak is, mivel ők megtanulták beosztani az idejüket, és ritkán siettek. (A nagy sietség már a modern világ hozadéka.) Nyilván pontosan tudták, mikor kell elindulniuk, hogy időben odaérjenek a célhoz. Télen pedig, amikor leesett a hó, természetesen előkerültek a lovas szánok. A szerencsésebb gyerekeket néha azzal hozta iskolába a távolabbi tanyákról egyik-másik szülő, ahogy ezt Göbl Adámné Kovács (Takaró) Katalin (sz. 1942.) elmondta.

És ha már az állatoknál tartunk, ne felejtjük el megjegyezni: az idő tájt gyakran előfordult az is, hogy egyesek ügyes-bajos dolgaikat esetenként ősi magyar szokás szerint lóháton közlekedve intézték el. Akik odahaza lovat tartottak, általában meg is tudták ülni azt, még hozzá szőrén, nyereg nélkül. A TSZ-esítés első idejében (1960-as évek eleje) a brigádvezetők némelyike a határt még szintén ilyen módon járta be, bár nekik kétkerekű szolgálati fogatjuk, laptikájuk is volt. A legfelsőbb szintű vezetők (elnök, főagronómus, főkönyvelő) és a faluba látogató rangosabb látogatók számára pedig külön fogat állt rendelkezésre, külön hajtóval. Ezeket hívták előfogatnak, illetve előfogatosnak, vagy más néven fiákerosnak. A visszaemlékezések szerint utóbbiak az első időben ketten voltak: id. Száraz József és Szűcs József. Később már nem volt mindkettejükre szükség, attól fogva Szűcs József egyedül látta el a munkakört. Nem véletlen emlegetik többen ma is úgy: a Fogatos, vagy Fiákeros Szűcs. Az 1950-es években saját előfogata a faluvezetésnek (tanácsnak) is volt, amely elsősorban természetesen a tanácselnök és a titkár rendelkezésére állt.



Balra: Szemelác (Kubiki) Erzsébet, Csányi Katalin és Krammer-Király (Rozsos) Teréz a Teleki utcán. Háttérben balról id. Haraszti Károlyék háza, jobbról Zeleni Gyula péksége, a vegyesbolt és a harangláb. Látható a temetőhöz vezető téglajárda, és mellette a sáros, gödrös út. A kerékpár abban az időben, bár nem volt még a maihoz hasonló nagyságrendben elterjedve, már nem ment ritkaságszámba. (1950-es évek közepe. Szekeresné Petre Iлона gyűjteményéből.)



Jobbra fent: Halász (Hochrein) Julianna és Jankovics György esküvői menete a Kossuth L. u. 12, Halászné háza előtt. Középen a vőlegény Jankovics György, előtte Szabados Teréz koszorúslány, a kép jobb szélén Nagy (Votka) Istvánné Hauk Anna. Éppen ebben az időben végeztek földmunkákat a főút mentén, ezért a nagy sár, de mivel a lakodalmak abban az időben leggyakrabban az őszi betakarítási munkák és a csapadékos időjárás beállta után zajlottak, az akkori útviszonyok között gyakran más házasulandóknak (és persze a násznépnek) is meg kellett küzdeniük a sárral. (1965. november 27. Jankovicsné Halász Julianna gyűjteményéből.)



Fent: a Tanácsház (ma Tavasz) utca, az utca elejéről, nagyjából a régi szolgálati lakás kerítésétől fotózva. Jobb oldalt már nagyrészt kiépültek a házak, megtörtént a járdásítás is, de a szilárd útburkolat elkészítése ekkor még várat magára. (1960-as évek közepe. Legifj. Herr Ferenc gyűjteményéből.)

Jobbra: a révhez vezető utakat a mindenkori községi elöljáróság általában igyekezett jó karban tartani és fejleszteni. Itt már kövezett út vezet az alsó kompikötőhöz. (A felső csak később készült el.) (1970 körül. Bubreg Erzsébet gyűjteményéből.)





Balra: az árkon átvezető híd építése Agócs Józsefék házánál, a Teleki és Posta u. találkozásánál. Balról: Nagy (Fokhajma) Sándor, Bihari Sándor, Szabó József, id. Szabados István, takarásban Varga István, Tossenberger (Pék) János és Faller Frigyes. (1960 körül. Miklósa György gyűjteményéből.)

Jobbra: abban az időben a közösség még gyakran próbált segíteni magán, ha éppen arra volt szükség.

A szilárd burkolatú út alapozása társadalmi munkában a Teleki utcán, nagyjából ifj. Klippel Györgyék mai háza előtt.

(1960-as évek. Id. Balogné Müller Mária gyűjteményéből.)



Balra: a Posta utcából a Mocsár közbe (ma Jókai utca) vezető út, amelyet talán inkább csapásnak is mondhatnánk. Az itt lakó Kellerék igen gyakran javították a gödröket a beleszórt salakkal, de ezt a fajta munkát mások is elvégezték, a maguk útszakaszát javítandó. (1971. Ifj. Keller György gyűjteményéből.)

Jobbra: Csányi Katalin és Rádóczi János lakodalmas menete átvág a Herrmann-gödrön. Abban az időben (és még vagy egy évtizedig) a Nyár utca még nem volt aszfaltos, így a közlekedés a gödrön keresztül történt, láthatóak is az átvezető csapások. Ma már egészen másképp fest a Herrmann-gödör.

(1976. augusztus 14. Szekeresné Petre Ilona gyűjteményéből.)





Balra: „Hild Vica 16 év 1935”

Hild Éva (Vica – sz. 1919.) lepedővásznak fehéritése közben a Duna-parton. Ugyanígy képzelhetjük el a bajai piacra járó asszonyokat is, akik gyalogosan, kosárral a fejükön szállították eladni való terményeiket (baromfi, tojás stb.) az úton. A fotó érdekessége, hogy gyakorlatozó katonák készítették. (Hildné Hild Anna gyűjteményéből.)

Lent: „Névnapi emlék 1947ből ifj. Magyarosi Mihály”  
Névnepozó fiatalok ökrösszekéren. Fent balról: ifj. Deli István és ifj. Kostyák Ferenc. A bakon balról: Balogh (Fekete) István, ??, ifj. Magyarosi Mihály, demizsonnal a kezében Ruzsik Ferenc. A biciklivel Kislaki Vencel. Az ökrösszekér – bár eléggé komótos tempóban közlekedett – nem volt szokatlan jármű a háború előtt. (Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)



Fent: színjátszók indulnak vidéki szereplésre Hoffer traktoron. A Népház tetején látszik a tűzoltó megfigyelőállás. Közösségi szinten azért már létezett a gépesítés a járműveket illetően, még ha kissé kezdetleges formában is. Ma már ezt a fajta közlekedési módszert a közúti rendőrség aligha nézné el. (1950-es évek első fele. Id. Poros János gyűjteményéből.)

Jobbra: azért, ha kellett, földijeink megadták a módját a közlekedésnek is. Tóth Mária és id. Szabó István lakodalmas menete. A fiákeren a kocsis Kakány Sándor, Tossenberger (Pék) Mária koszorúslány és id. Szabó István vőlegény látható. (1956. szeptember 22. Id. Szabó István gyűjteményéből.)



A következő jármű, ami a mai világban talán az egyik legegyszerűbb és legáltalánosabb közlekedési eszköznek számít, az a kerékpár. Csakhogy ez sem volt mindig így. Olyannyira nem, hogy az 1931-es születésű id. Keller Györgyné Szerletics Katalin kislánykorára visszaemlékezve meg is jegyzi: „*Mikor még gyerekek voltunk, ha ment a töltésen egy bicikli, akkor elbáméskodtunk rajta: hogy lehet az, hogy a két kerék megy, az ember meg nem esik el?! De biciklit is csak ritkán láttunk, mert gyalog járt mindenki. Jártak fel az emberek Kiss-pusztára, Bikapusztára napszámba, de mindenki csak gyalog.*” A bicikli igazából csak az 1940-es évektől kezdett szélesebb körben elterjedni. Id. Ferenczi József (sz. 1940.) még arra is emlékszik, hogy az ő gyerekkorában szűkebb környezetében, a mai Alsószálláson mindössze két családnak volt kerékpárja. Szilágyi Béla bácsi szerint 1945 előtt kb. 50-60 bicikli volt az egész Szekcső-szigetben.

Ilyen előzmények után nem csoda, hogy a motorizált járművek (először a motorkerékpárok, később az autók) megjelenésére csak a háború után került sor. Természetesen ezek sem terjedtek el mintegy varázsütésre, de azért ki-ki a tehetőségéhez mérten igyekezett megkönnyíteni magának a közlekedést, amint tudta. Szilágyi Béla bácsi adatai 1974-ből, amikor 1726 fő lakott Dunafalván:

gépkocsi: 54 db

motor: 78 db (főleg a fiatalok között)

motorcsónak: 4 db

Persze nem minden vonalon működött a gépesítés, volt, aki azért továbbra is ragaszkodott a régi idők állati erővel vont technikájához, 1975-ben ugyanis a kisiparosok között öt szekérfuvarozót említ meg a krónikás. Ők rendelkeztek iparendeléssel, de lóvontatású jármű ennél nyilván sokkal több volt.

A technikai fejlődés azonban nem állt meg, példa rá a falukrónikás bejegyzése 1981. április 16-án:

*„Az autósok-motorosok klubjának alakulására összejövetel. Részt vett 40 fő. További eredmény nem volt.”*

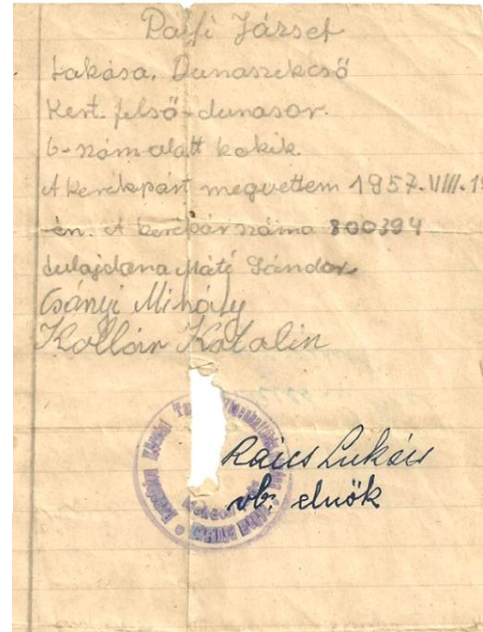
Nos, ha egyesület végül nem is szerveződött a gépesített járművek apropóján, de azért ez a próbálkozás már az új idők szava volt, amelyet ma már jól ismerünk mindannyian.

### Nálunk történt

Az 1940-es évek elején a kevés kerékpár-tulajdonos közül az egyik volt Vörös Mihály, aki a háborús időkben jótékony cselekedetekre is felhasználta a kerékpárját. Szomszédját, Varga Istvánt bevonultatták az akkor rövid ideig ismét magyar területnek számító Pélmonostorra. Itthon maradt a felesége és két kislánya, az öt éves Teréz és a hároméves Mária. Hogy a család meg tudja látogatni a berukkolt apát, Vörös Mihály biciklin vitte el Terézt Pélmonostorra, míg az édesanya, Varga Istvánné Balogh Mária a kisebbik lánnyal, Máriával gyalog tette meg ugyanezt a mintegy 50 km-es távolságot, méghozzá



Balra: Csányi Katalin biciklizni tanul otthon, a Lencsésközi út 386. (ma Alsószállás 55.) sz. alatt. A segítője szomszédjuk, Kollár Katalin. Gyakran előfordult, hogy csak nagyobb gyerekként, vagy éppen felnőtt korban volt lehetőségük megtanulni biciklizni a szigetieknek, de akadt olyan is, aki soha nem is tanult meg, és még a 2000-es évek elején, idősként is gyalog járt. (1950-es évek közepe. Szekeresné Petre Ilona gyűjteményéből.)



Jobbra fent: egy gyors „adásvételi szerződés”, amelyben Pálfi József és Máté Sándor kerékpárt üzletelnek. Az adás-vétel valóságát két tanún kívül Raics Lukács tanácselnök is ellenjegyzí. (1957. Id. Magyarosi József gyűjteményéből.)



Fent: Száraz János (sz. 1924.) a Kossuth TSZ előfogatósa fiákeren. A TSZ-vezetőknek és az ide látogató illusztris vendégeknek megjárta a külön fogat saját hajtóval. (1960-as évek. Ifj. Speizer János gyűjteményéből.)



Fent: Bleier Ferenc vadász (sz. 1935.) lóháton a Hunyadi utcában. A hátszló nem csak a határban volt hasznos „jármű” – az akkori időszak belterületi útviszonyai között is jó szolgálatot tett. (1960-as évek. Bleierné Király Katalin gyűjteményéből.)



Fent két jellemző jármű együtt: biciklivel id. Fodor Mihály (sz. 1925.), nyeregben Szücs Ferenc TSZ-brigádvezető, Béla Száraz János *Madár* nevű díjnyertes lován a Hunyadi utcában. (1964 körül. Ifj. Fodor Mihály gyűjteményéből.)



Balra: Kalányos Mária, id. Kalányos György, id. Kalányos Istvánné Ignác Julianna és Kalányos Erzsébet a mai Tavasz u. 32. szám, Kalányosék háza előtt. Az első motorok között az egyik leggyakoribb márka éppen a képen látható Danuvia Csepel volt akkortájt. (1967 körül. Id. Kalányos István gyűjteményéből.)

Jobbra: Sándor Györgyi és id. Winkó Imre Csányi Ferencéknél, a József Attila u. 3. sz. alatt. Ez már az autók kora, bár akkor még jócskán kevesebb volt belőlük, mint manapság. (1970 körül. Id. Winkóné Klészatl Mária gyűjteményéből.)



Balra: a gépesített járművek sokat segítettek abban, hogy a falusi ember is gyorsan és egyszerűen messzebbre juthasson, világlátottabb lehessen. Hágen József, id. Bendekovics (Sáfár) József és ifj. Csökli Ferenc motoros túrán a Balaton mellett. (1980-as évek közepe. Id. Bendekovics József gyűjteményéből.)

Jobbra: ezen a késői képen látszik, hogy azért a régi idők járművei még a legutóbbi időkben is népszerűek maradtak – legalábbis a gyerekek számára mindenképpen. Balogh (Mánda) István, Ujvári Zoltán, Zolotnoki Zsófia, Ujvári Attila, hátul Zolotnoki Zita áll a Teleki utcában, a tejsarnok előtt. (1988 körül. Balogné Raics Éva gyűjteményéből.)



## A régi öregek azt mondták... avagy a múltba nyúló paraszti életbölcsekségekről

Bátran megállapíthatjuk: a régi öregek nagyon sok mindent mondtak. Pláne, ha azt is számba vesszük, hogy a mi régi öregjeinknek is voltak régi öregjeik, (gyakran hivatkoztak is rájuk) akik szintén mondtak ezt-azt. Így aztán „a régi öregök” mondásainak némelyike sok évtizedes, esetenként évszázados múltra tekinthet vissza. Nem csoda hát, ha mostanra igen sok helyi szólással, közmondással, szállóigével vagy szófordulattal élhet az, aki erre fogékony. A régi öregek mondásai az élet számos területét illetően alkalmazhatók, egyik-másik témára akár több is. Íme, egy nagy csokorra való idézet tőlük!

*Azt se tudja, hány szélbe' van,* mondták például arra, aki túlságosan produkálta magát, esetleg felvágott vagy feltűnési viselkedésben szenvedett. A mondásban elhangzott *szélnek* egyébként semmi köze az időjáráshoz: ebben az esetben a *szél* egy régi, falusi hossz mértéket jelent, ami a kinyújtott kar távolságát jelenti. (Kb. 70 cm.) Általában a régi alsószoknyák méretét adták meg *szélben*, nyilvánvalóan a szoknyatulajdonos lány vagy asszony méretei határozták meg, hogy a szoknya anyaga *hány szélbe' van*. Hasonló esetekre azért gyakrabban alkalmazták a jóval közismertebb mondást is, miszerint valaki *rázza a rongyot*.

*Azt hiszi, hogy üvé a diófáig.* Abban az esetben mondták, ha valaki túlértékelte magát. Ez a mondás egyes elképzelések szerint talán onnan eredeztethető, hogy a belső kertekben vagy a határban lévő saját földek határához (dió)fát ültethettek, ami jelezte, meddig tart a föld, ill. hol a széle, de ez csak feltételezés. Ugyanez a mondás másképpen: *Azt hiszi, hogy ú a Jani!*

*Vót neki, hét órátú negyed nyóccig.* Ezt abban az esetben mondták, (némileg kárörvendően), ha valaki csak nagyon rövid ideig birtokolt valami nagyobb formátumú, értékesebb dolgot. Kicsit másképpen ez úgy is hangzott: *Vót neki, fél tizenkettőtű délig.*

*Aki adott tanácsot, az adjon kalácsot!* - hessegették el a szörösebb szívűek azt, aki szerintük előbb rossz tanácsadóra hallgatott, utána pedig tőlük kért segítséget.

*Olyan gazdag vagyok, hogy két rúdon lóg a rongyom* – ebből is látszik, hogy olykor a saját sorsuk felett is tudtak ironizálni.

*Mondtam rá mindönt, csak azt nem, hogy nagyságos asszony (úr)!* – vallották be (vagy dicsekedtek vele!), ha előtte csúnyán összeszólalkoztak vagy összevesztek valakivel.

*Jobb messzirű szeretni, mint közlelrű gyűlölni* – vélték, ha tisztességes távolságot akartak tartani valakitől.

*Na, mi van, számár gyütt be ke'tökhöz?* – pírítottak rá arra, aki bement valahova, és elfelejtett (vagy nem akart) köszönni.

*Ülj le, mer' gyün egy bolond sváb, hozzád köti a lovát!* – biztatták viccesen azt, akit hellyel kínáltak, de nem akart leülni. Aki viszont le akart ülni, de nem átallotta megkérdezni, hova, annak kétféle válasz is létezett: *A seggödre!* – mondták rá nemes egyszerűséggel, de élt a következő felelet is: *Ülj a bőgősére!*

*Van itt hely, csak nincs hova állni* – állapították meg viccesen, ha helyszükében voltak.

*Hiába húzzák a fejít az asztal fölé, ha az asztal alá akarja gyugni.* Igen gyakran megállapítást nyert az is, hogy hiába próbálnak valakin segíteni, ha ő maga nem hagyja.

*Mindön mestör a maga szakmájába gazembör!* – vagyis tisztában voltak vele, hogy aki, amihez ért, abban azért szokott egy kicsit (vagy jobban) csalni.

*Kész munkába' a hülye is talál hibát.* Éppen ezért jobb, ha a kritikával csínján bánunk.

*Maj' megbékül a maga kenyerein* – tartották, ha haragosuk támadt. Különben is: *A harag hatalom nélkül nem ér semmit!* - ezt a régi öregek is nagyon jól tudták.

*Nem az köll nízni, mit mondtak, hanem hogy ki mondta.* Vagyis nem kell mindenkinek a véleményére adni.

*Csak a szó hiányzik* – biztosították segítőkészségükről a másikat.

*Osztán messzire-e kenyér nélkül?* – kérdezték barátkozóan, ha látták, hogy a másik igyekszik valahová.

*Igyál, betyár, múlik a nyár!* – bátorították egymást az ivásra játékosan.

*Pakolj, Pista, meszelnek!* – ez megint csak amolyan vicces biztatás volt, ha valaki olyan munkát végzett, ahol rakodni kellett.

*Okos embör a más kárán tanul, a buta meg a sajátján.* Ez a mai napig sem változott.

*Ha nem teccik, undercikk* – mondták, ha megfellebbezhetetlenül eldöntöttek valamit, ami ellen a másik igyekezett kifogást emelni.

*Új állja a helyit* – jelentették ki, ha valami végérvényesen meghibásodott vagy elhasználódott, és cserére szorult.

*Azt se tudja, iszik vagy viszik.* Ezt a megállapítást akkor tették, ha látták, hogy a másiknak valamiről fogalma sincs.

*Nyakon vagy pofon* – legyintettek lemondóan, ha két rossz között kellett választaniuk.

*Melyik ujjamat harapjam meg?* – kérdezték csüggedten, ha fájdalmas döntés előtt álltak.

*Nem fog leesni az aranygyűrű az ujjadrú!* – bátorították nem éppen barátságos hangnemben azt, akinek derogált elvégezni valamilyen feladatot. Másképpen: *Nem fog leesni a korona a fejedrú!*

*Nem hánytá el az erejét a munkában!* – kritizálták azt, aki élete során nem volt túlságosan szorgalmas. Kissé másképpen szólva: *Nem hánytá el a körmeit a munkában.*

*Ha az embör nem veri meg a kaszát, a kasza veri meg az embört.* Vagyis az életlen kasza megbüntette használóját.

*Ami nyáron gaz, az télön takarmány.* Ez a szegényebbjénél mindenképpen így lehetett.

*Ezér' nem ver meg a Jóisten* – vigasztalták magukat, ha olyannak segítettek, akiről kiderült, hogy nem érdemelte meg, vagy visszaélt vele.

*Na, na, na, még maj' utóbb is elhiszöm!* – adtak hangot a kételyüknek, ha valami olyasmit mondtak nekik, amit nem hittek el.

*Na, te aztán jól megnyomtad!* – állapították meg lemondóan, ha nem voltak elégedettek a másik teljesítményével.

*Ha nem úgy lesz, az égen csinálpsz házat, annak is a legszélín!* – fenyegették meg a másikat arra az esetre, ha amaz nem felelt volna meg az elvárásoknak.

*Ha nem úgy lesz, agyonverlek, úgy kergetlek!* – Nos, ez az előző mondás megfelelője volt, de inkább vicces szófordulatnak számított.

*Ott van az őrmestör ládájába!* – állapították meg, ha a másik olyasmit keresett, ami feltehetően már régóta nem volt meg. Másképpen úgy is mondták ezt: *Ott van a Babi ládájába!*

*Úgy alszik, világát se tudja.* Ez sem szorul különösebb magyarázatra.

*Viszked a markom: pénzt kapok, vagy pofont adok?* De ismert volt egy másik, humorosabb jövőkép is tenyérviszketés esetén: *Beleszarik valaki?*

*Az is baj, ha van valami, az is baj, ha nincs semmi.* Megint egy olyan életbölcesség, ami a mai napig sem változott.

*De még mennyi baj lesz, ha sokáig élünk!* Ez a mondás egyformán tűnik pesszimistának és optimistának is egyszerre.

*A máát adták, a hónapot nem ígérték.* Falusi realizmus szavakba öntve: nálunk is nagyon jól tudták, hogy az élet bármelyik pillanatban véget érhet, mert ugyebár, hogy ki mikor fejezi be földi pályafutását, az bizony senkinek nincs a homlokára írva.

*Má' seggöd alatt a gödör* – mondák annak, aki viccből vagy túlzásból a saját halálát jósolta.

*Legalább marad a kenyér* – tértek napirendre a másik halála fölött a kevésbé empatikusak, ha őket személyesen nem érintette a haláleset.

*Tán má' a csontjábú sincsen* – érzékeltették, hogy felemlegetett embertársuk milyen régóta nincs az élők sorában.

*A hason nincs ablak* – amivel arra utaltak, hogy a hason lehet a legtöbbet megspórolni, amit úgysem lát senki.

*Mintha a hátam mögé dobáltam vóna* – jegyezték meg lemondóan, ha az elfogyasztott étel nem esett jól, vagy nem ízlett nekik.

*Ez az idő nem való másra, csak zsákot fózni, bort fejteni, vagy gyereket csinálni* – hangzott el esős, sáros idő esetén, amikor nem tudtak kinti munkát végezni.

*Aki megáztatta, majd megszáritja* – nyugodtak bele hamar a kevésbé vehemensek, ha valami megázott.

*Bolond embör meggyün eső meg szél nélkül is* – állapították meg, ha olyasvalaki bukkant fel a társaságukban, akiről nem voltak túlzottan jó vélemények.

*Ne félj, nem fagy rád* – vigasztalták némileg csúfondárosan azt, aki alig ázott meg, mégis panaszkodott miatta.

*Pedig nincs fagyfaló!* – jegyezték meg szemrehányóan, ha a másik történetesen viszonylag jó időben is fázott. Néha még csúfolódva azt is hozzátették: *Már láttam is az úton fagyos emböröket!*

*A szél a tél* – állapították meg, ha a tél széllel jött. Főleg, ha Báta felől...

Érdemes külön is megjegyeznünk, hogy bizonyos széles körben ismert mondásoknak megvolt a helyi megfelelőjük. Ezek tartalmilag ugyanazt jelentették, a kifejezésmód azonban némiképpen - vagy akár merőben - más volt. Íme, néhány belőlük! Ebben benne foglaltatik majd egy-egy szókimondó kifejezés is, de ezek bizonyos mennyiségben hozzátartoztak már a régi öregek életéhez is, úgyhogy ne értelmezzük őket öncélú káromkodásnak!

*Mindenki magából indul ki*, mondják széles körben. *Ki mint él, úgy ítél*, mondják erre a faluban.

*Nagyobb a füstje, mint a lángja*, tartja a mondás. *Eh, b...om is, nem is, csak a nagy híre van!* – mondják lebecsmérlően nálunk.

*Ebül szerzett jószág ebül vész el.* (Leegyszerűsítve: *Könnyen jött, könnyen megy.*) Ugyanez nálunk: *Ami b...on gyűtt, b...on is mén!*

*Falra hányt borsó*, mondják, ha hiába próbálnak valakire szavakkal hatni. *Falra babot*, így hangzik nálunk ugyanez.

*Egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz*, hallhatjuk általában. *Egyik kocsizik, a másik meg szekerezik*, mondták idehaza.

*Egyik fülemen be, a másikon ki.* Dunafalván ennek is van másik változata, úgymint: *Egyik fülem bal, a másik nem hall.*

*Nem eszik olyan forrón a kását!* - ismerjük a következő mondást is. *Nem duda ez, hogy csak fűjni köll!* - intették le nagyjából hasonló szituációban a mieink a túlságosan lelkeseket.

*Ne igyál előre a medve bőrére!* – szól az intelem. *Várjuk meg a vásárt a napjára!* – így nálunk.

*Aki szelet vet, vihart arat!* – szól az intelem. *Amilyen az adjonisten, olyan lesz a fogadjisten* – jósolják nálunk.

*Megtalálta zsák a foltját.* Nálunk ez ennél szókimondóbban is elhangzott, miszerint: *Megtalálta szar a barátját.*

*Isten nem ver bottal*, mondják azok, akik az isteni igazságszolgáltatásban bíznak. *A Jóisten nem siet, nem felejt*, mondták nálunk, mert az égi ítélőbíróban régi öregjeink közül is sokan hittek.

Hogy elődjeink a gyerekek megfelelő oktatását is a szívükön viselték, íme, néhány gyakran idézett mondás bizonyosságul:

*Fújd meg, van a te szádba' hideg is, meg meleg is!* – okították a gyereket, ha az panaszkodott a meleg ételre. Ha a gyerek válogatott, vagy nem tetszett neki az elkészült étel, arra is megvolt a kész receptúra: *Akkor edd meg a két szomszédasszony valagát!* (Ha a szülők jókedvükben voltak, még további jó tanácsot is adtak, hogy *pontosan melyik két szomszédasszony* hátsó fertályában érdemes tovább gondolkodnia a pulyának.) A gyerekeknek, főleg, ha kevésbé módos családból származott, különben is ildomos volt idejekorán megtanulnia az egyik legnagyobb életbölcsest: *Éhös embör nem válogat!* Ha a szülő kevésbé volt türelmes, az ételben válogató gyereket ennél gyorsabban is elintézte: *Ha nem teccik, ránízó!* Ugyanígy képesek voltak hamar rövidre zárni a témát, ha a gyerek esetleg amiatt panaszkodott, hogy a rá bízott munkát vagy feladatot unja: *Akkor kezd újra!* Aztán:

ha a gyerek pld. valami komolyabb csínytevés esetén vallatás alá került, ám a várt beismerő vallomás helyett inkább hallgatott, az indulatos szülő gyakran ekképpen ripakodott rá: *Beszéelj, vagy szarj bötűt!* Persze a csemete szükség esetén törődést is kapott, pld. kisebb-nagyobb sérülések esetén így vigasztalták: *Mire megnőszül (lányoknál: férjhez mész), meggyógyul!* Fiúgyerekeknel esetleg hatásos lehetett a következő is: *Mire katona leszöl, meggyógyul!*

Mivel a vagyont, az anyagi javakat faluhelyen nem adták ingyen, sőt, kinek-kinek alaposan meg kellett dolgozni érte, nem meglepő, hogy ebben a témakörben is bőven van mit idézni. Nézzük csak:

*A péznél se jobb, se rosszabb.*

*A pénz az csak summában jó.*

*Ha van pénz, van minden. Ha nincs pénz, nincs semmi.*

*Ki a kicsit nem böcsüli, az a nagyot nem érdömlí.*

*Nem annak van, aki mindig vesz, hanem aki megböcsüli.*

*Nem azt köll sajnálni, amit megeszünk, hanem amit el köll dobni.*

*Okos embör azt is eltagadja, ami van, a buta meg avval is dicsekszik, ami nincs.*

Aztán: ha hasonlatokban gondolkodunk, akkor is azt tapasztalhatjuk, hogy nálunk azokból is Dunát (Dunafalván mi mást...?) lehet rekeszteni. Íme, ezekből is néhány:

*Magam vagyok, mint a Bokásék ökrík!* - mondta panaszkodva az egyedülálló idős.

*Olyan sovány, alig biri betakarni a fogát.* Hát, ez önmagában is értelmezhető.

*Marékkal, mint a Tepán Pista a túrút?! –* kérdezték fehéden a gyereket, ha evőeszköz helyett kézzel nyúlt az ételhez. Tepán Pista személyéről ugyan nincs információ, de az 1865-ös kataszteri térkép mutat egy kisebb házcsoportot Tepan-szállás néven valahol a mai Alsószálláson, úgyhogy nem zárható ki a túrót kézzel evő néhai férfiú egykori szekcső-szigeti volta.

*Ulyan a lábom, mintha csak kölcsönkaptam volna –* panaszkodott az idős ember az elnehezült, fájós, nehezen működő lábára.

*Úgy fáj a lábom, mintha csak a kutyák rágnák –* hangzott el nagyjából az előző szituációban.

*Buga vagy, mint a bocskor!* Nos, talán ezt sem kell kommentálni.

*Mindig az utat róli, mint a rongyszedő zsidó –* mondták arra, aki hajlamos volt többet csavarogni a kellenél. (Pláne, ha munka helyett csavargott...)

*Annyit ért, mint a süketnek a jóröggelt!* Vagyis: *falra babot...*

*Akkorákat köpköd, mint a cselédkönyv –* hangzott el néha ez a nem túl hízelgő hasonlat is.

*Fejbe nyótt, mint a káposzta.* Emberre, állatra egyaránt alkalmazták, ha a fejmérete ezt a mondást alátámasztotta.

*Dünnög, mint a vénlányok a valagikkal.* Úgy látszik, régebben is kilógott a sorból, aki magában beszélt.

*Úgy van, mint a küszöb: se kinn, se benn –* mondtak véleményt arról, aki bizonyos élethelyzetekben nem találta a helyét.

*Fekszik, mint a kéve –* mondták arra, akit valami betegség vagy baleset levert a lábáról.

*Eldült, mint a szénaboglya.* Úgy tűnik, a paraszti életből vett hasonlatok igen gyakoriak voltak.

*Eltűnt, mint Kossuth a ködben.* Ez alapján vajon milyen Kossuth-kép élhetett a szigetiekben?

*Ment neki, mint a vasvargyú.* Említett jószág ugyan nem volt valóságos, valamiért mégis hozzá hasonlították a bemérgedt, verekedni vágyó emberfiát.

*Süket, mint a disznó a buzában.* Ezek szerint a búzába tévedt sertés is tartotta magát már említett mondáshoz: *Egyik fülem bal, a másik meg nem hall...*

*Az élet ulyan, mint a kisgyerök ünge: rövid és szaros –* összegezte az élete alkonyán járó idős.

Persze ezzel még nem értünk a végére a felsorolásnak, hiszen a paraszti életbölcösségek tárháza kimeríthetetlennek tűnik, de a következő gyűjteménycsokor közzétételéig hiánypótló lehet, ha figyelmesen meghallgatjuk mai időseinket. Bizonytal hallhatunk tőlük sok, a fentiekhez hasonló életbölcösséget!

# Így dolgoztunk mi, avagy a gyakran emlegetett dolgos hétköznapiokról

Talán közhelyesnek tűnhet, de nagyon igaz: a falusi életforma egyik legfőbb ismérve a munka. A mezőgazdaságra épülő falusi háztartások egészen a legutóbbi időkhöz szinte teljesen önálló módon működtek, megtermelve maguknak az alapvető családi szükségletek nagy részét, amelyeknek így a mainál lényegesen kisebb hányadát kellett megvásárolniuk a különféle kereskedelmi egységekben. Amire mégis szükségük volt a boltokból, ahhoz igyekeztek megtermelni azt az otthoni szükségletek fölötti plusz termékmennyiséget, amit aztán pénzzé téve megvásárolhatták a háztartásból még hiányzó dolgokat. Mindez természetesen nem kevés, sőt, bizonyos időszakokban kimondottan sok munkával járt. A falusi ember azonban ahhoz szokott, hogy dolgozzon; hol többet, hol kevesebbet, de tulajdonképpen folyamatosan munkában volt. A munka persze időről időre változott, minden időszaknak megvoltak a maga feladatai, amit el kellett végezni, aztán az idő múlásával jöhetett a soron következő, ami éppen aktuális volt. Mivel az állandó szigeti lakosság szinte teljes egésze évtizedeken keresztül a mezőgazdaságból élt, nálunk, ha munkáról beszélünk, kevés kivételtől eltekintve, általánosságban a paraszti munkát érthetjük ez alatt. Pillantsunk bele, a múltban hogyan zajlott nálunk a dologidő!

Ahogy mondtuk, a falusi életforma időtlen idők óta alapvetően a mezőgazdasági tevékenységre épült. A természet közelsége, a természet adta lehetőségek kihasználása hozta létre a falvak hagyományos életmódját, amely alapjaiban egészen a legutóbbi időkhöz nem, vagy csak keveset változott. Mivel a mi környezetünk a Duna árterében alakult ki, egyértelmű volt, hogy amint az előző fejezetben már írtuk, a halászat évszázadokig nagy szerepet játszott az itt élő közösség életében. Nem ez volt azonban az egyetlen lehetőség, hogy az ember megéljen a szigeten. Az ártéri gazdálkodásnak egyéb módjai is léteztek, amelyeket elődjünk alkalmaztak is. Ilyen volt az állattenyésztés, amelynek a feljegyzések szerint szintén sok évszázados hagyományai vannak nálunk. Az itt hosszabb-rövidebb időre megtelepedő korabeli népek, ill. a kezdeti időkben a magyarok társadalma is elsősorban az állattartásra épült. Ennek megfelelően az előző fejezetekben felsorolt népcsoportok kisebb közösségei, akik a maguk idejében birtokba vették a szigetet, vagy annak egyes részeit az őskortól őseink bejöveteleig, valószínűleg szintén ebből éltek, legalábbis elsősorban. A rideg állattartás az erre alkalmas ártéri részeken tehát nem a magyarok találmánya. Ugyanakkor a magyar középkor időszakát illetően a török kiűzése utáni állapotok alapján feltételezhetjük, hogy a sziget a korábbi időkben a halászat mellett talán még az állattartás számára is alkalmas terep lehetett, hiszen az ártéri környezet alapvetően korábban is hasonló volt. A környékről készült középkori határjárások és oklevelek, vagyis a korabeli írott források ugyanakkor nem emlegetik ezt a témát. Egy ízben van szó a tölgyesekben legeltetett disznókról, amelyeket nagyobb vizek idején a szárazulatokra hajtottak. Szintén megemlítésre kerül kisebb mennyiségű szántó is, amelyekhez pedig kellett igavonó jószágok, legvalószínűbben ökrök, de állatokról nem nagyon beszélnek a források. Ettől függetlenül az itteni környezet már akkoriban is alkalmas lehetett arra a ridegtartásra, amit az 1700-as évekből már tényszerűen ismerünk. Említettük, hogy a Duna vizének a fokokon keresztül való ártérbe vezetése nem csak a halállomány frissítését célozta, hanem a rövid ideig tartó vízmosás mind az ártéri erdőknek, mind a közéjük ékelődött ártéri rétegeknek kifejezetten jót tett. Az irányított árvíz ellátta a szükséges nedvességgel a vegetációt, de ritkán tartott annyi ideig, hogy azt be is rohassza. Optimális esetben a tavaszi-nyári áradások során a növényzet éppen annyi nedvességet kapott, hogy dúsan nőjön. Ez aztán kiváló eledelül szolgált a lábasjószágoknak, egyfelől azonnali fogyasztásra, vagyis legeltetéssel, másfelől kaszálásra, széna gyanánt.

A sziget mindenkori lábasjóság-állományára az utóbbi bő évszázadot kivéve tehát a ridegtartás volt jellemző. Az állatok szabadon, csoportokban legeltek a terület arra alkalmas részein, még hozzá eleinte gyakorlatilag mindenféle felügyelet nélkül, hiszen a nagyobb vízfolyásokkal, pangó vizekkel átszabdalt sziget szárazulatait elhagyni nemigen tudták, de nem is volt miért. Pár naponta persze rájuk néztek, télen pedig állandó felügyeletük volt, mivel ebben az időben a jószágot még a szabadban teletették. Az erdei teletetés bizonyos védelmet adott nekik az időjárás viszontagságai ellen, míg a tavaszi-nyári időszakban otthagytak a növényzet és a vékonyabb faágak, fakéreg, ha nem is bőséges, de azért a szükséges mennyiségű táplálékot biztosította. De jutott nekik az ártérben is némi élelem: ilyenkor itt is főleg azokat a növényekre fanyalodtak, amelyeket jó időben elkerültek. Ezen kívül többek között a befagyó vizek jegén járva hozzáférhettek olyan fennmaradó vegetációhoz is, amelyet korábban nem érthettek el. Az előkészített takarmány (széna) egészen a 19. századig nem volt jellemző környékünkön, vagy ha mégis, azt általában a lovaknak tartották fent. Az ártérben a menetrendszerű tavaszi-nyári kiöntések miatt ugyanis jellemzően évente egyszer kaszáltak, amire néha a vízállástól függően csak igen későn, augusztus-szeptember környékén került sor. Akadt azonban olyan év is, amikor a vízállás az egész évi szénatermést tönkretette. Az erdők folyamatos irtásával a kaszálók területe ugyan mindig nőtt, de éppen Szekcső-szigettel kapcsolatban feljegyezték, hogy ezt a szénát jobb üzlet volt eladni, mivel innen „*a mindig széna szükiben lévő Bács vármegyébe a széna nagy nyereséggel szállíttatik*”. Az úrbéri perben a jobbágyok persze igyekeztek azt bizonygatni, hogy a Duna a szénázó helyeket általában tönkreteszi. Az uradalom viszont úgy véli, hogy éppen ellenkezőleg, a szigeti réteken 1000 ölenként két szekér széna terem, ami egy átlagos vízállással jellemezhető esztendőben igen csinos kis hasznot jelent – többet, mint egy hasonló méretű szántóé a szekcsői oldalon. Mindenesetre az a tény, hogy a jobbágyok ezekhez a rétekhez annak ellenére is szívósan ragaszkodtak, hogy – saját állításuk szerint – alig hoztak valami hasznot, inkább az uradalom igazát bizonyítja. Vagyis az lehetett a legjobb „biznisz”, ha a szénát eladták, a jószágokat pedig, még ha ínségesebb formában is, de átteleltették az ártérben. Végül, ha nem maradt más mód, az ember avatkozott be a téli táplálékszerzés folyamatába. Elhajtotta az állományt a téli erdőirtáshoz, ahol az állatok a maradék vékony ágakat elrágcsálhatták, vagy maga vágott nekik ilyet, s azt etette velük. A dunai ártérben kaptak téli takarmányul különböző sásféléket is, amit akkor kaszáltak le, amikor a dér már megcsípte, és megpuhult. A téli vigyázatra kijelölt ember ezen kívül az itatást is intézte, és a rossz idő beálltával a jószágok körül ólálkodó farkasok támadása ellen is védte a jószágokat. (A feljegyzések szerint a tiseri erdőben az 1800-as évek második felében még zajlott farkasvadászat is.) Télvíz elmúltával, a növényzet kiújulásával aztán az emberi felügyelet ismét csak időszakossá vált. Az Angyalok foka volt a terület legmagasabb pontja, így egy 1806-os tanúkihallgatás szerint nagyobb árvizek idején, a szabadon hagyott marhákat általában ott „találták meg légyen”, még hozzá nemritkán a mohácsiak és a bátaiak elkeveredett józágaival együtt. A szekcsői szigetben ez a fajta szabadlegeltetés, legalábbis a marhákat meg a teheneket illetően még az 1800-as évek elején is szokásban volt. Itt a bejegyzések szerint az állatokat a nappali szabad legelés után éjszakára a szállásokon épült aklokba, istállófélékbe terelték.

Erre a fajta legeltetésre közvetett módon még az 1950-es években is volt példa. A mai Zátony abban az időben kiválóan alkalmas volt rá, hogy az állatokat oda beterve magukra hagyhatták. Egyik oldalról ugyanis a főmeder, másik oldalról a Kis-Duna vette körül a területet, nem volt hova elcsámborogniuk. Adatközlőink szerint itt általában ifj. Hanus József juhász tartotta a birkáit, ill. az egyik komolyabban fagykáros esztendő – feltehetően 1952 - után, megfelelő mennyiségű előkészített takarmány hiányában a disznóit is, akár hosszabb időre is őrizet nélkül hagyva őket, elsősorban delezőidőben. Kis víz idején előfordult, hogy a Kis-Duna befolyása kiszáradt, ilyenkor azonban elég volt ezt a részt lekeríteni karámmal, és máris el volt zárva az esetleges egerút. A terelőkutya azonban a juhász távoztával is ottmaradt velük, „aki” – ha igazán jól volt betanítva – gazda nélkül is ráncba szedte az állományt, ha azok netán elfeledték volna, mi a rend.

Ezt a középkori hagyományokkal rendelkező őrizetlen legeltetést váltotta fel a későbbiekben az egyéni legeltetés. Ahogy már mondtuk, a sziget erdeit folyamatosan irtották, amiből aztán, mivel a széna jó üzletnek számított, általában kaszálókat alakítottak ki. Éppen ezért sem a csökkenő erdőterületek, sem a kaszálók megóvása miatt nem volt kívánatos az ottani legeltetés. Az erdőre az

ottani növényzetet, gyenge hajtásokat lerágó marhák, a kaszálóra pedig a földet feltúró disznók voltak veszélyesek. Az előjáróságok tehát a marhákat az erdőből, a disznókat pedig a kaszálónak való rétekről tiltották ki. Ez a tiltás április 24-től, Szent György napjától, a rétek tilalmazásától rétszabadításig, vagyis a szénabegyűjtések, betakarítások végéig, általában Szent Mihály napig (szeptember 29.) élt. A szekcsői jobbágyságok 1822-ben az uradalommal való vég nélküli pereskedés folyamán többek között azért is tiltakoztak, mivel az uraság a szigeten olyan helyen rendelt el marhalegeltetési tilalmat, amit nem tudnak megakadályozni, az okozott kárért pedig fizetniük kellett. Így aztán szükségessé vált, hogy a területen keresztül-kasul bolyongó jószágokat állandóan őrizze valaki, nehogy a tilosba menjenek. Ez vagy családonként történt, vagy néhány család összefogva intézte a pásztorkodást - ami azonban nem jelentette azt, hogy az őrzők egyfolytában az állatok sarkában lettek volna. Egy 1829-es levéltári bejegyzés szerint a szigeten az állatokat - iskolalátogatás helyett - a gyerekek őrzik. Ők aztán napjában néhányszor rájuk néztek, ha kellett, elterelték a tilosból, estére pedig behajtották őket a karámba – a köztes időben meg élték a maguk szabad életét, összebándáztak, fürödtek, halásztak, madarásztak, „mint afféle gyerekek”, mondanak nálunk.

Az egyéni legeltetés ugyan kisebb részben szinte a mai napig fennmaradt, később az állatállományt közös legeltetésre, pásztorolásra „állították át”, vagyis a jószágokat Szent György és Szent Mihály napja között egyre inkább megfelelő „szakemberek”: gulyás (csordás), kanász, juhász gondjaira bízták. Ez nálunk vélhetően a szigeti megtelepedés előrehaladtával, az 1900-as évek első évtizedeiben történt meg. Talán a földművelés elterjedésével az egyre összefogóbb szoruló legelők és a földmunkák elvégzése indokolta, hogy olyanok foglalkozzanak a legeltetéssel, akiknek belefér a „hivatali” idejükbe, hogy a közös jószágot a megfelelő körülmények között felügyeljék. Az uradalomban persze a jószágállomány felállításának kezdetétől ez volt a módi, de feltehetően egyes nagygazdáknak szintén megvoltak erre a saját pásztoraik már korábban is.

A szigeti állatok létszáma minden időszakban más nagyságrendben mozgott. Általában véve remek helyük volt az ártérben, de sokszor adódott olyan helyzet, ami negatívan befolyásolta az állomány létszámát. Az árvizek, amennyiben a gazdák nem intézkedtek idejében, értelemszerűen sok bajt tudtak okozni. Említettük már az Angyal-fokon összezsúfolódott marhákat, „akik” a víz fogságában nádat ettek, ami miatt félő volt, hogy betegséget szednek össze. Az állatok ár előli mentésének ilyen esetben gyakori módja volt, hogy átúsztatták őket a Dunán. Ilyenkor azonban egy részük belepusztult a folyóba, pláne, ha késve rukkoltak neki, és a jószágnak sokat kellett úsznia, vagy hideg volt a víz. De megvámolhatták őket a betegségek és fertőzések is. A szabadlegeltetés idején persze mindig akadtak elbitangolt, ellopott jószágok, ill. a 18-19. század folyamán még gyakori farkasok is „egyelték” az állományt a téli időszakban. A mindenkori gazdasági helyzet úgyszintén tudott hatni az állattartás egészére. Pld. a két világháború vagy az 1929-33-as gazdasági válság értelemszerűen visszafogta a gazdálkodást. A Rákosi-rendszer éveiben, a beszolgáltatások idején az állatállomány ismét csak megcsappant, az általános szegénységnek köszönhetően a kevés maradék is igen rossz bőrben volt. Már a mai Dunafalváról beszélünk, amikor felidézzük az 1956-os jeges árt, amely újabb hatalmas csapást jelentett az állatállománynak, nagymérvű pusztulást vonva maga után. Az 1960-as TSZ-esítés megint csak újabb veszteségeket jelentett a gazdáknak. Lovuk nem maradhatott, tehenük csupán egy, ill. annak a szaporulata, egy anyagkoca és a szaporulata, valamint tizenöt birka. A többi jószág a megalakuló Kossuth TSZ állományába lett besorolva. Csak az ezt követő évtizedek hoztak némi hosszabban tartó javulást a háztáji állatállományt illetően. A TSZ, különösen a kezdeti időkben többféle állatot is tenyésztett, de 1980-ra ez néhány fogatos lovat leszámítva, kizárólag a marhaállományra olvadt le.

Ami az állatfajtákat illeti, ez évszázadokon át nagyjából változatlan volt, bár a számarányuk, létszámuk minden időben változott. A 18-19. században, legnagyobb méretben általában a marhatartás dívott. Az Árpád-kor kistestű, kisszarvú marhái helyét a 14. századtól a nagyobb testű és szarvú marha vette át, az 1500-as évektől azonban már a magyar fehér marha van elterjedve, amely a Bésán-uradalom szigeti birtokán még a 20. század első felében is jellemző. Ez a fajta viselte a legjobban a szilajtartást, vagyis szinte belepaszolt a szigeti környezetbe. Ökörnek is a legalkalmasabb volt, mivel igénytelen volt, jól bírta a meleget, ráadásul hosszú léptű volt és serény járású. A magyar és a 17-18. század fordulóján Szekcsőre beköltöző szerb jobbágyság elsősorú

igásállata ugyanis mind a középkorban, mind a szállások időszakában egyértelműen az ökor volt. Velük szántottak és fuvaroztak úgy maguknak, mint az uraságnak robotban. A tehen náluk szintén igásállatként szerepelt, a tejeltetés akkoriban még nem volt szempont. A tejet inkább a borjúnak hagyták meg, hogy minél jobban kifejlődhessen, mivel a marhákat az igavonáson kívül eladásra szaporították. Ezeket aztán vagy a felbukkanó tőzsérek vásárolták meg, vagy a vásárokon cseréltek gazdát. (A feljegyzések szerint a hozzánk legközelebbi marhavásár Bátán volt.) A tejtermelés csupán a 20. század fordulóján kerül előtérbe, amikor a magyar fehér marhát a parasztgazdaságoknál lassan lecserélik. Több fajtavál való próbálkozás után az 1930-as évektől végül is a piros (magyar) tarka tehenek maradnak meg általában. Ezek jó része szintén a szigetben volt, a feljegyzések szerint azok a szekcsői asszonyok, akik a túlparton laktak, ladikkal jártak át fejni őket. A tejtermelésre való átállást, és egyben a szekcső-sziget önállósodását jelzi, hogy 1924-ben tejszarnok (korábban: tejgyár) nyílt a szigeten, amely különféle formában egészen az 1990-es évekig működött. A háztáji tejnek a tanyákról a csarnokba való szállítmányozására nagyjából az 1970-es évek végéig külön fuvarosok álltak a rendelkezésre. Ők a különböző időszakokban ketten vagy hárman voltak, felosztva maguk között a külterületet. Kora hajnalban keltek, majd sorba véve a tehenes gazdák tanyáit, hozták be a tejet a délelőtt folyamán a faluba. A csarnokban feljegyezték a leadott mennyiséget, aztán a fuvarosok visszafelé kiszállították a kiürült kannákat. Időnként afféle „potyautasaik” is akadtak: ifj. Hágen József még jól emlékszik, hogy az északi részek fuvarosa, id. Szabados (Barka) István télen gyakran hozta el őt az iskolába a sáravárosi tanyájukról.

Bikartartás a házaknál nem volt engedélyezve – a község vagy az állam tulajdonában lévő tenyészbikák ellenben voltak, egyes komolyabb gazdákhoz helyezve ki tenyésztésre, amellyel a szűkebb környezet marhafedeztetését hivatalos formában megoldották. Adatközlőink szerint a legutóbbi ilyen gazda Krammer-Király (Rozsos) István volt az 1960-as években, ekkor már a TSZ alkalmazásában, ahol a tenyészbikák kifutása után a TSZ inszeminátor-telepet is létesített. Az uradalomnak természetesen saját tenyészbikái is voltak. A két világháború között, bár a nehéz gazdasági helyzetet a kisbirtokok állatállománya megsínylette, továbbra is igen jelentős az állattenyésztés. Az uradalom és a 100 kataszteri hold fölötti nagygazdák fő profilja is ez, de a középbirtokosok is szép számmal foglalkoznak vele. 1931-ben, amikor a szekcsői lakosság mintegy egyharmada (kb. 1800 fő) a szigeten élt, Szekcső szarvasmarha-állománya 1694 darabot számlált.

A marhák mindenkori, folyton változó létszámáról azonban az ennél korábbi adatok aligha tudósítanak pontosan. A jobbágyok ugyanis igyekeztek az összeírók elől eltitkolni igásállataik számát, hiszen annak függvényében szabta ki rájuk az uraság az igróbot mennyiségét, ahány erre alkalmas állatuk volt. Erre a „bliccelésre” a sziget a 18-19. században kiválóan alkalmas volt. A nehezen járható, átláthatatlan ártérben ugyanis könnyen el lehetett rejteni akár nagyobb mennyiségű állatot is, elvgre a szekcsői marhák legnagyobb része ideát volt.

A marhatenyésztés persze, ahogy már említettük volt, az uradalomnak is mindenkori fő jövedelmei közé tartozott. A szabadtartás még a 20. század elején is jellemző itt:

*„Dunaszekcsőn a Jankovich-Bésán-féle háromezer holdas nagybirtok a Mohácsig leterjedő nagy dunai szigeten fekszik; itt még a régi állat-tenyésztés dívik, fehér magyar gulyák, szilaj ménes, szabad aklas juh-nyájak legelnek a sík területen.”*  
(Tolnavármegye és a közérdek, 1913. január 7. XXIII/XI. évf., 2. sz.)

Azért az uradalomban is épülnek istállók a jószágok részére. Az első világháború idején építik fel Újistállót. 1936-ban - más adatközlők szerint az 1940-es évek elején – települ meg Istvánmajor, vagy, ahogy ma hívjuk, a keresztfoki majorság. Itt épül fel a legutóbbi időkből elbontott nagy istállóépület, amelynek a földszintje a lábasjószágok számára lett kialakítva, a felső szintje pedig terménytároló volt. Itt tartják egy rövid ideig az uradalom szarvasjószágának egy részét, amelyeket aztán az 1946-ban államosítanak, majd egy részüket juttatásként megkapják az újdonsült gazdák a nekik kiosztott föld mellé.

## Nálunk történt

Bár a szigeten nem voltak gyakoriak, de azért igavonó jószágként ismerték a bivalyokat is, amelyeket elsősorban a Jankovich-uradalomban használtak, ott már 1823-ból is meg vannak említve. Történt egy ízben még az 1940-es évek elején, hogy egy meleg nyári napon az uradalom bivalyfogata érkezett a Veréb-malomhoz, (a mai Malom köz sarkán, ahol most ifj. Pethes Sándorék laknak), feltehetően gabonát őrletni, amelyet abban az időben id. Hochrein Jakab bérelt. A malom előtt elterülő Herrmann-gödör akkor még tele volt vízzel, és amikor ezt a bivalyok meglátták, megvadultak: a szekeret hajtóstól, gabonástól elragadták, és belevetették magukat a vízbe. A gazdájuk hiába is igyekezett őket kiverni onnét: amíg a bivalyok meg nem unták a fürdözést, nem lehetett őket kikényszeríteni a szárazra. Egybehangzó adatok szerint némelyek a Herrmann-gödröt régebben Bival-foknak is hívták – talán éppen ez az eset szolgálhatott neki

A tehenek, esetleg ökrök azonban nem csak a tejtermelés miatt voltak jelen a legtöbb szigeti portáján. Nagyon sokan továbbra is igavonóként használták őket, vagyis fogatolásra, szántás-vetésre is alkalmasak voltak még az 1940-50-es években is. Kisebb háztartásokban a tehen szinte gazdaságosabbnak számított a lótarásnál, hiszen az igavonó munkák elvégzése mellett tejet is adott.

Ugyanakkor az állomány egy részét eladásra is tenyésztették. Ez még a szegényebb családoknál is előfordult, akiknek saját lovuk, kocsijuk nem lévén, az eladásra szánt jószágot alkalmanként gyalog vezették el a legközelebbi vásárra, ahogy erre mai időseink még emlékeznek.

A szocialista éra idején már a rendszer sajátosságainak megfelelően működött a marhatartás. Bár az államosítás, a beszolgáltatási időszak alapjaiban rázta meg az egyéni gazdálkodást folytató parasztszaládok, főleg a kuláknak minősített módosabb gazdák életét, az 1950-60-as években még nem volt ritka látvány a használatba nem vett területeken:

útszélien, árokparton, töltésoldalon legeltetett tehen. Ezeket néha a gyerekek őrítették, akárcsak bő száz évvel korábban. Ifj. Valkai Imréné Berger Irma (sz. 1951.) visszaemlékezése szerint ők pajtásaival a Berger-tanyával szemben lévő dunai zátonyon legeltették a teheneket – bár adódott olyan, hogy a játékba belefeledkezve egyszerre csak azt vették észre, hogy a jószágok a zátonyról kiballagva elbitangoltak az ártérben. Ezeket aztán még késő este is keresni kellett, viharlámpa fénye mellett... Azok, akik a határban, tanyákon éltek, könnyen találhattak legeltetésre alkalmas helyet a művelt földek és a kaszálónak kiadott területek mellett is. Később viszont ezt a légi permetezés megjelenésével értelemeszerűen abba kellett hagyniuk, ha nem akartak bajt a jószágnak.

Az 1960-as tsz-esítés az egyéni gazdálkodók lábasjószágainak, így a teheneinek nagy részét is elvitte a „közösbe”. Az újonnan megalakult Kossuth MGTSZ eleinte a nagyobb tanyákon tartotta őket, ahol a lovakhoz hasonlóan nemritkán a háziak gondozták a TSZ alkalmazásában. Egyes visszaemlékezések szerint a Beslin-pusztai majorság egyik istállóépületében, a későbbi Bikapusztán is voltak ebben az időben marhák, ebből utóbb, a marhatelepek megépülése után baromfínevelde, majd terménytároló lett. A formálódó TSZ a viszonylag csekély számú kezdő állományt további vásárlásokkal növelte. 1962-ben épült meg a mai központi telep első szakasza. Egyes adatközlők szerint a helyszínen már adott volt néhány épület. Adatközlőink információi, mint általában, itt is igen ellentmondásosak. Egyesek szerint a *Szabadság* TSZ építtette ezeket az épületeket 1950-52 között, de lehet, hogy akkor már megvoltak valamelyik magánzónánál, csak használatba vették. Megint mások szerint itt 1960-ig üres terület volt, és a szóban forgó épületek egyszerre épültek a többivel. Az államosított területen álló épületeket tehát a TSZ átvette. Az egyikbe – a későbbi magtárba - Szűcs János gattergépjét telepítették be. A másik kovácműhely, a harmadiknak egyik fele asztalosműhely, a másik fele pedig a munkások pihenőhelye lett. Mellette felépültek a marhaistállók, és épültek disznóólak is. A Zátonyban ez idő tájt pár évig növendék üszök voltak elhelyezve a legeltetési időszakban. Az 1970-es években viszont a termelőszövetkezetnek már több saját építésű marhatelepe is volt. Kiss-pusztán a disznóhizlaldából átalakított borjúnevelő, Leneskertben az ún. „szabadtartásos” istálló. Kocsis János tanyája mellett a lovakon kívül szintén hízómarhák kaptak helyet, ill. megépült a ma is használatos központi telephely újabbik fele,

amelynek állatállománya korábban az államosított Krammer-Király (Rozsos)-tanyán, a későbbi kényszervágóhíd környékén volt elhelyezve. Az itteni jószágok egy része legeltetési szezonban a Füldben épült karámban volt szabadlegeltetésen.

Szintén működtetett marhatelepet a Bajai Állami Gazdaság a Jankovich-uradalom majorságaiból államosított Keresztfokon és Kopárháton, bár ezeket 1977-ben felszámolták, a volt majorsági épületeket pedig zömmel lebontották. A TSZ és az Állami Gazdaság marhaállománya ezekben az időkben mintegy 40-50 embernek jelentett állandó munkahelyet. Ugyanakkor a rendszer lehetőséget hagyott az ún. háztáji állattartásra, amellyel igen sokan éltek is. A falu szarvasmarha-állománya 1975-ben 325 db a háztájiban, és 920 db a TSZ-ben. A tejtermelés Dunafalvának hivatalosan is termelt babért. 1977-ben a háztáji tehéntartó gazdák tejversenyét megyei viszonylatban is Tukker József nyerte meg, aki két tehéntől egy év alatt 13 373 liter tejet adott le. Ekkoriban már a hízóbikák tartása is gyakori volt. 1981-re a maradék fogatos lovakat leszámítva a TSZ állattenyésztése már csak a marhaállományra szűkült: 1949 db, ebből 424 tehén, 192 hízó, a többi borjú. A háztáji termelés még mindig működik, a TSZ-en keresztül ez évben 87 vágómarhát értékesítettek, míg a tejszarnokba 283 500 liter tej került be.

A szekesői állatállomány összetétele a 18. század közepén, a németek betelepedésével több változáson esett át. A német családok a teheneket már kezdettől fogva a tejükért tartották, igazállatnak pedig a lovakat használták. Ezek aztán nagyjából az 1800-as évek második felére a magyaroknál is részben kiszorították az ökröket, bár az uradalomban utóbbiakat a későbbi időkben is nagyobb mennyiségben használták munkára. Adatközlőink szerint az 1946-os földosztás idején elkobzott uradalmi vagyonban még voltak négyökrös fogatok is belőlük. A lovak jelentős részét a szekesőiek otthon tartották, hogy kéznél legyenek munka esetén, de azért jutott belőlük a szigetre is. A kezdeti időkben feltehetően ezek is őrizetlen legeltetésben voltak a bal parton, legalábbis erre utal a már említett helyi szóhagyomány, a lófej-legenda. Ezek szerint ugye a régi időkben annyira keskeny volt itt a Duna, hogy egy ledobott lófejen át száraz lábbal át lehetett kelni. Azt még könnyű elgondolni, hogy itt, a kőben szegény ártérben nem követ dobtak az elvékonyodott folyóágba az átkeléshez, mert az nem nagyon akadt – de miért, és honnan lett helyette éppen lókoponya? Legvalószínűbben a ridegtartás során a szigeten elpusztult lovak tetemeiből. Az elhullott jószágok egy részét vélhetően az akkortájt még gyakori farkas támadásoknak köszönhetően a kárvallott gazdák. Nem zárható ki, hogy akár rejtegették is egy részüket, ám ez esetben nem az uradalmi dézsma miatt próbálták meg eldugni, hanem az állam elől igyekeztek eltüntetni. A 18-19. században ugyanis az egyik legfájóbb állami adó a *forspont*, azaz előfogadás volt. Ezek szerint a lakosság köteles volt fogatos lovait az államnak munkára átengedni, amennyiben az arra járó állami tisztviselőknak, a katonaságnak vagy a hajóvontatásnak erre szüksége volt. Ez a kötelezettség lehetett a legnagyobb dologidőben is, amely értelemszerűen plusz strapálást jelentett a jószágoknak, és a gazdát is kivette a munkából. Ilyenkor jól jöhetett a szigeten szabadon tartott ló, amit forspontra kirendelt jobbágy – mit tesz Isten! - éppen nem talált meg az ártérben, vagy esetleg le is tagadta, hogy van neki egyáltalán. Szélsőséges esetben akadt, aki a lovát is lecserelte ökrökre, mivel a forspont csak lovakra vonatkozott. 1872-ben Szekeső lóállománya 597 db volt, ebből kétszáz volt a szigeten. Lovaink az első időkben a könnyű magyar parlagi lófajtához tartoztak, a nagyobb fajtájú, nemesített lovak a 19. század folyamán, a mura-lovak és a sodrottak pedig a 20. század fordulóján kezdenek elterjedni. Ebben az időben már nem csak igavonásra használják őket, hanem az uradalom és a németek eladásra is tenyésztek. Az uradalom lótenyésztésének központja az 1940-es években adatközlőink szerint Józsefmajorban - Kopárháton - volt, ahol karámban voltak elhelyezve. A szigeti gazdák általában persze igavonásra tartották őket a portán.

A lovak igavonó szerepe a háború után is sokáig létfontosságúnak mondható. (Ez részben a mai napig megmaradt nálunk.) Az 1945-46-os években különösen nehéz időszak volt. A lovak egy jó részét az orosz katonák általában elrekvirálták, jobb esetben legyengült, használhatatlan jószágokat hagyva itt helyettük. Ráadásul a gépesítés pedig igen alacsony határfokon, kevés géppel működött, úgyhogy az újonnan földhöz jutott gazdák számára a maradék, kimerült állománnyal eléggé nagy problémát jelentett a földek művelése. A helyzet némileg javult 1946 őszére, amikor az uradalom lóállományát (is) államosították. 1948 októberében a volt Beslin-puszta központtal megalakult az első szigeti TSZ, a *Ságvári*, 19 taggal, 230 kataszteri holdon. A megalakulás katalizátora leginkább

a beígért állami támogatások, vagyis a kiadott vetőmag, termelőeszközök és állatállomány ígérete volt. A tagság azonban nem volt túl aktív. A központilag biztosított vetőmag felhasználását ellenőrző biztosoknak eleinte a jómódú magángazdák szépen munkált földjeit mutatták meg a gondozatlan TSZ-földek helyett. Ennek ellenére a rend valamelyest helyreállt, 1950-ben újabb TSZ alakult *Szabadság* néven, 150 kataszteri holdon, 14 családdal. Úgy tűnt tehát, hogy mindenki megtalálja a számítását: a szövetkezetiek is, a magánzók is. Az 1950-es évek elején kialakuló politikai irány azonban megtörte a kialakuló fejlődést. Az erőszakos TSZ-esítés igencsak kedvét szegte a magángazdálkodóknak, a terménybeszolgáltatás növekvő mértéke ugyanakkor mindkét

### Nálunk történt

Az 1930-as években a lovak herélése nálunk a lóistálló melletti töltésszakasz oldalában történt, akkor már a szigeten is ügyeletet adó, aktuális szekcsói állatorvos közreműködésével. (Korábban vagy olyanok végeztek, akik mesterségszerűen ezzel foglalkoztak, vagy hozzáértő pásztorok.) A kényes művelethez többen kellettek, hogy a lekötött lovat megtartsák. Egy ízben id. Bradics Varga Mihály (sz. 1894.) egy hatalmas ménjét kezdték ivartalanítani, ám a pányvázáshoz használt kötél hirtelenül elszakadt. Az ekkor már megsebzett, jókora jószágot így nem tudták megtartani a segédek, és elszabadulva elmenekült. Egészen Király (Gurcsi) József Felső közti kovácsműhelyéig szaladt, ott azonban már elfogyott az ereje, és az egyik sarokba bebújva megállt. A vad futástól a lágyékán ejtett seb tovább szakadt, a belső szervei is kezdtek kifordulni. A halálosan megsérült, szerencsétlen párát végül a kovács, id. Király (Gurcsi) József ütötte fejbe az egyik kovácsoláshoz használatos kalapácsával, hogy megszabadítsa a szenvedéstől. A jószág balsorsa és a gazda kára mindössze egy darab elhasználdott kötélben múlt. Történt mindez abban az időben, amikor több lótulajdonos félig tréfásan, félig komolyan úgy tartotta:

szektorra negatívan hatott. Ehhez jött még a kedvezőtlen időjárás. 1952 júniusában (!) olyan fagykárok voltak, hogy némelyik szigeti lakos a következő év kora tavaszán az alig kibújó bodzahajtásokat igyekezett lelegeltetni a téli takarmány híján maradt jószágokkal. Ebből veszekedés is lett, mivel a magtár környékén a különböző gazdák egyszerre szerettek volna lovat, tehenet és disznót is jóllakatni, de a korai hajtásokból nem jutott mindenkinek. Ezen körülmények az állatállományt is megviselték. Szemelác (Maton) Istvánnál a gerendákhoz kötötték fel a lovakat, hogy állva maradjanak, mivel annyira el voltak gyengülve, hogy félő volt: lefekvéskor összeverik magukat, utána pedig nem lesz erejük felállni. Bradics Mihályné Martina Terézia (sz. 1922.) szerint a Lenes kerti tanyán a saját lovaikat abrak híján lisztes vízzel itatták, hogy ne pusztuljanak éhen.

Az 1956-os árvíz idején a mentésnél a lovaknak persze akadt

munka bőven, hiszen jórészt nekik jutott részül kimenekíteni gazdáikat, és azok ingóságainak egy részét. Mivel az életveszély ellenére sokan nehezen váltak meg lakhelyüktől, a víz elől menekülő lovas fogatok sokszor csupán az utolsó pillanatokban indultak el a biztonságot jelentő vidékek felé. Ilyenkor a jószágoknak igen gyakran kijutott a gyeplőszárból, az ostorból is, hogy még idejében maguk mögött hagyják a fenyegető vízárt. Egyes visszaemlékezések szerint néhány helyen a kimenekített jószágok sorsa továbbra sem volt könnyű. Mivel a menekítés során takarmányt nem mindenki tudott magával vinni, vagy nem eleget, a befogadó családok némelyike pedig akkoriban nyilván szintén nem volt bővében az ilyesminek, azonban a hetekben az állatok egy része eléggé sokat éhezett.

A falu újjáépítése és a beszolgáltatások megszüntetése után volt néhány könnyebb év, de aztán jött az újabb sorsforduló. Az 1960-as tsz-esítés a magángazdálkodók loállományát (is) közös tulajdonba vette. Ezt olyannyira komolyan vették, hogy pld., aki lovának kényszerű leadása után új lovat vett, annak az új lovát is elvitték. A szövetkezetbe adott földeket területenként különböző TSZ-brigádok művelték, a közöttük kiosztott loállomány az adott területen megtalálható nagyobb tanyák istállóiban nyert elhelyezést. Pld. Kocsis András tanyáján (ezt ma inkább Andok István tanyájaként ismerjük) 8-10 darabról tudunk, a lenes kerti Martina (Bradics)-tanyán 17 darab volt

## Nálunk történt

Az 1950-es évek második felében későbbi tanácselnökünk, id. Balogh Ferenc még a Baranya Megyei Állatforgalmi Vállalatnál dolgozott, mint felvásárló. A környékbeli falvak bejárása miatt a munkaideje gyakran késő estébe nyúlt, így nemegyszer kellett hazajönnie már sötétedés után Dunaszekcsőről a szigetbe a csiklis ladikosok segítségével. Egy ízben, már az est leszállta után éppen indultak volna az akkori ladikossal, Papp (Pite) Andrással át a falvai partra, amikor azt hallották, hogy a túlsó parton mintha nyerítene egy ló. Ettől persze nem ijedtek meg: beszálltak a ladikba, és evezni kezdtek hazafelé. Már jól bent jártak a folyóban, közben beszélgettek is, mikor azt vették észre, hogy nem messze tőlük prüszköl valami a vízben, és feléjük tart.

Látni ugyan nem láttak semmit a sötétben, de a hangokból hamar kitalálták, hogy egy ló úszik a Dunában, éppen a ladik irányába. Megijedtek: ha a jószág úgy gondolja, hogy megpróbál hozzájuk csatlakozni, jó eséllyel felborítja a ladikot. Ez a kényszerű fürdön túl a veszéllyel is járt volna, hogy a Ferkó bácsinál lévő pénz, amit az üzletkötéseknél kapott, menthetetlenül elázik. Gyorsan elhallgattak, és szép csendben irányt váltottak. Sikerült is elkerülniük a vízbe úszó lovat, és szerencsésen kikötöttek itthon. Amikor már biztonságban voltak, akkor hallották, hogy a vasalt patájú jószág is partot ért: patkói már a szekcsői part menti köveken csattogtak. Később kiderült, hogyan került a ló éjnek idején a vízbe. A szigeti születésű Csere István, aki akkor már Dávodon lakott, megvette Kozári József szekcsői fuvarostól, ám a paripa megszökött új gazdájától, átvágott a szigeten, majd a Dunán keresztül hazaúszott. Úgy látszik tehát, hogy nem csak a macska képes

beistállózva, de brigád-lovak voltak a Pirisa-tanyán, vagy a Wagner-tanyán is. Szintén a Lenes kertben, Gyuricza Mihály özvegye, Frányó Mária tanyáján csikókat tartottak, az ottani legelőt egy ideig csikólegelőnek is hívták. A már említett, Kocsis János tanyája mellett épült istállóban egy ideig szintén lovakat tartottak, (általában vágni való selejteket, csikókat, és az ottani brigád fogatos lovait), ennek egy részét építették át a hízóbikák számára 1961-ben. Lótartás volt a Zátonyban is, ahol a legeltetési időszakban, karámban tartották a csikóállományt. A későbbi Posztó-épületben szintén fogatos lovakat helyeztek el, majd az 1970-es évek elején a TSZ teljes lóállományát ide központosították. A lovak az első időkben igen sok munkát végeztek a TSZ-nek úgy a fogatolás, mint a földmunkák során. Még a gépesítés felfejlődése idején, 1972-ben is 24 fő fogatos dolgozott velük. Nekik

általában a háztájiban maradt területek és a kisebb, gép számára nehezebben hozzáférhető földek művelése jutott. Persze a házaknál is szép számmal voltak: 1976-ban pld. még öten szekérfuvaroztak velük hivatalosan is a faluban, (nem hivatalosan ennél azért több ló volt a lakosság tulajdonában), a TSZ lóállománya pedig 99 darabot számlált 1977-ben. Ez utóbbi tény sokáig elég nagy bosszúságot is okozott, ugyanis az istállójuknak használt későbbi Posztó-épület, pláne a központosítás után igencsak rontotta a faluközpont képét, mivel mind az épület állaga, mind a környezete hagyott kívánnivalót maga után. A TSZ végül 1980-ban költöztette át a lovakat a központi telepre. Így az 1800-as évek közepén épült egykori Bésán-féle birkaakol, amelyben az 1940-es években a Jankovich-uradalom disznói, a szocialista időkben pedig a Kossuth TSZ lovai voltak, végül egy komoly felújítás után jó néhány évre a bajai Finomposztó Vállalat dunafalvi üzemének adott otthont, ma pedig fatelep.

Bár változó mennyiségben, de minden időben tartottak elődjeink disznókat is a szigeten, amelynek már adatolt középkori előzményei is vannak. III. Béla király (1172-96) idejéből való a szigeti határ első leírása, amelynek egyik részét Disznólegelőnek, vagy Disznómenedéknek hívták. 1446. október 16-án határjárást tartottak, hogy ennek a helynek a hovatartozását, amely valahol a mai Kutas környékén lehetett, Töttös László és a fehérvári káptalan között elrendezzék. Az 1741-es szerződésben már magukról az állatokról is szó esik. Ezek szerint a „sörtésmarhátnál” csak akkor adnak le tizedet, „a midőn makk terem az uraság határjában”. A disznókat az árvízmentesítés előtt általában szintén szabadon tartották, amelynek a sziget erdői kiváló szálláshelyül szolgáltak. A

legkorábbi fajtákat tekintve nincs igazi behatárolás, általában parlagi disznóknak lehet őket nevezni, annak mindenféle alfajával együtt. Ezek a mi tájegységünkön a bakonyi sertéstől eredtek, amely már a honfoglaló magyarság idején itt élt a Kárpát-medencében. Ezeket szorította ki a ma is ismert mangalica fajta valamikor az 1800-as évek elejétől, amely részben a bakonyi kereszteződéséből alakult ki. Ezek a régi fajták még igazán strapabíró jószágok voltak, és a parlagi tartásmódnak köszönhetően igen vadak is. Nem féltek sem az embertől, sem a kutyától, de még a farkas is tartott tőlük, ha kondában voltak. Különösen így volt ez malacozás idején. A feljegyzések szerint nem volt ritka, hogy ezeket vágáskor meg sem próbálták kézzel megragadni, hanem póznára szerelt vasbilinccsel, disznófogó vassal kellett távolról elfogni. Ugyanakkor a szabadtartásnak volt egy extra hozadéka is: a tenyésztett kondákba a környéken járó vaddisznók is hajlamosak voltak „bekeverni”, amely aztán tovább „acélosította” az állományt. Ezeket a fajtákat, a keresztezéseket is ideszámítva, a 19. század folyamán az akkoriban „divatos” módszerrel: makkoltatással hizlalták. Egy kondában (akkori nevén: *pucellában*) 2-300 disznó volt, akiket kicsaptak a tölgyesekbe tavasztól őszig. Télen a szállásokon elzárták őket, de a makk továbbra is megjárt nekik: az asszonyok ezt zsákba szedték, úgy „tálalták” őket az állománynak. A makkon kívül az ártérben számtalan csemegével tudták kényeztetni magukat. A mocsaras részeken a nád, gyékény gyökerét, kagylókat, békát, sőt, a sekély vízben megszorult halakat is jó étvággal fogyasztották. Ugyanakkor igencsak fogukra való volt a lehullott gyümölcsök mindenféle fajtája is. A makkon azonban csak részben tudtak felhízni. Az igazán nagy hízók inkább a makkoltatás első világháború előtti megszűnését követően szaporodtak el. Az utóbbi időkben népszerű angol hússertésfajták, ill. keresztezett fajtájuk a korábbiakkal, amelyek messze nem voltak olyan szívósak, mint elődjeik, az első világháború után, a szabad tartás megszűnésével kezdtek terjedni. Ezeket azonban már ólban tartották, kukoricán. A mangalica a 20. század első felére lassan visszaszorul, vagy keveredik az újonnan felbukkanó angol hússertés-típusokkal. A második világháború előtt adatközlőink szerint általában korvald (cornwall) vagy bercsi (berkshire) típusok voltak, jellemzően feketék, a kesék (fehérek) nagyjából a TSZ-esítés idején jelentek itt meg.

Ebben az időszakban a 100 hold feletti szekcsői nagybirtokosok közül, akik általában a szigetben gazdálkodnak, szinte mindegyik foglalkozik komolyabb volumenű disznótenyésztéssel és hizlalással. A makkoltatás már a múlté, a disznók, ha időnként legelnek is, már ólakban, hizlaldákban gyarapodnak, kukoricán és krumplin. Az uradalom, aki természetesen a disznóüzletből sem maradt ki – évente több vagonnyi hízót exportáltak - mint már mondtuk, még az 1940-es években is mangalicákat tenyésztett a későbbi Posztó-épületben. Ezeket az uradalmi kanász, id. Horváth (Guduc) József egyik évben, epersezonban naponta lehajtotta az Alsószállásra, Ferenczi Péterék környékére, ahol nagy kiterjedésű eperfás rész volt. Ott aztán a konda előszeretettel habzsolta fel a leptogyogott faepret. Ennek azonban nem lett hagyománya, feltehetően azért, mert a mangalicákat hírhedten nehéz volt kezelni, nem mindig arra mentek, amerre szabad lett volna nekik. Nagyobb talajvíz idején delelőidejüket a Herrmann-gödörben többek között fürdéssel töltötték. Nagyjából ebben az időben még a lakosság is közös kondát tartott fent. Mai időseink még fel tudják idézni, ahogy Szent György és Szent Mihály napja között Németh (Bakacs) József kanász nagyjából a Felső köztől indulva végigvonult a sziget központi területein a kondával, miközben fújta a kürtjét. Így tudták a lakosok, mikor ér oda az állomány hozzájuk. Olyankor ők is kiengedték a maguk jószágait, amelyeket aztán a kanász leterelt (régai szóval élve: *palézta* őket) a mai alsó kompkikötő alá, ahol a disznók legelője volt. A disznók gyorsan tanultak: egyszer-kétszer kellett csak kiterelni őket a legelőre, később az öregebb anyakocák vezetésével már pontosan tudták az útvonalat oda-vissza. Néha olyan is adódott, hogy önállósították magukat. Pld. a Felsőközben lakó Hurtony Péter öreg anyakocája egy alkalommal útközben meggondolta magát, és visszafordult. Átúsza az éppen vízben álló Herrmann-gödört, és egyszerűen hazaballagott. Egyelőre nem tudni, hogy a közös konda mikor szűnt meg, de a 20. század közepén még szokásban volt, hogy egyes családok disznóikat továbbra is kicsapták legelni. Ki a régi helyre az ártérbe, ki pedig a Dunamajor déli részén a Ladánszki-gödör környékére, ami egy időben szintén disznólegelő volt. Ez talán annak a 3 holdnyi területnek a disznólegelővé nyilvánításával függhet össze, amelyet a Dunamajor felosztásakor nem tartottak alkalmasnak házhelyek számára. A lakosság a Dunamajor legdélebbi

részét szerette volna disznólegelőnek, amelyet 1946-ban a helyi Földigénylő Bizottság hivatalosan is a programjába vett. Biztosat azonban egyelőre nem tudunk erről.

A szocialista rendszer időszakában megint csak változtak a dolgok. A beszolgáltatások ideje alatt történő *feketevágások* elsősorban a disznóállományt érintették. Egyes korabeli újságcikkek szerint a Szekcsői-sziget a feketevágások melegágya volt. Ebben lehetett valami, mivel ez a környék továbbra is eléggé eldugott zugnak számított, ennél fogva igencsak alkalmas volt az éhes szájaknak szánt jószágok titokban, általában éjnek idején való levágásához és feldolgozásához. Persze időnként akadt ezeknek a zug-disznóvágásoknak „jóindulatú” szemtanúja is, aki a titkos akciót nem habozott jelenteni a felettes szervek felé. Az ilyen kitudódott „magánakciókat” aztán itt a szigeten is igen komoly börtönbüntetésekkel sújtották, de hát a szükség törvényt bontott. A késői szocializmusban aztán a helyzet normalizálódott.

Sertésenyésztéssel a TSZ is próbálkozott. A disznók eleinte a központi telepen voltak, az ellető pedig Kiss-pusztán került kiépítésre, részben az ottani Kiss-féle gazdasági épületek lebontásával. Mint említettük, később ezt az elletőt felszámolták, és a helyet hízómarhák számára építették át. A disznóhizlalda, amelynek maradványai még ma is látszanak, a Hild-tanya mellett épült fel. Végül a 3900 db-os ágazatot 1978 körül felszámolták, mivel a falukrónika szerint a gyakori fertőzéseket az állomány nem tudta leküzdeni. A háztáji gazdaságokban azonban nagy népszerűsége volt, ti. a régi időkkel ellentétben már nem csak a lakosság saját hús-és zsírszükséglete miatt termelte, hanem eladásra is bőven futotta. 1972-ben a falu teljes állománya 6356 db volt, 1981-ben pedig 2662 disznót értékesítettek. Adatközlőink szerint volt olyan időszak is, amikor hetente kétszer volt disznószállítás.

Lábasjószágokról lévén szó, nem hagyhatjuk ki a felsorolásból a juhászatot sem, amelynek egészen a legutóbbi időkig töretlen hagyományai voltak. A birkák (és a kecskék) szekcsői elterjedését valószínűleg az ide betelepült szerbeknek köszönhetjük a 18. század első felében, 1719 előtt még csak bejegyzés sincsen róluk. Ebben az időszakban szinte csak a rácok tartják őket, elsősorban a kecskéket, mivel az náluk tejelő állatnak számított. A század második felében lendül föl a juhtenyésztés, ti. akkortájt a gyapjú jó üzletet jelent. Mivel a szigeten a rácoknak külön szállása van (a mai Alsószállás környékén), nyilván ide is kerül át mind a birka, mind a kecskeállományból. 1830 körül viszont a számuk hirtelen lecsökken, mivel a gyapjú iránti kereslet megcsappan, a maradékot pedig a juhászatot szintén meghonosító uradalom tartja kézben. 1828-ban a szekcsői jobbágyoknál 50 kecskét és mindössze 9 birkát írnak össze. Ez a szám azonban megint csak részben valós, mivel az uraság a dézsmát ezekre a jószágokra is kivetette. Miután azonban zömük megint csak a szigeten kapott helyet, könnyű volt őket elrejtetni, hogy kevesebbet kelljen adózni utánuk. Egyelőre nincs róla konkrét adatunk, de feltehetően ezekben az évtizedekben épül fel az uradalom juhtanyája, vagyis a későbbi Posztó épülete a számadó juhász szolgálati lakásával együtt. Ez utóbbi, amely nagyjából a mai templom sekrestyéje helyén állt, volt 1946-1976 között a paplak, istállóépülete pedig az 1950-es évek elejétől 1974-ig, az új templom felszenteléséig a sziget kápolnája. 1865-ben ide tartozott még egy ismeretlen funkciójú épület is, körülbelül a mai magtár helyén, arra merőlegesen építve, ez azonban 1886-ra eltűnt.

A jobbágyfelszabadítás és a határrendezési perek lezajlása után gyapjasaink természetesen újra megsaporodnak, vagy csak „előkerülnek” valahonnét: 1897-ben Szekcsőnek 3067 birkája van. Nagy részük továbbra is a szigeten van, az anyákat külön tartják, őket a juhászok fejkik, vagyis ebben az időben már nem csak a gyapjuk és a húruk, hanem a tejük is hasznot hoz. Ekkortájt még szokásban vannak a birkabőrből készült ruhaneműk is: suba, mellény, sapka, gyapjából pedig szűr készül. A 20. század első felében, a háborúk és az általában nehéz gazdasági helyzet nyilván a juhtartást is nehezíti, de azért 1931-ben még mindig 2077 birkát számolnak össze a községben. A lassan elkülönülő szigeti gazdák birkáikat a helyi juhászok gondjaira bízzák, akik – akárcsak a disznókondát – Szent Györggy-naptól Szent Mihály napig tartják kint őket. Az adatközlők szerint az 1940-50-es években a szigeti juhászok: Márkus György, veje, id. Danca Ferenc, Raics Lukács, Urbán László, Dóczy József, id. Hanus József és fia, ifj. Hanus József, id. Valkai Imre, Szekeres Sándor. Érdekes, hogy Halász Ferenc nem említi meg a nagygazdák juhállományát, viszont megjegyzi, hogy a Jankovich-uradalom „magyar fésűs juhállománya megtekinteni való.”

A birkák a II. világháború utáni időszak állattenyésztésének is szerves részét képezik. 1945 és 1960 között nagy részüket továbbra is az egyéni gazdálkodó juhászok gondozták a legeltetési időszakban, elsősorban az erdőgazdaságtól (1945 előtt erdőbirtokosság) árverésen bérelt területeken, de akad olyan juhász is, aki jobbadán csak a saját állományát őrzi. Az erdők, a töltések mente és az ártér, aratás után pedig a kizöldülő tarlók adják a legelőanyagot a nyájak számára. Egyes földtulajdonosok fizetnek azért, hogy a régi hagyományoknak megfelelően a juhász a birkákat néhány napig az ő tarlójukon tartsa, mivel a birkatrágya kiváló tápanyag-utánpótlást biztosít a földnek. Máskor a juhász ezt ingyen vállalja, cserébe az így kapott legelőért. A visszaemlékezések szerint a juhász ilyenkor elemekből összeállítható, mozgó karámot vitt magával, amivel az adott területen elrekeszthette a jószágot. Ezt a módszert hívták fektetésnek. A birkák a legeltetési időszakban, karámokban háltak, a juhászok pedig mellettük amolyan egyszerű kunyhófélében, avagy ahogy nálunk mondják: *gunyhóban*, esetleg földbe vájt bunkerben. A szezon végével aztán a jószágot hazakerültek tulajdonosaikhoz. Azok persze, amennyire az időjárás engedte, továbbra is ki-kicsapták legelni őket a közeli dűlőkre, az ártérbe vagy esetleg az utcára is.

Akkoriban a fizetség a legeltetésért nem kizárólagosan pénzben járt a juhásznak. Id. Valkai Imre pld. a bárányszaporulat részéért vállalta a munkát. Minden második újszülött bárány, ill. a gyapjú fele őt illette, ha télen is kitarotta a gazda jószágját. Ha a gazda télen otthon tartotta az állatait, akkor a juhászt csak minden harmadik bárány és a gyapjú harmadrésze illette. A tulajdonképpeni haszon csak ezután jön, mivel az így gyarapodó saját szaporulat eladására szerződést kötnek az állatfelvásárlókkal. Némelyiknél plusz jövedelemként még a fejés is szokásban marad. Pld. az 1950-es évek elejéig ifj. Hanus József juhász saját állományában még működik. A tej egy része a tejszarnokba kerül, másik részéből id. Hanus Józsefné sajtot készít, amely aztán a bajai piacon talál gazdára. A falu első tanácselnöke, Raics Lukács, aki már a háború előtt is juhász volt - többek között a Jankovich-uradalomban is dolgozott – maga is fejte az állományát, amelyet a család szintén a bajai piacon értékesített. Adatközlőink szerint, miután 1960-ban leköszönt elnöki tisztségéről, a Zátonyban lévő birkaállomány mellett folytatta eredeti mesterségét, az anyákat például ő fejte.

A beszolgáltatások időszakában történő feketevágások, bár általában a disznókról szólnak a visszaemlékezések, részben a birkaállományt is érintették. Az 1956-os árvíz sajnos közülük is bőven megszedi a vámot. Id. Valkai Imre nyája pld. elpusztul, de a jószágeladási szerződésében felvett szokásos előleget a sorscsapás ellenére is vissza kell fizetnie.

A TSZ-esítés idején aztán újabb fordulat jön: a lakosság saját állományát be kell adni a közösbe. Egyes juhászok ezt megteszik, majd állományuk illetően való felszámolása után a TSZ keretein belül állnak munkába, egy részük teljesen más munkakörben. Más juhászok, akiket a TSZ juhászként nem akar alkalmazni, inkább elköltöznek a szigetből, hogy másutt megtarthassák foglalkozásukat és nyájukat, akár azon az áron is, hogy a családjukat jó időre itt kell hagyniuk. Így kerül pld. id. Dancsa Ferenc több évre Palotabozsokra, ifj. Hanus József pedig Dunaszekcsőre. A Kossuth TSZ első juhásza Dóczi József lett, aki korábban a kérészéletű *Vörös Október* TSZ elnöke volt. (Ez 1952-ben felsőbb nyomásra a *Ságvári* és a *Szabadság* kényszerű egyesüléséből jött létre, de két év múlva ismét különváltak.) A juhászok közül – a falukrónika szerint 1972-ben hárman voltak - egyikük mindig a lakosság háztáji jószágaire felügyelt, amelynek költségeit a gazdák a TSZ felé számolták el, a többi a TSZ saját állományát őrízte. A dunafalvi háztáji állományban az 1974-es összeírások szerint 1999 db birka van. A töltéseknek különösen hasznos volt a birkajárás, az állatok apró körmeikkel, ugyanis természetes módszerrel tömörítették a védgát talaját. Volt azonban néhány olyan szezon is, amikor a birkákat innen letiltották, mert valaki az aktuális, felsőbb döntéshozók között úgy vélte, hogy éppen ellenkezőleg, a jószágot inkább szétapossák a töltést. Ezt azonban később megint újragondolták, egyes adatközlőink szerint éppen az 1956-os árvíz tapasztalatai alapján. A TSZ-juhászatnak mintegy két évtized után lett vége. 1977-ben még 907 db birkájuk volt, de az ágazatot végül 1980 körül felszámolják.

Egyelőre nincs információ arról, hogy a szigeten mikor kezdett elterjedni a baromfitartás, de a vízi szárnyasok – libák, kacsák – vélhetően már a 18. század folyamán jelen voltak a szállásokon. Ezeket ugyanis szintén szabadon lehetett tartani, hiszen a nyílt vízben lévő állatokat a róka nem tudta elfogni, a szintén veszélyes ellenségnek számító vidra pedig lehetőleg az emberi lakhelyektől távol igyekezett maradni. Víz pedig még az 1940-es években is bőven volt a szigeten. Id. Miklós (Foki)

Jánosné Hurtony Teréz (sz. 1932.) visszaemlékezése szerint, amikor gyerekkorában iskolás kirándulás alkalmával felmentek a szekcsői várhegyre, és megnézték a szigetet, akkor lehetett látni igazán, hogy milyen sok különféle vízjárta hely van a bal parton. Ilyen körülmények között nyilván kézenfekvő volt libák és kacsák tartása a házaknál és a tanyákon. Állóvíz, kótyor, vízzel telt anyagödör, szóval afféle „kacsaúszató” sok helyütt akadt, amelyet a környékbeliek vízi szárnyasai megszállhattak. Pld. a Herrmann-gödörben lévő víz a disznók mellett nekik is alkalmas volt fürdőzésre. Egyébként ők sem voltak butábbak, mint a disznók. Eleinte egy-két alkalommal szükség volt a terelésükre, de gyorsan megtanulták az utat, és attól fogva reggel és esténként maguk jöttek-mentek, mindenki a saját portájára. A gazdáik a biztonság kedvéért persze megjelölték őket, pld. bevágták a körmüket, de a jószágok ritkán keveredtek össze a „szomszédsággal”. Akadt azonban olyan is, hogy a libákat a gyerekek pásztorolták, elterelve őket olyan helyre, ahol a libák kedvükre legelhettek, a gyerekek pedig egymással összebándázva, kedvükre játszhattak. Id. Csökli Ferencné Pap Júlia (sz. 1932.) még a gyermekkori nóta szövegére is emlékszik, amit ilyenkor énekeltek:

*Kihajtom a libám a rétre  
Magam is kiülök melléje  
Elkiáltom magam: liba-libuskám  
Üljél az ölembe, Mariskám!*

A szigeti csirketartásról túl sok információ nincs, de legkésőbb az állandó lakosok megjelenésével lehet egyidős. Nappal a szállás, a tanya udvarán vagy annak közelében voltak. Éjszakai elszállásolásuk részben ólakban történt, de szép számmal akadt olyan hely is, ahol a tyúkok egyszerűen az udvarban álló faágakon töltötték az éjszakát. A portákon persze ott voltak a kutyák is, hiszen az ártérben a különféle ragadozók, elsősorban a róka rendszeresen vámot szedett volna az állományból, ha a négylábú őrző-védőből hiány mutatkozik. Adatközlőink szerint így is megesett, hogy a kevésbé éber kutyák mellett besunnyogott az ellenség az udvarba, és akkor aztán „letáncolta” a baromfit a fáról. Ez úgy működött, hogy a róka addig körözött a fa alatt a szárnyast

nézve, míg az őt figyelő csibeféle ebbe beleszedült, és végül lepottyant az ágról.

A baromfitartás, azt leszámítva, hogy a korai idők sövénykerítésétől a mai beton-és drótkerítésig igen nagy előrelépés történt a porták elrekesztésének technikájában, alapvetően nem sokat változott a 20. század folyamán. Bár ez a ténykedés mindig is igazán háztájinak számított, a TSZ az első elnök, Gyenis Jenő idején még az 1960-as évek elején megpróbálkozott baromfitenyésztéssel is. A bikapusztai baromfinevelde, ahol kiscsirkék, tyúkok és pulykák is voltak, részben a korábbi Beslin-gazdaság cselédlakásainak felhasználásával települt. Az itt dolgozó asszonyok, különösen télen, nagyon sokat dolgoztak. Gyakran térdig érő hóban, gyalog mentek fel Bikapusztára. A körben elhelyezkedő épületekben elhelyezett jószágok etetése, itatása, almozása és a tojásgyűjtés a nyitott pusztán zajló hófúvásban szintén nem

### Nálunk történt

Néha azért előfordult olyan, hogy az egyébként szemfüles róka maga is csapdába esett. Taliga Dezsőék tanyáján (a korábbi Hauk-tanyán) történt, hogy az egyik ravaszdi egy éjszaka tyúkpecsenyéhez szeretett volna jutni. A háziak tyúkjai rendhagyó helyen éjszakáztak: egy üres, takarmánytárolásra való talpas hombárba (helyi kifejezéssel: *hambárba*) voltak elzárva. A hambár teteje azonban csak hosszú szálú szalmából volt. Ez ugyan az esőt nem engedte át, annál inkább azonban a rókát, „aki”, talán néhány egyéb udvari tereptárgy segítségével nem áttalott felkapaszkodni a hambár tetejére, és addig kaparni a szalmát, amíg nem jutott neki hely, hogy hozzáférjen az ingyen vacsorához. Beugorva a tyúkok közé, annak rendje és módja szerint el is ejtett közülük néhányat. Igen ám, de kifelé már nem volt olyan egyszerű a járás, mivel a hambár viszonylag magas, sima falát nem tudta megmászni. Ott is érte a reggel csapdába esve, aminek csak egy vége lehetett: a csapdába esett tyúktolvajnak a kárvallott háziak nem kegyelmeztek, és rövid úton

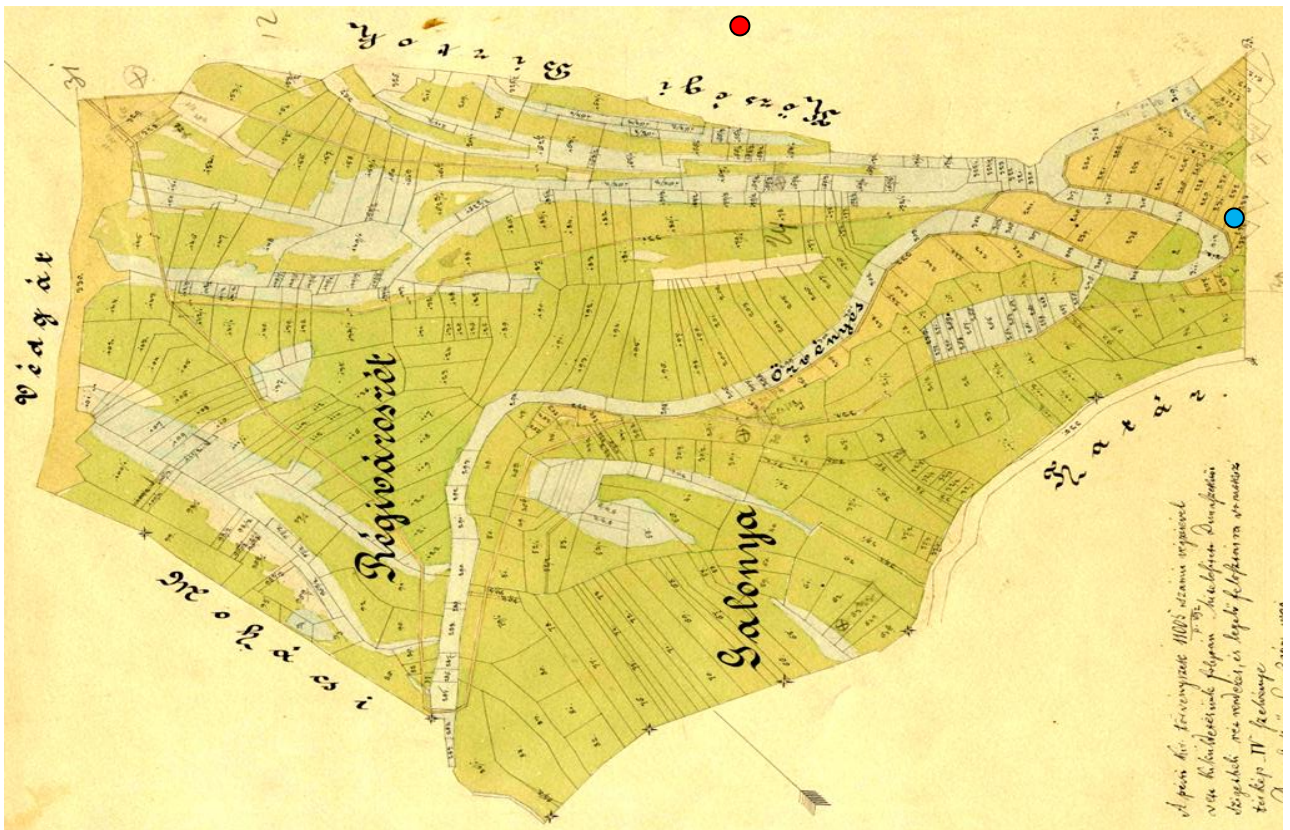
volt leányalom. A pihenőhelyiség fűtése akkor volt lehetséges, ha a dolgozók előbb lementek az Öreg-Dunára fát szedni. A másik baromfitelep Szücs János tanyája környékén volt. (Ma Schmidtné Halák Zsuzsa lakik ott.) A sok munka ellenére a telepek nem volt jövedelmezőek, úgyhogy az új TSZ-elnök, Sebők József néhány évi működés után meg is szüntette őket. A háztáji állomány persze maradt, bár néha itt is akadtak zökkenők, 1974-es évben pld. baromfipestis ütötte fel a fejét. Pethes Gyulánál, az Ady Endre u. 24. szám alatt 84 baromfit irtottak ki, amivel a járványt sikerült is megfékezni. A kárt a gazdának megtérítették.

A közelmúlt egyik állattartó módja volt a dunafalvi nyúltenyésztés, amelynek viszont nem voltak különösebb hagyományai nálunk. Komolyabb nyulászoklásról az 1976-os év falukrónikája tudósít, amikor is az ÁFÉSZ keretein belül Kisállattenyésztő Szakcsoport alakul, amely tulajdonképpen a nyúltenyésztést foglalja magában. A csoport 126 tagjából 70 dunafalvi, a többi dávod-püspökpusztai. A krónikás szerint ez a kezdeményezés a nőknek és a nyugdíjasoknak szánt munkalehetőséget a háztáji keretein belül. A január 1-én alakult csoport a második félévben a mintegy 1100 tenyésznyulából álló állomány fialtatásával már az év második félévében 15 195 nyulat adott le. Ténykedése jövedelmezőnek bizonyult, következő évben már 168 tagja van. A csoport tagjai általában vágónyulakat tenyésztenek, id. Szabó Istvánné pedig tenyésznyulakat tart. Ez a fajta nyúltenyésztés nagyjából a rendszerváltásig működött.

Bár nem annyira tűnik hagyományos állattartási módinak, de szegről-végről mégis idesorolhatjuk a szigeti méhészetet is, amelynek viszont megint csak középkori hagyományai vannak. A török időkben már biztosan folyik itt méhészet - nem csak a méz, hanem a gyertyakészítéshez kiváló alapanyagként szolgáló méhviasz miatt is. Az 1741-es szerződésben pedig dézsmát is kell adni belőle a földesúrnak. Ez megint csak azzal jár, hogy a méhek valódi létszámát, mivel jórészt a szigeti gyümölcsösökben tartják őket, eltitkolják az összeírók elől, holott a sziget a méhészkedéshez is kiváló terep. A dús ártéri vegetációnak köszönhetően a szorgalmas kis gyűjtőmunkások már kora tavasztól folyamatosan dolgozhattak a virágokon. Az ártér nedvesebb, páradúsabb klímája szintén sokat segített a száraz, meleg napokon, hogy a méh a mézelő fák virágjából ki tudja szívni a nektárt. A méheket a régebbi időkben gyékényből font kasokban tartották, az utóbbi évtizedekben ezeket azonban ládákra cserélték. Talán nem meglepő, hogy a házi fogyasztáson kívül is jó jövedelmet biztosító méhek elrablása minden időben népszerű bűncselekménynek számított. Nálunk, a szigeten az egykori méhészet emlékét a Méhes hát dülönév őrzi, a méhészet pedig – egy rövid ideig tartó TSZ-es próbálkozást leszámítva – a ma napig is tartja magát néhány magánembernél.

Ha a Szekcsői-sziget és Dunafalva régi helyneveit vizsgáljuk, jó néhány árulkodó nevet találunk. Csak néhány példa: Bikapuszta, Kecskés-erdő, Bival-fok, Lóúsztató, Tiseri-istálló, Karám, Új-istálló, Nagy legelő – mind az egykori állattartást jelzik a sziget különböző pontjain. De legelőként említik a Gyeper fokot, a Gyékényest, a Nagy Tözönt és Pocsolyát is. A kataszteri térképek szelvényein azonban ennél is több legelőt találhatunk a területen. Úgyszintén sokatmondó a már többször említett 1742-es úrbéri szerződés vizsgálata is. Itt a Bésán családnak beszolgáltatandó robot és dézsma mutatja a kialakuló szekcsői gazdálkodás formáit, amelynek jó része a szigetre is vonatkozik. A gazdák igavonó jószáguk mennyiségétől függően kaptak szántót és kaszálót, és ez alapján tartoztak árendát fizetni az uraságnak. Robotnak évi nyolc napot határoznak meg. Akinek igavonó jószágja van, azzal végzi, akinek nincs, az gyalogrobotot ad. Ezt a mennyiséget aztán az idők során uradalom igyekszik feljebb tornászni, amiből évtizedekig húzódó folyamatos pereskedés lesz. A sertéstizedről már szoltunk, de az állatok dézsmája érinti a bárányokat, a gödölyéket (kecskegida) és a rajméheket, és persze az aprójószágokat is: a gazdák évenként egy pár csirkét és tíz tyúktojást adnak be. A város pedig köteles leadni Szent Márton napjára hat hizlalt ludat, Karácsonyra „két hizlalt öreg pókát” (vagyis pulykát) és négy kappant (herélt kakas), végül Kisasszony napjára 12 fiatal récét. Innen jó képet kaphatunk a szekcsői állatfajtákról, amelynek nagy része – talán a baromfikat leszámítva – már a 18. század elejétől kisebb-nagyobb mennyiségben jelen volt a szigeten.

Lent: a szekcsői sziget déli részének határtérképe 1892-ből. A térképen látható, mennyire átszőtték a különféle vízmedrek a szigetet, amely nagyban segítette a 18-19. századi állattenyésztést. A korabeli térkép érdekessége, hogy a tájolása a mai észak-déli irányúakkal ellentétben nyugat-keleti tájolású. (Mi a mai térképeknek megfelelő irányba fordítottuk, ezért merőleges a feliratozás.) A könnyebb tájékozódás kedvéért piros ponttal jelölve a ma is meglévő Szemelác (Toma)-tanya, késsel a ma is meglévő Gombár-tanya helye. (Forrás: Baranya Megyei Levéltár, XV. 3. b.)



Jobbra: id. Pataki (Pfeil) József (sz. 1914.) tehén fogattal a Barkásban. A teheneket az ökrökkel együtt évszázadokon keresztül használták igavonásra. A képen látható magyar tarkák a 20. század első felében terjedtek el környékünkön, korábban a fenti képen látható magyar szürkéket használták, bár a Jankovich-uradalomban egészen az államosításig megmaradtak – lásd a fotót a könyv hátsó borítóján! (1950-es évek. Farkasné Pataki Margit gyűjteményéből.)

Balra: jelenleg ez az egy helyi fotó ismert a régi magyar szürke marháról, amely évszázadokig bevált fajtája volt a szigeti marhatartásnak. Sajnos, a képről több információ nem maradt. (1940-es évek. Horváthné Gyöngyös Mária gyűjteményéből.)





Fent: id. Barna Ferenc (sz. 1912.), a Bajai Állami Gazdaság állatgondozója Újistállónál. Ezt a hatalmas jószágot a volt uradalmi majorság istállóépületében az államosítás után tenyésztették, gondozója láthatóan büszke is rá. (1950-es évek. Madácsiné Barna Ilona gyűjteményéből.)



Fent: özv. Varga Istvánné (sz. 1919.) legeltetni viszi a teheneit. Háttérben a Veréb-malom épülete látszik a mai Malom köz sarkán. (1960 körül. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)

Jobbra: arról azért mindig tettek a pásztornépek, hogy a szabadban se haljanak éhen. Id. Száraz (Bajszai) József és id. Valkai Imre főznek a Zátonyban, mögöttük Bubreg Gáspár. Háttérben a növendék üszök látszanak. (1960-as évek eleje. Speizerné Deigner Mária gyűjteményéből.)

6 sorszám.

**FEDEZTETÉSI JEGY.**

A tehén tulajdonosának neve és házszáma:				Máté Sándor		
A tehén neve, színe és kora (esetleg tüszöknyvi száma):						
A megengedett				Fedeztetések sorszáma		
				I.	II.	III.
Fedeztetéshez használt bika neve és tüszöknyvi száma:				Rabló		
Fedeztetés ideje:						
Megjegyzés						

Kelt: Lőrincsháza 1948 év augusztus hó 6 n.

P. H. Mári József

a fedeztetési jegy kiadója

Fent: id. Máté Sándor tehénfedeztetési jegye. A fedeztetés csak állami tulajdonú bikákkal történhetett. (1948. Id. Magyarosi József gyűjteményéből.)



Fent: az állatpásztorok számára legeltetési időszakban csupán igen egyszerű hajlék jutott, amit mai időseink általában gunyhónak mondanak. Id. Száraz (Bajszai) József gulyás (sz. 1932.), lánya, Száraz Anna (sz. 1957.) és Buksi kutya a Zátonyban. (1963 körül. Deliné Száraz Anna gyűjteményéből.)





Fent: Gyöngyös Sándorné Vida Mária (sz. 1932.) fejő a TSZ szarvasmarhatelepén. A gépi fejés nagyban megkönnyítette az itt dolgozók munkáját, bár ez a korosztály a még kézi fejésről is tudna mesélni, hiszen korábban sem a TSZ, sem a gazdák nem használtak a fejéshez gépeket.  
(1970-es évek. Horváthné Gyöngyös Mária gyűjteményéből.)



Fent a természet egyik ritka csodája: a TSZ tehenészeti telepén született háromlábú borjú.  
(1980-as évek eleje. Gerencsér Bálint gyűjteményéből.)



Fent: a lóval való fuvarozás a mai napig élő munka nálunk – szekereket azonban már csak a képeken, vagy dísznek kitéve láthatunk. A szekér tetején Deli János.  
(1950 körül. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)



Fent: a lovak felhasználása igavonó jószágoknak a németek betelepülésével kezdődött az 1700-as évek közepén, amelyet később már a magyarok nagy része is átvett. A képen Deli János ekézik.  
(1940-es évek. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)

Jobbra: a lovak (és a szép jószágok általában) a gazda büszkeségei voltak, gyakran fotózták őket. Legifj. Bogdán György, Bogdán Katalin és id. Bogdán Györgyné Horváth Katalin mutatja fiatal csikójukat otthon, a Felső köz 1. szám alatt. A fénykép kedvéért a gyerekek ünnepi ruhájukba öltöztek. A fotó az eredeti negatívából lett előhívatva 2020-ban.  
(1950 körül. Id. Bogdán János hagyatékából. Szőke Éva ajándéka.)





Ha ló nincs, jó a szamár is. Ifj. Valkai Imre (sz. 1945.) a Galanyában, a Nagy-Örvényes partján épült Valkai-tanyán, ahol juhászattal és földekkel is foglalkoztak, úgyhogy itt akadt mindkét jószágból. (1959. Speizerné Deigner Mária gyűjteményéből.)



Fent: a lovak, mint hátasok is gyakoriak voltak a szigetben. Id. Király Sándor (sz. 1937.) lóháton otthon, a József Attila utca 18. szám udvarán. A képen látható lovat a TSZ-esítés után előfogatos lóként használták. (1950-es évek második fele. Bleierné Király Katalin gyűjteményéből.)



Fent: az induló Kossuth TSZ fogatosainak az első években, komolyabb gépesítés hiányában akadt is munkájuk bőven. A képen: ekézés lóval a Szúnyogos környékén. A TSZ-dolgozók balról: id. Király (Fekete) János, Kappelmayer (Kápili) Ádám, Király József, Csányi (Simrák) József. (1960 körül. Trencsákné Király Mária gyűjteményéből.)



Fent: a TSZ lóállománya még a gépesítés felfejlődése idején is többféle munkát elvégzett. Ebben az időben 24 fogatos dolgozott ott. A képen Deli István (sz. 1920.) fogatos a TSZ lovaival. (1960-as évek vége. Treutzné Deli Teréz gyűjteményéből.)



Fent: a TSZ lóistállójának udvara, amely az uradalom birkahodályának épült az 1800-as évek közepén. Később mangalicákat tartottak itt, de az államosítás után volt benne daráló, tűzoltószertár, lóistálló is, majd 1980-tól posztógyár lett belőle. Ma faüzem. A lovon hátul id. Mózes Imre ül. (1970-es évek. Ifj. Mózes Imre gyűjteményéből.)



Fent: lóháton Husti Zoltán (sz. 1972.), mellette nagyapja, Tukker József (sz. 1930.) otthon, az Ady Endre u. 16. szám alatt. Itt még használatban volt a szekér, a felhalmozott szalma és széna pedig mutatja, hogy akkoriban a háztájikban még jelentős mennyiségű állat volt. Tukker József 1977-ben a háztáji tejtermelők versenyét megyei szinten is megnyerte. (1980 körül. Husti Zsolt gyűjteményéből.)



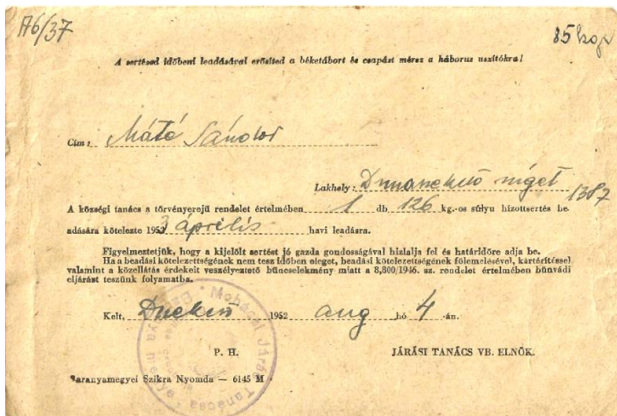
Fent: a ló, mint igásállat, egészen a legutóbbi időkig használatban volt. A képen id. Pap István (sz. 1935.) lovakkal szánt a Dózsa György u. 3. sz. alatt. (1980-as évek közepe. Papné Szabó Katalin gyűjteményéből.)



Jobbról: a képen látható mangalicák a háború előtt lassan lecserélődtek új fajtákra. A képen balról: Varga Teréz (sz. 1937.), Vörös Mihály és Varga Mária (sz. 1939.) Vargaéknál, a mai Malom köz 9. szám alatt. (1941 körül. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)



Fent: a 20. század közepén már a fekete disznók voltak jellemzőek nálunk. A képen: Kocsis (Jokli) József (sz. 1898.) és felesége, Csizoczkai Mária (sz. 1900.) hízó disznókkal otthon, a Felsőköz 79. (ma 5.) sz. udvarán. (1940-es évek második fele. Matosné Varga Mária gyűjteményéből.)



Balra: az 1950-es évek első éveit mai időseink elsősorban úgy emlegetik, mint a padlás-sóprések időszakát, de a leadás nem csak a terményekre, hanem az állatokra is vonatkozott. Id. Máté Sándornak egy 126 kg-os disznót kellett határidőre leadnia. Ez ugyan kimondottan hiányzott az otthoni élestartárból, ám a nyomtatvány szerint erősítette vele a békétábot, csapást mért a háborús uszítókra, de főleg: megúsza vele a későbbi büntetést. (1953. Id. Magyarosi József gyűjteményéből.)



Aki tehette, igyekezett kicsapni a jószágokat a szabadba, hogy részben ott lakjanak jól. A határban erre volt is hely bőven. A képeken: Nagy (Votka) István (sz. 1921 - balra) disznókat legeltet fia, Nagy Károly (sz. 1955 - jobbra) segítségével. (1960-as évek eleje. Hildné Hild Anna gyűjteményéből.)



Lent: id. Valkai Imre juhász nyája kihajtás előtt a Nagy-Örvényes partján épült Valkai-tanyán. Középen ifj. Valkai Imre. (Sz. 1945.) (1960 körül. Ifj. Valkai Imre gyűjteményéből.)

Fent: a TSZ-esítés időszakában kezdtek elterjedni a fehér hússertések, de a lakosság még sokáig ragaszkodott a régebbi fajtákhoz is. Balról: ifj. Matos István (sz. 1968.) fekete kismalacokkal a disznóól előtt nagyszüleinél, Kocsiséknál, a Felsőköz 79. (ma 5.) sz. udvarán. (1970 körül. Matosné Varga Mária gyűjteményéből.)



Balra: a dunai ártér kiváló terület volt a juhásztól hazakerült háztáji birkaállomány számára a legeltetési szezon előtt és után. Id. Balog (Mánda) Péter (sz. 1898.) birkákat legeltet a mai kemping területén. (1970 körül. Balogné Raics Éva gyűjteményéből.)



Fent: a cumis bárányok, amelyeket a háziak gardíroztak, általában a gyerekek nagy kedvencei voltak. Miklósa Zsolt (sz. 1972.) bárányokat szoptat nagyszüleinél, id. Szabados Istvánéknál, a Dózsa György u. 9. sz. alatt. (1970-es évek vége. Miklósa György gyűjteményéből.)



Fent: Kristány Sándorné Wild Erzsébet (sz. 1906.) bárányt cumiztat otthon, a Teleki u. 37. sz. alatt. (1980-as évek. Királyné Kovács Erzsébet gyűjteményéből.)

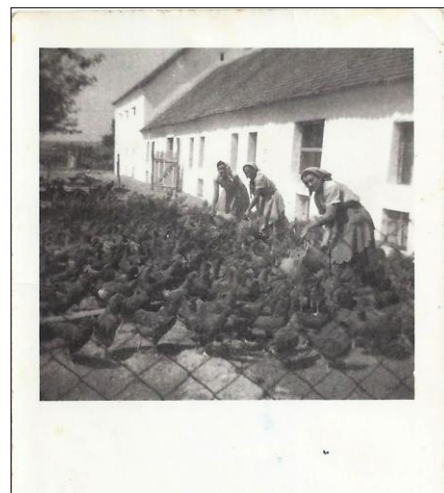
Lent: úgy tűnik, nem lehet elég korán kezdeni - legalábbis faluhelyen a kacsák és csirkék etetését. Vidákovics Katalin (sz. 1939.) magot szór a baromfíknak otthon, a Kis utca 4. sz. alatt. (1942 körül. Gombárné Vidákovics Katalin gyűjteményéből.)



Fent: „Itt szintén az öregapa az udvarban, a kecske, és a Csökli Laci a babakocsiban.” A kecske a betelepülő szerbek közvetítésével került a környékre. A képen Nagy János (sz. 1870.) a mai Rákóczi u. 23. szám alatt. (1961 körül. Csökliné Pap Júlia gyűjteményéből.)



A TSZ baromfitelepe Beslin (Bika) pusztán. Balra: Farkas Jánosné Gyenis Katalin, Szabados Jánosné Kostyák Erzsébet, Pap Istvánné Varga Mária pulykákkal. Jobbra: Farkasné Gyenis Katalin, Papné Varga Mária, Szabadosné Kostyák Erzsébet csirkékkel. (1960-as évek eleje. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)





Balra: az 1900-as évek nagy részében talán nem is létezett olyan porta a szigeten, ahol legalább csirkéket ne tartottak volna a háziak. Nagy (Votka) Istvánné Hauk Anna (sz. 1926.) a baromfikkal otthon, a Nagy (Votka) tanyán. (1970-es évek. Hildné Hild Anna gyűjteményéből.)



Balra ismét a sokoldalúan hasznosított Ladánszki-gödör: Ferenczi Péterné Horvát Verona és id. Ferenczi Józsefné Gyantár Katalin kiskacsákkal. (1965. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



Jobbra: a nyulászat nem volt jellemző a szigetiekre, bár voltak kivételek. Balról: Bakó Mária és Vidákovics Katalin Vidákovicséknál, a Kis utcában. (1942. Gombárné Vidákovics Katalin gyűjteményéből.)



Fent: a kép a nyulakkal talán egy régi húsvétot örökít meg. Balról: Miklósa (Barát) Istvánné Gombár Erzsébet, Szabados Istvánné Koller Teréz, Szűcs János, Besszer Ferencné Csányi Mária és Szűcs Jánosné Bakó Mária, aki az előző képen is látható, csak ott még leányként. (1951. Miklósa György gyűjteményéből.)



Fent: a méhészet középkori múltra tekint vissza a mai Dunafalva területén. Ifj. Pintér József a család méhésében a mai Alsószálláson, amelyet ő telepített, háta mögött a méhes ládákkal. (1930-as évek vége. Id. Pintér Sándor gyűjteményéből.)

Mivel a védgátépítés után a szigeti földeket egyre nagyobb mennyiségben veszik művelés alá, a 20. század első felében a szabad állattartás lassan kezd háttérbe szorulni. Az árvízről megkímélt, használatba vett szigeti földek legjövödelmezőbb hasznosítását egyre inkább a mind nagyobb méretekben kibontakozó földművelés jelenti. Márpedig ez a fajta gazdálkodási mód, akár kicsiben, akár nagyobb formában működtetik, megint csak rengeteg munkát jelent. A jól termő szigeti földek természetesen sokak számára jelentettek vonzó perspektívát. Az uradalom a 20. század elején már jelentős területeket birtokol a szigeten, amelyeket aztán a növénytermesztés igényeinek megfelelően nekilát kiépíteni. Emlékeztetőül: felépül a vízi szállításra alkalmas Dunamajorban a ma is látható magtár, lóvasúttal (lóré) kötik össze a telek pusztai birtokot a Dunamajorral a terményszállítás korszerűsítésére, kialakul a kopárháti (Józsefmajor) és csanádi kerti majorság, megépül Újristálló. Az uradalmi növénytermesztés, és az erre épülő állattenyésztés elvégzésére - az uradalom ugyanis jelentős részben a saját állatállomány szaporításához szükséges takarmánynövényeket termesztett - nagy mennyiségű munkaerőre van szükség. A vagyontalanok, vagy kevésbé tehetősek számára ez is egyfajta megélhetési lehetőség volt: elszegődni az uradalomhoz cselédnek vagy béresnek, napszámosnak. A majorságok gazdasági épületei körül fel is épültek a cselédlakások, szállást biztosítva a bér munkaerő számára. Az uradalom gyümölcsösöket is telepít, ill. az 1920-as évek elején a mai iskola épületében kenderfeldolgozó üzemet hoz létre. Megjegyzendő azonban, hogy a feljegyzések szerint ezekre pusztán azért került sor, mivel az 1920-as földreform során így tudták megkerülni, hogy a Dunamajort házhelyeknek kelljen kiosztani. A „gyár” telepítése az akkori jogviszonyok között elégséges volt ahhoz, hogy a terület magánkézben maradjon. 1936-ban létrejön a már említett Istvánmajor (a mai Keresztfok), majd 1938-ban egy tagosítási akció révén a Jankovich-uradalom mintegy 600 holdnyi szekcsői földterületet becserélve itteni földekre, tulajdonképpen a teljes földbirtokát a szigetre központosította. Ez nyilván további állandó, ill. alkalmi munkások alkalmazását jelentette. Ugyanakkor az itteni nagybirtokosok - Papp (Pollák) Illés Kutas pusztán, Beslin Milivojné a mai Bikapuszta környékén, akik 200 hold felett gazdálkodtak – és a módosabb szekcsői gazdák kisebb-nagyobb számban szintén alkalmaztak cselédséget, főleg a mezőgazdasági munkákra. A kis-és középparasztok egy része is a bal parti pihent földekben vélte megtalálni a számítását, úgyhogy szekcsői ingóságait felszámolva telepedtek meg állandó jelleggel a szigeten, és korábbi szállásaikat állandó lakóhellyé átalakítva (ez már inkább tanya volt, bár sokan továbbra is szállásnak nevezték) láttak hozzá a földműveléshez. Persze maradtak kétlaki családok is, itt azonban kialakult az a gyakorlat, hogy a fiatalok költöztek ki a szigetre, ahol a munka dandárját nekik kellett végezni. Az idősek maradtak otthon, vagy kerültek haza idős korukra. A már említett 1920-as földreform helyi intézkedéseiben, amelynek itt a szigeten csupán 1924-re lett kézzelfogható eredménye 73 kimért házhellyel, sokan szintén boldogulási lehetőséget láttak. A sziget egyre inkább kezd különválni az anyaközségtől, gazdasági téren legalábbis mindenképpen. A terjedő szigeti gabonatermelésben valóban van ráció. A parasztgazdaságok a megtermelt termények egy részéből állatokat nevelnek, amelyet aztán a terményfelesleggel együtt, részben a zsidó kereskedők közreműködésével, piacra (vásárba) tudnak dobni. Természetesen a nyereség mértéke nem egyforma a vagyonosabb és kevésbé tehető gazdáknál. Akiknek jobban megy, lassan gyarapodnak, fejlesztik a termelési technikájukat, ugyanakkor sokan megrekednek egy adott szinten, vagy az amúgy sem túl nagy birtokuk elaprózódása folytán elszegényednek. Sajnos, az 1929-33-as világválság ide is begyűrűzik. A gabonaárak csökkenése és a termelési költségek növekedése a kisparasztokat szinte teljesen, de a középparasztok egy részét is tönkretette. Mivel a családok a rossz anyagi helyzet ellenére azért szaporodtak, az amúgy sem nagy birtokok még tovább aprózódnak. A sziget lakosságának nagyobbik fele, kb. 6-700 ember legfeljebb egyholdnyi földdel rendelkező törpebirtokos. Ők csekélyke földjükből nemigen tudtak megélni, így ezek megint csak a módosabb gazdákhöz vagy a nagybirtokosokhoz szegődtek el különféle munkákra, vagy azoktól földet béreltek, ill. részes termelést folytattak. Nézzük csak meg Halász Ferencnél, hogy is ment ez:

*„Vannak esetek, amikor a gazda földjét nem műveli, hanem kiadja bérbe. Ilyenkor a bérösszeg gabonában vagy pénzben lesz fizetve. De nem egy esetben részesművelésre is. A bérösszeg természetesen változó nagyságú. A jelenben (1930-40-es évek – a szerk.) egy-egy hold után egy, de*

legtöbb esetben két mázsa búza szokott lenni, a föld minősége szerint. De a föld utáni adót a bérbe adó fizeti. Részes művelésre a birtoktest leginkább feles szokott lenni, ilyenkor a feles több évig műveli a részesföldet. A feles földek kiadása három, hat évre történik és ezalatt a feles gazda háromévenként az egész birtokot betrágyázni tartozik. A tulajdonos megtéríti a feleknek a vetőbúza, rozs, árpa, zab és burgonya felét. Egyéb vetőmagot a feles ad. A szalmát egészen a feles kapja. Ezért tartozik a földek jó karban tartásáról és betrágyázásáról gondoskodni.

A gazda harmados vagy negyedes művelésre is ad ki földeket. Rendszerint csak kukorica-és répavetés lesz így kiadva. Ha a föld harmados, akkor a földtulajdonos szántja, de a részes a saját magjával veti. Ezentúl az egész munka a részesé, kivéve a hazatakarítást. A negyedes művelésnél a gazda adja a kapás vetőmagot. A földet szántja, a veteményt megekézi, a termést hazatakarítja. Ezzel szemben a részes végzi a vetést, a vetemény szükségeszerű megkapálását, a termény fel- vagy megszedését és a földet a jövő évre, művelésre alkalmassá teszi az által, hogy a terménymaradványokat eltávolítja. Ilyen részes földeket leginkább a nagyobb gazdaságok adnak ki.”

Szilágyi Béla bácsi feljegyzései szerint adtak ki földeket ötödös művelésre is, kukoricával, krumplival, kihasználva a szegények szorultságát, de ez is csak annak jutott, akinek fiatal és csinos felesége volt. Adatközlőink hallomásból úgy tudják, hogy a háborús időszakban előfordult nyolcados (!) kukorica is, ahol a részes kimondottan rosszul járt. Ahogy a többi részesnek, itt is neki kellett kivágnia a szarat, és bekúpozni azt a gazda udvarán, a takarmányt pedig a gazda vitte neki ugyan haza, de csak azt követően, miután az ő része a szárral együtt otthon a helyére került. Cserébe csak a termény nyolcada járt neki. Ezek azonban, bár létező jelenségek lehettek, vélhetően egyáltalán nem számítottak bevált gyakorlatnak.

Könnyebben, sőt, bizonyos profittal vészelték át ezeket az éveket a nagybirtokosok és a módosabb gazdák, akik rendelkeztek megtakarításokkal korábbról. Ezek a tönkrement birtokok felvásárlásával még gyarapodni is tudtak, így aztán elég sok embernek voltak képesek munkát adni. A Jankovich-uradalom 1937-ben 63 családnak, azaz 254 főnek adott állandó kenyeret és 30 főnyi idénymunkást is foglalkoztattak májustól októberig, amelynek egy része a helyi törpebirtokosokból állt. A cselédek éves szinten 700 pengő bért kaptak és hozzá különféle javadalmazásokat, kifogástalan lakásokban laktak, amelyekben minden családnak külön szoba-konyha jutott. A nyári munkások egy idényre 8 mázsa búzát, étkezést és némi pénzt is kaptak. Papp (Pollák) Illés birtokán 29 cselédlakásban 132 fő lakott. Évi bérük megegyezett az uradalmi cselédekével. Külön szoba és kamra járt nekik, csupán a konyhán osztozott két család. Az idénymunkások járandósága itt 8 (férfiak) és 6 mázsa (nők) búza volt, ill. 10 pengő. A Beslin-birtokon hét család volt a cselédsorban 31 fővel, akik szintén 700 pengőt kerestek évente. Itt a nyári szezonban idénymunkások helyett napszámosok dolgoztak. Összességében tehát a három legnagyobb birtokos 416 embert foglalkoztatott állandó jelleggel abban az időben, amikor a sziget lakossága nagyjából 1800 fő körül mozgott. Ehhez jött még a fentebb említett 6-700 törpebirtokos, úgyhogy elmondható: a jól termő sziget sem feltétlenül volt mindenki számára egyformán kincsesbánya.

Mivel azonban a sziget lakossága, hasonlóan az uradalomhoz, ekkor már szinte teljes egészében a mezőgazdasági munkára, és az erre épülő állattenyésztésre volt átállva, az erre szabott feladatokat el kellett végezni a vagyoni helyzettől és a befolyó haszon mértékétől függetlenül. A különbség jómódúak és kevésbé tehetősek között abban mutatkozott meg, hogy milyen növényeket termeltek, abból mennyit, és hogy milyen technikával tudták elvégezni a munkát.

A prímet nyilvánvalóan a mintegy 3000 kataszteri holdon gazdálkodó Jankovich-uradalom vitte, itt a birtokok  $\frac{1}{4}$ -ed része szántó volt, amelynek cca. harmadrésze volt gabonanövény, főként bányászati búza, a többit az állattenyésztés részére takarmánynövények, legnagyobbbrészt kukorica tették ki. Az eladásra szánt terményt a lóvasút célállomásán, a Dunamajorban épült magtárban gyűjtötték össze. Onnét szekerekkel szállítványozták le a Duna-partra, ahol már várakoztak a gabonaszállító uszályok – ide került be végül pallókon (régiesen: járókon) behordva az eladnivaló. A munka természetesen a kornak megfelelő technikai színvonalon működött. Íme, az 1946-os földosztás során elkobzott uradalmi géppark: 3 db gőzgép, 6 db gőzeke, 4 db cséplőgép, 13 db eke, 3 db tárcsás borona, 6 db vetőgép és 2 db aratógép. Ezekhez az uradalom megfelelő szakembert is

alkalmazott, a főgépész Hiffner Ignác, ill. a későbbi dunaszekcsői tanácselnök, Kalikin Ferenc volt. Mivel az uradalom állatállománya jelentős létszámból állt, az istálló trágyázás megoldott volt, és persze jutott forrás talajjavításra, növénynemesítésre is. Az uradalmat Telek pusztáról irányították, méghozzá az uradalmi intéző (kasznár), Johannidesz Géza ill. később a fia, Johannidesz László. Az uradalom anyagi helyzetére nézve jellemző adalék, hogy 1945 előtt a krónikák szerint egyetlen élő telefonvonal volt a szigeten, ez pedig Telek pusztája és az uradalmi magtár között működött.

A száz hold felett gazdálkodó nagygazdák szintén jó nívón működtek, és képesek voltak fejlődni is. Jelzéseképpen: abban az időben, amikor a cselédek éves szinten 700 pengőt keresnek, Beslin Milivojné 6000 pengő kamatmentes hitelt vesz fel mangalicák hizlalására, a bikapusztai földek termését (búza, árpa, zab) pedig 19 400 pengőre biztosítják jégkár ellen. (Neki a szigeten kívül másutt is voltak földjei.) A gépesítés és az eszközpark fejlesztése persze a legtöbbjüknél szintén megoldott. Ezek a jómódú gazdálkodók általában bányászati búzát és kukoricát, kisebb mennyiségben zabot és árpát termelnek, de gyakori még a burgonya és bab is náluk. Disznóállományukat a krónikás, Halász Ferenc kivétel nélkül megemlíti, de Habich György jó minőségű szarvasmarhatenyészete, amely családi információk szerint az 1940-es években mintegy 40-50 jászágóból állt, szintén dokumentálásra kerül.

A szigeti középbirtokok terményeinek összetétele már némiképpen mást mutat. Ezek szerint ők

### Nálunk történt

1952-ben még igen szigorúan vették, különösen a módosabb gazdáknál, az államilag kiadott földmunkák elvégzését. Id. Szemelác Ferenc ekkortájt került traktorosként Krammer-Király Istvánéhoz (akit lakóink a mai napig Rozsos Stefi bácsiként emlegetnek) alkalmazásba. Az előírt ütemterv tartásához szükség volt rá, hogy akár sötétedés után is dolgozzanak a géppel a földeken. Így történt ez egy szántás alkalmával is, amikor este kilenc óra körül üzemzavar történt: a legendás Hoffer traktoron kiment a világítás. A dinamót hajtó ékszíjat kellett lecserélni – de hirtelenjében mire? A munkának menni kellett, úgyhogy jobb híján ruhaszáritó kötéllel pótolták – ez azonban pár forduló után elszakadt.

Nagy volt a baj: a szántásnak el kellett készülnie, mert másnapra várták az ellenőrzést, nem volt tanácsos eltérni az ütemtervtől. Végül azt találták ki, hogy Stefi bácsi majd a traktor előtt viharlámpával, így lehet látni, merre van a barázda. Ez megint csak működött – egy darabig, hanem egyszerre csak elfogyott a lámpából a petróleum. Na, most hogyan tovább? Stefi bácsi felesége, Rézi néni nem engedte,

hogy a házban lévő lámpákból vegyenek utánpótlást, úgyhogy mentek az istállóba. Ott is volt két lámpa, nekiálltak összeönteni belőlük a petróleumot, amit aztán mindennek a tetejébe még mellé is töltöttek, úgyhogy a végére csak egy kevés utánpótlást sikerült összegyűjteniük. Irány vissza a földre, és újra neki a szántásnak! Hanem aztán éjfél után a maradék petróleum is elfogyott, mielőtt a munkát befejezhették volna. Így aztán az lett a vége, hogy feladták:

nincs tovább, lesz, ami lesz. Kitartásuk azonban végül is felesleges volt, a várt ellenőrzés ugyanis elmaradt másnap reggel! Ezt azonban az ütemtervéért felelős gazda feltehetően

még nagyobb hangsúlyt helyeznek az állattenyésztésre, mivel itt az árpa és a zab megnövekedett mennyisége mellett az 1930-as évek elején előtérbe kerül a csalamádé termesztése is.

A kisbirtokosok általában nagyobb mennyiségben őszi búzát termelnek eladásra és kukoricát a disznók hizlalására, mivel ebben az időben a makkoltatás már teljesen megszűnt. Akad azonban árpa és zab is, de ők a legkisebb helyet is kihasználva egyéb mellékterményeket: krumplit (ezt főleg saját használatra), babot, tököt, mákot vagy seprőcirkot is termelnek. Nekik azért nehezebb volt boldogulni. Mivel az 1946-os földosztás idején a krónikás szerint a szigeten mindössze három traktor, egy gőzeke és öt cséplőgép volt, a század első felében a szegényebbje a legtöbb munkát nyilván kézzel vagy ígásállatokkal végezte. Azonban ez utóbbi sem volt mindenkinek, úgyhogy ilyenkor kölcsönözni voltak kénytelenek a módosabbaktól. A korábbi időkben a trágyázás sem mindig istállóból történt. Akinek nem volt elég trágyája, az ugaron

hagyott földterületekre egy időre ráengedte az állatokat, legfőképpen a birkákat. (A már említett fektetési módszer.) Ez azonban kevésbé volt hatékony technika a megfelelő trágyázáshoz. A kasza, mint aratóeszköz elterjedése vidékünkön az 1800-as évek utolsó harmadára tehető, úgyhogy elképzelhető, hogy az első szigeti aratások némelyikét még a hagyományos sarlóval végezték. Nem zárhatjuk ki azt sem, hogy olykor, nagyobb belvív idején a vízben álló gabonát a ladikból, vagy a vízben állva, megint csak sarlóval aratták. Szintén a 19-20. század fordulóján, a cséplőgépek elterjedésének hiányában a gabona cséplése még nyomtatással működött. A gazdák a lekaszált gabonát a nyomtatáshoz előkészített szérűre hordták, ott a kibontott kévét körben a földre rakták, majd egy vagy két lovat a gabonán körbejáratva nyomtatták, vagyis kitapostatták a szemeket a kalászból. Mivel a lovak a gabonát kitaposták a körből, ezt egy-két ember favellával folyamatosan igazgatta vissza, így forgatták a takarmányt. A nyomtatás végeztével a szalmát vellákkal kirázták és beboglyázták, a magot pedig felsöpörték és a szekerekre rakták, amit aztán otthon ki kellett szelelni, vagyis kiostálni – a szérűre pedig jött a következő gazda a maga takarmányával. A feljegyzések szerint a szekcsőieknek két szérűjük volt, mindkettő a túlsó parton. A szigetről ilyen feljegyzéseket nem ismerünk, de feltehető, hogy más ártéri helyekhez hasonlóan a kisebb mennyiségű gabonát nem vitték át a túlsó szérűre, hanem a szigeti tarlókon maguk készítették el, esetenként ló hiányában akár tehénnel végeztetve a nyomtatást. A cséplőgépek „elterjedésével” - ne feledjük: szigeti viszonylatban mindössze öt darabról beszélünk! - aztán a betakarításnak ez a része a szegényebbek számára is könnyebb lett. Aratás időszakában az emberek cséplőbrigádokban dolgoztak egy-egy „gépnel”, sorba véve mindenki learatott terményét. Ekkor már adatközlőink szerint a szigetben is volt több szérű – ezt a mi időseink szürűnek mondják - ahol az asztagokat elhelyezték. Az egyik pld. a mai Bem utca végén, Faller András földjén, nagyjából Halász (Hochrein) Péter későbbi kertjének helyén terült el, ahová a cséplésre váró gabonát szállították. (Akkor a Kossuth Lajos utca még nem létezett.) A másik megint csak a sokrétűen használható Herrmann-gödör volt, a parasztok egy része ide, Hanus Józsefék portája mellé hordta be learatott, bekévézett gabonáját, amit az ideállított cséplőgép – a gödör mellett lakó Berta Józsefé – csépel ki. De a visszaemlékezések szerint voltak szürűk, ha nem is egy időben, az Uraság-kertben, a temető környékén, a Kilián-keresztnél és persze a nagygazdák portáján is. Bár a gépi cséplés így mindenkinek megoldódott, ettől függetlenül a kevésbé tehetősek közül kevesen tudtak fejlődni, vagy egyről a kettőre jutni. Ugyanakkor azt is tudni kell, hogy a jómódúbb parasztemberek, bár kiterjedtebb gazdaságukban szükséges volt béresek, idénymunkások, napszámosok alkalmazása, általában maguk is aktívan részt vettek a kétkezi munkában. A pénzt is igyekeztek „megfogni”, a megtakarításokat pedig megfelelő módon befektetni, ami a család hosszabb távú gyarapodását szolgálta. Munka tehát mindenkinek jutott bőven.

A háború utáni időszak persze megint csak változásokat hozott. A Rákosi-évek terményleadásai, gyakran idézett padláslesöprései a szigetet sem kímélték, sokszor kétségbeejtő helyzetbe hozva a gazdákat. Ugyanakkor kötelező jelleggel kiadták feladatba az ún. ipari növények – kender, cikória, gyapot, ricinus stb. – termesztését, amit aztán szigorúan ellenőriztek is. A magánzókra a legnagyobb csapást mégis az 1960-as erőszakos tsz-esítés jelentette, amely után csak minimális mennyiségű termőföld maradt a lakosok tulajdonában. A Baranya Megyei Levéltár bejegyzése szerint 1962-re az egyéni gazdálkodást csaknem teljesen felszámolták. A mintegy 5000 kataszteri holdon gazdálkodó Kossuth TSZ fő terményei 1972-ben a búza, a kukorica, a kender és a lucerna voltak. A helyi munkaerő egy jelentős részét – 1972-ben összesen 387 főt - a TSZ alkalmazta, a kevés maradék földet a lakosok háztáji művelésben, jórészt konyhakertként hasznosították.

Ha már a konyhakertnél tartunk: a gabona-és takarmánynövények termesztésén túl természetesen létezett a földművelésnek egy olyan fajtája is, amelyet manapság kertészetnek hívunk. Hogy ennek a szigeti kezdeményei mikor bontakoztak ki, arról megint csak hallgatnak a források. Mivel azonban ezek a kertek a kezdeti időkben a szállásokon alakultak ki, időpontját bátran tehetjük az 1700-as évek első felére. Ami biztos, hogy az I. katonai felmérés idején, 1785 körül a jegyzeteket készítő hadmérnök konyhakerteket említ. 1790-ben pedig, amikor a szekcsői jobbágyok és az uradalom már javában „hadban állnak” egymással, hivatkozás is történik ezekre a kertekre. „... a szekcsői embernek szállása, istállója, akla, gyümölcsös és veteményes kertje mind a szigetben van”, mondja az úrbéri per során a jobbágyok ügyvédje. Ezek általában úgy jöttek létre, hogy a jobbágy

egy darab területen kivágta, majd kitisztította a kiszemelt bozotos-sürges, sőt nemritkán erdős részt, ezért is hívták ezeket irtáskerteknek. De hogy mikor történt mindez? Nos, egy körülbelüli időpont: „*A török Szektsőn levő uralkodásául fogva némely, pedig régi üdöktül fogva veteményes kertjeinket*” az uraság folyó év tavaszától nem engedte használni, holott a jobbágyok addig szabadon művelhették, miután az előírt dézsmát beszolgáltatták. Vagyis 1790-ben már régóta, talán a török kivonulása óta használják ezeket a szigeti kerteket. Az uraság ráadásul megtiltja a kertek körbekerítését, ami nagy baj, mivel a szabadon tartott marhák nagyobb vizek alkalmával szintén a kerteknek is otthont adó magaslatokra szorulnak, ahol aztán tönkre teszik a kerítetlen veteményeket. Meglehet azonban, hogy a kertek már a török időkben is léteztek a szigeten, amikor a szekcsői jobbágyok, bár a túlsó parton művelték szántóföldjeiket, a szigeten laktak. Ebből az időből ered a néphagyomány, mely szerint az egyik szigeti magyar a szekcsői török kalmárnál kapát vett hitelbe, Kapacsali Macsali néven. Miután a kifizetés nem került sorra, a kalmár panaszt emelt a török várparancsnoknál. Amikor aztán kiderült a csalás, a parancsnok büntetésből elzáratta a szekcsőiek bíróját, és minden magyar lakossal egy kapa árát kifizettette. Mivel a történet kapáról szól, van, aki ebben a szigeti kertészkedés hódoltság-kori kezdeteit véli felfedezni. Biztosan azonban, mint oly sokszor, most sem tudunk. Száz évvel később a jobbágyok mindenesetre nehezményezik a fent említett tiltást, mivel az uraságnak is tudomása van róla, hogy a túlsó parti házaknál nincs hely veteményezésre. Az uradalom feltehetően a fapusztítást és a jobbágyok további önkényes területfoglalásait igyekezett ezzel megakadályozni. Helyette arra törekedett, hogy a jobbágyok a szigeti területeket alacsony munkabérért az ő majorsága számára irtsák ki. Bésánék ügyvédje rámutat, hogy a szekcsői jobbágyok között nemigen akad, „*a ki ilyetén irtásokat és foglalásokat nem tett volna*”, sőt, „*némellyik*” balta nélkül át sem ment a szigetbe, hogy irtását minden alkalommal növelni tudja. Ez a ragaszkodás a szigeti földekhez nem véletlen. A kertek és a szintén irtással kialakított rétek ugyanis már akkortájt is szép hasznot termelnek. A folyamatos pereskedés is nagyrészt a szigeti területek minél nagyobb mérvű birtoklásáért folyik. A 18-19. század fordulóján a már szóba került káposzta mellett a – jobbára fehér - bab számít az egyik legjobb haszonnövénynek, de említésre kerül a len és a kender is, amely a paraszti ruházkodás alapanyagát szolgáltatja. Nem véletlen a ma is ismert Lenes kert helynév, amely az egykori lentermelésre utal. A lentermelés megszűnése a szakértők szerint éppen ezeknek az árvízmentesítő munkák utáni ártéri kerteknek a felszámolásával, és az utána következő aktív földműveléssel köthető össze. A kendertermesztés nagyobb, a lentermesztés jóval szerényebb formában azonban még a 20. század folyamán is jelen van a szigeten. Az uradalom kenderfeldolgozójáról a mai iskola épületében már szóltunk, de a lakosok egy része is termeli. A Duna szélében, adatközlőink szerint nagyjából a mai Miklósa (Barát)-tanya környékén áztatják, hogy előkészítsék megmunkáláshoz. Az 1940-50-es években néhányan még ruhának, ágyneműnek való vásznat is szőnek belőle saját szövőszékükön. Az 1960-as években a TSZ is foglalkozik vele: eladásra termeli, amely még 1980 körül is tart, több embernek adva munkát.

Fentebb említett növényeken kívül persze több másikat (vöröshagyma, paprika, zöldség stb.) is felsorolhatunk, sőt elmondhatjuk, hogy az 1900-as évek első felében már a ma is ismert és használatos kerti növényeink mindegyikét termesztették a szigeten, amely azóta is jellemző. Nem meglepő, hogy a TSZ már az első időktől fogva szorgalmazta saját keretei között a kertészetet is, amely 1972-ben tizenkét állandó munkással – általában asszonyokkal – működött. Esetenként a gyalogmunkások egy része és persze az állati erővel végezhető munkáknál, szállítmányozásnál igénybe vett fogatosok is közreműködtek. A kertészet eleinte többféle növényt (paprika, dinnye stb.) termelt, és a mai szárító környékén palántázással is foglalkoztak. 1978-ban még 20 hektáron termelnek paprikát, az 1981-es falukrónikában viszont már nincs bejegyzés az ágazattal kapcsolatosan. Ami pedig a háztáji kertészkedést illeti, az minden időben működik, bár korábban nem háztájinak hívták, hanem magángazdálkodásnak. A termények egy részéből a lakosság értelemszerűen a maga szükségleteit fedezi, de marad szépecskén felesleg is. Ezt azután a környékbeli piacokra, vásárokbá, esetleg a már említett kofajárral Pestre viszik eladni, vagy a helyi felvásárlótelepen válnak meg tőle némi pénzmagért cserébe. Az 1970-es évek második felében jönnek divatba a fóliasátrak, 1977-ben zöldségtermelő szakcsoport is van a faluban 26 fővel, vagyis a kerti munkának továbbra is van keletje.

A kertészethez hasonlóan régi hagyományai vannak a szigeten a gyümölcsstermesztésnek is. A Mohácsi-szigetről már 1663-ban megjegyzi a Dunán hajózó Ottendorff Henrik, hogy sok gyümölcsfa van rajta, ill. különböző gyümölcsös-és zöldségekertek láthatóak. Ez nem meglepő mivel a nedves ártéri környezetet és a vízzel teli talajt igen szereti az alma, a körte és a szilva. A 19. század második felében többen is megjegyzik, hogy a szekcsői sziget mennyire alkalmas hely ezeknek a termesztésére, többek között a már említett Pesty Frigyes is:

... „különösen a gyümölcsfákkal borított kertek áldásdúsak Duna Szekcső lakóira nézve, évenként több ezer forintra menő pénzért adatik el részint az Ország fővárosában Pesten, részint Baján és más városokban a szigeten termesztett különféle nemű alma, körtvély, szilva az itteni lakók által.”

### Nálunk történt

... méghozzá 1940 körül, amikor az egyszeri szigeti gazda (a neve sajnos nem maradt fenn), ahogy mások is, a kukoricája szélébe tököt vetett. Amikor jöttek a hidegek, a leszedett tököt kint hagyta a földön, körbe támogatta szárkévékkel a fagyás ellen, arra gondolva, hogy apródonként elhordja haza. Igen ám, de egyszer csak azt vette észre, hogy a tökből mintha hiányozna. Következő alkalommal meg azt kellett látnia, hogy a tökből alig van: bizony meglopta valaki. Volt is egy sejtése, ki lehetett a tolvaj, egy Jóska nevű szomszéd ugyanis általában arra járt haza a tehenes fogatával, de mindig igen későn. Gazdánk nem szólt semmit, de nem felejtett. Következő évben ugyanúgy körbe kúpozta a tököt, majd eldicsekedett a munkájával, hogy mindenki tudjon róla - csak hogy a kúp közepén hagyott helyet, ahol ő maga bele tudott bújni. Kellett ugyan várni néhány napot a kúp alatt, de egyszer csak jött ám a tolvaj: megállt a szárkúp mellett a tehénfogattal, és kezdte elhordani a tököt. Gazdánk hagyott neki elvinni egy párat, de aztán egyszerre csak elkapta a gyanútlan tolvaj kezét. Az pedig ijedtében egy nagyot ordított, és elszaladt, rémületében otthagya még a fogatját is. Emberünk előmászott a kútból, felült a tolvaj elhagyott szekereére, és hazatért vele. A teheneket otthon megfejte, a tejet pedig leadta Wigand Miklósnál, a tejgyárban, aki még kérdezte is: „Talán vettél teheneket?” „Nem vettem, de vannak”, jött a válasz. Két napig semmi nem történt, de harmadnap megjelent a fogat tulajdonosa: Jóska, a szomszéd. Bocsánatot kért, bevallotta bűneit, és visszakérte a fogatát. Emberünk mondta neki: ott van minden az istállóban, fogja, vigye. Jóska azonban nem úszta meg az igazságszolgáltatást. A gazda meg a komája utánamentek az istállóba, és sárgavesszővel meg ostorral istenesen ellátták a baját - ráadásul később még magyarázkodhatott is, mitől lett

A 19. századi helynevek megint csak árulkodnak: Almás fok, Almás hát erdő, Almás tó, Körtvélyes, Szilvás – kivétel nélkül az egykori szigeti gyümölcsstermesztés bizonyítékai. Ebben az időben a szigeti erdőknek legalább a 10 %-a vadgyümölcsstermő fa volt. Persze ismerték az oltást és a nemesítést is, amely nyilván a szállásokon volt jellemző. Ugyanakkor az ártérben akár magukban álló, gazda nélküli gyümölcsfák is állhattak, amit a ráérő szigetiek szintén beoltottak, hogy ha már ott eredt meg, ne maradjon vad, teremjen rendes gyümölcsöt. Erről aztán mindenki szedhetett, aki arra járt. A parasztembernek a gyümölcs akkortájt még szervesen hozzátartozott az étrendjéhez. Elődeink a friss gyümölcsöt néha magában, vagy kenyérral fogyasztották, máskor fő étkezések után fogtak neki, mintegy „fojtásnak”. Téltre sem maradtak nélküle, addigra ugyanis megaszalták. Egyes

fajtákat (téli alma, téli körte) a gabonába, szalmába, az ágy alá vagy a padlásra eltéve szintén a rossz idő beálltával fogyasztották, amikor ezek már beértek, megpuhultak.

Persze nem csak a fenti három gyümölcsfajtát ismerték itt, hiszen Halász Ferenc szerint „a Sziget egész terjedelmében a lágymagúak és némely csontmagúaknak valóságos eldorádója. Ezt a területet az Isten is gyümölcsöskertnek teremtette.” Vagyis a cseresznye, a meggy és a barack sem ritka vendég, de a ma már ritkább fajták közül jól ismerik a birset is. A dió sem hiányzik, ami a krónikás (Halász) szerint majdhogynem szenzációt is produkál. Bari József szigeti lakos egyik diófája

ugyanis csupán június elején rügyezik, amelyet okos dolog lenne szaporítani, végtére is fagykár akkor már aligha érheti. A feljegyzések szerint a lakosság gyümölcsösei a Duna mentében, a töltés mellett húzódtak, egészen a szeremlei határtól kezdődően. A mai ártérben, a strand környékén ennek a nyomai a legutóbbi időkig láthatóak voltak az ott meghúzódó szilva-és eperfák képében, de mintegy húsz-huszonöt évvel ezelőtt még található volt itt birs-és bőralmafa, elvadult szőlő is az 1950-60-as években még itt álló lakóházak maradványaképpen. A hely legnagyobb „fogása” pedig, legalábbis a strandoló gyerekek számára egy régről megmaradt, korán érő pamukalmafa volt, amelyet a strandolásban megéhezett lurkók gyakran látogattak még az 1980-as évek végén is. Úgy látszik, ebben az „ügyben” a hosszú évek alatt nem sok minden változott. Csökliné Pap Júlia (sz. 1932.) visszaemlékezései szerint, aki akkortájt a Felsődunasoron lakott, gyerekkorában, 1940 körül a dunai fürdés idején ők is fel-felszaladtak az akkor még lakott ártéri kertekhez egy kis lepotyogott körtét elmajszolni.

Természetesen a Jankovich-uradalom is igyekezett hasznot húzni a jól működő szigeti gyümölcsstermesztésből, a feljegyzések szerint az 1900-as évek elején három komolyabb gyümölcsöse is volt itt. Az egyik mindjárt egy akkoriban telepített almás a Dunamajorban. Volt egy másik almás a Dunamajor mellett, a mai Posta utca közepe táján (most id. Csere János háza áll ott), a Nyár utca felé eső oldalon. Adatközlőink szerint az itt lévő dűlőút végén lévő öreg ház, ahol sokáig Zeleni Gyuláné Király Erzsébet lakott, volt az itt alkalmazott uradalmi csész lakása. A harmadik a mai Teleki-Posta-Nyár utcák eleje által bezárt négyszögben volt, nagyjából a későbbi Népház vonaláig.

A lakosságnál még gyakori szokás volt a szántóföld vagy kert szélére gyümölcsfákat, vagy esetleg komplett fasort ültetni. Ez utóbbi ténykedést már a dualizmus kora óta állami szinten is kezdeményezték. Az így telepített fák a nyári munkáknál egyrészt árnyékot adtak a „pipahuja”, vagyis a pihenés idején, ugyanakkor egyúttal hasznot is termeltek. Háznál ugyanilyen kettős szerepe lehetett a diófának, amely köztudottan kiváló húst tartott, miközben némileg védte is a házat az időjárás viszontagságaitól. Néhol ugyanilyen céllal eperfa települt a ház elé, amelynek gyümölcse, bár piacolni nem lehetett vele, mivel gyorsan romló árunak számított, az innen csemegéző tulajdonosok mellett az állatok számára is különösen kapós eledel volt. Mivel az eperfa az ártérben jól megélt, nyilván a szigetben is volt belőlük szépen a 19. század második felétől, amikor az országosan is divatba jött selyemhernyó-tenyésztés jó ideig Dunaszekcsőn is működött. A selyemhernyók egyik kedvelt tápláléka volt ugyanis az eperfa levele. De visszatérve a jószágokhoz! A gyümölcsfáknak általában véve ez is egyfajta hasznuk volt: a főleg hulló gyümölcs ugyanis a disznóknak pld. kiváló eledelül szolgált. Ugyanakkor, magyarok révén, nyilván nem feledkezhetünk meg a pálinkakészítésről sem, amelynek elsőszámú alapanyagát szolgáltatták a szilva-és körtefák.

A földművelésre való áttérés rendszere azonban nem kedvezett a gyümölcsstermesztésnek. A gyümölcsök érése, amelynek begyűjtése és értékesítése nem kevés munkával járt, általában összecsengett a mezőgazdasági szezonmunkákkal, amelyek sürgősebbnek és fontosabbnak, és feltehetően jövedelmezőbbnek is bizonyultak. Ettől függetlenül sok portán megmaradtak a fák, és ha már teremtek, a parasztember ezt nem hagyta veszendőbe menni. Szezonban a piacon, vásárban eladott gyümölcs még a közelmúltban is plusz jövedelmet jelentett a vele vesződni hajlandó szigeti lakosoknak, főleg az idősebbeknek. Néhány háztartásban pedig továbbra is foglalkoztak nagyobb mennyiségű gyümölcs termesztésével és értékesítésével még a közelmúltban is.

A gyümölcsstermesztés végén meg kell említenünk a szőlőtermelést is, amelynek azonban nem volt igazi, régi időkből való hagyománya a szigetben. A szőlők mindig is a szekcsői lankákon települtek – pld. a Jankovich-uradalom 1938-as szigeti áttelepülésekor a szekcsői kastélyt leszámítva éppen a szőlőjét tartotta meg a túlsó parton. Az árvízmentesítés után a szigetbe átköltöző állandó lakosok bizonyos szinten itt is meghonosították a szőlészetet, hiszen a bor általában alapvető szükségletnek számított a parasztemberek körében - a törkölyből készült pálinkáról nem is beszélve. Erről nyilván nem szerettek volna lemondani, úgyhogy inkább megteremtették az itteni feltételeket is a szőlőtermeléshez. A régi szigeti szőlőfajták közé tartozott a „legendás” noha. Ezt általában úgy szüretelték, hogy a tőkék alá ajánlott volt zsákot, ruhát vagy akár tepsit tenni, mivel a szemek érintésre hamar lepotyogtak a fűről, így aztán nem a földről kellett őket felszedni. Szintén

régi fajta volt az otelló, de az idők során ezt a szőlőtermesztést is folyamatosan fejlesztették az arra fogékony gazdák. Ugyanakkor sokaknak maradt szőlője a túlsó parton, amihez általában ragaszkodtak is, annak ellenére, hogy a szüretet kompozással kellett lebonyolítani. Függetlenül azonban attól, hogy kinek melyik parton volt a szőlője, a szüret a szigetieknek is mindig is az egyik legfontosabb, egyben legnagyobb hagyománnyal rendelkező munkái közé tartozott, egészen a legutóbbi időkig. A szüret összehozta a közelebbi és távolabbi családtagokat, barátokat, vagyis a munka mellett egyfajta családi ünnepi jellege is volt, aminek a vége általában egy jó hangulatú vendéglátás volt a régi idők hagyományainak megfelelően.

A paraszti munkák teljes palettáját itt területi okok miatt természetesen nem tudjuk részletesen bemutatni (legfeljebb egy részüket képekben), annyit azonban bátran leszögezhetünk, hogy ezek a feladatok minden időben szinte folyamatos elfoglaltságot adtak a szorgalmas, magára valamit is adó parasztembernek. Akit ez a téma behatóbban is érdekel, figyelmébe ajánljuk a Szekcsői Németek Kisebbségi Önkormányzata által kiadott, *A dunaszekcsői németek* című könyvet. Ebben részletesen bemutatják a szekcsői németek dolgozó hétköznapjait, amely nemigen különbözött az átlagos szigeti emberek napi gyakorlatától.

Fejezetünk végén azonban még szólnunk kell azokról is, akik napi betevőjüket nem, vagy csak részben keresték a paraszti munkával. Őket hívták a régiek *iparosoknak*. Az ő egzisztenciájuk alapját az adta, hogy tudásukkal, mesterségükkel kiszolgálták a falu zömét adó parasztság igényeit. Az állandó lakókkal újratelepülő Szekcső-sziget egyre szaporodó közössége az 1900-as évek elejétől kezdve szép lassan kitermelte a maga iparos rétegét, akik elvégezték azokat a mindennapi élethez szükséges feladatokat, amelyek a parasztság tudását, lehetőségeit meghaladták. A különféle szakmák tudóit, amelyek közül nagyon sok mára már kihalt, szintúgy a boltosokat, tanítókat, orvosokat stb. általában megbecsülték az emberek, hiszen a jó szakemberekre faluhelyen is szükség volt. Ugyanakkor a falu népe biztosította a megélhetésüket, hiszen az értő kéz számára megrendelés mindig akadt.

A helyi iparosok közt talán az egyik legfontosabb „szakma” a boltosoké volt. Bár a parasztság zömmel önellátó gazdálkodást folytatott, azért szép számmal akadtak olyan termékek, amelyek nem teremték meg a ház körül, a mindennapokban pedig szükség volt rájuk. A szigetbe települők nyilván áldásként érhették meg, amikor a mai Posta utca 6. szám alatt, a mai piactér helyén 1909-ben megnyitott Bébity Szávó szatócsboltja. A cukor, a só, a lámpába szükséges petróleum, élesztő, cukorka a gyerekeknek, a háztartáshoz szükséges egyéb kellékek attól fogva belátható közelségben voltak, nem kellett átkelni értük a Dunán, ahogy korábban tették. Szávó bácsi lánya, Irina néni az 1938-ban megnyílt mozi vetítése előtt árult különféle édességeket, méghozzá egy nyakba akasztható fonott kosárféléből. A szigeti lakosság folyamatos növekedése később már több boltost is eltartott, 1945-ben Szávó bácsi mellett másik négy vegyeskereskedő üzlete működött. Id. Pintér József, az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének egykori matróna a mai Bem u. 4. sz. alatt (amelyet akkoriban éppen ezért neveztek el Pintér köznek) építette meg lakóházzal egybeépített üzlethelyiségét az 1930-as években. Fia, Pintér Dénes a családi vállalkozást továbbgondolva építette meg a mai vegyesbolt épületét, ezt azonban a második világháború után államosították, majd az ÁFÉSZ tulajdonába került. Vezetője egészen 1983-ig Pintér Dénes maradt. Puskás József boltja a mai Nyár (korábban Ságvári) utca 13. szám alatt volt (ma özv. Csombor Istvánné lakik ott). Ezt a boltot a mai napig is úgy emlegetik időseink: Puskás Maris néni boltja, mivel a boltvezetője Egerszegi (Erszinger)né Puskás Mária volt. Szintén üzlete volt Hergenröder (Halmos) Istvánnak a Teleki utca 21. sz. alatt (ma id. Klippel Györgyné lakik ott), aki később egy rövid ideig a mai vegyesboltot, majd hosszú évekig az ÁFÉSZ által épített Rákóczi utcai vegyesboltot (ma belső boltnak mondjuk) is vezette, szintén 1983-ig. Ő egyébként több lábon állt, pld. a szekcsői Duna-szakasz utolsó vízimalma is a tulajdona volt, amit a németek süllyesztettek el 1944-ben. Szintén üzlete volt Magyarosi Rezsőnek az Alsószálláson, a Lencsésközi úton, amelyet a család szerint az 1956-os árvíz mosott el. Egy ideig Mészáros Mátyás is működtetett bolthelyiséget a mai Teleki u. 1. sz. alatt. (Ma Pölhe Istvánék háza.) Ezeket a boltokat természetesen nem úgy kell elképzelni, mint a mai önkiszolgáló üzleteket. Általában egyetlen helyiségből álltak a lakóházon belül kialakítva, ahol a tulajdonos a pult mögül szolgált ki. A boltok mellett 1947-től az 1980-as évek végéig felvásárlótelep is működött, ahol a helyiek eladásra szánt terményeiket (zöldségfélék,

gyümölcsök, füstölt áruk, baromfi stb., de vettek át nyulat és csigát is) tudták értékesíteni. Ez eleinte Szávó bácsi 1947-ben megszűnő boltjának helyiségében funkcionált a Földműves Szövetkezet tulajdonaként, majd az ÁFÉSZ vette át. Később a megszűnt Zeleni-féle pékség épületében kapott helyet, végül 1979-ben épült meg az új telepe, amely a felvásárlások megszűnte óta használaton kívül van. 1974-ben, több évi huzavona után a buszmegállónál Fischer János (Dunaszekcső) húsboltot nyitott Dunafalván. Hogy ez mennyire aktuális lehetett, mutatja, hogy már az első nap 256 kg disznóhúst adott el.

Ha már a folyton növekvő lakosságnak ennyi boltra volt szüksége, talán nem meglepő, hogy kocsma is akadt a szigeten szép számmal. Adatok híján egyelőre nehéz időrendi sorrendbe venni őket, de a legelső kocsma valószínűleg a Herrmann-kocsma lehetett, amelyet id. Herrmann János építtetett valamikor 1910 körül, a mai Nyár u. 1. szám alatt. A helyválasztás nyilván nem volt véletlen, hiszen a sziget központjában épült, ráadásul a több évtizedig a kompikötés is itt zajlott. A háború előtt, amikor a szigeten még nem léteztek nevesített utcák, egyszerűen csak megszámozták az egyes házakat 1000 fölött, a számozás 1001-gyel, ezzel az épülettel kezdődött. A csiklisek, a fuvarosok igen gyakran itt futottak össze munkába menet vagy munkába jövet. A kocsma az

### Nálunk történt

A Kakukk csárda a tulajdonképpeni megyehatár mellett épült, márpedig az ilyen csárdák tudvalevően a betyároknak voltak kedvenc tanyahelyeik a régmúltban, hiszen a legenda szerint, ha nyomukban voltak valamelyik megye pandúrjai, egyszerűen csak átmentek a másik megyébe, ahol már nem foghatták el őket az üldözők. Érdekes módon a Kakukk-csárdának is megvan a maga betyár-története, bár itt a „betyárok” csak jó évszázados késéssel bukkantak fel. Az itteni betyárok ugyanis a helyi emlékezet szerint valamikor a két világháború között a Délvidékről feltelepült szegénylegények voltak, akik munkát vagy nem találtak, vagy nem is igyekeztek keresni maguknak - helyette a Kakukk-csárda környékén tanyáztak, és apácaruhába (!) öltözve fosztogatták a környékbéli szigeti, bátmonostori és szeremlei tanyákat. Az akkori pletykák szerint talán a Kakukk-csárda kocsmárosnője is összejátszott velük, ám végül egy alkalommal a népharag utolérte a bandát: egyik tagjukat betörés közben a feltört tanya gazdája agyoncsapták. Így eléggé csúnya véget ért az

államosítás idején, az 1950-es évek elején szűnt meg. Szintén a 20. század első felében épülhetett Kiss Dezső kocsmája is, amelyet, mint helyet, ma is emlegetünk: ez a Kakukk csárda, a helyét pedig Kocsmakertnek mondjuk. Legjobb tudomásunk szerint ez a csárda volt az egyetlen olyan vendégváró helyiség, amely az ártérben épült, és vélhetően azért éppen a falu határába, mert a Szeremle-Baja irányú közlekedés is arra zajlott. Italmérést nyitott az 1930-ban megnyílt Népházban a Dunaszekcső-szigeti Földművelők Olvasóköre, vagy, ahogy nálunk egyszerűbben mondták: a Kör is, amely aztán ilyen-olyan változtatásokkal egészen a 2000-es évekig működött. 1938 körül nyílt meg a Teleki u. 16. szám alatt Ribár József kocsmája, amelyet az 1950-es évek elején a Földműves Szövetkezet vett át hasznosításra, és működtetett egészen a Rákóczi utcai italbolt megnyitásáig. Mai időseink szerint itt egy időben tánciskola is működött. 1940 körül Szemelác (Toma) Ferenc működtetett kocsmát az Alsószálláson, a Toma-kobolya mellett, majd a családi információk szerint

később ez az üzlet folytatódott tovább apósa, Agócs József házában a Teleki utca 11. szám alatt. Mivel itt Agócs József volt a kocsmáros, a kollektív emlékezet Agócs-kocsmaként emlegeti. Ez szintén a Rákóczi-időkben szűnt meg. Úgyszintén működtetett kocsmát a frontról fél lábbal hazatért id. Szem Béla a mai Alsószállás 11. szám alatt, az 1940-es évek második felétől az 1950-es évek közepéig. A legelső kocsma említése mégis a fentieknél némileg korábbi. „Még két év előtt történt Dunaszekcsőn, hogy ifj. Ludvig József szekcső-szigeti korcsmáros fia összeverekedett Balogh Lajos telekpusztai legénnyel.” – írja a *Mohács* nevű napilap 1906 szeptemberében. Mai időseink nem hallottak erről a Ludvig nevű kocsmárosról a század legelején, pedig az adatok szerint a szekcsői németek a Herrmann-kocsmát hívták Ludvig-kocsmának, a Herrmann-közt (később Ságvári, ma Nyár utca) pedig Ludvig-köznek. A Herrmann család ma élő tagjai szerint egy rövid ideig volt a

csalásban beházasodás útján Ludvig, de neki nem volt köze a kocsmához. Úgy tűnik, ebben a témában, akárcsak több másikban is, érdemes lesz még kutatni. A régi kocsmákról tudni kell, hogy általában a bálaknak, táncmulatságoknak is ezek adtak otthont, nemritkán akár egyszerre, egy időben is. Ez azért jelzi, hogy a szigeti népeesség akkortájt nem volt csekély számú. Sajnos az a jellemző, hogy az államosítások idején a legtöbb vendéglátóegység (általában politikai nyomásra) megszűnt. A régi italmérések helyett megépült a Rákóczi utcában a belső italbolt (benti kocsmá), a vegyesbolt egy részéből pedig az 1970-es években presszóhelység került kialakításra, amely több bérlő-ill. tulajdonosváltást követően ma is működik.

A háború után egy ideig házaló árus is volt a szigeten, akinek a neve nem maradt fent, de általában Gumisként emlegették. Ő egy idősödő ember volt, Budapestről került ide, és a Zeleni-féle pékség épületében lakott. Becenevét onnan kapta, hogy többféle apróbb háztartási eszköz mellett - cérna, patent, gomb, varrótű, de még kés is volt nála - pertligumikat (gatyamadzagba, bugyiba) is árult. Mivel házaló volt, a kisebb gyerekek nemritkán féltek tőle, (bár ettől még hajlamosak voltak kicsúfolni) amire mind a szülők, mind maga a „gumis” ember rá is játszottak egy kicsit.

Úgyszintén házalással kereste a kenyerét a háború előtt az a vándorkereskedő is, aki a kilyukadt fémedényeket foltozta be. Szerszámosládáját a hátára akasztva viselte, így házalt tudományával. Szintén házaló árusnak számítottak a tollasok, akik a házaknál felgyűlt liba-és kacsatollakat vásárolták fel, vagy cserélték be edényre. Ezek, ill. kései utódaik még az 1980-90-es években is aktívan járták a falut, sőt, ritkábban a mai napig megjelennek.

Helyi házalóknak mondhatjuk a Szúnyogosban élő szigeti cigányok némelyikét is, akik különféle fából készült háztartási eszközöket – fakanalat, zsírszedőt, lisztmerőt, szapolyt, stb. – faragtak, majd a roma asszonyok ezt a házaknál tették pénzzé, vagy cserélték be különféle terményekre, zsírra, szalonnára, vagy amire éppen szükségük volt a háztartásban. Ezek a roma családok alapvetően teknővájással foglalkoztak, adatközlőink szerint általában igen jó minőségű teknőket készítettek, amelyek egy részét a szigeten, másik részét a környékbeli vásárokon adták el.

A II. világháború előtt malom is működött a szigeten. Veréb József malma a mai Nyár utca és Malom köz sarkán épült, utóbbi utca tehát nem véletlenül kapta mai nevét. A malmot a háború környékén id. Hochein Jakab vette át, ő azonban katonaként nem élte túl a harcokat, így Halmos István üzemeltette még néhány évig, majd leégett, és az 1950-es évek elején megszűnt.

Manapság el kell fogadnunk azt az állapotot, hogy a faluban igen kevés a szakember. Nos, régen ez nem így volt: a fentebb említett kiszolgálóegységek mellett szinte minden akkoriban szükséges szakmának megvoltak a maga művelői, és ez jellemző volt egészen az 1980-as évekig. Nagyjából az 1970-es évekig a következő iparosok működtek a szigeten:

#### *Felvásárlók:*

Id. Vörös Sándorné Szagán Erzsébet – A Malom köz 1. szám alatt. Adatközlőink szerint baromfifelvásárló volt.

Kocsis Verona és élettársa, Faller Frigyes – A Teleki utca 9. szám alatt termény-és baromfifelvásárlók voltak. (Abban a házban egy ideig a tejszarnok is működött 1956 előtt.)

#### *Pékek:*

Tossenberger (Pék) János - A Posta u. 11. sz. alatt. (Ezt 1968-ban Miklósa György vette át, 1975-ben megszűnt.)

Krammer János, Knopf Antal, majd Zeleni Gyula - A mai bolt mellett, a Teleki utca 15. szám alatt, ez a pékség 1976-ig működött. Egy időben itt lakott a házaló is, akit adatközlőink Gumisnak, vagy Gumis embernek mondanak. 1976-80 között felvásárlótelep volt, majd az ÁFÉSZ lebontatta.

Kovács (Kisangyal) János – Viszonylag későn, 1972-78 között a Hunyadi u. 12. szám alatt.

#### *Borbélyok:*

Balogh Imre - Szilágyi Béla említi meg a falukrónikában, további információ egyelőre nincs.

Béregi István - Szilágyi Béla említi meg a falukrónikában, további információ egyelőre nincs.

Id. Kleisz Mihály - Műhelye a Posta utca 7. szám alatt volt, de a háborúban meghalt, a műhelyének helyén öccse, Kislaki Vencel suszter dolgozott a továbbiakban.

Mészáros László – Műhelye nagyjából a Jókai és Kossuth Lajos utca találkozásánál volt, de a Kossuth Lajos utca készítésénél ezt az épületet elbontották, úgyhogy az 1980-as évek elejéig otthon, a Kossuth Lajos utca 26. szám alatt dolgozott.

Mózes István - Szilágyi Béla említi meg a falukrónikában, további információ egyelőre nincs.

Than János – Műhelye a Teleki és Rákóczi utca torkolatánál lévő hídon túl volt, Csányi Józsefné házával szemben, de az 1956-os árvíz után elköltöztek, a házat pedig évtizedekkel korábban elbontották.

Id. Szabados József - A Posta u. 9. szám alatt.

Szerletics József - A helyiek az édesapja után csak Ignácnak hívták, a mai Posta utca 13. szám alatt, a Tossenberger-pékség mellett dolgozott – ezt a házat néhány évtizede szintén elbontották.

Id. Varga János - A Teleki u. 3. szám alatt.

*Bognárok és asztalosok:* (a két mesterség között korábban általában nem volt sok különbség):

Bérczes József – A Hunyadi utca 3. sz. alatt. Az 1970-es évekig dolgozott.

Báder József – Dunaszekcsőről költözött át, Király Mihály halála után vette át egy időre annak a műhelyét Szávó bácsi portáján.

Bodonyi (Berger) Károly - A Teleki u. 27. szám alatt. Adatközlőink szerint ő koporsókat is készített.

Bódis Ferenc – Id. Horváth Géza veje, mellette tanulta ki az asztalos szakmát, magánzó csak pár hónapig volt, majd az Állami Gazdaságban és a TSZ-ben dolgozott.

Csombor István – A mai Felső köz 2. sz. alatt.

Csombor (Tájfli) József és fia, János – A Posta utca 18. sz. alatt. Adatközlőink szerint ők nem voltak hivatalos szakemberek, inkább afféle ügyeskező ezermestereknek számítottak a famunkákat tekintve.

Gombos János, majd fia, Gombos István - A Malom köz 5. szám alatt.

Id. Horváth Géza - Az uradalom Telek pusztai majorságában volt bognár. Az 1950-es évek végén néhány évig kiváltotta az ipart a Teleki u. 2. szám alatt, a volt uradalmi szolgálati lakásban arra az időre, amíg vejét, Bódis Ferencet és fiát, ifj. Horváth Gézát asztalosinasként foglalkoztatta. Később az Állami Gazdaságban dolgozott.

Király Mihály - A Teleki utca 4. sz. alatt. (Szávó bácsi veje.)

Lévai György – A Kossuth Lajos u. 17. sz. alatt, de a TSZ-ben is dolgozott. Néhány általa készített talpas hombár még ma is használatban van a Gerencsér családnál, de ladikokat is gyártott.

Szabó Mihály – Adatközlőink szerint Telek pusztán dolgozott.

Id. Szem Béla - A mai Alsódunasor 11. sz. szám alatt.

Id. Winkó Vilmos – Rövid ideig dolgozott a szakmában, felesége elmondása szerint a háztáji asztalosmunkákat végezte a lakosságánál.

*Kőművesek:*

Berner (Stófli) István

Nyéki Mihály

*Ács:* Orkics Antal

*Kovácsok:*

Ifj. Balogh (Mánda) Péter - A Rákóczi utca 12. szám alatt.

Id. Berta József - A mai Nyár u. 14. sz. alatt. (A lakatosmunkákhoz is értett.)

Csányi (Lepedő) Ferenc - A Teleki u. 23. sz. alatt.

Hiffner Ignác - A Teleki utca 7. sz. alatt.

Király (Gurcsi) József - A mai Nyár u. 5 sz. alatt. Inasai voltak: ifj. Deli István (Kristányék veje) és ifj. Balogh (Mánda) Péter.

Klézsatl Imre - A mai Nyár u. 20. szám alatt. (Az épületet mára elbontották.)

Nyerges József - Az Alsószálláson.

Szilágyi István - A mai Posta u. 17. szám alatt. (A lakatosmunkához is értett.)

#### *Suszterok:*

Bódis János (korábbi tűzoltóparancsnokunk apja, aki sajnos meghalt a háborúban) - A Teleki utca 15. szám alatt.

Kislaki Vencel - A mai Posta u. 7. sz. alatt. Inasai voltak: ifj. Magyarosi Mihály és ifj. Kostyák Ferenc.

Ribár József - A Teleki utca 18. szám alatt dolgozott az 1930-as években, majd utána indította el ugyanitt a kocsmáját. Szerszámaikat Kislaki Vencel vette meg.

*Csizmadia:* Csizovszki Imre - A mai Kossuth Lajos u. 3. szám alatt. (Később Frányó János háza volt a mai Polgármesteri Hivatal előtt.)

#### *Szódagyárosok:*

Haraszi Károly (Készített krachedlit is, amely a korabeli üdítőitalnak számított.) - A Teleki u. 7. szám alatt.

Király Mihály - Szávó bácsi portáján dolgozott. (Szávó bácsi veje, akinek eredeti szakmája bognár, de konkolyozó gépe is volt, amivel a vetőmagot lehetett tisztítani. Ő is készített krachedlit.)

Id. Horváth (Szódás) István – Az Ady Endre u. 19. sz. alatt.

#### *Darálósok* (a terménydarálók elterjedése előtt a terményt daráltatni kellett):

Basiszta András - A Nyár utca 13. sz. alatt. Később a darálóját áttelepítették a lóistálló egyik helyiségébe. Adatközlőink szerint ő a Rákosi-rendszerben is hivatalos engedéllyel darált.

Hergenröder (Halmos) István – A Veréb-malom bérlője 1945 után, a malom melletti melléképületben darált, az őrletés mellett.

Id. Leimszider Mihály - A Teleki utca 40. szám alatt.

Takaró Mihály – Darálója a Tanya 29 alatt, saját tanyáján, a Lenes kertben volt, ami a máig is legendás saját gyártmányú szélkereke hajtott.

#### *Fűrésztelep:*

Legid. Király Sándor – Saját tanyáján, a Szabó (Schneider)-tanya mellett. 1950 körül indult, de két-három év után, 1952-ben megszűnt. Ma még látható a helyén a fűrész tartó nagy betontömb.

Szűcs János – Saját tanyáján. (Ma Schmidtné Halák Zsuzsanna lakik ott.)

#### *Varrónők:*

Kleisz Mihályné (Kislaki Vencel anyja) - A Posta utca 2. szám alatt. (A házat, amely a bolt és az iskola között épült, az 1960-as években elbontották.)

Lappó Rezsőné Kernya Erzsébet – Családi információk szerint az első varrónő a faluban, aki slingelt, többen tőle tanulták meg ezt a fajta munkát. Háznál dolgozott, előbb a Posta utca 29. (mára már lebontották), majd a Jókai (korábban Mocsár) utca 3. szám alatt. (Mára ezt is lebontották.)

Palaczka Sándorné Vismeg Mária – A mai Felsődunasor 7., majd a Teleki utca 1. szám alatt.

Akad néhány ma már akár rendhagyónak tekinthető szakma is, pld. a bábaasszonyoké. Először Vízi Mária, majd Fenyvesi Józsefné Zsófi néni volt a község bábaasszonya, az ő nyugdíjazása után vette át a stafétát Bihari Sándorné Juliska néni, ez a munkakör az ő idejében szűnt meg. Szintén ilyen rendhagyó munkakör volt a harangozóké is. Az első feljegyzett név itt Mészáros Mátyásné Sümegi Terézé, ő harangozott a haranglábnál, majd Bódis István követte, aki már a mai templomban is működött.

A felsorolás aligha teljes, hiszen hosszabb-rövidebb ideig nyilván egyéb iparosok is működtek a faluban, azt azonban jól reprezentálja, milyen igény volt itt a hozzáértő szakemberekre abban az időben, amikor a falu lakossága hol szűkebben, hol bővebben kétezer fő körül mozgott. Persze, bár a szakemberek egy jó részét a TSZ „elszipkázta”, a „maszek” kisipar a későbbiekben is működött. Erről Szilágyi Béla bácsi 1980-as falukrónikájában az alábbi adatokat közli:

*Kőművesek:* Barna Ferenc, Buzás Imre (Csátalja), Vincze István, Gombár Mihály, Kocsis (Szlávkó) János, Orsós Tamás, Holczer István. *Fodrászok:* Balogh János, Szabados József, (férfi), Pöhléné Mészáros Katalin (női), Harasztiné Kakány Mária (férfi-női). *Szekérfuvarozók:* Balogh (Genye) József, Füstös József, Deli János, Szűcs József. *Tűzifa fűrészelők:* Ormai József, Gyöngyös Sándor, Kollár Ferenc. *Kötő:* Vincze Istvánné. *Kárpitos:* Lajdi Sándor. *Gépi hímző:* Keller Józsefné. *Férfiszabó:* Halász (Hochrein) Péter. *Parkettacsizoló:* Máté Sándor. *Bádogos:* Vörös József. *Villanyszerelő:* Zeller László.

### Nálunk történt

Egy ízben Pintér Dénesék egy nem túl szerencsés véletlennek köszönhetően hárman is rendeltek sót a vegyesboltba, egymás rendeléséről mit sem tudva. A rendelés aztán egyszerre meg is érkezett: háromszor három, vagyis összesen kilenc mázsányit hoztak teherautóval. A raktárban kis túlzással mindenütt só volt, jóformán lépni sem lehetett, még a mázsát is alig tudták használni. Ősszel azonban, ahogy a pára lecsapódott, a készlet lassan elkezdett olvadni. A bajra Dénes bácsi sem tudott hirtelen gyógyírt, ám ifj. Faller András alkalmazott kieszt egy megoldást. Egy ízben félrevonta az egyik vásárló asszonyt, és csöndben annyit mondott neki: „Te! Nemsokára jön a tél, de úgy néz ki, nem lesz só... Vegyél belőle, még van – *de el ne mondd ám senkinek!*” Ezzel kimondta a varázsszót: a beavatott asszony olyannyira képes volt hallgatni a titkos információról, hogy nemsokára egyre-másra jelentek meg az emberek sót vásárolni. Még az Alsószállásról is jöttek kocsival azok, akik úgy értesültek „valahonnét”, hogy nemsokára elfogy a só. Ami - köszönhetően a futótűzként elterjedt „belső információnak” - nagyjából el is fogyott két-három héten belül. Végtére is senki nem járt rosszul, a boltvezetés pedig kimondottan

Ahogy látjuk, mintegy harminc év alatt sok minden megváltozott. Mivel egyre kisebb az igény rá, egyes szakmák (bognár, pék, kovács) művelői lassan eltűnnek. A borbélyok helyét a fodrászok veszik át, más szakmákra pedig talán lenne kereslet, de – legalábbis hivatalosan – nem akad hozzá szakember. Ugyanakkor a világ fejlődésével új szakmák is megjelennek. A korábbi földes szobáknál nyilván nem volt szükség parkettás szakmunkásra, a petróleumlámpa nem igényelt villanyszerelőt stb. Megnö vizont a kőművesek száma, a jó ütemben kiépülő falunak ugyanis szüksége van a folyamatosan fejlődő szakma új anyagainak, technikáinak ismerőire, hiszen a hagyományos, vert falas építési módszer, melyhez igen gyakran a „civilék” is értettek, már a múlté.

Ha munkásokról, munkahelyekről beszélünk, természetesen nem hagyhatjuk szó nélkül az állami vagy egyházi intézményekben dolgozók (tanítók, tanárok, plébánosok, postások, ügyintézők, a különféle kisegítő személyzet stb.) munkáját

sem, hiszen a kép így lenne teljes, róluk azonban akkor emlékezünk meg, ha a munkaadó intézményekről lesz szó.

Utolsó gondolatként emlékezzünk meg arról a jelenségről, amely manapság sajnos már egyáltalán nincs szokásban nálunk: a közösségi, avagy társadalmi munkáról. Az útépítéssel kapcsolatban már szóba került bizonyos közösségi feladatok önkéntes alapon működő elvégzése, de az élet többi területén is találkozhattunk vele a korábbi időkben. Általában két nagyobb, ilyen jellegű projektet szokás emlegetni Dunafalván. Az első a Népház 1930-as, a másik pedig a mai templom 1972-74 közötti építése. A mindenkori lakosság azonban ugyanilyen szorgalmasan tette hozzá a maga munkaerejét az iskola folyamatos gyarapodásához is. Az épületek meszelése pld. hosszú évekig kizárólag társadalmi munkában zajlott. A szocialista brigádok és az úttörők, KISZ-esek szintén aktívak voltak úgy közösségi téren, mint egyes, szociálisan rászoruló helyi lakosok megsegítésében, de a felsorolás folytatódhatna még. Reméljük, a folytatásban lesz lehetőségünk bővebben is megemlékezni róluk. Az akkori közösségi összefogás eredményei szerencsére sok helyütt még ma is láthatóak, bizonyítva, hogy a befektetett munka egyáltalán nem volt hiábavaló.



Balról: kézi palántázás a TSZ kertészetében, a mai szárító környékén. Id. Pálfi Lajosné Fodor Rozália (sz. 1919.) és Gárgyán Istvánné Fodor Piroska. (Sz. 1936.) (1968 körül. Kontráné Gárgyán Zsuzsanna gyűjteményéből.)



Jobbról: „Dédi a TSZ-ben palántázógépen.” A TSZ kertészeti brigádja valahol Berger Dezső tanyájának környékén. (1970-es évek eleje. Id. Poros János gyűjteményéből.)



Balról: a kép Dunaszekcsőn készült, de a mozdulat a szigetiéknél is ugyanez volt: Husti Jánosné Bari Katalin kézzel való vetegetés közben. (1967 körül. Husti Zsolt gyűjteményéből.)



Jobbról: úgy látszik, Berger Dezső (sz. 1923.) sem maradt le sem a szekcsőiek, sem az asszonyok mögött, már ami a kapás feladatokat illeti. (1967 körül. Ifj. Valkai Imre gyűjteményéből.)



Balról: a gépi vegyszerezést megelőzően a vetés és a betakarítás között leggyakrabban használt szerszám alighanem a kapa volt. A képen Krammer-Király (Rozsos) István, Krammer-Király (Rozsos) Istvánné Herrmann Teréz és Bendekovics Jánosné Király Terézia kapálnak – láthatóan nem is kis területet. (1970-es évek. Id. Bendekovics József gyűjteményéből.)



Úgy tűnik, a kapálás minden rendszerben „divat” volt.  
 (Faluhelyen máig sem múlt el.) Fent balra: a Jankovich-uradalom  
 napszámosai csenkesz-kapálás idején.  
 (1944 körül. Harasztiné Mózes Julianna gyűjteményéből.)  
 Fent jobbra: a TSZ gyalogmunkásai kapáláskor.  
 (1960-as évek. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



Lent: a kaszás, Kostyák Imre (sz. 1903.)  
 pihenésképpen, néhány kévével besegít az  
 asszony munkába is. A brigád többi része a  
 családtagokból áll: Kostyákné Lévai Katalin (sz.  
 1903.) marokszedő, Kostyák Julianna (sz. 1924.)  
 kötélteregető, kévegyűjtő.  
 (1940-es évek első fele. Jankovicsné Halász  
 Julianna gyűjteményéből.)



Fent: betakarítás a korabeli technikával: aratás kézi  
 kaszával, illetve marokszedés. Sajnos a munkások  
 nevét nem tudjuk, pedig a munkájukat elnézve  
 megérdemelték volna, hogy feljegyezzük. Aratási  
 szezonban persze bőven akadt sorstársuk.  
 (1940-es évek. Deliné Kostyák Mária  
 gyűjteményéből.)



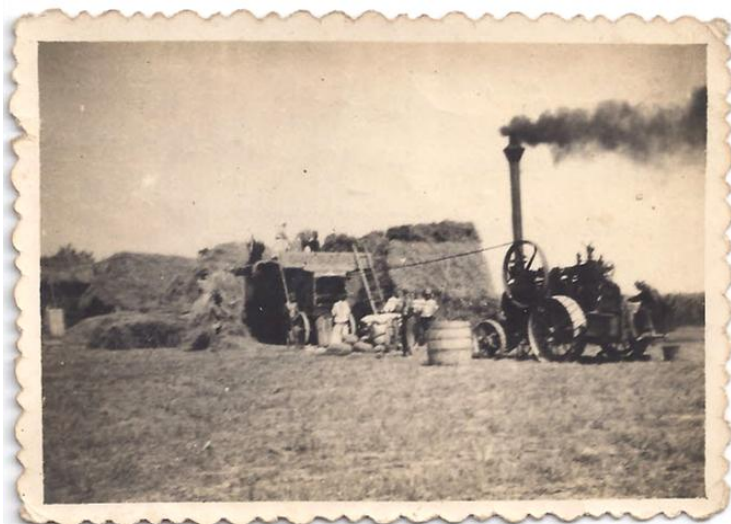
Balra: ebből a brigádból a neveket is ismerjük: Fúró  
 József (sz. 1903.) első kaszás, marokszedője Tóth  
 Júlia, id. Szerletics (Kájó) János (sz. 1904.),  
 marokszedője Szerleticsné Göndös Mária (sz. 1905.),  
 id. Hegedűs Istvánné Gyuricza Teréz és Gyuricza  
 András. Fúró Józsefné közben otthon főzött, majd  
 kihozta az ebédet az aratóknak.  
 (1940-es évek eleje. Papné Varga Mária  
 gyűjteményéből.)



Fent: az időseink által sokat emlegetett cséplőgép, körülötte a cséplőbrigád. Középen kalapban id. Kostyák Ferenc áll.  
(1940-es évek. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)



Fent: a cséplőgépet hajtó traktor, mögötte id. Magyarosi Mihály. A fénykép 1946. márciusi datálású, de mivel cséplési idő van, valószínűleg 1945 nyarán készülhetett.  
(Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)

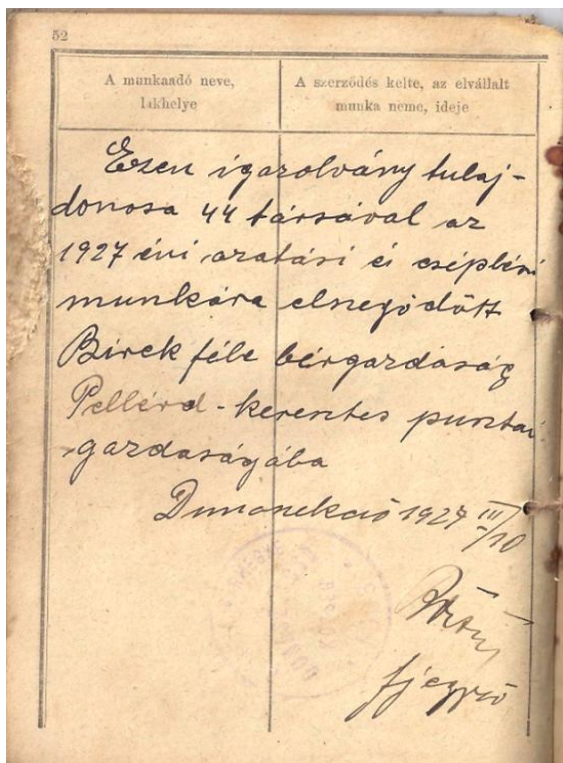


Balra a képaláírás mindent elmond: „Ez a cséplési időszak. Még a kombájnoknak hírese volt. Aratás utáni munka.”  
(1940-es évek. Csökliné Pap Júlia gyűjteményéből.)

Lent: ebéd a Müller (Kilián) családnál cséplés után a mai József A. utca 5. szám alatt. A szokás az volt, hogy a gép tulajdonosát, az etetőt és az ellenőrt a cséplőtők vendégül látták ebédre.  
(1948. júl. 28. Balogné Müller Mária gyűjteményéből.)

Lent: munkában a cséplőmunkások Andok Istvánéknál. Elöl látható a mázsa, amivel a kicséplést mérték.  
(1950-es évek. Sirokné Andok Erzsébet gyűjteményéből.)





Fent: részlet id. Bogdán György (sz. 1898.) munkás-igazolványából, aki 44 társával aratási és cséplési munkára szegődött a Pellérd- Keresztes pusztára. (1927. Id. Bogdán János hagyatékából. Szőke Éva ajándéka.)



Fent: a cséplőmunkások időnként vidéken is vállaltak munkát. A képen a Reménypusztán dolgozó cséplőbrigád tagjai: id. Kovács (Betyár) János, Ebner Verona, Ebner László, Ebner Mária, id. Gombár János. Bár a cséplés komoly munka volt, egy kis bolondozás mindig belefért, ahogy ez a képen is látszik. (1959. Schafferné Ebner Verona gyűjteményéből.)



Fent: a mintegy másfél havi cséplési időszak a munkások számára jó keretnek számított, akik fizetésüket a kicséplelt termény meghatározott részében kapták. Fent a gép tetején: Pauk István, Bari Teréz, ??.

Kicsivel lejjebb: ??, id. Gyuricza József, Mózes (Szellő) József. A gépszij mögött: ??, Középen: Zórics Lajos, id. Balogh (Szőke) István, Daráné Bódis Katalin, Máté Erzsébet, Merber János, Máté Teréz, Bácskai Teréz, Orsós József. Elöl: Csányi (Lepedő) János, Putterer József, Bleier Ferenc. (1950-es évek első fele. Bleierné Király Katalin gyűjteményéből.)

A cséplőgéptulajdonos neve: *Berta János*  
A cséplőgép nyilvántartási száma: *96*  
A cséplés időpontja 1942. *VII* hó *23.*n  
A cséplető gazda neve: *Máté Sándor*  
" " lakhelye: *Dunaszekes*  
A cséplelt gabona megnevezése: *PUK*

**A mérlegelt gabona:**

zsák	kg	zsák	kg
<i>6</i>	<i>334</i>		
	<i>97</i>		
zsák	<i>42.5</i> kg	zsák	kg

Jegyzet:  
*Máté Sándor* cséplető (meghízottja)  
*Kostyák Ferenc* mázsáló

1942. év végéig megőrzendő.

Fent: elszámolás a cséplésről. A gép Berta Jánosé volt, a termény id. Máté Sándoré, amit id. Kostyák Ferenc mázsált le. (1942. Id. Magyarosi József gyűjteményéből.)

A kiállítási jegyzék száma: *16/1921*  
A könyv ára: bélyeg .  
nyomtatás és kiállítás

200 K }  
1.200 K } össze

**1000 KORONA**

**FEELÜLBÉLYEGEZETETT**

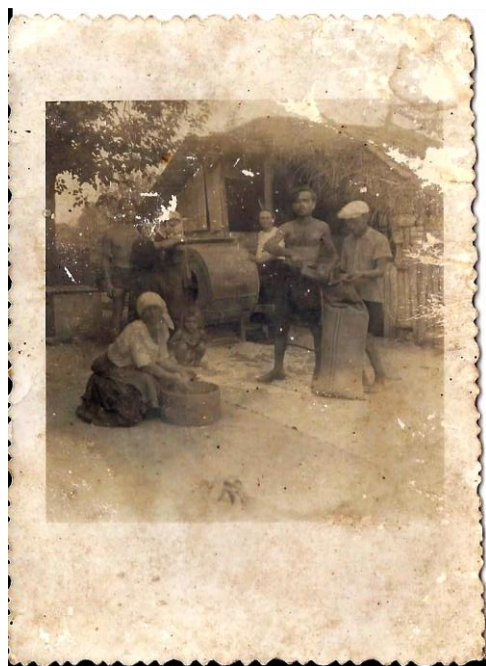
**SZOLGÁLATI (CSÉLÉD) KÖNYV**  
(Folyó számmal ellátott)

**MEHWALD MARGIT** számára.  
született *Sombereth* községben,  
*Mohácsi* járásban,  
*Baramya* (megyében, kerületben stb.),  
*Magyar* országban.  
Helyi helye: *Sombereth* község,  
*Mohácsi* járás,  
*Baramya* vármegye, kerület,  
*Magyar* ország.

Kiadatott a *1922. évi augusztus hó 23. napján*  
*Mohácsi* hivatal által.  
P. II.  
**all. rendőrségi tanácsos**

<i>8. társi elnökség születés fűvelőre néje.</i>	<i>úr. Merkel Jánosné magánzó</i>	A gazda neve és polgári állása
<i>1926. III. 18.</i>	<i>1925 márc. 1 én</i>	A szol- gálatos gálat lépés napja
<i>Magánzó</i>	<i>mindenes</i>	A szol- gálatos gálat lépés napja
<i>1926. III. 18.</i>	<i>1926. janu. 6-án</i>	A szol- gálatos gálat lépés napja
<i>Nagybörzsönyi úton 16.</i>	<i>Hároméves körül 450000</i>	Évi vagy havi bérleti díj és egyéb juttatás
<i>Sombereth 1926. II. 18.</i>	<i>hűség</i>	Szolgálati viszonyok hosszáról
<i>minden alkalattal nyugtalan szolgálatos munkára.</i>	<i>ügyes</i>	ügyes- szolgálati esetéről
	<i>tervezetlen</i>	erőszakos esetéről
	<i>erőszakos, egyszemélyes tervezetlen</i>	

Balra és fent: részletek Mewald Margit (id. Rádóczi Jánosné) cselédkönyvből, amelyet a korabeli, nagygazdák szolgálatába szegődött munkások munkakönyvének lehet megfeleltetni. (1942. Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)



Fent: ez a viharvert fotó babtisztítást örökít meg. Hátul a kézzel hajtott babrosta, elől kézi rosta, a tisztított bab pedig a zsákba kerül. (1940-es évek. Id. Bogdán János hagyatékából. Szőke Éva ajándéka.)



Fent: ... És aztán jöttek az arató-és cséplőgépek, mai szóval: a kombájnok, nyugdíjba küldve a régi cséplőgépeket, lefokozva a kasza szerepét. A szigetiek közül is egyre többen végezték el a traktoros iskolát, a TSZ pedig folyamatosan gépesítette magát. Miklósa (Barát) János, Rádóczi János, Kakány Sándor és Szabó (Schneider) István szőjaaratáskor a TSZ SZK-5-ös kombájnya mellett. (1978. szeptember. Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)



Balra: szalmagyűjtés az Üzenterv (helyi kifejezéssel: Izenter) erdő mellett. Balról: Martina (Bocó) János, id. Szabó István, Martina (Bocó) Mihály, Miklósa (Barát) János, id. Király (Fekete) János, ?? Hátul Pauk István.  
(1950-es évek vége. Martina Ágnes gyűjteményéből.)

Jobbra: „1978. Dunafalva Kenderkötözés a tsz földjén”  
A szocialista időkben ipari növénynek számító kender termesztése szintén a régmúltba nyúlik vissza, a len mellett a paraszti ruhák és egyéb vászonanyagok egyik alapanyaga volt. Helyi termesztése megérte az 1980-as éveket.  
(Ifj. Herr Ferenc gyűjteményéből.)



Lent: a learatott kender a TSZ eladásra is termelte, amelyeket uszályok szállítottak a Dunán. Kenderhordás petrencével, feltehetően Mohácsnál.  
(1960 körül. Gombárné Vidákovics Katalin gyűjteményéből.)

Lent: TSZ-gyalogmunkások krumpliszedéskor. Miklósa György, Halász (Herrmann) Mária, Göbl Ádámné Kovács Katalin.  
(1960 körül. Miklósa György gyűjteményéből.)





Balról: a paraszti munkából a gyerekeknek is mindenkor kijutott. Ruzsik Mária, Csányi Katalin és Kakány Mária nyári diákmunkán krumplít szednek a TSZ kertészetében.  
(1970 körül. Rádócziné Csányi Katalin gyűjteményéből.)



Fent: nyilván szép számmal akadtak olyanok, akik a krumplinál jóval előbbre rangsorolták a szőlőt. Id. Csányi (Nyali) János dolgozik a dunaszekcsői szőlőben.  
(1970-es évek. Szekeresné Petre Ilona gyűjteményéből.)



Balra: addig azonban, míg a szőlő leve a hordókba került, sok munka volt hátra. Balra: kapálás Királyék dunaszekcsői szőlőjében. Balról: Balogh Mihályné Faller Anna, ifj. Király Péter és id. Király Péterné Balogh Mária.  
(1970 körül. Hágenné Király Mária gyűjteményéből.)



Id. Csányi (Nyali) János (a kocsin) általában nem dolgozott hiába: évente egyszer eljött a szüret ideje. Jobbról fehérben Csányi Katalin, mellette Nagy (Fokhajma) Sándorné Balogh Mária.  
(1940-es évek második fele. Szekeresné Petre Ilona gyűjteményéből.)



Fent: szüret Szabó (Schneider) Mihályéknál. Balról: id. Szabó Mihály, id. Szabóné Kocsis Katalin, Varga Istvánné Kocsis Mária, ifj. Szabó Mihályné és ifj. Szabó Mihály.  
(1948 ősze. Matosné Varga Mária gyűjteményéből.)



Balról egy gyönyörű régi szüreti csoportkép. Balról a második guggoló lány Vida Erzsébet, a középen álló kalapos férfi Vida István. A szüret az egyik legfontosabb, egyben legjobb hangulatú munka volt a paraszti világban, amelyen hagyományosan összejöttek a családtagok, rokonok, barátok – ugyanakkor a vidék egyik legszebb hagyománya is a mai napig hozzá kötődik. (1920-as évek. Papné Szabó Katalin gyűjteményéből.)

Jobbra egy szigeti szüret látható Király Imréknél, a mai Kinizsi u. 2. sz. alatt, amely egyes adatok szerint a falu legöregebb háza. Fent balról Király Józsefné Mózes Mária, id. Kollár Ferenc és Bendekovics János. Középen balról: ??, id. Takaró Mihály. Alul balról: ifj. Gombár József, Király Imre, ??, Király Imréné ?? Ágnes (Ágnis), ??, ??, Bendekovicsné Király Terézia, ifj. Deli Istvánné Kristány Erzsébet, Kristány Sándorné Wild Erzsébet, Csányi János, ??, ??, id. Gombár Józsefné. (1950-es évek. Királyné Kovács Erzsébet gyűjteményéből.)



Balra: persze nem a szőlő volt az egyetlen gyümölcs a szigeten. Asszonybrigád az Állami Gazdaság gyümölcsösében. Balról: Gyuriczáné Rádóczi Katalin, Királyné Mózes Mária, Édesné Kiss Brigitta, az autóban ??, Hustiné Pangy Margit, ??, id. Frányóné Bogos Anna, Szafanárné Knopf Mária, Mikoláné Frányó Mária és Facskó Ferenc munkavezető. Elöl ülnek: Horváthné Ebner Mária és Csökliné Pap Júlia. (1964 körül. Trencsákné Király Mária gyűjteményéből.)

Jobbra: a Bajai Állami Gazdaság gyümölcsöse az államosított Krammer (Konkoly) tanya körül, amit kiépítése és korabeli felszereltsége folytán ma is csak kastélynak hívunk, 212 kataszteri holdon terült el, és 1971-ben 264 vagon almát és 260 vagon körtét termelt. Ehhez kellett is a szigeti dolgos kezek. (1964 körül. Id. Szabó István gyűjteményéből.)



Balról: a kukoricafosztás a régi idők munkája, bár adatközlőink szerint a szigetben nem volt jellemző. Itt iskolás gyerekek csinálják a TSZ góréjánál. Középen Szántó Béláné Laczkovits Márta tanárnő. (1970 körül. Bechtelné Pauk Teréz gyűjteményéből.)



Fent: faluhelyen a ház körüli munkákról sem illik megfeledkeznünk. Csibevágás Ruzsikéknál, a mai Kinizsi u. 5. sz. alatt. Balról: id. Bari Istvánné Bradics Katalin és Bradics Jánosné Mikola Erzsébet, legelöl id. Ruzsik Ferencné Mikola Mária. Balra az 1930-as években épült kút, jobbra a szabadtéri tűzhelyen lévő bogrács, amelyben a vizet forrázták. (1950-es évek. Aratóné Ruzsik Mária gyűjteményéből.)



Fent: a kép készítésének idejében még korántsem a boltból került a kenyér az asztalra. Hiffner Ignácné kenyértésztát dagaszt fátelnőben. (1940-es évek. Haraszti László gyűjteményéből.)

Jobbra: mosás kézzel, „mosógép hiányában”  
 Klészatléknál a Felsőköz 14. sz. alatt. Id.  
 Winkó Vilmosné Klészatl Mária, Klészatl  
 Imréné Schneider Katalin. A fa mosóteknőt  
 Id. Winkó Vilmos készítette a katonaságnál.  
 (1950-es évek első fele. Winkóné Klészatl  
 Mária gyűjteményéből.)



Balra: a jószágok adtak munkát bőven a jó gazdának.  
 Szárítékhordás szekérral. Id. Varga István, özv. Pauk  
 Andrásné Varga Erzsébet, Kocsis (Jokli) József.  
 (1970 körül. Bechtelné Pauk Teréz gyűjteményéből.)



Jobbra: asszonyaink a gépi varrást is igyekeztek  
 megtanulni. Balról: Szerletics Mihályné Horváth  
 Katalin, Szerletics Mihály, Schmidt Katalin (Kádi  
 néni) varró oktató, id. Keller György, ??, elől pedig  
 Bendekovics (Sáfár) Erzsébet a Szerletics-tanyán.  
 (1953. Ifj. Keller György gyűjteményéből.)



Fent: ifj. Pataki (Pfeil) József (sz.  
 1933.) fákot permetez otthon, a  
 Barkásban lévő Pataki (Pfeil)-tanyán.  
 (1970-es évek. Farkasné Pataki Margit  
 gyűjteményéből.)



Fent: felkészülés a télre. Fűrészelés szalagfűrészsel  
 Miklósa (Barát) Istvánéknál, a Petőfi u. 10. sz. alatt.  
 Balra Mészáros József (Sárhát) fűrésztes, jobbra  
 Miklósa (Barát) István. (Sz. 1932.)  
 (1970 körül. Miklósáné Kocsis Erzsébet gyűjteményéből.)



Balra: a felfűrészelt fával persze akadt még némi munka, mire kályhakész lett. Osváth István (sz. 1953.) fát hasogat leendő apósáéknál, Lappó Rezsőéknél, a Jókai u. 3. sz. alatt. (1976. Osváthné Lappó Gyöngyi gyűjteményéből.)



Ha pedig tél, akkor disznóvágás. Fent: a disznó szúrása id. Szabó Istvánéknál, a Hunyadi u. 1. sz. alatt. A disznó körül László Csaba, Szauer Péter, id. Szabó István és Bérczes László, hátul id. Szabóné Tóth Mária és ifj. Szabó István. (1977. január 9. Id. Szabó István gyűjteményéből.)



Fent: hagyományos disznópörzsölés szalmával. Ferenczi Péter, Horváth Jánosné Ugróczi Mária, Ferencziné Horváth Verona. (1960-as évek. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



Fent: régi, parázzsal működő pörkölő használat közben Kövecsiéknél, a Nyár utca 2. szám alatt. Balról: Sebestyén Erzsébet, ifj. Sebestyén Zsigmond, id. Sebestén Zsigmond, Kövecsi Ferenc, id. Sebestyenné Kövecsi Erzsébet. (1950-es évek első fele. Bódisné Horváth Rózsa gyűjteményéből.)



Balra egy ritka forgatókönyv: a disznó feldolgozása rénfa nélkül a Csiszár-tanyán. Az istálló ajtajában Deli Jánosné Kozári Mária. (1950 körül. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)



Fent: Peteliéknél, a Malom köz 6. sz. alatt jutott feladat mindenkinek. Pap József, Peteli Ferenc.  
(1970-es évek eleje. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)



Fent: a disznó már a rénfán ifj. Kostyák Ferencéknél, a Hunyadi u. 31. sz. alatt. A disznó farkával ifj. Kostyák Ferenc, hátul id. Szem József, id. Herr Ferenc.  
(1985 körül. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)

Lent: a bélmosás általában asszonymunkának számított. Bérczesné Kovács Teréz, Bosnyákné Oroszlán Anna.  
(1977. január 9. Id. Szabó István gyűjteményéből.)



Lent: Sümege Istvánné Varga Teréz (sz. 1937.) zsírt süt Papéknál, a Felső köz 12. szám alatt.  
(1972. február. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)

Lent: a kolbászt balról id. Kostyák Ferenc, jobbról Kostyák Imre tartja. A kép bal szélén Kostyák Imréné Lévai Katalin, jobbról, szűrőkanállal Kostyák Ferencné Koller Mária.  
(1942. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)



Lent: a disznótör végére megérkeztek a maszkások is. Fehér ruhás doktornőnek beöltözve id. Haraszti Károlyné Mózes Julianna.  
(1940-es évek második fele. Haraszti Mózes Julianna gyűjteményéből.)





Fent a leginkább ház körüli munka: az építkezés. Mészoltás Tukker Józsefénél, az Ady Endre u. 16. sz. alatt. Tukker Józsefné Kocsis (Kopasz) Terézia, Kocsis (Kopasz) Lajos János, Tukker József. (1965. Husti Zsolt gyűjteményéből.)



Fent: Dunafalva nagyobb mértékű kiépülése idején a gépesítés csak részben működött, az építkezések zömmel kézzel zajlottak. Bleier Ferencék házának építése a Tanácsház (ma Tavasz) utca 11. sz. alatt. A saroglyával a leendő háziak: Bleierné Király Katalin (sz. 1941.) és Bleier Ferenc. (Sz. 1935.) (1969. Bleierné Király Katalin gyűjteményéből.)



Bizonyos munkákat a hozzáértők egyedül is elvégezhettek – balról pld. id. Ferenczi József (sz. 1940.) kőműves tetőt szeg otthon, az Alsószállás 54. sz. alatt. (1960-as évek. Id. Ferenczi József gyűjteményéből.)



Fent: akadtak, akik párban voltak hatékonyak. Id. Szabados Istvánné Koller Teréz (sz. 1925.) és Gyöngyös Istvánné Váradó Julianna (sz. 1926.) az akkoriban abszolút női munkának számító meszelés közben. (1960-as évek. Miklósa György gyűjteményéből.)



Balra: más munkákhoz viszont legjobb volt az akkoriban még működő kalácsa. Tetőépítés id. Pap (Fűrű) Istvánéknál, a Felső köz 12. szám alatt. A tetőn Pap István, id. Tóth Lajos, Pap (Fűrű) József, ??, Orsós Tamás, ??, a létrán ifj. Dér Ferenc (Pamacs) és Sümeginé Varga Teréz, lent Martináné Lencsi néni, Klészatlné Schneider Katalin, id. Tóthné Hangácsi Julianna, ifj. Tóth Lajos. (1980-as évek. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)



A kaláka munka végeztével aztán jöhetett a vendéglátás, majd a kártyázás Deli Mihályéknál a Tavasz utca 21. sz. alatt.  
Balról: id. Horváth János, Hornyák (Venckó) József, ??, id. Trencsák Sándor, az asztal végén id. Szem József. Jobbról: Frányó Dezső, legifj. Valkai Imre, ??, ??.  
(1983. Deliné Kostyák Mária gyűjteményéből.)



Fent: Bébity Szávó egykori szatócsboltja egy korabeli képeslapon. Mögötte az iskola, az utca sarkán már ott áll az 1901-ben odaállított fogadalmi kereszt.  
(1910-20-as évek. Forrás: Dunaszekcsőért Alapítvány.)



Fent: Szávó bácsi boltja, amit később a lánya után Nádó-házként emlegettek. A 2000-es évek elején elbontották, ma piactér van a helyén.  
(1980-as évek vége. Ifj. Herr Ferenc gyűjteményéből.)

Lent: id. Pintér József vegyesboltja a Pintér köz 189. (ma Bem u. 3.) sz. alatt. Az épület bal oldalában a bolt kapott helyet, a másik felében pedig a család lakórésze.  
Az épület ma is a Pintér család lakóháza.  
(1956. augusztus 19. Id. Pintér Sándor gyűjteményéből.)

Lent: a Pintér Dénes által épített 56. sz. vegyesbolt, amit a háború után államosítottak – itt már a bővítés végeztével. Vezetője 1983-ig Pintér Dénes maradt.  
(1960-as évek. Ifj. Herr Ferenc gyűjteményéből.)





Fent: az 56. sz. vegyesbolt dolgozói a méteráru-osztály előtt. Ifj. Szabó Istvánné Tóth Mária, Pintér Dénesné Gál Mária, Szerletics (Kájó) Jánosné Ribár Gizella. (1970-es évek közepe. Id. Szabó István gyűjteményéből.)



Fent: a 65. sz. Rákóczi utcai vegyes-és italbolt, amit ebben az időben még Halmos (Hergenröder) István vezetett. (1960-as évek. Ifj. Herr Ferenc gyűjteményéből.)



Balra: a régi vendéglátóhelyekről sajnos kevés képet leltünk fel: ez egyike azoknak. Szemben, balra özv. Hermann Jánosné Viszmege Katalin (sz. 1900.) látható, ők voltak a kocsmárosok, de ekkor már a férje nem élt. A Hermann-kocsmát államosításakor, az 1950-es évek elején szűnt meg, mivel a kocsmátulajdonjogát az állam elvette, ami akkoriban megrázó fordulat volt, de sajnos nem ment ritkaságszámba. (1943 körül. Mohácsi Zoltán gyűjteményéből.)

Jobbra: csoportkép a Népház (rég neve: a Kör) kocsmája előtt. A kocsmát mintegy 70 évig működött. Balról és középen állnak a dunafalviak: Id. Hágen Józsefné, id. Hágen József és id. Kovács Sándor. (1960-as évek. Hágenné Király Mária gyűjteményéből.)



Balra: önkéntes tűzoltók az Agócs-kocsmát bejárata előtt. Bár a kocsmáros Agócs József volt, az üzlet veje, Szemelácz (Toma) Ferenc nevében működött. A lakosság azonban Agócs-kocsmaként emlegette. A képen: Pap (Fűrű) István (sz. 1934.) és Mikola (Tarnai) József. (Sz. 1936.) (1950-es évek második fele. Papné Varga Mária gyűjteményéből.)





Fent: italozó férfiak a Ribár-kocsmá pincéje előtt. Ruzsik Ferenc, ifj. Szabó István, id. Szemelácz Ferenc, Mikola József, Deli István.  
(1955 körül. Id. Szabó István gyűjteményéből.)



Fent: csoportkép a Ribár-kocsmá előtt. Fent balról: Ódor Józsefné Martina Katalin, ??, Kostyák Imréné Lévai Katalin, Lévai Istvánné Palásti Klára, Szücs Józsefné Koller Mária, id. Kostyák Ferencné Koller Mária, Palásti István, Palásti Istvánné Lévai Teréz, id. Bévárdi Jánosné Bradics Julianna, Csombor Józsefné. Elöl: hegedűvel id. Kostyák Ferenc, ??, id. Leimszider Mihály.  
(1950-es évek. Jankovicsné Halász Julianna gyűjteményéből.)

Jobbról: vadászok téli csoportképe id. Szem Béla korcsmája előtt. A vendéglátóhely 1946 körül nyitott meg, miután tulajdonosa fél lábát elveszítve hazatért a frontról. Adatközlőink szerint az 1950-es évek első felében még megvolt.  
(1950 körül. Sirokné Andok Erzsébet gyűjteményéből.)



Pihenő az egyik korábbi képen látott lovaglás után a lovaglás után a presszónál. Balról jobbra: Szabó (Szél) János, id. Mózes Imre, ??, Pásztor Lajos, biciklivel id. Pethes Zoltán.  
(1970-es évek. Ifj. Mózes Imre gyűjteményéből.)



Fent: a régi Veréb-malom, amelyet ebben az időben id. Hochrein Jakab (balról a második) üzemeltetett, aki aztán meghalt a II. világháborúban. (1941. április 25. Hochrein Zsolt gyűjteményéből.)



Iparosokból jóval kevesebb volt, mint földművelőkből, ezért kép is kevesebb akad róluk. Fent: Kocsis (Jokli) József (sz. 1898. - balról a második) és Kocsis Sándor (jobbról a második) két kőművesmesterrel magasított górék disznóolat építenek otthon, a Felsőköz 79. (később 5.) szám alatt. A kőművesek munkaruhája abban az időben ilyesfajta kötényből állt. (1948. Matosné Varga Mária gyűjteményéből.)



Fent két későbbi hajós: id. Winkó Vilmos (balról) asztalos és segítője, Lappó Rezső Klészatléknál a Felsőköz 14. sz. alatt. (1955 körül. Winkóné Klészatl Mária gyűjteményéből.)

Jobbra: Miklósa Erzsébet (sz. 1958.) menyasszonyi ruhában és Zeller Lászlóné Tamási Mária (sz. 1944.) varrónő, aki több menyasszonyi ruhát is készített esküvőkre, lakodalmakra. (1982. június 12. Zeller Mária gyűjteményéből.)



Jobbra: ugyan nem számított szakmának, de a vesszőfonáshoz is érteni kellett. Ezen a képen Papp János (sz. 1919.) otthon, a Felsődunasor 5. szám alatt a saját maga által font kosarakkal és seprűkkel. (1990-es évek. Bubreg Erzsébet gyűjteményéből.)





Balra: lópatkolás a TSZ-telepen. Klészatl Imre (sz. 1906.) kovács, Vida István fogatos (sz. 1919.) és Olaszi (Nyerges) József (sz. 1923.) kovács. A megalakult TSZ a korábbi iparosok egy részét átvette, és a saját szakmájában alkalmazta. Sajnos a kovács szakmát ma már senki nem gyakorolja a faluban. (1950-es évek vége. Winkóné Klészatl Mária gyűjteményéből.)

Jobbra: a hatodik osztály meszelése társadalmi munkában. A kép a későbbi óvoda épülete előtt készült, még az eredeti hosszú ablakokkal, amelyeket 1976-ban cseréltek le háromszárnyúakra. Elöl: Ódor Anna, Jánosiné Raics Rozália, Solti Jánosné Faller Mária, Sirok Józsefné Horváth Erzsébet, Ruzsik Ferencné Balog Katalin, Miklósa Ferencné, Gárgyán Istvánné Fodor Piroska, fent Taliga Dezsóné Berecz Gizella és id. Leimszider Mihály. (1961. Sirok József gyűjteményéből.)



Balra: a társadalmi munkák jelentős része az iskola fejlesztése kapcsán zajlott. A gyerekek környezetének állandó javításáért a szülők, a tanárok, és gyakran maguk a gyerekek is nagyon sokat tettek. Itt a Tyereskova szocialista brigád (a TSZ-tehenészet dolgozói) festik az újonnan elkészült iskolakerítést, amely a régi drótot váltotta le. (1980 körül. Sirokné Andok Erzsébet gyűjteményéből.)

Jobbra: a temető járdájának betonozása társadalmi munkában. Balról: id. Varga (Jó járt) József, id. Kedves István, Gyuricza József, Földvári (Csecse) József, Horváth András, Rádóczi Ádám, id. Herr Ferenc. Jobbról: Farkas János, Herr József, id. Gombár Mihály, Horváth József, ifj. Horváth (Guduc) József. A kép szomorú aktualitása, hogy ma már minden rajta lévő a kapun belül pihen. Nyugodjanak békében! (1980-as évek első fele. Ifj. Herr Ferenc gyűjteményéből.)



## Utószó

A történet – a ráfordítható idővel és hellyel ellentétben - itt természetesen még közel sem ért véget. Néhány dologról a fentiekben, bár aligha mondtunk el róluk mindent, azért ejtettünk több-kevesebb szót - még több témáról viszont egyelőre egyáltalán nem írtunk. Nem szólt a krónika a közösségi életről, az építészetről, a családokról és a családi ünnepekről. Nem beszéltünk még hagyományainkról, nemzetiségeinkről, intézményeinkről, vagy akár maradandó nyomot hagyó viszontagságos sorsfordulóinkról: a háborúkról vagy az 1956-os árvízről – és a sort még lehetne folytatni. Egy biztos: községünk múltjából még bőven van lehetőségünk meríteni, ami talán a jövőben meg is történik majd. Az ehhez szükséges adatok egy része jelenleg is birtokunkban van, másik részét folyamatosan igyekezzünk begyűjteni, és rendszerezve eltárolni, hogy a későbbiekben kínálkozó lehetőségeket kihasználva gyarapíthassuk falunk múltjának dokumentált és lehetőség szerint publikált további részleteit is, hiszen ez a kötet önmagában kevés ahhoz, hogy egy közösség teljes múltját bemutassa. Ehhez azonban szükségünk van a lakóközösség összefogására és segítségére. Ilyen célból az önkormányzat további gyűjtőmunkát végez, amelyben tisztelettel kérjük a lakosság aktív segítségét. Ha valaki szeretne részt venni a gyűjtésben, és birtokában van

- korabeli fotóknak
- korabeli iratoknak
- a községet vagy a község lakóit érintő egyéb írott vagy nyomtatott dokumentumoknak

vagy bármilyen egyéb információnak, amely segíthet felidézni falunk múltját kb. 1980-ig, kérjük, ideiglenesen bocsássák rendelkezésünkre, hogy dokumentálhassuk azokat. (A tárgyak természetesen csak kölcsönzésre kerülnek, és rögzítés után minden esetben visszakerülnek a tulajdonosaikhoz!) Úgyszintén kérjük, hogy a hasonló témájú, esetlegesen feleslegessé vált *hagyatékokat* (elhalálozás, házeladás esetén) *ne dobják ki*, mi ugyanis szívesen vesszük ezeket, hiszen bárhol akadhat olyasmi, ami ilyen szempontból hasznos lehet.

Végül, de nem utolsósorban szeretnénk megköszönni a közreműködést mindenkinek, aki ennek a kiadványnak a létrejöttében, ill. az eddigi gyűjtőmunkában valamilyen módon részt vett, vagy segítséget nyújtott. Hiszünk benne, hogy munkájuk, közreműködésük a helyi közösséget szolgálta. S bár az elmúlt oldalak községünk múltjáról, a régi időkről szóltak, mi mégis az elkövetkezendő időkre tekintve az alábbi gondolattal búcsúzunk:

Isten tartsa meg falunkat a jövőben is!

## Felhasznált irodalom:

- A dunaszekcsői németek.** Szekcsői Németek Kisebbségi Önkormányzata. Dunaszekcső, 2011.
- Andrásfalvy Bertalan:** A paraszti halászati jog a Duna mentén Tolna és Baranya megyében. Ethn. LXXXI. 316–326. 1970.
- Andrásfalvy Bertalan:** A Duna mente népének ártéri gazdálkodása. Szekszárd 2007.
- Balázs Bálint:** A mangalica sertésfajták története. Múlt-kor történelmi magazin, 2009.
- Bernát Péter:** Stratégia és taktika a Kárpát-medence erődépítészetében a késő római időkben. (Doktori értekezés) Budapest, 2011.
- Bezerédy Győző:** Dunaszekcső és Bár története. Községi Közös Tanács V.B. Dunaszekcső. Dunaszekcső, 1975.
- Bezerédy Győző:** Dunaszekcső és Sellye vára a pecséteken. 1686-1688. Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből. 227-242. Szerkesztő: Szita László. Pécs, 1989.
- Deák Antal András:** Bél Mátyás élete és munkássága 1684-1749-ig (A magyarországi halászatról fordítás) Vízügyi Történelmi Füzetek Különkiadás Budapest, 1984.
- Deák Rita:** Lugio - Partiscum római út és Szeged római kori emlékei. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Szeged 2012.
- Dunaszekcsői életképek 1883 és 1949 között.** Gyűjtötte és összeállította: Salamon Gábor. Dunaszekcső Emlékeiért és Jövőjéért Alapítvány, Dunaszekcső, 2014.
- Faludi Gábor - Nebojszki László:** A Mohácsi-sziget kialakulása és vizeinek történelmi változásai. Hidrológiai Közlöny, 4. évf. 88. sz. 2008.
- Fényes Elek:** Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statistikai és geographiai tekintetben. Pest, 1841. I. kötet.
- Gábor Olivér:** Dunaszekcső régészete. Kézirat. Megjelentetés előtt: Jeaner Schrift, 2020.
- Gosztonyi Jenő:** Duna-szekcső a múltban és jelenben. Pécs, 1891.
- Hajdók Imre - Kőhegyi Mihály:** Nagybaracska földrajza és története 1948-ig. Bajai dolgozatok 2. Baja, 1976.
- Halász Ferenc:** Mit tudunk Dunaszekcsőről az őskortól napjainkig. Dunaszekcső Emlékeiért és Jövőjéért Alapítvány, 2000.
- Haraszi Anita:** Mélyinterjú Bradics Mihályné Martina Terézszel. Kézirat. 2006.
- Herrmann Egyed:** Budáról Belgrádba 1663-ban. Ottendorf Henrik képes útleírása. Tolna Vármegye múltjából 7. Szerk.: Holub József. Szekszárd, 1953.
- Kocsis László – Mráv Zsolt:** Egy késő római sisak arcvédő lemezének töredéke Dunafalváról. Folia Archaeologica LIV. 185-192. 2008–2010. Budapest.
- Konkoly Sándor:** Középkori vár vagy római erőd? Rejtélyes nyomok a Mohácsi-szigetről. Ingentia Hungarica I. ELTE Eötvös József Collegium 2015.
- Kőhegyi Mihály – Novotny Iván:** Adatok és megjegyzések a Contra Florentiam római kori kikötőről. JPMÉ 1968.
- Kőhegyi Mihály:** Római pénzforgalom és kereskedelem a Lugio-Szeged közti útvonalon. JPMÉ 14-15, 113–119. Pécs, 1974.
- Mócsy András:** Die spätrömische Schiffslände in Contra Florentiam. Fol. Arch. 10. 89–104. 1958.

**Nagy Kálmán:** Dunafalva község története. A település községgé szerveződésének folyamata a kezdetektől 1954-ig. Kézirat. 1992.

**Nagy Lajos - Szita László:** Budától Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686—1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Pécs, 1987.

**Pap Norbert – Kitanics Máté - Gyenizse Péter - Szalai Gábor - Polgár Balázs:** Sátorhely vagy Majs? Földvár környezeti jellemzői – a mohácsi csata centrumtárságának lokalizálása. Történelmi szemle, 209-246. 2019/2.

**Pesti János** (szerk.) Baranya Megye földrajzi nevei II. 232-255. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1982.

**Pesty Frigyes:** Baranya megye helynévtára 1864-65. Kézirat.

**Pányai István:** A Mohácsi-sziget történeti földrajza. Megjelentetés alatt: Történeti földrajzi közlemények 2020/2., Nyíregyháza

**Salamon Gábor:** A mi Dunánk emlékezete. Szekcsői Németek Nemzetiségi Önkormányzata, 2016.  
Szilágyi Béla: Dunafalva község falukrónikája. 1974-1982.

**T. Mérey Klára:** Baranya megye települései az első katonai felmérés idején. Tanulmányok és források Baranya megye történetéből 12. Pécs, 2004.

**Tóth László:** Bács-Kiskun megyei utak. KPM Kecskeméti Közúti Igazgatóság. Kecskemét, 1977.

**Vadai Andrea:** Kereskedelem és gazdasági kapcsolatok a szarmaták és a rómaiak között. Jazigok, roxolánok, alánok. Gyulai kat. 6. 119-143. Gyula, 1998.

**Varga Gábor:** A Szentendrei-sziget római kori erődítetttségéről. Arch. Ért. 137. 145-174. Budapest, 2012.

**Varga Mihály:** Halászat Tolna környékén. Tolna, 2015.

## Adattári és levéltári források

**Kőhegyi Mihály:** Jelentés Dunafalva-Vári pusztá bejárásáról. MNM Régészeti Adattár. IX. 136/1962.

**Kőhegyi Mihály:** Jelentés a DUNAFALVA-római hídfő megtekintéséről. MNM, Régészeti Adattár. IX. 145/1970.

**Melczel János:** Duna-Mappáció. A magyarországi Duna szakasz szelvényleírásai. Kézirat. Magyar Országos Levéltár, S 81 1554/376. 1828.

**MNL Baranya Megyei Levéltár:** V. 115. a. Dunaszekcső nagyközség iratai. Képviselőtestületi iratok.

**MNL Baranya Megyei Levéltár:** XV. 3. b. Úrbéri térképek.

**MNL Baranya Megyei Levéltár:** XV. 3. c. Kataszteri térképek.

**MNL Baranya Megyei Levéltár:** XV. 45. Községi krónikák. Dunafalva.

**MNL Baranya Megyei Levéltár:** XV. 61. Községtörténeti lexikoncédulák Dunaszekcső, Dunafalva

**MNL Baranya Megyei Levéltár:** Szekcső úrbéri pere.

## Tartalomjegyzék

Előszó	3
Így írtunk mi, avagy azokról, akik már korábban is készítettek rólunk feljegyzéseket	4
Ide születtünk mi, avagy azokról, akik már előttünk is itt voltak	5
Azért a víz az úr, avagy arról, hogyan tudtunk együtt élni a Dunával	12
Így jártunk mi, avagy az utakról, a közlekedési viszonyokról és járművekről	50
A régi öregek azt mondták... avagy a múltba nyúló paraszti életbölcsségekről	68
Így dolgoztunk mi, avagy a gyakran emlegetett dolgos hétköznapokról	72
Utószó	124
Felhasznált irodalom	125
Adattári és levéltári források	126

A kiadvány kiadásában közreműködött:



KECSKEMÉTI  
KATONA JÓZSEF  
MÚZEUM